

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMADA
AKILLI UZMANLAŞAN ÜNİVERSİTELER

Bütünleşik Doktora Tezi

Ahmet Samet TEKOĞLU

Ankara, 2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMADA
AKILLI UZMANLAŞAN ÜNİVERSİTELER

Bütünleşik Doktora Tezi

Ahmet Samet TEKOĞLU

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Can Umut ÇİNER

Ankara, 2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMADA
AKILLI UZMANLAŞAN ÜNİVERSİTELER

BÜTÜNLEŞİK DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Can Umut ÇİNER

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

1- Prof. Dr. Can Umut ÇİNER

.....

2- Prof. Dr. Ayşegül MENGİ

.....

3- Doç. Dr. Tekin AVANER

.....

4- Doç. Dr. Mustafa Kemal BAYIRBAĞ

.....

5- Doç. Dr. Ozan ZENGİN

.....

Tez Savunması Tarihi: 8/2/2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Can Umut ÇİNER danışmanlığında hazırladığım “Türkiye’de Bölgesel Kalkınmada Akıllı Uzmanlaşan Üniversiteler” (Ankara, 2022) adlı bütünleşik doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

8/2/2022

Ahmet Samet TEKÖĞLU

TEŞEKKÜR

Yaşamın kendisi bir öğrenme sürecidir. Bu süreçte sistematik öğrenmenin yolu ise bilimsel eğitimin geçmektedir. Bu doktora tezi, bir konuyu öğretmenin yanı sıra bana öğrenmenin yöntemini öğretmiştir.

Doktora süresince, bilim insanı kişiliği ile ufkumu genişletirken aynı zamanda insani yaklaşımıyla ışık tutan tez danışmanım Prof. Dr. Can Umut Çiner'e,

Öneri, yardım ve yönlendirmeleri ile desteklerini hiç esirgemeyen Tez izleme komitesi üyesi hocalarıma,

Teknik destekleri için kıymetli dostum Dr. Nur Gedik Bal'a ve meslektaşım Ahmet Küçükaslan'a,

Sağladıkları yüksek motivasyon için değerli arkadaşlarım Ali Osman Onar, Aykut Aydeniz, Ali Demirel, Hakan Bal, Onur Bilgen, Sertac Arıkan ve Eray Duran'a,

Yaşamım boyunca her zaman sevgilerini en dorukta hissettiğim canım anneme, babama, kardeşime,

Aynı evi ortaklaşmakla kalmayıp aynı masada aynı anda yazdıkları iki teze kuramsal zemin arayan, yani hayatı beraber kucaklayan bir çiftin diğer yarısı, çok sevgili biricik eşim Aycan Duran Tekoğlu'ya

İçten teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca, "2211-A Yurt İçi Doktora Burs Programı" kapsamında sağladığı maddi destek için Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) Başkanlığı'na teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
KISALTMALAR	v
TABLOLAR.....	vii
GRAFİKLER.....	viii
ŞEKİLLER	ix
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
BÖLGESEL KALKINMANIN YENİ YÖNTEMİ: AKILLI UZMANLAŞMA.....	12
1.1. AKILLI UZMANLAŞMA NEDİR?	13
1.2. AKILLI UZMANLAŞMANIN KURAMSAL ZEMİNİ.....	16
1.2.1. Akıllı Uzmanlaşmanın Akıllı Nereden Geliyor: İçsel Büyüme ve Yenilik.....	17
1.2.1.1. Endüstri Bölgelerinden Kümelenmelere Firma Yığılmaları	19
1.2.1.2. Ar-Ge ve Yenilik Kapasitesi	21
1.2.1.3. Beşeri Sermaye	25
1.2.2. Akıllı Uzmanlaşma Nerede Gerçekleşiyor: Yeni Bölgeselleşme	27
1.3. AKILLI UZMANLAŞMA NASIL TASARLANDI?	34
1.4. AKILLI UZMANLAŞMAYI KİM FONLUYOR?	43
1.5. AKILLI UZMANLAŞMA İÇİN KOORDİNASYON MODELİ NEDİR?	46
DEĞERLENDİRME	51
İKİNCİ BÖLÜM	
AKILLI UZMANLAŞMA VE YÜKSEKÖĞRETİM	53
2.1. AKILLI UZMANLAŞMA VE YÜKSEKÖĞRETİMİN ÜÇÜNCÜ MİSYONU.....	53
2.2. AKILLI UZMANLAŞMANIN BİLGİ EKOSİSTEMİ.....	56
2.3. AKILLI UZMANLAŞMANIN AKTÖRÜ: ÜNİVERSİTELER	59
2.3.1. Üçüncü Kuşak Üniversitenin Kalkınmacı Misyonu ve Akıllı Uzmanlaşma.	59
2.3.1.1. Girişimci Üniversite	61
2.3.1.2. Toplum Üniversitesi	63
2.3.2. Bölgesel Yenilik Politikasında Üniversitenin Rolü ve Akıllı Uzmanlaşma	66
2.3.2.1. Üçlü Sarmal Model.....	66
2.3.2.2. Dörtlü Sarmal Model	67
2.3.2.3. Beşli Sarmal Model	69
2.4. AKILLI UZMANLAŞMA VE YÜKSEKÖĞRETİMİ BULUŞTURAN PROJELER	71

2.4.1. Navarra Bölgesi, İspanya	72
2.4.2. Nord-Est Bölgesi, Romanya.....	74
2.4.3. Puglia Bölgesi, İtalya	75
2.4.4. Flaman Bölgesi, Belçika	76
DEĞERLENDİRME	78
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
TÜRKİYE’DE AKILLI UZMANLAŞMA VE YÜKSEKÖĞRETİM	80
3.1. TÜRKİYE’DE AKILLI UZMANLAŞMA	81
3.2. TÜRKİYE’DE YÜKSEKÖĞRETİM: ÜNİVERSİTE VE BÖLGESİ.....	89
3.2.1. Kuruluş ve İthal İkameci Dönem (1923-1980): Bölgeye Yerleşememe.....	89
3.2.2. Neoliberal Dönem (1980 Sonrası): Bölgeye Nüfuz Etme.....	92
3.2.2.1. Üniversiteyi Bölgesine Yerleştiren İlk Model: Girişimci Üniversite.....	93
3.2.2.2. Üniversiteyi Bölgesiyle Bütünleştiren Model: Toplum Üniversitesi ...	100
3.3. BÖLGESEL KALKINMA ODAKLI MİSYON FARKLILAŞMASI VE İHTİSASLAŞMA PROJESİ.....	104
3.3.1. Projenin Amacı ve Kapsamı.....	105
3.3.2. Proje Kapsamında İhtisaslaşan Üniversitelerin Seçim Süreci.....	108
3.3.3. Projenin Finansmanı ve Akademik Personel Kaynağı.....	110
3.3.4. Projeye İlişkin Değerlendirme Ölçütleri	110
DEĞERLENDİRME	114
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
ARAŞTIRMA: ÜNİVERSİTE BÖLGESİNE YERLEŞTİ Mİ?	116
4.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	118
4.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	118
4.3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI.....	121
4.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	121
4.4.1. Hipotezler	122
4.4.2. Araştırma Deseni ve Araştırma Soruları	126
4.4.3. Veri Toplama Teknikleri.....	128
4.4.4. Araştırmanın Örneklemi.....	130
4.4.5. Güvenilirlik ve Geçerlilik.....	132
4.4.6. Veri Analiz Yöntemleri.....	134
4.5. VERİ ANALİZİ VE BULGULAR.....	135
4.5.1. Nicel Veri Analizi ve Bulgular.....	135
4.5.1.1. Tanımlayıcı İstatistikler ve Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi.....	137

4.5.1.2. Türk Patent ve Marka Kurumundan Alınan Patent Sınıflandırma Verilerinin Analizi.....	138
4.5.2. Nitel Verilerin Analizi ve Bulgular.....	141
4.5.2.1. Mülakat (Görüşme).....	141
4.5.2.2. Doküman-Belge İncelemesi	167
4.5.2.2.1. Rapor ve Belgeler	168
4.5.2.2.2. Resmi Kurum Görüşleri.....	189
4.6. ARAŞTIRMANIN KISITLARI VE ARAŞTIRMA SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR.....	194
DEĞERLENDİRME	196
SONUÇ.....	206
KAYNAKÇA	215
ÖZET	243
ABSTRACT	244
EK.....	245
EK-1: Aydınlatılmış Onam Formu	245
EK-2: Görüşme Formu	247
EK-3: Etik Kurul Onayı.....	249

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ADITech:	Advanced Innovation and Technology Corporation
Ar-ge:	Araştırma ve geliştirme
ARGES:	Ar-Ge Destek ve Süreç Yönetim Hizmetleri Grubu
ARTI:	Regional Agency for Technology and Innovation/Bölgesel Teknoloji ve Yenilik Ajansı
BAP:	Bilimsel Araştırma Projeleri
bkz.:	Bakınız
CENIFER:	Centro de Referencia Nacional en Energías Renovables y Eficiencia Energética
CİMER:	Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
CO ₂ :	Karbondiyoksit
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
DTİ:	Duvarsız Teknoloji İnkübatörleri
DTS:	Deri, tekstil, seramik
DÜBİT:	Düzce Üniversitesi Bilimsel ve Teknolojik Uygulama ve Araştırma Merkezi
EAFRD:	European Agricultural Fund for Rural Development/Kırsal Kalkınma için Avrupa Tarım Fonu
ECOOM:	Centre for Research and Development Monitoring/Araştırma ve Geliştirme İzleme Merkezi
ERDF:	European Regional Development Fund/Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ESDP:	European Spatial Development Perspective/Avrupa Alanal Gelişme Perspektifi
EURADA:	European Association of Development Agencies/Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği
FISCH:	Flanders Innovation Hub for Sustainable Chemistry
FP7:	Seventh Framework Program/Yedinci Çerçeve Program
FTR:	Fizik tedavi ve rehabilitasyon
GAP:	Güneydoğu Anadolu Projesi
GETAT:	Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları
GSYİH:	Gayrisafi yurt içi hasıla
HESS:	Higher Education for Smart Specialization/Akıllı Uzmanlaşma için Yükseköğretim
IPA:	Instrument for Pre-Accession/Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı
IPARD:	Instrument for Pre-Accession Assistance in Rural Development/Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı-Kırsal Kalkınma
İBBS:	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
İŞBAP:	İşbirliği Ağları ve Programları Destek Programı
İŞKUR:	Türkiye İş Kurumu
JEOKAREM:	Jeotermal Kaynaklı Rehabilitasyon Merkezi
JRC:	Joint Research Center/Ortak Araştırma Merkezi
K4G:	Knowledge for Growth/Büyüme için Bilgi
KOB:	Katılım Ortaklığı Belgesi
KOBİ:	Küçük ve orta büyüklükteki işletme
KOSGEB:	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KÜSİ:	Kamu-Üniversite-Sanayi İşbirliği

MARKA:	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı
MEVKA:	Mevlana Kalkınma Ajansı
MYO:	Meslek Yüksekokulu
NAFTA:	North American Free Trade Agreement/ Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
OECD:	Organisation for Economic Co-operation and Development/ Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OSB:	Organize sanayi bölgesi
ÖDÖP:	Öncelikli Dönüşüm Programları
PTT:	Posta ve Telgraf Teşkilatı
QDA:	Qualitative Data Analysis/Nitel Veri Analizi
RIS3:	Research and Development Strategies for Smart Specialization/ Akıllı Uzmanlaşma için Araştırma ve Yenilik Stratejileri
SAN-TEZ:	Sanayi Tezleri Destekleme Programı
SAUTER:	Sporcu Sağlığı Araştırma, Uygulama ve Termal Rehabilitasyon Merkezi
SEM:	Sürekli Eğitim Merkezleri
SOGEP:	Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı
SPSS:	Statistical Package for the Social Sciences/Sosyal Bilimler için İstatistik Programı
SWOT:	Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats/ Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler
TAGEM:	Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü
TEKMER:	Teknoloji Geliştirme Merkezleri
TEYDEB:	Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı
TGB:	Teknoloji Geliştirme Bölgeleri
TL:	Türk Lirası
TTGV:	Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TTO:	Teknoloji Transfer Ofisi
TÜBİTAK:	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
UMKE:	Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi
UNESCO:	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization/ Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UPNA:	Universidad Pública de Navarra/Navarra Devlet Üniversitesi
Ür-ge:	Ürün geliştirme
ÜSAMP:	Üniversite-Sanayi Ortak Araştırma Merkezleri Programı
vb.:	Ve benzeri
vd.:	Ve diğerleri
YÖK:	Yükseköğretim Kurulu

TABLOLAR

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa
Tablo 1:	Bölge Planlamanın Dönemleri	32
Tablo 2:	Türkiye'nin Akıllı Uzmanlaşma Uygulamalarına Yöneltilen Eleştiriler	88
Tablo 3:	Türkiye'de Üniversite-Sanayi İşbirlikleri için Destek Mekanizmaları	99
Tablo 4:	İhtisaslaşan Üniversiteler	107
Tablo 5:	İlk Aşama Değerlendirme Kriterleri	109
Tablo 6:	Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin Bölgesel Üniversitelere Yönelik Gösterge Seti	112
Tablo 7:	Katılımcıların Mesleki ve Kurumsal Dağılımı	132
Tablo 8:	Tanımlayıcı İstatistikler	137
Tablo 9:	Sıralar	137
Tablo 10:	Test İstatistiği	137
Tablo 11:	2014-2019 Tescil Yılları İçin TR42, TR33, TRB1, TR61, TR71 Bölgesi Patent Tescillerinin IPC Sınıflarına Göre Dağılımı	139
Tablo 12:	Kod, Kategori ve Temalar ile Kod Tanımları Listesi	143
Tablo 13:	Kod Sıklık Tablosu	146

GRAFİKLER

Grafik No	Grafik Adı	Sayfa
Grafik 1:	Bölgelerin Patent Verilerinin Yıllara Göre Dağılımı (1995-2019)	125
Grafik 2:	Yıllara Göre Bölgelerin Toplam Patent Sayıları (1995-2019)	125
Grafik 3:	Kodların Dağılımı Tablosu	148

ŞEKİLLER

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa
Şekil 1:	Yatay Yenilik Politikası (Bölge A)	35
Şekil 2:	Dikey Yenilik Politikası (Bölge A)	36
Şekil 3:	Üçlü Sarmal Modelinden Dörtlü ve Beşli Sarmal Modellerine Geçiş	70
Şekil 4:	Kod Sıklığı	149

GİRİŞ

2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin yarattığı verimlilik sorununu çözmeye odaklanan Avrupa Birliği (AB), izlediği bölgesel uyum politikalarını bu sorunun çözümüne yönelik önemli bir araç olarak kullanmıştır. AB, bölgesel uyum politikaları kapsamında üye ülkelere sağladığı yapısal fonların Birlik içerisinde verimli şekilde dağılması için, bölgelerde potansiyel arz eden rekabetçi alanların araştırılmasını gündemine almıştır. AB tarafından ortaya konulan akıllı, sürdürülebilir ve içermeci büyüme hedeflerini kapsayan “Avrupa 2020 Stratejisi” doğrultusunda bölgesel ve sektörel yenilik sistemlerinin, verimliliği yeniden sağlayarak kalkınmaya katkıda bulunacağı değerlendirilmiştir.

Bu çerçevede akıllı uzmanlaşma (*smart specialization*), bölgelerin rekabet güçlerini artırabilmeleri amacıyla 2008 yılında Avrupa Komisyonu tarafından bir bölgesel yenilik stratejisi olarak ortaya atılmıştır. Akıllı uzmanlaşma, bölgelerin güçlü ve maliyet avantajlı yönlerine odaklanarak, bilgi temelli yatırımlar için sınırlı sayıda öncelikli alan tanımlama ve seçmelerini öneren, endüstri, eğitim ve yenilik politikalarını birleştiren bir stratejidir.

Akıllı uzmanlaşma stratejisi, bu tezde, 1970’lerin içsel büyümeye dayalı bölgesel kalkınma teorisi ve 1990’lı yılların ortalarında bölgeleri ekonomik sınırlarla ayıran yeni bölgeselleşme yaklaşımının devamı ve yansıması niteliğinde ele alınmıştır.

1970’li yıllarda sermaye birikiminin doyum eşiğine ulaşması, üretime yönelik kaynakların çeşitlendirilmesini ve katma değerli hale getirilmesini zorunlu kılmıştır. Arge ve yenilik yoluyla yeni kaynakların keşfedilmesi ve üretim süreçlerinin modernizasyonunun, verimliliği sağlayacağı öngörülmüştür. Ayrıca, insan kaynağının eğitilmesi yoluyla beşeri sermayenin geliştirilmesinin maliyet unsurunu azaltacağı, işletmeler arasında kümelenmenin pozitif dışsallık sağlayacağı düşünülmüştür. Bu

bakımdan, bölgesel kalkınmaya yönelik iktisadi teori güncellenerek teknoloji büyüme modeline içsel kabul edilmiştir. Bu yöntem, bölgesel kalkınmanın yine bölge öz kaynakları aracılığıyla elde edilebileceği varsayımına dayanmaktadır.

Diğer taraftan, aynı dönemde fordist birikimdeki kırılma ile küreselleşme süreci ulus devletin, sermaye birikiminin üretkenliğini sağlamaya elverişli tek ölçek olma konumunu yitirmesine yol açmıştır. Yaptığı düzenlemelerle ekonomik bölüşümü yöneten, kapitalist üretimin kârlılığını artırma ve negatif dışsallıklarını giderme yönünden önemli işlevlere sahip olan ulus devlet; toplumsal, ekonomik ve politik etkinlik alanları çözülerek başkalaşıma uğramıştır. 1980’lerde ise kitlesel üretimin mekânsal yoğunlaşması çözülmüş (Lash ve Urry, 1987); küresel şehirler, endüstriyel bölgeler, teknoparklar, finans merkezleri ve diğer esnek üretim kompleksleri yeniden yapılanma sürecinin kurucu rollerini üstlenmişlerdir. Yerel ve bölgesel özel üretim şartları, endüstriyel ve finansal sermaye ile hizmet sermayesinin kârlılığının yükseltilmesi amacıyla seferber edilmiştir. 1980’li yıllar ve sonrasında devam eden kapitalist genişleme ile birlikte küresel ve yerel düzeydeki aktörlerin düzenleyici nitelikler kazanması sonucunda devlet, ulus üstü ve ulus altı kurumsal yapılar arasında bir ara yüz gibi işlev görmeye başlamıştır. Mekânı statik ve verili varsayan devlet merkezli yaklaşımların yerini, küresel ile yereli bağlayan ve dinamik mekân kurgusuna dayalı farklı yaklaşımlar almıştır.

Mekânı dinamik olarak ele alan ve bölgelerin ekonomik yeniden yapılanmadaki rolüne dayanan yaklaşımlardan biri de “yeni bölgeselleşme” (*new regionalism*)’dir. Bu yaklaşım, bölgenin kazandığı ekonomik içerikli tanımı ile yakından ilgilidir. Yeni bölgeselleşme yaklaşımının önde gelen kuramcılarından Keating’e (1998b:18-22) göre her ne kadar bölgenin “merkezi ve yerel yönetim arasında kademelenmesine” dayanan alansal boyutu ile “bölgeciliği” karşılayan siyasi boyutundan söz edilebilse de bu boyutlar

bu tezin konusu olmayıp başka bir çalışma temelinde inceleyilecektir. Bu tez bağlamında işlevsel bölge tanımına dayanılarak ele alınan yeni bölgeselleşme yaklaşımı, bölgenin doğal özellikleri ve buna bağlı olarak gelişen üretim yapısı, endüstri branşları ve ticaret potansiyelini dikkate alarak, ekonomik kümelenmeyi daha az maliyetle oluşturmak üzere bölgenin en uygun ölçek olduğu savını ortaya koymaktadır. Yeni bölgeselleşme, ulusal işbölümü içerisinde bölgelere tamamlayıcı roller vermek yerine onları değişime direnç göstermeyen, gelenekçi olmayan bir yapıya büründürmüştür (Keating, 1998a:73). Bu sayede bölgeler müstakil ekonomik birimler haline gelmiştir.

Neoliberal ekonomik programın yürürlüğe konulmasından sonra 1990'larda yoğunlaşan küreselleşme ve Avrupa bütünleşmesi ile birlikte içerik kazanan yeni bölgeselleşme yaklaşımına göre bölgeler ekonomik, toplumsal, siyasi ve yönetsel reformların gerçekleşme birimi olmuştur. Keynesyen refah devleti zamanında merkezi yönetim tarafından yerine getirilen plânlama ve karar alma gibi yönetim süreçleri ulus altı birimlere devredilmiş, uygulanan kamu politikalarının merkezilik derecesi azaltılmıştır. Bölgelerin merkezi yönetim ile ilişkileri, piyasa ekonomisi koşullarına göre yeniden tasarlanmıştır. Kalkınmaya ilişkin yetki ve sorumlulukların ulusal düzeyden bölgesel düzeye aktarılması ile bölgesel kamu örgütleri ve aktörleri çoğalmıştır.

Yeni bölgeselleşme yaklaşımına göre, sermaye hareketliliği bölgeler arası gelişmişlik düzeyi farklarından önemli ölçüde etkilenmektedir. Nitekim ulus devlet yapılanmasının sermaye birikim rejimini düzenlediği dönemde kalkınma ve büyüme açıklamalarının analiz birimleri olan merkez ve çevre ülkeler günümüzde yerlerini, merkez ve çevre bölgelere bırakmıştır. Bölgesel girişimcilik ise, bölgeler arasında rekabeti düzenlemek ve bu rekabet içinde işbirliğini tetiklemek üzere devleti bölgeye davet etmektedir.

Bu çerçevede akıllı uzmanlaşma, içsel büyümeye dayalı bölgesel kalkınma teorisinin kümelenme, yenilik ve beşeri sermaye kolonları üzerinde yükselmekte iken; aynı zamanda yeni bölgeselleşme yaklaşımının bölgeleri birbirinden ekonomik sınırlarla ayıran tanımlaması, stratejinin ölçek seçimine elverişli kuramsal zemini hazırlamıştır.

Bölgesel ekonomilerin öz kaynaklarını verimli şekilde değerlendirebilmelerini amaçlayan akıllı uzmanlaşma; bölgesel kalkınmanın üzerinde yükselebileceği öncelikli alanlar ve niş faaliyetlerin seçilmesi, bölgedeki kamu ve özel sektör kuruluşları ile üniversiteler başta olmak üzere tüm paydaşların harekete geçirilmesi ve var olan veya yeni önerilen teknolojinin geleneksel birikimle buluşturulmasına dayanan bir kalkınma patikası öngörmektedir. AB bölgesel ekonomi politikasının anahtar kavramı ve geleceği olarak Avrupa Komisyonu tarafından tanıtılan stratejinin AB bölgelerince benimsenmesi, bu bölgelerin Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonunu (*European Regional Development Fund/ERDF*) kullanabilmeleri için bir ön şart haline getirilmiştir.

Akıllı uzmanlaşma, AB bölgelerinde var olan bilgi kaynaklarını ekonomik anlamda değerli kılmaya yönelik olarak tasarlanmıştır. Bölgelerin karşılaştırmalı üstünlük sağlayabilecekleri alanlarda uzmanlaşmalarına ilişkin olan strateji; bölgedeki insan kaynağına mevcut yerel birikim hakkında farkındalık sunmak ve bölgede potansiyel arz eden faaliyetlerin seçimi için tüm vatandaşların katılımıyla girişimci keşif sürecini başlatmak hedefleriyle diğer bölgesel yenilik stratejilerinden farklılaşmaktadır.

Bir stratejinin uygulanması, uygun politika kanallarının tasarlanması ve ilgili aktörlerin tanımlanması ile olanaklı hale gelmektedir. Akıllı uzmanlaşma stratejisi de, bu stratejinin taşıyıcısı olan politika ve aktörler aracılığıyla, projeler düzleminde hayata geçirilmektedir. Bu bağlamda, yükseköğretim politikası ve üniversiteler, bir bölgesel yenilik stratejisi olan akıllı uzmanlaşmanın en önemli taşıyıcı unsurlarındandır (Kempton vd., 2013; Markkula ve Kune, 2015; Rinaldi vd., 2018). Günümüzde üniversiteler;

eğitim-öğretim faaliyetleri ile bölgesel işgücü piyasasına nitelikli eleman yetiştirme, bilgi ve teknoloji üretme ve aktarma yoluyla bölgedeki sektörleri besleme, araştırma faaliyetlerini çeşitlendirerek bölgede yer alan diğer üniversiteler ve teknoloji merkezleri ile işbirliklerinde bulunma gibi bölgesel kalkınmaya yönelik görevlerle donatılmışlardır. Diğer taraftan, üniversitelerin eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerinin içine gömülü biçimde öteden bu yana sürdürdüğü endüstriye bilgi ve teknoloji transferinde bulunma görevinin, ekonomik kalkınmaya yönelik genel bir model olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, yeni bir bakış açısıyla yeniden tasarlanmasına gereksinim duyulan yükseköğretim politikası ile yükseköğretim kurumlarına biçilen yeni rol, üniversitelerin bölgelerine olan bilimsel ve teknolojik katkılarının farklı, özel ve daha verimli bir biçimde sunulması ile ilgilidir. Son dönemlerde yükseköğretim politikasının dünyada ve Türkiye’de, üniversitelerin kuruldukları bölgelerde ekonomik coğrafyanın karşılaştırmalı üstünlüklerinden yararlanarak kalkınma kapasite ve olanaklarını ortaya çıkarmak amacıyla farkındalık oluşturmaya dönük yeni girişimlerde bulunmalarını önermesi de bu sebeptir.

Avrupa Komisyonu tarafından oluşturulan Akıllı Uzmanlaşma için Araştırma ve Yenilik Stratejileri (*Research and Development Strategies for Smart Specialization-RIS3*)’nin üye ülkelerin bölgesel kalkınma politikalarına eşleştirilmiş olması, akıllı uzmanlaşma ve yükseköğretimi buluşturan uygulama örneklerini artırmaktadır. AB tarafından Mart/2016’da yükseköğretim paydaşlarını bölgesel kalkınma süreçlerine ve bölgesel yenilik ekosistemlerine dahil etmek, bu yolla bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmalarını sağlamak amacıyla “Akıllı Uzmanlaşma için Yükseköğretim” (*Higher Education for Smart Specialization/HESS*) projesi başlatılmıştır. Türkiye’de de 2015 yılında YÖK, 2006 yılı ve sonrasında kurulan üniversitelerin bölgesel öncelikleri analiz ederek ihtisaslaşmasına yönelik “Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi”ni yürürlüğe koymuştur. Proje çağrısı üzerine yirmi dört üniversite

sürece katılım taleplerini senato kararları ile birlikte YÖK'e iletmış ve yapılan değerlendirmeler sonrasında ilk aşamada Bingöl Üniversitesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Düzce Üniversitesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi ve Uşak Üniversitesi belirlenen alanlarda bölgesel kalkınma odaklı çalışmalar yapacak pilot üniversiteler olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede, Bingöl Üniversitesi tarım ve havza bazlı kalkınma, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi hayvancılık, Düzce Üniversitesi çevre ve sağlık, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi tarım ve jeotermal, Uşak Üniversitesi ise deri, tekstil ve seramik alanlarında ihtisaslaşmaktadır. İhtisas alanlarında yürütülecek faaliyetlerin etkinliğini sağlamak ve süreçleri izlemek üzere üniversiteler bünyesinde koordinatörlükler kurulmuştur. Bölgelerin karşılaştırmalı üstünlükle rekabetçiliğini artıracak yeniliğe yatkın alanlarının öne çıkarılmasının amaçlandığı projede bölgesel kalkınmanın ve buna dönük bölgesel ağ yönetişiminin pilot üniversiteler aracılığıyla sürdürülmesi planlanmıştır.

Projenin yabancı bir referans kaynağının bulunup bulunmadığı ilk defa bu tez ile araştırılmaktadır. Bu teze başlanıldığı 2018 yılında yürütülmekte olan Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin Avrupa Komisyonu tarafından formüle edilen akıllı uzmanlaşma ile bağlantısı resmi olarak kurulmamışken; YÖK ilk defa 2020 yılında, bölgesel kalkınma odaklı yükseköğretime ilişkin raporunda, üniversitelere öneriler kısmında “*akıllı uzmanlaşmaya önem vermek*” önerisine yer vermiştir (2020b:21). Diğer bir ifadeyle bu tez, uygulamaya yönelik politika çerçevesinin resmi adlandırmasından önce yazılmaya başlanmıştır. Bu tespit bu tezde savlanan *akıllı uzmanlaşmanın, Türkiye’de yürütülen Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi için bir politika çerçevesi olduğu* önermesini daha da anlamlı kılmaktadır.

Öte yandan, proje pilot üniversitelerinin neden 2006 yılı ve sonrasında kurulan görece genç, taşra üniversiteleri arasından belirlendiği, bunların akademik ve mali olarak başlangıç kaynaklarının hangi düzeyde olduğu, bu üniversitelerden beklenen performansın ne olduğu, performans ölçümüne yönelik nitelikli kıstasların belirlenip belirlenmediği gibi boyutların irdelenmesinin projenin tarihsel-toplumsal bağlamının saptanmasında önem taşıdığı değerlendirilmektedir. Türkiye’de 1992 ve 2006 yılları, üniversitelerin sayılarının artması açısından milat niteliği taşımaktadır. Özellikle 2006 yılı ve sonrasında kurulan üniversitelerin daha genç olmaları sebebiyle misyon kazandırılmak bakımından elverişli, değerleri büyüme eğilimindeki kuruluşlar olmaları bu tezde Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesine ilişkin olarak yürütülecek araştırmanın doğal örneklemine oluşturmaktadır. Diğer taraftan sınırlı sayıda pilot üniversitenin belirlenmesinde her ne kadar üniversite ve bölge nitelikleri göz önünde bulundurulsa ve üniversitelerin başvuruları esas alınsa da, son aşamada merkezi yönetime bırakılmış serbest politika yapım alanında yukarıdan aşağı bir yaklaşımın hakim olmasının pilot üniversitelerin başarılarına etkisinin irdelenmeye muhtaç olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, yüklenen misyonun üniversitelerin akademik konumlanışlarına ve buna bağlı olarak bilimsel özerkliklerine ket vurup vurmayacağı da bir başka tartışma konusudur. Nitekim merkezi yönetimce piyasa koşulları doğrultusunda belirlenen yeni misyonları üniversiteleri bir yükseköğretim reformu kapsamına almakta, üniversite-bölge ilişkisini bölgesel kalkınmaya odaklı ihtisaslaşma misyonu çerçevesinde iktisadi atmosferle bütünleştirme amacı gütmektedir. Diğer taraftan, felsefesi itibarıyla üniversitelerin geleneksel eğitim-öğretim ve araştırma misyonları üzerine inşa edilen *academia* felsefesini piyasa kampına taşımak, bir hizmet alanı olarak örgütlenen yükseköğretimi ve bin yıllık üniversite kurumunu yeniden keşfetmek anlamına gelmektedir. Bu kapsamda bu tez, ihtisaslaşma projelerinin

üniversitenin piyasa dışı faaliyetlerini atıl bırakacak bir yeniden örgütlenme modeli öngörüp öngörmediğine de yanıt aramaktadır.

Uluslararası düzeyde uygulama alanı bulan bir strateji olan akıllı uzmanlaşma, bölgesel kalkınmaya dönük olarak, bölgelerde bilgi ve teknoloji üretimi ve transferinde temel aktör olan üniversitelerde, bölgesel nitelikleri dikkate alarak, bölge halkını da kapsayacak şekilde yeni bir yönetim modeliyle ihtisaslaşma projelerinde vücut bulmuştur. Bu yönetim modelinin “kamu”su her ne kadar bölgedeki tüm paydaşlar olarak ortaya konulsa da, uygulanan politikanın içeriği itibarıyla belirli bir kütleye özgülenip özgülenmediği, popülist bir yönünün olup olmadığı konumuzla yakından ilgili başka bir bilimsel çalışmanın araştırma sorusu olabilecek niteliktedir.

Bu tezin amacı ise, akıllı uzmanlaşma yoluyla bölgesel kalkınmanın sağlanması bakımından yükseköğretim politikasının işlevsel bir kanal olup olmadığını Türkiye’de uygulanan Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi pilot uygulaması üzerinden araştırmaktır. Yükseköğretim politikasının üniversitelere yeni rol atfederek içerik değiştirmesi sonucunda başlatılan projenin pilot uygulama özellikleri ve çıktılarına ilişkin yapılacak bir araştırmanın;

- Türkiye’de bölge-piyasa bütünleşmesinin yönetsel boyutlarını ortaya koyacağı,
- Türkiye’nin yükseköğretim, sanayi ve bölgesel kalkınma gibi geleneksel olduğu kadar devingen politika konuları ile araştırma ve yenilik alanında gerçekleştirilen politika transferini aynı düzlemde buluşturan akademik bir değerlendirmeye imkan sunacağı,
- Politikanın uygulanmasına yönelik yönetim modellerinin incelenmesi ile yönetim bilimi alanyazınına katkı sağlayacağı,
- Projenin devamı ve yaygınlaştırılması noktasında yol gösterici olacağı

düşünülmektedir.

Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyona Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi, bölge öz kaynaklarına yönelen ihtisaslaşma üniversitesini bölgesine yerleştirmeyi amaçlamaktadır. Üniversitenin bölgesine yerleşmesi, bölgede potansiyel taşıyan faaliyet alanlarını piyasa ile tamamen bütünleştirmeye odaklanması olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, projeden beklenen performansın yakalanması, proje için belirlenen performans göstergelerinin başarımından öte, bölgeyi ekonomik bir değer olarak birikim rejimine kazandırması olarak anlaşılmaktadır.

Bu kapsamda tezin ilk bölümünde, akıllı uzmanlaşma stratejisi tanımlanarak bu stratejinin Avrupa Komisyonu tarafından tasarımı, mali kaynağı ve bölgesel paydaşlarına yönelik koordinasyon modeli incelenecektir. Ayrıca, akıllı uzmanlaşmanın kuramsal zemininde içsel büyümeye dayalı bölgesel kalkınma modeli ve yeni bölgeselleşme yaklaşımının bulunduğu savlanıp açıklanacaktır.

Tezin ikinci bölümü, bölgesel kalkınmanın sağlanması bakımından akıllı uzmanlaşmanın yükseköğretim politikasını nasıl harekete geçirdiği ile ilgilidir. Bu bölümde, ihtisaslaşma olgusunun yükseköğretim alanında yarattığı işlevsel dönüşüm ile bu dönüşümün üniversite modeline yansımaları birlikte ele alınacaktır. Bölgesel kalkınmanın öznesi olarak üniversitelerin, bölgelerde belirginleşen tematik gelişme alanları ile nasıl eşleştiği anlatılacak ve bölgesel aktörlerle yönetim modelleri çerçevesinde etkileşimine değinilecektir. Son olarak, akıllı uzmanlaşma stratejisi ve yükseköğretim politikasının birleştiği Avrupa'dan proje örnekleri sunulacaktır.

Tezin üçüncü bölümünde, Türkiye'de yükseköğretimin öğretim ve araştırmanın yanı sıra üstlendiği kalkınmacı misyon çerçevesinde nasıl içerik değiştirdiği incelenecek, bu değişimin akıllı uzmanlaşmanın talebini karşılar nitelikte olup olmadığı araştırılacaktır. Bu bölümde akıllı uzmanlaşma, yükseköğretim ve üniversiteleri bölgesel

kalkınma kümesinde kesiştiren, Türkiye’de 2015 yılında başlatılmış bulunan Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin tanıtımı yapılacaktır.

Tezin dördüncü bölümünde, Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin ilk pilot uygulama özellikleri ve performansı araştırılacaktır. Bu kapsamda, söz konusu projenin başarı göstergelerinden biri olarak ele alınan, ihtisaslaşılacak alanda tescil edilmiş patent sayılarından hareketle bölge patent verileri üzerinden nicel bir araştırma yapılacaktır. Pilot üniversitelerin farklı alanlarda ihtisaslaşmalarının karşılaştırmaya uygun ortak bir veri setinin varlığını güçlendirmesi, patentin bölgesel yenilik endekslerinde yer alan, yükseköğretim alanına ilişkin ticarileşme potansiyeli yüksek bir çıktı niteliği taşıması, proje performans göstergelerinden biri olarak bilinmesi, ayrıca resmi yoldan elde edilmesi nedeniyle değiştirilemez veri niteliğine sahip olması, patent verisi üzerinden yapılacak nicel araştırmayı değerli kılmaktadır. Nicel araştırmanın amacı, ihtisaslaşma alanlarında üniversite işbirliği ile tescil edilen patent verileri üzerinden projenin pilot uygulamasının gerçekleştiği bölgelerde proje dönemi performansına ilişkin bilgi elde edebilmektir. Yalnızca patent verisi üzerinden yapılacak bir araştırmanın projenin özellik ve çıktılarını tamamen ortaya koyamayacağı öngörüsüyle, aynı bölümde, akıllı uzmanlaşma, yükseköğretim politikası ve üniversite kurumu arasındaki ilişkileri bölgesel kalkınma bağlamında incelemek üzere nitel bir araştırma gerçekleştirilecektir. Bu kapsamda Türkiye’de projenin başlatılması ve uygulanması açısından yetkin kişilerle mülakat gerçekleştirilecek, ilgili rapor ve dokümanlar ile resmi kurum görüşleri toplanarak analiz edilecektir. Son olarak, yapılan araştırmalardan edinilen bulgular değerlendirilerek, araştırma kapsamında ele alınamayan boyutlar ile yeterli düzeyde incelenemeyen hususlara ve gerekçelerine yer verilecektir.

Tezin sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılacaktır. Tez kapsamında yürütülen araştırmanın bölgesel kalkınma, akıllı uzmanlaşma ve yükseköğretim politikası arasındaki ilişkileri, yönetim biliminin bir alt dalı olan kamu politikası bağlamında politika değerlendirmesine dönük araçlarla ele alması nedeniyle, tezin ilgili literatüre önemli bir katkı sunacağı değerlendirilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMANIN YENİ YÖNTEMİ: AKILLI UZMANLAŞMA

Kalkınma, GSYİH'deki niceliksel gelişimi karşılayan büyümeden daha derin bir coğrafi olguya işaret etmektedir. Öyle ki, kalkınma belirli mekânsal-zamansal uzamda ortaya çıkan hem niceliksel hem de niteliksel bir gelişimi ifade etmektedir. Bu bağlamda kalkınma, büyümenin geri döndürülemez bir biçimde istikrar kazanması olarak tanımlanabilir. Neoliberal politikalarla yapı sökümü uğratılan geleneksel yönetim mekanizmalarının mekâna yansımalarından biri bölgenin yükselen kalkınma ölçeği olarak benimsenmesidir. 1990'ların ortalarından itibaren bölge, siyasi ve alansal tanımlarının ötesinde, piyasa ile iktisadi bütünleşmeye elverişli işlevsel tanımları çerçevesinde yeniden ele alınmıştır. Zira AB'nin uyguladığı bölgesel politikalar ile Avrupa'da yönetsel ve siyasi kademelenmenin en önemli birimi haline gelen bölgeye dayanan “Bölgeler Avrupası”¹ fikrinin gerilediği, buna karşılık ekonomik öncüllere ve faydacılığa dayalı “Avrupa'nın Bölgeleri” fikrinin ilerlediği görülmektedir (Çiner, 2018:659-660).

Avrupa'nın bölgelerinde ekonomik faaliyetlerde verimlilik ve sürdürülebilirlik ilkeleri açısından yeniliğin fayda sağlayacağı düşüncesi benimsenmiştir. Nitekim ar-ge faaliyetleri, beşeri sermaye, kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH), hükümet harcamaları gibi değişkenlerin yanı sıra yeniliğin de sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmaya çalışan ülkeler için önemi büyüktür (Adrián Riso ve Sánchez Carrera, 2019:78). Tüm bu değişkenlerle birlikte teknoloji, büyümenin ana itici güçlerinden biri olarak görülmektedir (Krūminas, 2017:50). Teknolojik yeniliğin ulusal ekonomiye katkısı, hem teorik hem de

¹ “Etnik bölgeci” veya “mikro ulusçu” bir yaklaşıma dayanan ve bölgeleri vatandaşlık temelinde yükselten Bölgeler Avrupası fikri, “federal bir Avrupa” talebi olarak görülmektedir (Çiner, 2018:657-660). Bu siyasi içerikli bölge anlayışının, bölgeleri ekonomik sınırlarla birbirinden ayıran yeni bölgeselleşme ile karıştırılmaması adına, etnik bölgeciliğe referans yapan analizlerde “bölgeselleşme” yerine “bölgencilik” kavramı tercih edilmektedir.

ampirik olarak ekonomik literatürde sağlam bir şekilde kanıtlanmıştır (Wong, Ho ve Autio, 2005:335). 1980’li yıllardan itibaren birçok Avrupa devleti, Avrupa’nın çevre bölgelerinde yeniliği ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacıyla iddialı ar-ge politikaları izlemiştir (Bilbao-Osario ve Rodríguez-Pose, 2004:434).

1980’lerden günümüze, bölgesel politikalar başta olmak üzere, ekonomi politikasına ilişkin temel belgelerde katma değerli üretimin yapı taşı olarak yenilikçilik vurgusu yapılmaktadır. Ancak her şeyden önce, yenilik faaliyeti artık doğrudan ar-ge harcamalarıyla ilişkilendirilmemekte; yeniliğin sadece ürün yeniliği olmanın ve yüksek teknolojiye dayalı endüstri faaliyetlerinden kaynaklanmanın ötesinde tanımları yapılmaktadır (Capello ve Kroll, 2016:1393). Yenilik, sosyoekonomik sorunlara, zorluklara veya fırsatlara yanıt olarak yeni yaklaşımların geliştirilmesi olarak anlaşılmaktadır (Edler ve Fagerberg, 2017:4).

Akıllı uzmanlaşma da en geniş tanımıyla bir bölgesel yenilik stratejisidir. Bölgesel kalkınmanın yeni bir yöntemi olarak ortaya çıkan strateji, bu tezin merkezinde yer almaktadır.

1.1. AKILLI UZMANLAŞMA NEDİR?

Akıllı uzmanlaşma, bölgede var olan kaynak ve yeteneklerin keşfedilmesi ve bunların bölgenin piyasa koşulları ile bütünleşmesine yarayacak biçimde geliştirilmesini içeren yer temelli bir bölgesel yenilik stratejisidir. İlk olarak 2008 yılında ortaya atılan akıllı uzmanlaşma kavramı, 2013 yılında Avrupa 2020 Stratejisinin oluşturulması sırasında Avrupa Komisyonu’nun “Büyüme için Bilgi” (*Knowledge for Growth-K4G*) Uzman Grubunun çalışmalarında gündeme alınmış ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek için yeni bir politika çerçevesi olarak önerilmiştir (Ranga, 2018:2126).

Akıllı uzmanlaşma, yirminci yüzyılın son on yılından başlayarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği (AB) arasında oluşan ekonomik verimlilik açığının araştırma, yenilikçilik ve girişimcilik alanlarında daha çok yatırım yapmak ile aşılabileceği düşüncesinde köken bulmaktadır. Nitekim Avrupa’da insan sermayesi kalitesinin düşüşü, işgücü piyasalarının katılığı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yayılması ve uygulanmasındaki göreceli gecikme, hizmet sektörünün ekonomiye katkısında ABD ile AB arasındaki farklılıklar gibi transatlantik faktörler Avrupa’nın yirmi birinci yüzyılda karşılaştığı ekonomik zorlukların yapısal sebepleri olarak öne çıkmaktadır (Ortega-Argilés, 2012a:396). Bu nedenler AB’nin kapsamlı bir ekonomi politikası benimsemesini gerektirmiş, bu amaçla Avrupa 2020 Stratejisi² oluşturularak Avrupa’nın sosyal piyasa ekonomisi vizyonu kurgulanmıştır (Avrupa Komisyonu, 2012:7).

Araştırma, yenilikçilik ve girişimcilik alanlarında daha çok yatırım yapmak düşüncesi, Avrupa’nın ekonomik krize cevabının önemli bir parçası olarak Avrupa 2020 Stratejisinin odağında yer almıştır. Bu Strateji ile yenilikçiliğe olan stratejik ve bütüncül yaklaşımın, Avrupa’nın ulusal ve bölgesel araştırma ve yenilikçilik potansiyelini artıracığı, buna yönelik bölgesel kapasite inşasının da akıllı uzmanlaşma olgusu ile gerçekleşeceği düşünülmüştür. Kısacası akıllı uzmanlaşma, AB’nin 2008 küresel krizinden kaynaklanan yapısal ve kurumsal eksikliklerine yenilikçi çözümü olarak değerlendirilmektedir (Karo ve Kattel, 2015:172).

Akıllı uzmanlaşmanın amacı, bölgelerin ekonomik yapısını daha uzmanlaşmış (daha az çeşitlendirilmiş) hale getirmek değil; bölgede mevcut güçlü yönlerden

² Avrupa 2020 Stratejisinde, AB’nin karşı karşıya olduğu yapısal güçsüzlüklerin, bilgi ve yeniliğe dayalı “akıllı büyüme” (*smart growth*); kaynak verimliliğini, çevre dostluğunu ve rekabetçi ekonomiyi teşvik eden “sürdürülebilir büyüme” (*sustainable growth*); ekonomik, sosyal ve teritoryal uyumu sağlayıcı yüksek istihdamı destekleyen “içermeci büyüme” (*inclusive growth*) ile aşılabileceği öngörülmektedir (Avrupa Komisyonu, 2012:7).

yararlanmak, gizli fırsatları tanımlamak ve bölgelerin yüksek katma değerli faaliyetler ile rekabet avantajı sağlayabileceği yeni platformlar oluşturmak yoluyla çeşitlendirme yapmaktır (Balland vd., 2019:1252). Böylece bölgelerin, ölçeğe göre artan getiri sağlayan faaliyetleri sayesinde küresel ortamda rekabetçi piyasa koşullarına uyumu sağlanabilecektir. Akıllı uzmanlaşma temel olarak, “bölgelerin, küresel aktörlerin lokasyon stratejilerine nasıl cazip hale getirileceği” ile ilgilidir (Foray, 2014:492).

Akıllı uzmanlaşma, ekonomik kalkınma ölçeği olarak bölgeyi seçmektedir. Kalkınmanın kaynağı ise bölgelerin coğrafi, demografik ve üretime ilişkin verilerinden yola çıkılarak doğal pazar koşullarında, yerel insan kaynağında ve kendiliğinden oluşan ekonomik birikiminde aranmaktadır. Akıllı uzmanlaşma, geleneksel ve niş piyasa alanlarını, teknolojik gelişmeleri de kapsayan yeniliklerle buluşturmak hedefindedir. Yakın geçmişe bakıldığında strateji, bölgelerde nesiller boyunca yapılan faaliyetleri farklı teknolojileri içeren yeniliklerle buluşturarak katma değerli hale getirmek yönünde önemli örnekler sunmaktadır. “Coğrafi bilgi sistemleri ile üzüm bağı ağı”, “turizm sektörü için katma değerli dijital araçların geliştirilmesi”, “mermer kalıntıları için yeni kullanımlar”, “yöresel yemekler için mikrobiyal kültürler”, “kültürel mirasın yenilikçi yönetimi”, “hayvan atıklarından biyoenerji” gibi projeler akıllı uzmanlaşmanın başarılı örnekleri olarak gösterilmektedir (Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu, 2020a). Sözgelimi, bu projelerden biri olan kültürel mirasın yenilikçi yönetimi incelendiğinde; ana fikrin, yerel kültürel varlıklardan faydalanma açısından turizm endüstrisinde yeni iş modelleri oluşturulması ve bu amaçla yenilikçi dijital araçların ve uygulamaların kullanılması olduğu görülmektedir. Hayvan atıklarından enerji projesi ise Doğu Makedonya ve Trakya’da hayvan atıklarından biyogaz üretimi ile ilgili olup bu kapsamda hedef, enerji üretimi için çevre dostu alternatif bir yöntemin uygulanmasıdır.

1.2. AKILLI UZMANLAŞMANIN KURAMSAL ZEMİNİ

Bir olguyu teorik olarak kavramak, ona bilimsel metot ve yaklaşımlarla içerik ve bağlam kazandırmak olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte olgudaki değişim, bilimsel çalışmalar için teorik zemini sunan paradigmaları da dönüştürmektedir. Bu çerçevede bölgesel kalkınma olgusuna ilişkin yaklaşımlar da olgunun içeriği ile birlikte dönüşmektedir.

Bölgeselleşme ve bölgesel kalkınma ile ilgili iktisadi analizlerin, ithal ikameci politikaların uygulandığı 1970’li yıllardan başlayarak bölge birimini esas alan içsel büyümeye dayalı bölgesel kalkınma teorisi ile ivme kazandığı dikkat çekmektedir. Bununla birlikte bölgesel kalkınma, küreselleşme ve yerelleşme süreçlerinin eş zamanlı yoğunlaşmasıyla son otuz yıldır, yönetim biliminin temel araştırma konuları arasında yerini almıştır. Yönetim bilimleri alanının disiplinlerarası doğası, onun sosyal bilimlerin farklı dallarında geliştirilen kuram ve analizlerle hızlı biçimde bağlantı kurabilmesini sağlamaktadır. Bu çerçevede, 1990’lara tarihlendirilen ve bölge-piyasa bütünleşmesini merkeze alan yeni bölgeselleşme yaklaşımı, bölge biriminin yönetselliğini anlatmak bakımından yönetim bilimi alanyazınındaki boşluğu doldurmuştur. İçsel büyümeye dayalı bölgesel kalkınma teorisinin kalkınma için bölge öz kaynaklarının değerlendirilmesi ve kalıcı yenilik yapılması gerektiği yönündeki önermesiyle yükselen bölge, yeni bölgeselleşme yaklaşımında kalkınmanın yönetsel sınırını tespit eden önemli bir kavram olarak önümüze çıkmaktadır. Çünkü bölge aynı zamanda kalkınma ile ilgili kaynakların bölüşüm yüzeyini belirlemektedir.

Bu bağlamda bu tezde, akıllı uzmanlaşmanın bölgesel kalkınmada yeni bir yöntem olarak ortaya çıkışının içsel büyümeye dayalı bölgesel kalkınma teorisi ile yeni bölgeselleşmeden kaynaklanan kuramsal temele oturduğu ileri sürülmektedir. Bu

temeller, kalkınma olgusunun iktisat ve yönetim bilimlerinde yarattığı entelektüel birikim üzerine inşa edilmiştir.

1.2.1. Akıllı Uzmanlaşmanın Akli Nereden Geliyor: İçsel Büyüme ve Yenilik

Coffey ve Polèse (1984:2), kalkınmayı, “belirli bir bölge için kişi başına gerçek gelirdeki artışla ölçülebilir terimlerle nitelendirilen, sürdürülebilir ve geri dönüşü olmayan ekonomik büyüme” olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte, kalkınma derin bir coğrafi olgudur ve coğrafi bağlardan veya bağlamdan yoksun uzamsal boşlukta ortaya çıkmamaktadır (Pike, Rodríguez-Pose ve Tomaney, 2007:1255-1258). Yirminci yüzyıl boyunca kalkınma, farklı büyüme değişkenleri çerçevesinde analiz edilmiş, bu analizlerde bölgesel bağlam giderek geçerlilik kazanmıştır.

1970'lere kadar ulus devlette bölgesel kalkınma, merkezi planlamadan ve ulusal kalkınma hedefinden ayrı düşünülmemiştir. Anılan dönemde hem Batı Avrupa'da hem de ABD'de, Büyük Buhranın ekonomik yıkıntılarının sürdüğü bölgelere yardım etmek için çeşitli müdahaleler yapılmış, savaş sonrası yıllarda büyümeyi lider bölgelerden geride kalan bölgelere yeniden dağıtmak için bir dizi genişleyen program uygulanmıştır (Scott ve Storper, 2005:8). Temel olarak, merkez ve çevre bölgeler arasında oluşan bölgesel gelir eşitsizliği ve kalkınma açığının giderilmesi amacıyla mekânsal hiyerarşiye dayalı bir kalkınma politikası izlenmiştir. Büyüme daha güçlü çekirdek bölgelerde toplanmış, çevre bölgelerin payı bu merkezlerden dağıtılmıştır.

1970'lerin sonlarına doğru “ekonomik, teknolojik, kurumsal ve politik alanlardaki sert değişikliklerin o dönemde yaygın endüstriyel örgütlenme modeli üzerindeki etkisi ile” (Rocha, 2004:371), bölge ekonomilerinde ölçeğe göre azalan getirilerin oluşmaya başlaması bu ekonomileri dönüşüme zorlamıştır. Fordizmin kitlesel pazarlarını parçalayan esnek uzmanlaşma sistemi, bölgesel düzeyde bütünleşmeyi ve mekânsal kümelenmeyi teşvik ederek ampirik olarak bölgenin yeniden ortaya çıkışının sinyalin

vermiştir (Webb ve Collis, 2000:857). Yukarıdan kalkınma yaklaşımından aşağıdan kalkınma yaklaşımına ve yeniden dağıtım probleminden kaynak yaratma problemine geçiş, mevcut bölgesel teorilerin yeniden kurgulanmasına ihtiyaç oluşturmuştur (Maillat, 1998:117). Kalkınma mekanizmasının içsel dinamikleri çerçevesinde yerel üretim sistemlerinin dönüşümü, bölgesel kalkınmanın yeni çizgisini belirlemiştir. Bir bölgenin kendine özgü kaynaklarından zenginlik yaratma mekanizmasını nasıl üretebileceğini açıklayabilecek değişim teorileri devreye alınmıştır. Bu dönüşümü analiz eden teori, içsel büyümeye dayalı bölgesel kalkınma teorisi (*theory of endogenous regional development*)’dir.

Fiziksel sermaye ve işgücünü büyümenin kaynağı olarak ele alan neoklasik büyüme modellerinde (Cass, 1965; Koopmans, 1965; Ramsey, 1928; Solow, 1956), toplam verimliliğin dışsal ekonomik gelişmelere bağlı olduğu ileri sürülmüştür. Bu kapsamda teknoloji de modele dışsal kabul edilmiştir. Öte yandan, içsel büyümeye dayalı bölgesel kalkınma teorisinde teknoloji modele ar-ge konsepti çerçevesinde dahil edilmiştir (Romer, 1990). Bu teori, “teknolojinin (bilgi stokunun), ar-ge ve beşeri sermaye kanalıyla içselleştirilmesi yoluyla” büyümenin gerçekleşeceğini savunmaktadır (Ateş, 1998:10). Yeni büyüme teorisi ülkelerin verimlilik, GSYİH ve büyüme oranı gibi makroekonomik parametrelerindeki farklılıkları açıklayarak beşeri sermaye ve ar-ge birikiminin önemini vurgulamaktadır (Yeldan, 2012:23).

Akıllı uzmanlaşmanın, büyümenin ve ekonomik kalkınmanın bölge öz kaynakları değerlendirilerek sağlanabileceği doğrultusundaki önermesi, içsel büyümeye dayalı kalkınma teorisinin geçerliliğini onaylamaktadır. Nitekim akıllı uzmanlaşmanın bölgesel kalkınma açısından ar-ge ve ürün geliştirme (ür-ge) faaliyetlerini ve bölgesel yeniliği kilit konuma yerleştirmesi, bu stratejiyi içsel büyümeye dayalı bölgesel kalkınma teorisiyle bütünleştirmektedir. Öyle ki bölgelerde içsel büyümeyi analiz eden bu teorinin merkeze

aldığı firma yığılmaları, ar-ge ve yenilik kapasitesi ile beşeri sermaye, bu tezde bölgesel kalkınmanın yöntemsel dönüşümü olarak sunulan akıllı uzmanlaşmanın kolonlarıdır.

1.2.1.1. Endüstri Bölgelerinden Kümelenmelere Firma Yığılmaları

“Yerelleştirilmiş bir endüstri, belirli bölgelerde yoğunlaşmış bir endüstridir” (Marshall, 1920:268). Bu sözün sahibi Alfred Marshall, aynı zamanda, bir bölgedeki küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) gücünün; ticaretin genel organizasyonuna, ticarete ortak olan bilgi ve araçların büyümesine ve yan sanayilerin gelişmesine dayanan dışsal ekonomiler tarafından sağlandığını belirtmektedir (Belussi ve Caldari, 2009:338). Bu ekonomiler “coğrafi alana dışsal ancak işletmeye içsel” olup her bir işletmede verimliliği artırır (Rocha, 2004:369). Şöyle ki, birbiriyle ilgili sektörlerde üretim yapan işletmelerin mekânsal birliktelikleri, onlara üretimde faktör fiyatlarını düşürmek yönünden önemli avantajlar sağlamaktadır. Nitekim dışsal ekonomilerin avantajlarından yararlanan bu bölgelerde; tamamlayıcı faaliyetlerde işletmeler arası işbölümü ve uzmanlaşma, yerel ve uzmanlaşmış bir işgücü oluşumu, standardize edilmemiş emtiaların ortak üretimi, yerel ikincil ticaretin varlığına dayalı bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi ile yerel aktörler arasında yenilik yayılmalarının teşvik edilmesi gibi sonuçlar görülür (Rocha, 2004:369). Bu çerçevede Marshall, dışsal ölçek ekonomilerinin oluşumu için özel bölgelerde türdeş işletmelerin yoğunlaşması anlamına gelen “endüstri bölgelerini” kavramsallaştırmıştır (Öcal ve Uçar, 2012:291).

Diğer taraftan, 1980’lerde kitle üretiminden esnek üretime ve bağımsız firma sisteminden bölgesel ağ sistemine doğru bir geçiş olmuştur (Öcal ve Uçar, 2012:287). Bu çerçevede eski endüstri bölgelerinin üç yöne evrildiği belirtilmektedir (Trippel ve Tödtling, 2008): (i) olgun kümelerin yenilik temelli olarak revize edilmesi (örneğin İsviçre saat endüstrisi, Ontario otomotiv kümesi), (ii) yerleşik endüstrilere çeşitlilik kazandırılması (örneğin Steiermark otomotiv kümesi, Galler otomobil ve elektronik

endüstrileri kümeleri, Detroit otomotiv kümesi), (iii) bilgi yoğun endüstrilere dayalı kümelerin geliştirilmesi (örneğin İskoçya'da biyoteknoloji, Ruhr Bölgesi'nde çevre koruma endüstrisi).

İşletmelerin bölgesel kümelenme ile rekabet avantajı sağlamalarının nasıl mümkün olacağını kuramsallaştıran ekonomi ve yönetim bilimleri profesörü Michael E. Porter (1998:199) kümeyi, “belirli bir alanda, ortak yönler ve tamamlayıcılıklar ile birbirine bağlı işletmeler ve ilişkili kurumların coğrafi olarak yakın bir grubu” şeklinde tanımlamaktadır. Buna göre, kümeyi oluşturan firmaların ortak mekândaki işbirliği ve dayanışmalarından kaynaklanan bilgi yayılmaları (*knowledge spillovers*), yenilikçiliğe ve teknoloji transferine uygun bir ağ işlevi görmektedir. Bu ağ içinde belirli ürünlerin üretiminde uzmanlaşan işletmeler arasında üretimin diğer aşamaları açısından bir tamamlayıcılık ilişkisi meydana gelmektedir. Küme içi bilgi paylaşımları, işletmelerin bir yandan rekabet gücünü artırırken diğer yandan kümeye olan bağımlılık derecesini artırmaktadır.

İtalyan Okulu, post-fordist ekonomik ve toplumsal dönüşümün Orta ve Kuzeydoğu İtalyan bölgelerindeki küçük işletmelerin gelişimine olan etkisini incelemek için Marshall'ın endüstri bölgeleri çerçevesini yeniden gündeme alarak kümelenmenin meydana getirdiği bilgi ağını betimlemiştir (Becattini, 2002; Bellandi, 1989; Brusco, 1986; Ottati, 1994). Marshall'ın kendisi gibi, söz konusu İtalyan araştırmacılar da tek bir sektörde faaliyet gösteren çok sayıda KOBİ'nin yerel alanda yoğunlaşmasından kaynaklanan; “uzmanlık, bilgi ve vasıflı işgücü arzına dayalı dışsal ekonomileri” vurgulamış ve Marshall'ın “bu tür bölgelerin endüstriyel atmosferinin, uzmanlaşmış becerilerin kazanılmasını ve yerel aktörler arasındaki gayriresmi sosyalleşme ve etkileşim yoluyla yeniliğin yayılmasını teşvik etmedeki dinamik faydaları” hakkındaki ifadesini de benimsemişlerdir (Zeitlin, 2008:222). Ancak bu okul Marshall'ın orijinal fikirlerini,

özellikle de dışsal ekonomileri yönlendiren tarihsel, bölgesel ve sosyokültürel faktörleri genişletmiş ve değiştirmiştir. Endüstri bölgeleri tanımı; metropol olmayan İtalyan bölgelerinden çıkarılan başka sosyal özellikler de eklenerek sıkı çalışma, işbirliği ve kolektif kimlik gibi paylaşılan değerlerle, ayrıca küçük girişimcilerin ve yetenekli zanaatkarların egemen olduğu yerel bir sosyal yapıyla buluşturulmuştur (Zeitlin, 2008:222). Böylece işletmelerin doğal ve tarihsel olarak sınırlı bir alanda birleşme eğiliminden “sosyo-bölgesel bir varlık” ortaya çıkmıştır (Becattini, 2017:15).

Birbirini tamamlayıcı uzmanlıkları çerçevesinde kümelenen işletmelerin küme içinde oluşturdukları bilgi ve paylaşım ağı, akıllı uzmanlaşmanın gerçekleşmesinde gerekli bilgi ve deneyim paylaşımına ortam hazırlamaktadır. Akıllı uzmanlaşmanın bölge içi pazarda genişleme sağlayan bilgi transferine ihtiyaç duyması, kümelenmeleri cazip hale getirmektedir.

1.2.1.2. Ar-Ge ve Yenilik Kapasitesi

Bir ekonomide işletmelerin üretkenlikleri ile rekabet güçlerinin; organizasyon biçimleri ve ürün kalitelerine olduğu kadar yenilik yapma becerilerine de bağlı olduğu ileri sürülmektedir (Hansen ve Winther, 2011:323). Schumpeter (1934: 66) yeniliği “kalkınmanın itici gücü” olarak görmüştür. Ona göre yeniliğin temel göstergeleri; yeni bir ürünün veya mevcut bir ürünün yeni bir niteliğinin piyasaya sunulması, yeni bir üretim yönteminin uygulanması, piyasanın yaratılması, ham veya yarı mamul tedariki için yeni bir kaynağın bulunması ve işletmenin yeniden organize edilmesidir (Yılmaz vd., 2016:73). Yenilik kapasitesi ekonomik performansın arkasındaki tetikleyici güçtür; kurumsal yapılara bir düzen sağlar ve yenilikçi faaliyetleri sürdüren sistemlere destek verir (Mathews ve Hu, 2011:98). Bu nedenle, piyasadaki rekabetçi ortam giderek yenilik ile daha uyumlu hale gelmektedir (Yusuf, 2011:4).

İşletmelerin üretim süreci ile birlikte teknolojik yenilikleri benimseme becerisinin toplam verimlilik düzeyini artıracakı öngörülmektedir. İşletmeler aynı ürünleri daha az maliyetle üreterek değil, yeni performans özelliklerine ve teknik özelliklere sahip yeni ürünler üreterek rekabet etmektedirler (Smith, 1994:10). Öte yandan yenilik, sadece ar-ge ve yüksek teknolojiye odaklanmaktan daha karmaşıktır (Hansen ve Winther, 2011:323). Yenilik sürecinin kritik yönü, bilgi üretiminin etkileşimli bir öğrenme süreci olarak anlaşılmasıdır (Hansen ve Winther, 2011:323). Bilgi yenilikçi bir potansiyel içerse de ekonomik değer yaratan teknik yenilik içermedikçe ve piyasa tarafından seçilmedikçe yenilik haline gelmez (McKelvey, 2013:201). Bu nedenle, geleneksel endüstrilerdeki işletmelerin kaynak yönetimi, lojistik, üretim organizasyonu, personel, pazarlama, satış, dağıtım, endüstriyel ilişkiler gibi günlük işlemleri yürütür ve geliştirirken, öğrenme ve yeniliğe yaptıkları yatırımlar önemli görülmektedir (Maskell, 2001:922).

Kalkınmanın önemli bileşenlerinden biri olan yenilik olgusu, yeniliğe ilişkin planlama çerçevesini oluşturan ulusal ve bölgesel yenilik sistemleri bağlamında incelenmektedir. Ulusal yenilik sistemleri kavram ve uygulamaları literatürde pek çok kaynakta ele alınmıştır (Cooke, Uranga ve Extbarria, 1997; Edquist, 1997; Lundvall, 1992; Nelson, 1993). Bu sistemler, sonuçları büyüme ve istihdam gibi genel ekonomik göstergeler ile ifade edilen ve ulusal ekonomilerin yaygın etkisi altında kurgulanan yenilik süreçlerini içermektedir. Ulusal yenilik kapasitesi, bir ülkenin sürdürülebilir yeniliğe yönelik kurumsal potansiyeli olarak tanımlanmaktadır (Mathews ve Hu, 2011:98). Modern öğrenme ekonomisinde devlet; öğrenme araçları ve teşviklerinin artırılması, bilgiye kolaylıkla erişilmesi, unutmaya maliyetinin azaltılması, ilgili teknolojik ve kurumsal çeşitliliğin korunması ve dışarıdan öğrenmeye dair kanalların açık tutulması gibi önlemleri alır (Gregersen ve Johnson, 1997:480-481). Öte yandan ulusal yenilik sistemleri; ulusal seviyenin yenilik süreçlerinin analizi için bir başlangıç noktası olarak uygun olup olmadığı ile resmi ve ulusal bir yenilik sisteminin, pek az sayıda büyük

işletmeye ar-ge fonu tahsis etmesinin ve düzenli olarak etkileşimde bulunmasının genel olarak yenilikçi olup olmadığı gibi hususlar açısından sorgulanmıştır (Malerba, 1993:256).

Bölgesel yenilik sistemi ise, yeniliği bölgesel üretim özelliklerini dikkate alarak kurgulayan yenilik sistemidir. Bölgesel yenilik süreçleri için “yenilikçi bölgesel ortam” (*innovative regional milieu*) kavramı da kullanılmaktadır (Hansen, 1992:96). 1990’lı yıllarda bölge, küreselleşen politik ekonomide önemli bir rekabet avantajı kaynağı olarak yeniden keşfedilmiştir (Cooke, 1997; Scott, 1995). Bu dönemde bölge, ekonomik aktörler arasındaki bilgi yayılmalarının ve bu yolla yeniliğin önemli bir  l eği olmuştur.

Bölgedeki işletmeler arasında gerçekleşen yerel ilişkiler, bilgi yayılmalarını artırmaktadır. Bilgi yayılmalarının ise yenilik süreçleri ve ekonomik kalkınma üzerinde güçlü bir etkisinin olduğu giderek daha fazla kabul edilmektedir (Fritsch ve Franke, 2004:245). Tekeli (2008:155), bölgedeki yenilik sistemlerinin varlığının; “coğrafi yakınlığın sağladığı yüz yüze ilişkilere, yaratılan dışsalılıklara, işbirliği yaratılmasına, güvene, ticaret konusu olmayan karşılıklı bağımlılıklara, sinerji etkisine” dayandığını belirtmektedir. Bu bağlamda, bölgesel ekonomilerin gelişmesi, küçük işletmeler ve yerel topluluklar arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisine ve bunu sağlayan tarihsel sürece bağlıdır (Becattini, 2017; Bellandi, 1989).

Marshall’ın (1920) endüstri bölgelerini niteleyen karşılıklı bilgi ve güven, bölgelerdeki yenilik olanaklarının mekâna bağlılığını göstermektedir. Ağ içindeki çeşitli yenilik aktörleri ve bunlar arasındaki bilgi akışı yeniliğin hızını, yoğunluğunu ve türünü belirlemektedir. Gerçekleşen bilgi yayılmaları, bölge halkını ve kurumlarını içine alan bir yönetişim modeline ve bölgesel öğrenme sistemine olanak vermektedir. Cooke ve diğerleri (1997:484),

“Yenilikçi bir bölgesel kümelenmede; işletmelerin kümedeki diğer işletmelere müşterileri, tedarikçileri veya ortakları olarak erişimlerinin, üniversiteler, araştırma enstitüleri ve teknoloji transfer ajansları gibi bilgi merkezlerinin, özel iş dernekleri ve ticaret odalarının, kamu ekonomik kalkınma, eğitim ve tanıtım ajansları ile devlet dairelerinin oluşturduğu bir yönetim yapısının görülmesi olasıdır. Bunların bir bölgede mevcut olması ve en önemlisi, belirtilen örgütlerin birleştirici olması, yani yenilik ve rekabet edebilirlik açısından önemli konularda sistemik, düzenli ve iki yönlü bir değişimin olması bölgesel öğrenme sistemi bulunduğu anlamına gelir. ... Böylece bölgesel yenilik sistemi, başka bir yerden kaynaklanan yenilikleri hızla anlamak, uygulama ve uyarlama yeterliliğini geliştirmek için bir öğrenme eğiliminden daha önceden görülmemiş bir biçimde yenilik yapma kapasitesi sergileyeceği bir ‘özel’ eğilime geçer.”

ifadeleriyle bölgesel yenilik sistemi içerisinde bölge aktörlerinin oluşturduğu yönetim modelini ve bölgesel öğrenme kavramını açıklamaktadır.

Yenilik, işletmeler arası öğrenme ilişkileri ile işbirlikçi ilişkilerin rekabetçi boyutları açısından da önemlidir (Cooke vd., 1997:476). İtalyan bölgelerinde örneklerine rastlandığı gibi, yenilikçilik yoluyla rekabet giderek daha fazla önem kazanmakta, bu durum post-fordist bir öğrenme ekonomisini (*learning economy*) ifade etmektedir (Asheim, 1995:6). Öğrenme ekonomisinde, işletmelerin ve bölgelerin rekabetçiliği yeniliklere dayanmakta, yenilik süreçleri ise sosyal ve bölgesel olarak yerleşik, etkileşimli öğrenme süreçleri olarak görülmektedir (Asheim, 1995:17). Bu ekonomide, öğrenme yeteneklerini geliştirmek için işletmelerin birlikte örgütlenmelerine daha fazla önem verilmekte; bu kapsamda diğer işletmelerle kurulan ağ yapıları, yatay iletişim kalıpları, parça ve bölümler arasında sık hareketler gittikçe önem kazanmaktadır (Asheim, 1995:10). Etkileşen işletmelerin mekânsal yakınlığının öğrenme ağlarını uyarma açısından olumlu etkisi bulunmaktadır.

Mekânsal yakınlığın deneme-yanılma avantajını kullanan işletmeler, öğrenen bölgeleri (*learning regions*) oluştururlar. İşletme içi ve işletmeler arası düzeyde dinamik ve esnek öğrenme yapılarının görülmesi, yerele bağımlılığın neden olabileceği gelişmenin kilitlenmesi durumunu engellemektedir. Bölgesel bir yenilik stratejisi olan akıllı uzmanlaşmanın başarısı da, endüstrilerin bölgesel yerleşikliğine ve işletmelerin

küme içi yenilikçilik ve öğrenme potansiyeline bağlanmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2012).

Öte yandan yenilik ve mekânsal gelişme konusunda öncü yönetim ve kalkınma profesörü Kevin Morgan (2004:16), yenilikçi bölgesel kümelenme yaklaşımının içerdiği yerinde etkileşimin yeterince kavranamadığını dile getirmektedir. Morgan (2004:14), ulusal yenilik sistemlerinin “dar teknolojik kavramlar” kullanılarak sadece ar-ge faaliyetleri ile eşleştirilmesinin, zihinlerde bölgesel yenilik sistemlerinin de yanlış konumlandırılmasına sebep olduğunu savunmaktadır. Morgan’a (2004:16) göre, ulusal ve bölgesel yenilik sistemleri birbirinden bağımsız görülemez. Nitekim, ulusal uzmanlaşma ve karşılaştırmalı üstünlük biçimleri, çoğu zaman ulus altı oluşumlara dayanmaktadır (Morgan, 2004:13). Bu bakımdan yeniliği getiren, mekânın kendisi değil mekânsal ağ ilişkilerinin edindiği ölçek ve kapsam avantajıdır (Morgan, 2004:15). Sistemin mekânsal ölçeği küçüldükçe, gözenekleri açılmakta ve yerel işletmeler yerel olmayan aktörlerle daha fazla etkileşimde bulunmaktadır (Morgan, 2004:16). Gregersen ve Johnson (1997:482) da, öğrenme ve yenilik için etkileşen aktörler arasında coğrafi yakınlık kadar ekonomik, kurumsal ve kültürel yakınlığın etkili olduğunu ileri sürmektedirler. Ar-ge ve yenilik süreçleri ile ilgili farklı kurumların tamamlayıcılığı ve rekabeti, öğrenme ve yenilik sürecini desteklemektedir.

1.2.1.3. Beşeri Sermaye

Bilginin taşıyıcısı olan yüksek eğitilmiş bireylerden kaynaklanan beşeri sermaye dışsallıkları, ekonomik büyüme ve kalkınmada kilit motive edici güç durumuna gelmiştir (Lucas, 1988:37). Bu nedenle üretmek, belirli bir zaman diliminde belirli teknik girdileri bir çıktıya dönüştürmenin yanı sıra üretim süreci için gerekli malzeme ve insan koşullarının yeniden üretilmesi anlamına gelir. Bu çerçevede, beşeri sermayeye yatırım

yapmak, yeniliğin üretimi ve dolayısıyla ekonomik kalkınma için önemli görülmekte, beşeri sermayeye yatırım yapmanın yolu ise eğitimden geçmektedir.

İlgili alanyazında, beşeri sermaye yoğun şehirlerin daha üretken oldukları (Rauch, 1993); işletmelerin ve tedarikçilerin rekabet avantajı elde etmek için yüksek insan sermayesi yoğunluğuna sahip bölgelerde yer aldığı (Glaeser, 2000); yetenekli iş gücüne sahip olan şehirlerin, daha az yetenekli iş gücüne sahip olan şehirlere göre daha hızlı büyüdükleri, bunun nitelikli iş gücüne sahip şehirlerin ekonomik şoklara uyum sağlamada daha iyi olmalarından kaynaklandığı (Glaeser ve Saiz, 2003); yığılma ekonomilerinin ve insan sermayesinin şehir büyümesinin önemli itici güçleri olduğu (Duranton ve Puga, 2014) yönünde saptamalar yapılmıştır.

Endüstri sonrası toplumun ortaya çıkışı (Bell, 1973) ile bilgi ekonomisinin ve bilgi emekçilerinin yükselişi (Drucker, 1993), endüstrinin türlü kollarında çalışan iş gücü niteliğini önemli ölçüde dönüştürmüştür. Bilim insanları, mühendisler ve yöneticiler gibi meslek gruplarının ön plana çıkmasıyla tasarlanan bilgi toplumunda yükseköğrenim ayrı bir önem kazanmıştır. Yükseköğrenim günümüzde bir ülkenin ekonomik refahı ve kalkınmasında giderek daha önemli bir rol oynamaktadır çünkü yalnızca yüksek düzey eğitim ve becerilerin, ülkelerin küreselleşmiş bilgi sektörlerinde rekabet etmesini sağlayacağı düşünülmektedir (Faggian, Modrego ve McCann, 2019:150).

Bölge öz kaynaklarını verimli kılarak büyümeyi gerçekleştirme amacıyla olan akıllı uzmanlaşma, uzmanlaşmaya konu edilecek faaliyetlerde ekonomik değer ortaya konulabilmesi bakımından beşeri kaliteye önem vermektedir. Eğitim, akıllı uzmanlaşma için gerekli olan yetişmiş rekabetçi insan kaynağını bölge içinden temin etmektedir. Gennaioli ve diğerleri (2013:152), dünyanın 1.500'den fazla ulus altı bölgesinden elde edilen kanıtlar çerçevesinde bölgesel eğitimin, bölgesel kalkınmanın kritik ve tek belirleyicisi olduğunu ortaya koymuştur. Akıllı uzmanlaşmada bölgesel bir paydaş olarak

yükseköğretim kuruluşları, bu stratejinin yürütülmesi için ihtiyaç duyulan insan kaynağının eğitiminde rol üstlenmektedirler.

Diğer yandan, ulusal sınırlar kadar belirgin olmayan ulus altı bölge sınırlarının göç eğilimine açık olması, eğitilmiş iş gücünün başka bir bölgeye göç etmesine neden olabilmektedir. Bu sebeple, göç edilen hedef bölgedeki büyümenin tamamen içsel olmayacağı ortaya konulmuştur (Lucas, 1988:16). Ayrıca, göç veren başlangıç bölgesi için bölge içinde özellikle içsel olan büyümenin yönü, yerel negatif dışsallıklara bağlı olarak kümülatif düşüş sürecindedir (Faggian, Modrego ve McCann, 2019:159).

1.2.2. Akıllı Uzmanlaşma Nerede Gerçekleşiyor: Yeni Bölgeselleşme

Kapitalizmi daha önceki ekonomik ve toplumsal sistemlerden ayıran en önemli özellik coğrafi ve işlevsel işbölümüne dayanıyor olmasıdır (Wallerstein, 1974:348-349). Yirminci yüzyılda bu işbölümünün sağlanmasında ulus devlet yapılanmasının³ rolü büyüktür. Bu yapıda işbölümü uzmanlaşma ile birlikte gerçekleşmektedir. Kendi içinde türdeş mekânların hakim iş ve uzmanlık alanları, kapitalist birikimin ve modernleşmenin çekirdeğini oluşturur. Yirminci yüzyılın iki büyük savaşının yıkıntılarından kapitalizmi kurtaran ulus devlet, 1970'lere kadar birikim rejiminin güvenliğini bu türdeşlikle sağlamıştır. Diğer taraftan, 1971 yılında ABD'nin altın standardını terk etmesi ve Bretton Woods sisteminin 1973'te bütünüyle çökmesi sonucunda esnek kur sistemine geçilmiş, bu gelişme sermayenin coğrafi hareketliliğini ulus devletin kontrol kapasitesinin ötesine

³ Eleştirel kuramın temsilcilerinden Poulantzas'a (1978:112) göre ulus devlet, veya "kapitalist toplumsal biçimlenme", bir homojenleştirme sürecine işaret etmektedir. Ulus devlet, belirli ulusal sınırlar içerisinde üretimi, dolaşımı, tüketimi, ikincil bölüşümü ve bunlara bağlı ilişkileri türdeşleştiren bir yapıya sahiptir. Henri Lefebvre'in modern devleti "mekâna doğrultulmuş/yönelmiş şiddet" olarak ele alan analizine göre de, modern devlet toplumsal ilişkileri mekânsal bağlamda rasyonelleştirme, birleştirme ve homojenleştirme üzerine temellenir (Lefebvre, 1991:281); fakat ilişkilerin homojenleştirildiği mekânın aslında homojen hiçbir unsuru bulunmamaktadır (Lefebvre, 1991:308). Ulus devlet bu yolla, uzun süredir, toplumsal hayatın zamansal ve mekânsal uzamları arasındaki ilişkiyi kurma ve düzenlemede kilit rol oynamaktadır (Poulantzas, 1978:114). Bu sayede, devlet aynı zamanda toplumsal ve politik varlığını güvenceye almaktadır (Brenner, 1999:49).

taşımıştır.⁴ Sermaye döngüsü artık katı, sınırlı ve ulusal kavramlarla anlaşılabilir olmaktan çıkmıştır. Küresel yeri “yersiz, mesafesiz, sınırsız ve fiziksel mekânın ötesinde” olarak tanımlayan Scholte’ye (1996:1968) göre, küresel ilişkilerde bireyler birbirlerine genellikle yere bağlı konumlarına aldırmaksızın bağlanmaktadır.⁵ İktisadi ve toplumsal yapı ve ilişkilerin hızla çözüldüğü ve başka biçimlerde yeniden kurulduğu dönem, sermayenin küreselleşmesi ile coğrafi birikim stratejisinde meydana gelen önemli bir dönüşüme işaret etmiştir.

Eleştirel perspektifin öncülerinden David Harvey (1985:145) mekânsal örgütlenmenin, “mekânın üstesinden gelmek için” gerekli olduğunu ileri sürmektedir. Bu düşünceye göre, sermayenin serbest dolaşımı, mekâna sabitlenen iktisadi ve toplumsal ilişkiler sayesinde sağlanmaktadır. Burada önemli olan ölçek olacak mekânın piyasa bütünleşmesini en iyi biçimde sağlayabilmesidir. Ulus devletin “felç hâli” (Ohmae, 1995:149), ona yeni piyasa koşulları ile bütünleşmenin sağlanması için yeniden ölçeklenmekten başka çare bırakmadığından; birikim rejiminin güvenliğini sağlayacak, uzmanlaşma ile işbölümünü üstlenecek yeni bir mekânsal ölçeğe gereksinim doğmuştur. Bu yeni gereksinim çerçevesinde devlet yeniden ölçeklenmiş⁶; piyasa koşullarının uluslararasılaşması devletin kalkınma üzerindeki yetkisini yukarı yönlü, bölgeselleşmesi ise aşağı yönlü hareket ettirmiştir.

⁴ Ulus devletin var olduğu ancak “içinin boşaltıldığı/oyulduğu” (“*hollowing out*”) (Jessop, 1996:165) bu dönemde; devletin planlama, karar verme, politika yapma gibi işlevleri ulusal olmayan yönetsel örgütlenme düzeylerine doğru kaydırılmaktadır.

⁵ Brenner, 1999:59’a göre, küreselleşmenin bu özelliği, devletin küreselleşmenin alanı ve aktörü olduğu gerçeğini saf dışı bırakmamaktadır. Devlet organları ve gücü, küreselleşmeyi üreten süreçleri doğrudan yansıtmaktadırlar. Özellikle 1980’lerden sonra devletin ekonomik içerikli düzenlemeleri küreselleşmenin, küreselleşmenin politik güce gereksinimi de devletin süregelen varlığına dayanak oluşturmaktadır.

⁶ Devletin yeniden ölçeklenmesi, “anlık kurumsal parçalanma” şeklinde gerçekleşmektedir (Brenner, 1999:66). Cerny (1995:618) bu süreci “testere etkisi” (*whipsaw effect*) olarak isimlendirmektedir. Testere etkisi, devletin farklı seviyelerde güce ve baskıya tepki vermesi sonucunda çoğul yüzeysel biçimlerin oluşması anlamını taşır. 1980’lerin yeni sağ toplumsal ve felsefi projesinin üzerinde kurgulandığı özelleştirme stratejileri, devletin var olan mekânsal örgütlenmesinin yeni biçimleri olan ulus altı ve ulus üstü ölçeklerde yeniden oluşturulmasında etkili olmuştur.

Küresel alanın artan öneminin zorunlu olarak bölgeselliğin düşüşünü gerektirdiği yönünde yaygın bir anlayış mevcuttur (Brenner, 1999:62). Oysa bölgeselleşme ve küreselleşme birbirinden bağımsız olgular, aralarındaki ilişki de sıfır toplamı bir oyun değildir. Kalkınma alanında politika belirleyici uluslararası kuruluşlardan biri olan OECD de, küreselleşmenin post-taylorist esnek örgütlenme formları ile şekillendiğini ileri sürmekte, bölgeselleşme ve küreselleşmeyi birbirini kuvvetlendiren iki süreç olarak görmektedir (Oman, 1996:1). Küreselleşme ve bölgeselleşme arasındaki süreç birlikteliği, 1990’lar boyunca küresel çapta birbiriyle bağlantılı bölgesel yapıların sayılarını gittikçe artırmıştır. 1990’ların sonuna gelindiğinde, küresel sermaye akışının hızlanması, ticaret hacminin artması ve göç trafiğinin karmaşıklaşması ile coğrafi farklılaşma derinleşmiştir (Brenner, 2009:27). Sermaye akışını düzenleyen ulusal kuralların verimsizliği, çokuluslu şirketlerin artan uluslararası rekabetle baş etmelerine yönelik ulus aşırı stratejileri ve değişen uluslararası işbölümü, sermayenin küresel olarak farklı yerel alanlara dağılmasına neden olmuştur (Ventriss, 1994:4).

Sermayenin mekânsal dağılıklığının disipline edilmesi ve üretimle bağlantısının sürdürülmesini sağlayacak düzenlemelerin, ironik bir biçimde, yerelliği kilit konuma getirdiğini belirten Swyngedouw (1989:40), bu çerçevede yerelin, küreselleşmenin etkisiyle günlük toplumsal ve ekonomik yaşamın düzenlendiği yer konumuna gelmesine ise “küre-yerelleşme” (*glocalization*) adını vermektedir. Buna göre, üretimin mekânsal yerleşiminde gerçekleşen dönüşüme karşılık, ekonomik ve toplumsal örgütlenmenin kodları da değişmektedir.⁷ Bu kapsamda ulus altı yapılar ile ulus üstü yapılar, yeni üretim

⁷ Küre-yerelleşme sonucu devletin teritoryal örgütlenmesinin tarihsel olarak kökleşmiş yapı ve biçimlerinin çözülmesi nedeniyle, yerelin küresel olanı muhatap alabilmesi olanaklı hale gelmiştir. Ölçekler arasında “kademesiz sıçramalar” (“*jumping scales*”) gerçekleşebilmektedir (Brenner, 1999:60). Bu sıçramalar sayesinde işletmelerin dikey hareketlenmesi hızlanmakta; “işletmeler kendilerini bölgelerden kurtarıırken bölgeler işletmelere bağımlı hale gelmektedir” (Keating, 1998b:16). Düzenleme kapasitelerinin artırılması sayesinde bölgesel aktörler, küresel düzenleyici aktörlerle doğrudan bağlantı kurup ağ tipinde örgütlenebilmektedirler. Örneğin, AB üyesi ülkelerde ulusal siyasetten dışlanan bölge kurumlarının Birlik düzeyinde lobi yapıları, taleplerini iletebilecekleri bir ağ yaratmaktadır.

ve yönetim ölçekleri olarak öne çıkmıştır. Post-fordist üretim biçimi ile büyük montanlı pazarların parçalanması ve yerele ilişkin kaynak ve özelliklerin üretim, dolaşım ve tüketim için harekete geçirilmesi sonucunda, bölgeler içerik olarak keynesyen refah devleti dönemindeki yapıdan oldukça farklılaşmıştır. Bu gelişmeler bölgeselleşmeyi, mekânın bütüncül planlamasına dayalı eski yönetim mekanizmalarından uzaklaştırmıştır.⁸ Yeni bölgeselleşme yaklaşımı bu dönemin düşünsel ürünüdür. Bu yaklaşım, bölgelerin geçmişteki gibi devlet tarafından belirlenmesini değil değişen uluslararası piyasa ve kıta rejimlerine göre belirlenmesini ifade etmektedir (Keating, 1998a:72). Bölgeler, 1990’lardan sonra merkezi planlama ve kalkınma açısından ulusal yönetimin bütüncül yapısından sıyrılarak, yeni bölgeselleşme ile “küresel iktisadi yönetişimin üretim ve yönetim ölçeği” haline gelmiştir (Karasu, 2009:1-2). Akıllı uzmanlaşmanın kalkınmada ölçek olarak bölgeyi seçmesi ve kalkınma için bölge öz kaynaklarına yönelmesi yeni bölgeselleşme yaklaşımının bölge kurgusu ile örtüşmektedir. Yeni bölgeselleşme yaklaşımı, bölgesel kalkınma politikasını tamamen piyasa odaklı veya refah temelli bir yaklaşımdan ziyade sürdürülebilir ve bağımsız bir yenilik politikası olarak kavramsallaştırmaktadır (Shone ve Memon, 2008:294).

Keating’in (1998b:19) “işlevsel bölge” tanımına göre bölgelerin sahip olduğu planlama ve programlama yetkisi, onların ekonomik müdahale açısından önemli bir seviye olarak kabul edilmelerini kolaylaştırmaktadır. Özellikle ağ yönetişimi, dışsal ölçek ekonomileri, yerel nitelikli KOBİ’ler, çevre ve yaşam kalitesi gibi vurguları olan yeni ekonomik kalkınma modelleri müdahale birimi olarak bölgeyi tercih ederler (Keating, 1998b:19). Bölgenin işlevsel tanımına uygun olarak, yeni bölgeselleşme yaklaşımının

⁸ 1980’lerin neoliberal projesi, devletin küreselleşme sürecini aktif olarak teşvik ettiği çeşitli yeniden düzenleme biçimleriyle iç içe geçmiştir (Brenner, 1999:65). Öte yandan geline aşamada, projenin serbestlik ve esneklik temaları ile güttüğü antibürokratik yaklaşımın aksine, yönetimin sadeleşmesi yerine çok katmanlı ve çok aktörlü hâle geldiği görülmektedir. Yeni yasal prosedürlerin oluşturulması, finansal düzenlemeler yapılması, yeni girişimci ve kurumsal biçimlerin oluşturulması yönetimde meydana gelen anlayış ve yöntem değişimini yansıtmaktadır.

yeni olan yönü de bir bakıma; üretim, tüketim ve dolaşımda meydana gelen değişikliklere paralel olarak, ilk ve ikincil bölüşümlere ilişkin mevcut yönetsel ve kurumsal kapasitenin artırılması, yeniden ölçeklendirilmesi ve artık değerin artırılmasına yönelik sektörel yerleşim ile buna karşılık gelen idari konumlanmanın bölge ölçeğinde gerçekleştirilmesidir. Eraydın'a (2004:137) göre yeni bölgeselleşme; bölgeler arasında eşitsiz gelişme yoluyla rekabetçiliğin artırılması, yönetim ağırlıklı karar sürecinin benimsenmesi, politika yapımında kamu aktörlerinin ikincil pozisyona geçmesi ve bürokrasinin azaltılması, siyasal ortam, siyasal sorumluluk ve uygulamalar bakımından ulusal hükümetin yanı sıra bölgesel yönetimlerin de öne çıkması özellikleriyle belirmektedir. Akıllı uzmanlaşma, aşağıdan yukarı karar verme süreçleriyle donatılmış, sürdürülebilir yerel işbirliği ağlarının işlevselliğini öne çıkarması ve rekabetçiliği amaç edinmesi yönleriyle yeni bölgeselleşmenin öncüllerini desteklemektedir.

Geleneksel yaklaşımda bölge, “yan yana gelmiş yerel birimlerin mekânsal bütünlüğü ile oluşan, ulus-devlet dışına kapalı, ulus-devlet denetiminde, sınırları çizilmiş bir birim” iken; küreselleşme ile “ilişki ağı ile belirlenen, mekânsal süreklilik koşulu olmayan yerellerin oluşturduğu, uluslararası ilişkilere doğrudan açılan, sınırları değişken bir birim haline gelmiştir” (Avaner, 2005:243). Haughton ve Counsell'in (2004:3) bölge planlamanın dönemlerine ilişkin analizi (Tablo 1), 1990'larda bölgelerin müstakil ekonomik birimler olarak öne çıkmasında yeni bölgeselleşme yaklaşımının önem taşıdığına dikkat çekmektedir. Yazarlara göre, yeni bölgeselleşme yaklaşımı; fiziksel planlama ve tasarımın baskın olduğu planlamacı anlayış ile küresel rekabeti merkeze alan ekonomik kalkınma anlayışı olmak üzere iki ana ekolden devam etmiştir.

Tablo 1. Bölge Planlamanın Dönemleri

Dönem	Öncü Yazarlar	Özellikler
Yeni Bölgeselleşme-Planlama (1990'lar)	Calthorpe, Hough, Rogers	Ekonomik kalkınmanın yanı sıra çevre, fiziksel planlama ve tasarıma ilişkin. Normatif ve yer temelli.
Yeni Bölgeselleşme-Ekonomik Kalkınma (1990'lar)	Porter, Storper, Scott, Morgan, Cooke	Kurumlara, ticarete konu olmayan ilişkilere (güven vb.), demokratik sistemlere, ekonomik kalkınmaya odaklı. Küresel rekabetçilik ile ilgili. Açık bir normatif gündemden yoksun.

Kaynak: Haughton ve Counsell (2004:3) Wheeler'dan uyarlamıştır.

Günümüzde özellikle kıta pazarları ile bağlantılı bölgelerin yatırım çekme, teknoloji transferi gerçekleştirme, üretim ve ihracat hedeflerinin temelinde karşılaştırmalı üstünlüğe dayalı kalkınma güdüsü bulunmaktadır. Belirli malları göreceli olarak daha az maliyetle üretebilmek açısından pazara yakınlık, yeni ekonomide bölgelerin çekiciliğini artırmaktadır. Singapur bugün yüzölçümü veya nüfus yoğunluğu ile değil, ulus aşırı pazarlar bileşkesi olmakla nitelenmektedir. Avrupa Parlamentosuna, Avrupa Konseyine, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesine ve Bölgeler Komitesine Sunulan 29/05/2019 tarihli “AB Genişleme Politikasına İlişkin 2019 Bilgilendirmesi” (Ticaret Bakanlığı, 2019:7) kapsamında Türkiye’ye ilişkin bölümler incelendiğinde de;

“Bölgesel Ekonomik Alan oluşturulması daha fazla rekabeti beraberinde getirmekte; ölçek ekonomileri ve verimlilik artışlarına imkân tanımaktadır. ... AB kuralları ve standartlarına dayalı piyasa bütünleşmesi, yeni değer zincirlerinin geliştirilmesi ve AB’den gelenler de dâhil olmak üzere doğrudan yabancı yatırımlar bakımından bölgenin cazibesinin artırılması için fırsatların oluşmasına yardımcı olacaktır.”

ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Bu çerçevede kalkınma ajansları, cazibe merkezleri, serbest bölgeler, organize sanayi bölgeleri, teknokentler ve teknoparklar bölgelerin rekabetçi ekonomik birimler olarak yapılanmalarına katkıda bulunmaktadır. Kalkınma artık ulusal işbölümüne dayalı uzmanlaşma ile değil; bölgesel kümelenmeye dayalı uzmanlaşma ve rekabetçi coğrafi üstünlükler ile tanımlanmaktadır.

Sermaye daha mobil duruma geldikçe, kentler mekânsal düzeni yeniden şekillendiren küresel piyasa güçlerine karşı daha korunmasız hale gelmektedir (Ventris,

1994:3). AB'nin Avrupa şehir ve bölgelerini değişen küresel düzene uygun olarak yeniden yapılandırmada kullandığı kavramlar ve oluşturduğu politikaların rekabetçi bir bakış açısıyla tasarlanması bu tespitin bir yansımasıdır. Avrupa'nın ekonomik bakımdan lider şehir ve bölgeleri, planlama yöntemleri bakımından Avrupa bölgelerinin haritalanması için kullanılan Interreg Avrupa programı (Interreg Europe, 2020) ve Avrupa Alansal Gelişme Perspektifi (*European Spatial Development Perspective-ESDP*) (Avrupa Komisyonu, 1999) çerçevesinde ele alınmıştır. Interreg Avrupa programı, Avrupa'da bölgesel ve yerel yönetimlere daha iyi politika geliştirmek ve ulaştırmak üzere hazırlanmış olup bu programın kamu yatırımları, yenilikçilik ve uygulama çabalarının, kişiler ve yer üzerinde bütünleştirilmiş ve sürdürülebilir etkisine katkıda bulunacağı belirtilmiştir (Interreg Europe, 2020).

Avrupa bütünleşmesi kapsamında piyasa bütünleşmesinin bölgeler ve bölgeselleşme üzerindeki önemli etkilerinden biri, piyasa bütünleşmesinin riskleri nedeniyle ekonomik farklılıkların genişlemiş olması ve devletlerin bu farklılıklarla yüzleşmede kota, tarife kontenjanı, teşvikler gibi geleneksel araçlarından mahrum bulunmasıdır (Keating, 1998b:17). Bu bakımdan Türkiye'de bölge bazında ekonomik programın yürürlüğe konulmasından önce kurumsal kapasitenin inşa edilmesi, bu bağlamda kalkınma ajansları, cazibe merkezleri, endüstriyel kümelenmeler, organize sanayi bölgeleri ve üniversite-sanayi işbirliklerinin oluşturulması önemli görülmüştür. Özellikle bölgelerin içsel dinamiklerine dayalı kalkınmaya yönelme ve bölgeye yatırım çekme amaçları doğrultusunda bölgesel bağımlılık ağlarıyla uzmanlaşmış endüstri bölgeleri fikri ön plana çıkmıştır. Yeni bölgeselleşme yaklaşımı ile kuramsal temele oturan bu fikir, akıllı uzmanlaşmanın ekonomik faaliyetlerde bölgelere özgü tematik farklılaşmayı teşvik etmesi yönüyle uygulamaya yansımaktadır. Belirlenen tematik alanları geliştirmek üzere bölgelerde oluşan ağ tipi yapılanmalar, kamu-özel ortaklıkları gibi yeni iş yapma biçimleri olarak belirginleşmektedir.

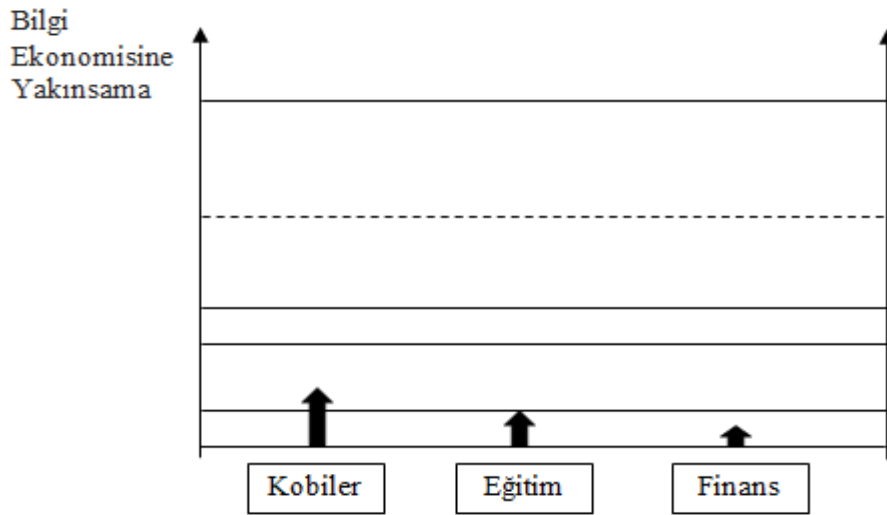
Yeni bölgeselleşmenin bölgelerin birbirlerine karşı rekabetçi şekilde konumlandırılması doğrultusundaki kurgusu, akıllı uzmanlaşmanın bölgesel kalkınma açısından stratejik önemini artırmaktadır. Akıllı uzmanlaşma; kalkınmada ölçek olarak bölgeyi seçmesi, kalkınma için bölge öz kaynaklarına yönelmesi, ekonomik faaliyetlerde bölgelere özgü tematik farklılaşmayı teşvik etmesi, aşağıdan yukarı karar verme süreçleriyle donatılmış ve sürdürülebilir yerel işbirliği ağlarının işlevselliğini öne çıkarması ve rekabetçiliği vurgulaması yönleriyle yeni bölgeselleşmenin öncüllerini desteklemektedir. Bu çerçevede akıllı uzmanlaşma, yeni bölgeselleşme yaklaşımının bölgesel kalkınma argümanlarına paralel biçimde ve devamı niteliğinde konumlanan bir yöntem olarak görülmektedir.

1.3. AKILLI UZMANLAŞMA NASIL TASARLANDI?

Akıllı uzmanlaşmanın politika tasarımı esnektir. Bu esneklik, akıllı uzmanlaşmanın anayurdu olan AB'nin farklı bölgelerinde bağlama özgü uygulamaları olanaklı hale getirmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından oluşturulan Akıllı Uzmanlaşma için Araştırma ve Yenilik Stratejileri (*Research and Development Strategies for Smart Specialization-RIS3*), her bölgenin güçlü yanlarını, rekabet avantajlarını ve mükemmeliyet potansiyelini temel almaktadır. Bu yenilik stratejileri, teknolojiye ve uygulamaya dayalı yeniliği desteklemekte ve bölge bazında potansiyel arz eden sektörlerle yönelik yatırımları teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Her bölge, spesifik sektörler veya piyasa nişleri bakımından karşılaştırmalı üstünlüklerini ve üstünlük sağlayabileceği alanlarda gelişme potansiyelini tanımlarsa bilgi ekonomisi içerisinde bir yer bulabilecektir. Akıllı uzmanlaşma bu yönüyle, politika yapıcıların kamu politikaları yoluyla hangi teknolojilerin veya sektörlerin desteklenmesi gerektiği konusunda seçim yapma ihtiyacını vurgulamaktadır (Healy, 2016:1528).

Bağlamın, yenilik sistemlerinin teknolojik evrimi (bilgi ekolojisi) için önemli olduğunu varsayan akıllı uzmanlaşma stratejisi, büyümeyi teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaca yönelik bir politika önceliklendirme mantığı geliştirmek için “alan” (“*domain*”) kavramını kullanarak girişimcilerin kendi alanlarındaki yenilik fırsatlarını araştırdıklarını savunmaktadır (McCann ve Ortega-Argilés, 2015:1292). Başarılı akıllı uzmanlaşma için “alanın uygun büyüklüğü” (“*relevant size of the domain*”) önemlidir. Bu büyüklük, gayrisafi hasıla ile ilgili olmayıp yeni teknolojilerin uygulanabileceği, bilgi yayılımından yararlanabilecek uygun sektör ve faaliyetlerin dağılım genişliğidir (McCann ve Ortega-Argilés, 2015:1292). Yenilik politikasında yalnızca ileri teknolojinin önerildiği yatay yenilik anlayışını (Şekil 1) yansıtan “her şeye uyan tek boyut” (“*one-size-fits-all*”⁹) yaklaşımı terk edilerek günümüzde, akıllı uzmanlaşmanın benimsediği dikey yenilik anlayışı (Şekil 2) öne çıkmaktadır. Akıllı uzmanlaşma bölgede geleneksel faaliyetler ve eğitim başta olmak üzere yenilik için en uygun faaliyeti bulup fırsata dönüştürmek üzere kurgulanmıştır.

Şekil 1. Yatay Yenilik Politikası (Bölge A)¹⁰

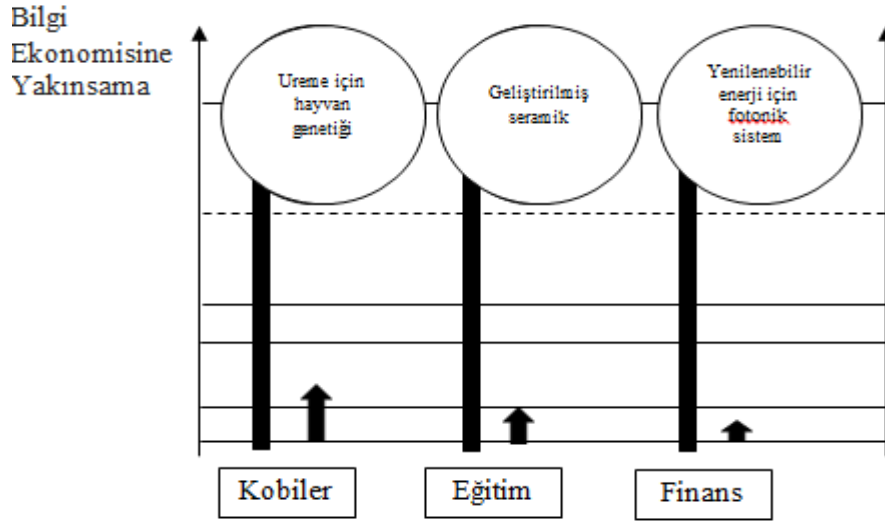

Kaynak: Foray, 2014:501.

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tödtling ve Trippl (2005).

¹⁰ Yatay çizgiler; KOBİ'lerin inovasyon yetenekleri, finansmana erişimleri, eğitim yatırımları gibi alanlarda daha az gelişmiş bölgeler ile gelişmiş bölgeler arasındaki bilgi boşluğunu tanımlamaktadır.

Şekil 2. Dikey Yenilik Politikası (Bölge A)¹¹

Kaynak: Foray, 2014:501.

Bölgeler, kendilerine özgü dinamikleri ile ele alınmakta, her birine farklı gelişim reçetesi yazılmaktadır. Bu bağlamda, paydaşların sürece tam olarak dahil edilmesi yer temelinde uzmanlaşmayı öngören yenilik politikalarının olmazsa olmazıdır (Avrupa Komisyonu, 2012). Gelişme potansiyeli taşıyan konuları ve sektörleri keşfetmeleri beklenen bölge aktörlerinin, öncelikli alanlar ile büyüme ve istihdam sağlayıcı bilgiye dayalı yatırımları tanımlamaları önemli görülmektedir. Akıllı uzmanlaşma stratejisi bir bakıma; politika desteği, yatırımlar ve bilgi-iletişim teknolojilerinin bilgiye dayalı kalkınma için kilit bölgesel önceliklere, zorluklara ve ihtiyaçlara odaklanmasıdır.

Özetle, bölgelerde var olan ancak henüz tam kapasiteyle kullanılmamış olan bilgi, yetenek ve kaynakların yeni birleşimleri sonucunda verimliliğin yakalanacağı düşünülmektedir. Akıllı uzmanlaşma, bölgeye özgü bilgi kaynaklarını ekonomik ihtisaslaşmaya odaklamak amacındadır. Geçmiş tecrübe ve birikimlerden bağlamında

¹¹ Yatay çizgiler; KOBİ'lerin inovasyon yetenekleri, finansmana erişimleri, eğitim yatırımları gibi alanlarda daha az gelişmiş bölgeler ile gelişmiş bölgeler arasındaki bilgi boşluğunu tanımlamaktadır.

yararlanmak ve bölgesel politika aktörlerine bu konuda sorumluluk yüklemek akıllı uzmanlaşmayı diğer bölgesel yenilik stratejilerinden farklılaştıran yönlerdendir.

Akıllı uzmanlaşma stratejisinin bölgesel kalkınma kapasite ve olanaklarını ortaya çıkarabilmesi, bölgeye özgü niteliklerin dikkate alınmasıyla mümkün bulunmaktadır. Uygulama başarısı ise stratejinin tasarımı ile ilgili olup stratejinin temel ilkeleri, aşamaları ve kavram seti tasarımı uygulama hakkında bilgi vermektedir. Akıllı uzmanlaşmanın önemli bir boyutunu yenilik fırsatlarının bölgesel aktörlerce araştırıldığı “girişimci keşif süreci” (*entrepreneurial discovery process*) oluşturmaktadır. Yalnızca yeniliğin icadını değil, aynı zamanda yenilikçi fikirlerin çeşitlendirilmesini de içeren bu süreçte, alanda gelişme potansiyeli olan konu ve faaliyetler girişimciler tarafından tanımlanmakta ve önceliklendirilmektedir (Foray, 2014:495). Bu önceliklendirme, kaynak bölüşümü kararlarına ilişkindir. Bir bölgenin ar-ge ve yenilik faaliyetleri açısından en iyi neleri gerçekleştirebileceğini ortaya çıkarmaya odaklanan girişimci keşif süreci, çoğunlukla deneme-yanılma yoluyla gerçekleşir. Dolayısıyla bölgeler, strateji tasarımı aktif olarak yer alan girişimci aktörlere gereksinim duyarak risk alımına daha çok teşvik verirler. Bu süreç, “bilim, teknoloji ve mühendislik ile ilgili bilgiyi pazar büyüme potansiyeli, potansiyel rakipler ve yeni faaliyetler için gerekli girdi ve hizmetlere ilişkin bilgi ile birleştiren”, “yenilikçi fikirlerin ekonomik deneyi” niteliğindedir (Foray, 2014:496).

Akıllı uzmanlaşma; yukarıdan aşağı bakış açısıyla tasarlanan yatay bölgesel yenilik stratejilerinden ayrılarak bölgenin deney alanı olarak ele alındığı, sektörel olmayan, dikey bir stratejidir. Girişimci keşif sürecinde sektörel bir önceliklendirme yapılmamaktadır. Bunun yerine, önceliklendirmenin konusu yeni faaliyetlerdir. Söz konusu yeni faaliyetler bir bölgede (Avrupa Komisyonu, 2012:13-14); mevcut faaliyetlerle bağlantılı başka bir faaliyete geçiş (*transition*), geleneksel bir faaliyetin

modernizasyonu (*modernisation*), var olanların yanına yenisini eklemek yoluyla faaliyetlerde çeşitlendirme (*diversification*) veya eskilerle bağlantılı olmayan yeni bir faaliyet alanının oluşturulması (*radical foundation*) şeklinde gerçekleşerek yapısal değişimi getirmektedir. Yeni faaliyetlerin tüm ortaya çıkış şekillerinde önemli olan, dağılmış veya bölünmüş halde bulunan bölgesel ekonomik birikimi bütünleştirebilmek ve katma değerli duruma getirebilmektir.

Avrupa Komisyonunca (2012) hazırlanan *RIS3* Rehberinde, Avusturya ve Finlandiya ile Toulouse ve Floransa bölgelerindeki başarılı akıllı uzmanlaşma uygulamalarından söz edilmektedir. Avusturya'daki girişimcilerin mekanik ve optik mühendisliği alanlarındaki yetkinlikleri tıbbi teknolojiler alanına yansımıştır. Bu örnek, mevcut faaliyetlerle bağlantılı başka bir faaliyete geçişi temsil etmektedir. Finlandiya kağıt hamuru ve kağıt endüstrisinin nanoteknolojiden yararlanarak uygulama geliştirmesi ise geleneksel bir faaliyetin modernizasyonuna işaret etmektedir. Burada, mevcut faaliyetlerin verimliliğini ve kalitesini artırmak amacıyla “etkinleştirici anahtar teknolojiler” (*key enabling technologies*)’in özel uygulamalarının geliştirilmesi de modernizasyon faaliyetine dahil edilmektedir. Gelecekteki birçok mal ve hizmetin yarı iletkenler, gelişmiş malzemeler, fotonikler ve nanoteknoloji gibi etkinleştirici anahtar teknolojiler tarafından yönlendirileceği dikkate alınmaktadır. Faaliyetlerde çeşitlendirme yoluyla yapısal bir dönüşüm sağlanması açısından, Toulouse bölgesinin havacılık alanındaki uzmanlaşması başarılı görülmektedir. Bölgede girişimcilik faaliyetleri ile yükseköğrenim ve araştırma altyapısı; uydular ve küresel konumlama sistemi teknolojileri gibi yeni alanlara genişlemiştir. Son olarak, Floransa’da arkeolojik ve tarihi mirasın yönetimi ve bakımı için bilgi teknolojileri uygulamalarının geliştirilmesi, bir arge ve yenilik alanı ile bir niş pazarın birlikte ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu örnek ise, eskilerle bağlantılı olmayan yeni bir faaliyet alanının oluşturulması sürecini belirtmektedir.

Akıllı uzmanlaşma kapsamında bölgede yeni faaliyetlerin keşfi, “kritik kütle” (*critical mass*) elde etmek olarak adlandırılmakta; kritik kütlelenin elde edilebilmesi ise “[Avrupa] bölgelerin[in] niş faaliyetlerde uzmanlaşmasına” bağlanmaktadır (Grillitsch, 2016:24). Kritik kütle, bölgenin öne çıkan ve ekonomik değer yaratacağı öngörülen niş faaliyetlerinin tanımlanmasıdır. Bu niş faaliyetlerin tanımlanması için ise endüstrinin “bölgesel yerleşikliği” (*regional embeddedness*) ilkesi dikkate alınmaktadır. Endüstrinin bölgesel yerleşikliği; bölgenin sosyoekonomik koşullarıyla uyumlu olan, eğitimli yerel bir işgücüne dayanan ve diğer bölgesel aktörlerle işbirliği geçmiş olan endüstrilerin varlığını ifade eder (Avrupa Komisyonu, 2012:15). Bu özellikleri göstermeyen endüstrilerin başarısız olma olasılığının daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, bölgedeki yeni faaliyetlerin keşif sürecinde en önemli kıstaslardan biri, yerleşiklik özelliğini sağlamak üzere bu faaliyetlerin bölgesel bağlamla uyumudur.

Bununla birlikte, yalnızca endüstrinin bölgesel yerleşikliği üzerine yoğunlaşan bir bölgesel yenilik stratejisinin değişen ekonomik koşullara karşı kırılganlığının artabileceğinden hareketle, ikinci bir ilkeye daha ihtiyaç duyulmuştur (McCann ve Ortega-Argilés, 2015:1297). Akıllı uzmanlaşma, teknoloji monokültürü ve tekdüzelik yaratmakla ilgili olmayıp; aksine, daha fazla çeşitliliği teşvik eden bir stratejidir. Bölgeler çok sayıda alanda akıllı uzmanlaşabilir. Ancak buradaki çeşitlilik, yerel aktörlerin geçmiş birikim ve tecrübeleri dikkate alınmadan yukarıdan aşağı bakış açısıyla tasarlanan politikalarla sağlanmamalı ve bölge özellikleri ile ilgili olmalıdır. “Bölgeler kendi endüstrileri ile ilgili olan endüstrilere doğru dallanırlar” (Neffke, Henning ve Boschma, 2011:237). Bu nedenle, akıllı uzmanlaşmanın belkemiği konumundaki girişimci keşif sürecinin temel özelliklerinden birisi de “ilgili çeşitlilik” (*related variety*) olarak ortaya konulmuştur (Foray, 2014:498).

Bu çerçevede, akıllı uzmanlaşma stratejisinin yalnızca yerleşiklik ilkesine göre dizayn edilmemesi; özellikle birbiriyle bağlantılı bölgelerde, artan yerel bağımlılıktan kaynaklı dışsal şokların bölgeye vereceği olası zararın önlenmesi adına, teknolojilerin çeşitlendirilmesi, ancak bunun “ilgili teknolojilerin çeşitlendirilmesi” (*diversification of related technologies*) şeklinde gerçekleştirilmesi akılcı görülmüştür (McCann ve Ortega-Argilés, 2015:1297). Böylece, bölgede mevcut bilgi ve kapasitenin üzerinde yükselen bölgesel varlıkların, birbiriyle ilgili teknolojiler arasında rahatlıkla geçiş yapabileceği öngörülmektedir (McCann ve Ortega-Argilés, 2015:1297). Bu yolla, yenilikçi tekniklere veya süreçlere dayalı olarak ilgili alanlarda çeşitlendirmeyi betimleyen “uzmanlaşmış çeşitlendirme” (*specialized diversification*) yaklaşımının benimsenmesi önerilmektedir (Boschma vd., 2016; McCann ve Ortega-Argilés, 2015; Neffke vd., 2011).

Girişimci keşif süreci; bölgelerin kendine özgü güçlü yanlarının ve bölgelerarası uzmanlaşma temelinde sınırlı sayıda önceliklerin keşfi sürecidir. Girişimci keşif sürecindeki seçimler değişebilir. Akıllı uzmanlaşmanın temel mantığı, ileri çeşitlendirme ve dönüşüm için yeni seçenekler üretmektir (Foray, 2016:1433). Akıllı uzmanlaşma, bir deney stratejisi olarak, bölgedeki yapısal değişim olanaklarının keşfinden sonra bu olanakların denenmesi ile ilgilidir.

Girişimci keşif süreci; bölgelerde ar-ge yatırımları, yayınlar, alıntılar ve patent başvuruları gibi kıstaslardan yola çıkılarak bilimsel ve teknolojik uzmanlığın analizinin yapılması, bölgesel ekonomik uzmanlığın nicel analizinin yapılması ve derinlemesine vaka çalışmaları yürütülmesi gibi aşamaları barındırmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2012). Bilimsel ve teknik analizlerde bölgesel profillemeye çalışmaları, odaklı anket ve araştırmalar ile uzman değerlendirmeleri kullanılmaktadır.

Akıllı uzmanlaşmada temel hedeflerden biri de, bölgesel aktörlerin girişimci keşif sürecinde taklitçilikten uzak kalmalarının sağlanmasıdır (Avrupa Komisyonu, 2012).

Taklitçiliğin mevcut piyasa liderlerinin piyasa hâkimiyeti kalıplarını sürdüreceği, bu sebeple uzmanlaşmayı imkansız kılacağı değerlendirilmektedir. Halbuki akıllı uzmanlaşma ile, daha önce uygulanan yatay bölgesel yenilik stratejilerinin yeterince nüfuz edemediği bölgelerin de piyasayla bütünleşmesi ve küresel değer zincirine katılması hedeflenmektedir. Bundan dolayı, bölgeler arasında birbirini tamamlayıcı bir sistemin oluşturulmasının, bölgeleri karşılaştırmalı güç alanlarına odaklaması beklenmektedir. Bu yolla, son yıllarda yenilik politikasını karakterize eden taklit strateji ve uygulamalardan kaçınmak mümkün görünmektedir (Healy, 2016:1528). Nitekim akıllı uzmanlaşma, bölgenin farklılık arz eden endüstrileri ve bilgi üsleri üzerine kurulu biricik özellik ve kapasiteleri üretmekle ilgilidir.

Girişimci keşif süreci bölgesel ekonomi için yeni fırsatlar yaratabilecek özellikli bir ar-ge ve yenilik alanı hakkında tüm paydaşları bilgilendirmektedir. Bu sebeple “öğrenme” (*learning*), keşfin toplumsal değeridir (Foray, 2014:497). Keşifler, bölgesel ekonomik aktörlere “öğrenme yayılmaları” (*learning spillovers*)’nı gerçekleştirecekleri zemini sağlarlar.

1990’larda yeni bölgeselleşme yaklaşımının ortaya çıkışından itibaren, bölgede endüstriyel gelişmelerin toplumsal yansımalarını ehlileştirecek biçimde geliştirilen “öğrenen bölgeler” olgusu¹² ile bölgeler arasında ekonomik yarışın yanında büyük ölçüde toplumsal bir yarış özendirilmektedir. ABD Kaliforniya’da Silikon Vadisi, İtalya’da Emilia Romagna ve Almanya’da Baden-Württemberg bölgeleri, öğrenen bölgeler olarak tanımlanmaktadır (Cooke ve Morgan, 1999). Bu bölgelerin ortak özellikleri; öğrenmeye önem vermeleri, teknolojik avantajlarıyla yüksek kaliteli işlere yönelmeleri ve sosyoekonomik olarak gelişmiş olmalarıdır. Bu özellikleri sayesinde lobi gücü fazla olan

¹² Söz konusu kavram için bkz. Boekema ve Rutten (2003), Cooke ve Morgan (1999).

bölgeler, “görece özerk karar verme ve strateji oluşturma” kapasitelerine sahip olmaktadır (Hospers ve Beugelsdijk, 2002:386). Akıllı uzmanlaşmanın girişimci keşif süreci de öğrenme temelinde genişlemektedir.

Girişimci keşif süreci her bölgede farklı çalışmaktadır. McCann ve Ortega-Argilés (2015:1296), bazı bölgelerin erişilebilirlik, kentsel yoğunluk, uzmanlık, ilgili çeşitlilik, kurumsal yapı ve yönetim unsurları açısından üstünlükleri nedeniyle yerel kaynakları yeniden birleştirmek ve yeni yönle çeşitlenmek için daha fazla potansiyele sahip olduklarını ifade etmektedirler. Anılan araştırmacılar (2015:1296), genellikle bilgi-yoğun teknoloji ve faaliyetlerin toplulaştığı, sektörel çeşitliliğin görece fazla olduğu ve bölgelerarası ve uluslararası aktörlerle daha çok bağlantı kurabilen çekirdek bölgelerde (*core regions*), girişimcilerin yüksek yoğunluğu nedeniyle sürecin rahat; buna karşın, düşük nüfus, az sayıda sektör ve büyük baskın firmalar ile karakterize edilen ve bunun yanı sıra çok az dış bağlantıya sahip diğer bölgelerde sürecin güç olduğunu belirtmektedirler. Bu durumda, üniversiteler ile kamu sektörü ve özel sektör arasındaki güçlü bağlantılar, akıllı uzmanlaşmanın işlerliği için gerekli modelleri kurmaktadır. Nitekim, çevre bölgelerde var olan endüstri yapısının güçlü, eskiye dayanan, yerel girdi-çıkı bağları kurmuş olmasıyla girişimci keşif sürecinin doğal yoldan gerçekleştirilebilmesi ve bölgede öne çıkan faaliyetlerde ihtiyaç duyulan bilgi ve yeteneğin oluşturulması için yerel iş gücünün kullanılabilmesi durumunda bölgeler önemli avantajlar yakalayabilmektedir (McCann ve Ortega-Argilés, 2015:1296).

“Girişimci keşfin yeri” (*the locus of entrepreneurial discovery*), son derece dağınık ve parçalı bilgiyi bütüncül olarak ele alma gücüne sahip işletmeler, araştırma laboratuvarları, tedarikçiler ve müşterilerde bulunan bilgiyi bütünleştiren ağ, dernek veya ortaklık gibi yapılardır (Foray, 2014:497). Bununla birlikte, akıllı uzmanlaşma kavramı “alanın bağlantınlılığı” (*connectedness of the domain*) boyutu ile de anlaşılmalıdır. Diğer

alanlarla yüksek derecede bağlantılı alanlar, düşük derecede bağlantılı alanlara göre daha fazla öğrenme olanağı sunar (McCann ve Ortega-Argilés, 2015:1293). Bir bölgede sektörler arası işbirlikleri ve bağlantıların güçlü olması, o bölgeyi diğer bölgelere karşı özgün ve rekabetçi kılar.

Akıllı uzmanlaşmanın uygulandığı bölgelerde hem işletmeler ve faaliyetler arasında hem de bölgelerin kendi aralarında bir tümleyicilik (*complementarity*) ilişkisi kurulması kaçınılmaz hale gelmektedir. Bir bölgenin stratejik kararları, diğer bölgelere ilişkin konumu göz önünde bulundurularak alınmaktadır çünkü akıllı uzmanlaşma “bölgesel sınırların ötesine bakmayı” gerektirmektedir (Avrupa Komisyonu, 2012:19). Burada bölgeler, küresel değer zincirlerindeki yukarı ve aşağı yönlü bağlantıların düğüm noktaları gibi işlev görürler.

Sonuç itibarıyla, bölgede yerleşik faaliyet ve ürünlerle ilgili olmak, faaliyet ve teknolojileri bölgesel bağlamla ilgili biçimde çeşitlendirmek ve gelişen diğer bölgelerle birlikte tedarik zincirinde yer almak yönlerinden bölgeler için akıllı uzmanlaşma, özelleştirilmiş bir mekânsal yenilik stratejisidir. Bu uzmanlaşma bölgelere, üretkenliğin önemli motivlerinden bilgi üretimi ve kullanımında ölçek, alan ve yayılma avantajı sağlamaktadır. Akıllı uzmanlaşma stratejisinin tasarımı, bölgelerin diğer bölgeleri taklit etmekten uzaklaşması ve mali kaynakların etkili bütçe yönetimine odaklanması önerilmektedir. Kümeler oluşturularak bunların bölge içinde ve dışında birbiriyle ilişkilendirilmesi ile bölgelerde uzmanlaşmış çeşitliliğin artırılması, sektörler arası bağlantılar için alan sağlayabilecek ve bölgelerde yapısal dönüşümü gerçekleştirecektir.

1.4. AKILLI UZMANLAŞMAYI KİM FONLUYOR?

OECD (2009:6) bölgesel büyüme için; “bütüncül bölgesel yaklaşımın bir parçası olarak altyapı sağlamak, beşeri sermayeye yatırım yapmak, yeniliği, araştırma ve geliştirmeyi vurgulamak, bütüncül bölgesel politikalara odaklanmak” önerilerini

raporlamıştır. 2008 küresel krizinden çıkış tavsiyeleri olarak öne sürülen bu ilkeler, AB Bölgesel Uyum Politikaları çerçevesinde benimsenmiş ve somutlaştırılmıştır.

Bu bağlamda, Avrupa Komisyonu K4G Uzman Grubu tarafından 2013 yılında oluşturulan akıllı uzmanlaşma stratejisi, 2014-2020 Avrupa Birliği Uyum Politikasının ana reform önerilerinin amaçları ile uyumlaştırılmıştır. Ekim 2011’de yayımlanan Avrupa 2020 Stratejisinin akıllı, sürdürülebilir ve içermeci büyüme amaçlarına ulaşmak, politika performansını ve sonuçları etkinleştirmek, tematik yoğunlaşma ile AB fonlarının etkisini ençoklaştırmak hedefleri, Uyum Politikasının reform hedefleri arasında yer almaktadır (Avrupa Komisyonu, 2012:9). Dahası, söz konusu Uyum Politikası içerisinde akıllı uzmanlaşma, uygulama öncesi koşul (*ex-ante conditionality*) olarak görülmektedir. Her üye ülke ve bölge, öngörülen yenilik ölçütlerine göre yapısal fonlardan yararlanmak üzere AB mali desteğini almadan önce iyi geliştirilmiş bir mekânsal yenilik stratejisine sahip olmalıdır. Esasen akıllı uzmanlaşmanın bölgelerce benimsenmesinin AB Uyum Politikasının bir parçası haline gelmesi, Uyum Politikasının yeniden bölüşümcü bir akıldan kalkınmacı bir akla evrilişini gösteren “paradigma değişimi”nin bir sonucudur (Bachtler ve Yuill, 2001:12; Capello ve Kroll, 2016:1393).

Diğer bölgesel yenilik stratejilerinin bütçedeki yükü ile alınan sonuçların oranının beklenen düzeyde olmaması, akıllı uzmanlaşma stratejisinin ortaya çıkışında etkili olmuştur. Akıllı uzmanlaşmanın kendisinden önceki bölgesel yenilik stratejilerinden ayrılan yönleri, söz konusu stratejilerin neden kalıcı olamadıklarına da işaret etmektedir. Avrupa Komisyonu (2012:11) tarafından hazırlanan RIS3 Rehberinde, akıllı uzmanlaşmadan önce özellikle AB bölgelerinde uygulanan bölgesel yenilik stratejileri; uluslararası veya bölge aşırı perspektiften yoksun ve izolasyon içinde ele alınmış stratejiler oldukları, bölgenin endüstriyel ve ekonomik üretimiyle aynı düzlemde olmadıkları, bölgeye özgü özelliklerin kapsamlı bir analizinin yapılmadığı, daha çok

yukarıdan aşağı bir bakış açısıyla düzenlendikleri ve ar-ge faaliyetleri üzerinde kamu sektörü etkisinin yoğun olduğu, en iyi performansı gösteren bölgelerin yerel bağlam dikkate alınmaksızın taklit edildiği, bölgesel önceliklerin tanımlanamadığı, bölgeler arasında pratik işbirliklerinin oluşturulamadığı, kamu yatırımlarının etkin, verimli ve sinerjik kullanımının teşvik edilemediği gerekçeleriyle eleştirilmektedir.

Öte yandan akıllı uzmanlaşma ise, bu stratejilerin standart ilkelerinden ve her bölgede istisnasız bir biçimde ileri teknoloji kullanımının yüceltilmesinden vazgeçmektedir. Akıllı uzmanlaşma, büyüme ve zenginliği sağlamak için geçmiş birikimden dersler çıkarmaya ve kıt beşeri ve mali kaynakları küresel rekabet potansiyeline sahip sınırlı sayıdaki rekabetçi alana özgülemeye odaklanmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2012:11).

Bölgelerin Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonundan (*European Regional Development Fund/ERDF*) yararlanabilmek için ilerleme kaydetmesi gereken 11 tematik alandan (Avrupa Komisyonu, 2019); araştırma, teknolojik gelişme ve yenilikçiliği güçlendirme ile bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimi ve kullanımı artırma hedefleri, akıllı uzmanlaşma ile de ilişkili alanlar olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca AB Uyum Politikası kapsamında uygulama öncesi ön koşul olan akıllı uzmanlaşmanın, Kırsal Kalkınma için Avrupa Tarım Fonunun (*European Agricultural Fund for Rural Development-EAFRD*) “tarım ve ormancılık alanları ile kırsal alanlarda bilgi transferini ve yenilikçiliği teşvik etmek” teması ile de ilişkili olduğu değerlendirilmektedir.

2021-2027 dönemi için hazırlanan AB Bölgesel Gelişme ve Uyum Politikasında, AB yatırımlarının yönetimi bakımından belirlenen beş amaç arasında “Yenilik, dijitalleşme, ekonomik dönüşüm ve küçük ve orta büyüklükteki işletmelere destek ile Daha Akıllı Avrupa” (Avrupa Komisyonu, 2018) mottosu bulunmaktadır.

1.5. AKILLI UZMANLAŞMA İÇİN KOORDİNASYON MODELİ NEDİR?

1980’li yıllardan itibaren, teknolojik yeniliklere bağlı olarak ülkeler ve bölgeler arasındaki fizikî sınırların çözülmeye başlaması, üretim maliyetlerinin azaltılması için uluslararası işbölümünde yerelin bir ölçek olarak denkleme girmesi ve farklı yerel aktörler arasında rekabetin yoğunlaşması, üretim ve yönetim alanlarına ilişkin önemli sonuçlar meydana getirmiştir. Bu çerçevede, yeni sağ hareketi incelendiğinde; ekonomik güçlerin uluslararasılaşması, finansal piyasaların serbestleşmesi, ulaşım ve iletişim imkanlarının artması gibi gelişmeleri tamamlayıcı olarak, iş çevrelerini destekleyen ve sermaye dolaşımını daha serbest kılan yönetsel reformların hayata geçirildiği dikkat çekmektedir.

Kapitalizmin her kriz durağında dönüştürülen kurumsal yapılar, kriz sonrası oluşan birikim rejimini destekleyen düzenleme biçimleri ile ekonomik sistemin ömrünü uzatmaktadır. Bu gerçekleşirken; yeni idari kapasitelerin oluşturulması ve eski idari işlev ve birimlerin reforma konu edilmesi açısından önemli görevler üstlenen devlet, 1990’lardan sonra ulus altı ve ulus üstü bölgesel örgütlenmeleri destekleyen bir ara yüz gibi işlev görmeye başlamıştır. Bu işlev, devletin “sahneyi terk ettiği” anlamına gelmemektedir (Neocleous, 2015:210-211). Aksine, yönetsel düzeylerin sadeleştirilmesi yerine karmaşıklaştığı küre-yerelleşme sürecinde devlet küçülmek yerine büyümüş, yönetsel kapasitesi artmıştır (Jessop, 2002a:110). Devlet, ekonomik bölüşüm başta olmak üzere sermaye dolaşımı için önemli alanlarda başat aktör pozisyonunu yitirmemiştir. Finansın kurumsal mimarisinin oluşması, uluslararası ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar için uygun yasal altyapının hazırlanması, şehirler ve bölgeler arası politikalarla yarışın özendirilmesi, uluslararası rekabetin teşvik edilmesi, koordine edilmesi ve denetlenmesi gibi fonksiyonların yerine getirilmesi devlete olan ihtiyacı ifade

etmektedir.¹³ Ekonomik ve siyasal alanların biçimsel ayrımı üzerinden gelişen kapitalist birikim mantığı çerçevesinde sermaye birikimi devletin hukuki güvencesi altında sağlanmaktadır. Kapitalizmin negatif dışsallıklarının giderilmesi için devletin dikey ve yatay örgütsel dönüşümleri birbirini tamamlamaktadır (Büchs, 2009:47). Devlet, sermaye ilişkisinden kaynaklanan eşitsiz gelişmeyi yönetme rolüne sahip çıkmaktadır. Nitekim yerel aktörler arasında olası çatışmaların önlenmesi ve yatıştırılması, sermayenin uluslararasılaşması sonucunda meydana gelen eşitsiz gelişmenin kontrolünün sağlanması için idari düzenlemeler yapılması ve piyasa-merkezli yaklaşımların yaygınlaşacağı toplumsal mekânların tasarlanması gibi konular kamu politikasına ihtiyacı artırmaktadır (Ventriss, 1994:6-7).

Dolayısıyla 1990'lar ile başlayan dönem, devletin var olduğu ancak küreselleşmenin sermaye yönetimini karmaşık bir hale getirmesi nedeniyle devlet üzerinde oluşan baskının¹⁴, onu geleneksel yönetim işlevinden uzaklaştırarak gözetim işlevine yaklaştırdığı bir dönemdir. Ulus devletin merkezi karar alma organlarınca yürütülen planlama, politika yapma, kural koyma ve denetimini gerçekleştirme gibi faaliyetlerinin piyasa güçleri ve yerel aktörlerle paylaşıldığı, kamu politikalarına ilişkin süreçlerde çoklu karar alma mekanizmalarının uygulandığı, kamu-özel ortaklıkları başta olmak üzere farklı aktörleri bir araya toplayan modellerin geliştirildiği, tüm bu gelişmelerin etkin biçimde denetlenebilmesi amacıyla yeni düzenleyici araçların

¹³ Pınarcıoğlu ve Işık (2004:49), bu ihtiyacı şöyle ifade etmektedir: “Yerelliklerin küreselleşmenin getirdiği riskli ve değişken piyasa koşullarında rekabet gücünü arttırmaya dayalı bir kalkınma anlayışı içinde belki de en önemli sorun, yerelliklerin yarışması sırasında ülke içinde oluşacak koordinasyon sorunudur. ... Rekabet eden yerelliklerin farklı pozisyon ve kapasitelerini dikkate alıp, rekabetin mümkün olduğunca sıfır toplamı bir oyuna dönüşmemesini sağlayacak ve belki de en önemlisi, kalkınmanın ülke genelinde paylaşılması ilkesini gözetecek bir koordinasyona ihtiyaç vardır.”.

¹⁴ Bkz. Jessop, 2002a:109.

tanıtıldığı bir faza geçilmiştir.¹⁵ Bu durum, çok aktörlü karar verme mekanizması olan yönetim ile nitelenmektedir.

Wolfe (2011:117) yönetimi, “siyasal yetkililerin bölgesel ve yerel düzeylerde kamu kurumları ve özel sektör kuruluşlarıyla, politikaları bu sayede yerine ulaştıracakları, daha esnek, mutabakata varılmış ekonomik kalkınmanın çok yönlü bir süreci” olarak tanımlar. Kamu politikası yapım aşamalarında yetki devrinin artması, kamu-özel ortaklıklarının yaygınlaşması, bazı kamu kesimi işlevlerinin özel sektöre, uluslararası otoritelere ve mobil piyasa güçlerine devredilmesi gibi yönetsel tasarruflar, post-keynesyen neoliberal devletin üretime ve yönetime ilişkin başkalaşan ve derinleşen rolünün yansımaları niteliğindedir. Kamu sektörü, gerek kamu politikalarına ilişkin karar verme süreçlerinde gerek büyük ölçekli kalkınma projelerinde özel sektör ve üçüncü sektörle ortaklaşarak bölge aktörleriyle rekabet içinde işbirliği eğilimi göstermeye başlamıştır. Öyle ki, aktörlerin çıkarları bölgeyi rekabetçi bir ekonomik güç olarak piyasa güçleri ile bütünleştirmek noktasında ortaklaşmaktadır. Paylaşım her ne kadar rekabetçi olsa da pasta yaratmada işbirliği söz konusudur (Nalebuff, Brandenburger ve Maulana, 1996:4). Bu ekonomik çaba, farklı toplum kesimlerini kamu politikası süreçlerinde söz sahibi olarak buluşturmaktadır.

Yönetişim aynı zamanda, devletin bölgeler arası rekabeti etkin biçimde yönetebilmek için endüstrilerle bölgelerin doğru eşleşmelerini¹⁶ temin edecek eşgüdüm mekanizmalarını geliştirmesi modelidir. Devlet, bölgelere uygulanan politikaları seçerek

¹⁵ Doern ve Johnson, 2006 tarihli “*Rules, Rules, Rules, Rules: Multilevel Regulatory Governance*” isimli eserlerinde, düzenleyici yönetişimin doğasını, nedenlerini ve dinamiklerini kavramsal olarak açıklamaktadır.

¹⁶ Richardson’a (1969:145) göre, karşılaştırmalı maliyet çalışmaları endüstrileri bölgeler ile eşleştirmek için önemli bir araçtır. Böyle bir çalışmada, pazar yapısı ve üretken kaynakların coğrafi dağılımı sabit varsayılarak, herhangi bir endüstri için, üretimin ve piyasaya dağıtımın toplam maliyetinin en az düzeyde gerçekleştirilebildiği bölge veya bölgelere karar verilmesi amacı güdülmektedir. Günümüzde çalışmanın teknolojik gelişmeler, ham madde kaynaklarının dönüşümü, pazar koşulları ve yeni ürünlerin geliştirilmesi gibi değişen dinamiklere, ayrıca iş ve çalışan direnci gibi unsurlara göre tekrarlanması ve politikanın revize edilmesi önem taşımaktadır.

bölgeler arası rekabeti özendirir. Jessop'un "stratejik seçicilik" (*strategic selectivity*) yaklaşımından etkilenen Brenner, "mekânsal seçicilik" (*spatial selectivity*) yaklaşımını geliştirerek devletin mekânsallığını bir alan, siyasi stratejilerin üreticisi ve ürünü olarak görmüştür (Park, 2008:42). Devletin stratejik seçiciliği bazı toplumsal güçlere ayrıcalık verir. Stratejik seçicilik, "özel sosyoekonomik projelere yönelik olarak devlet kurumlarını kullanmak amacıyla ortaya çıkan siyasi stratejilerin sonucudur" (Brenner, 2004:87). Benzer biçimde, mekânsal seçicilik de, belirli bölgeleri seçerek bunlar arasında farklılaştırılmış kamu politikaları yoluyla mekânsal ayrıcalıklandırma ve eklemleme yapmak anlamını taşımaktadır (Brenner, 2004:90). Bu çerçevede devlet, seçtiği bölgesel güçler ve bölgeler arasındaki rekabeti koordine eder. Yerel rekabetçiliği destekleyen "yeni rekabetçi devlet tipi" ulus aşırı sermaye için uygun bir yatırım iklimi sağlarken; kendisi daha geniş, piyasa-egemen bir oyun alanına konumlanarak toplu metalaşmanın taşıyıcı aktörü haline gelmektedir (Cerny, 1995:620).

Devletin yeniden ölçeklenmesi, potansiyel olarak, kamu-özel işbirliği alanlarını çoğaltmaktadır (Jessop, 2002b:199). Özellikle ulus altı ölçeklenme, bölgelerde kamu-özel işbirliklerini yaygınlaştırmıştır. Yeni bölgeselleşme yaklaşımının bölgeleri piyasa ile bütünleştirme hedefi, bölgesel yönetim rehberliğinde aşağıdan yukarı ve bölgeye özgü kamu politikaları ile desteklenmektedir. Bölge, yönetimi ve idari kurumları da olan bir aktör olarak görülmelidir (Keating, 1998a:75-79). Bölge düzeyinde oluşturulan yeni kurumsal yapılar bölgede girişimci ve yenilikçi endüstri kollarını harekete geçirmeyi amaçlamakta, bu amaca yönelik olarak yönetişimin karar verme süreçlerinde önemi artmaktadır. Kamu-özel ortaklığı çerçevesinde iş yapmanın yönetim kültürüne dâhil edilmesi nedeniyle, büyük bölgesel projelerde taraf olan özel sektörün işletmecilik nitelikleri kamusal alana sızmaya devam etmekte, bu da kamu politikalarının karar verme, uygulama ve değerlendirme gibi süreçlerini etkilemektedir.

Akıllı uzmanlaşma stratejisinin uygulanabilmesi, bölgede hem girişimci keşif sürecinin etkinliğini artıracak düzeyde “kurumsal çeşitliliğin” hem de paydaşlar arasındaki bilgi değişimi ve etkileşimli öğrenme sürecinin eşgüdümünü kolaylaştıracak düzeyde “kurumsal bütünleşmenin” varlığı ile olanaklıdır (Grillitsch, 2016:27). Yönetişim aracılığıyla kurumsal bütünleşmenin sağlanması, dışsal faktörlere karşı “bölgesel uyum ve dayanıklılık kapasitesini” güçlendirmek bakımından önem taşımaktadır (Deniz, 2019:64). Akıllı uzmanlaşmanın bir bölgesel yenilik stratejisi olarak; kamu, özel ve sivil toplum kesimlerinden oluşan bölgesel aktörlerin kendi arasında ve bu aktörler ile merkezi yönetim arasında gerçekleşen çok katmanlı bir ilişkiler ağının sonucunda hayata geçirilmesi, stratejinin koordinasyon aracı olarak yönetişimi önemli konuma getirmiştir.

DEĞERLENDİRME

2008 küresel krizinden çıkış yolu olarak Avrupa Komisyonu tarafından kurgulanan akıllı uzmanlaşma, 1970'lerin içsel büyümeye dayalı bölgesel kalkınma teorisi ve 1990'lara damgasını vuran yeni bölgeselleşme yaklaşımının bir devamı ve yansıması niteliğindedir. Akıllı uzmanlaşma, içsel büyümeye dayalı bölgesel kalkınma teorisinin kümelenme, yenilik ve beşeri sermaye kolonları üzerinde yükselmektedir. Bununla birlikte, yeni bölgeselleşme yaklaşımının bölgeleri birbirinden ekonomik sınırlarla ayıran tanımlaması, stratejinin uygulama ölçeğine yönelik kuramsal zemini hazırlamıştır.

Akıllı uzmanlaşma, bölgesel bir yenilik stratejisidir. Bölgeye yönelik diğer stratejilerde olduğu gibi akıllı uzmanlaşmanın da amacı, bölge-piyasa bütünleşmesinin en ekonomik biçimde sağlanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda akıllı uzmanlaşma; bölge birikimine dayalı, ekonomik ve toplumsal değer yaratabilecek faaliyetlerin keşfedilmesini ve bunların yenilikçi uygulamalarla buluşturulmasını önermektedir. Bu yöntem; bölgede mevcut faaliyetlerle bağlantılı başka bir faaliyete geçiş, geleneksel bir faaliyetin modernizasyonu, var olanların yanına yenileri eklenerek faaliyetlerde çeşitlendirme veya eskilerle bağlantılı olmayan yeni bir faaliyet alanının oluşturulması şeklinde somutlaşmaktadır.

Akıllı uzmanlaşmanın girişimci keşif süreci ile bölgeleri niş piyasa alanlarında hakim kılacak faaliyetler (kritik kütle) tanımlanmaktadır. Bu faaliyetlerin bölgenin sosyoekonomik koşulları ile uyumlu, eğitilmiş yerel işgücüne dayalı ve diğer bölgesel aktörlerle işbirliği geçmiş olan endüstrilerden kaynaklı olması, stratejiyi bölgesel bağlama yerleştirmektedir. Keşfedilen faaliyetlerin birbirleri arasında geçişliliği olanaklı hale getirecek çeşitliliğe sahip olması önem taşımaktadır. Akıllı uzmanlaşma, bir keşif

stratejisi olmasının yanında bir deney stratejisi olup bölgede kalkınma olanaklarının keşfedilmesi ile birlikte bu olanakların denenmesini de içermektedir.

Akıllı uzmanlaşmanın aşağıdan yukarı bakış açısıyla, bölge halkını da yenilik sürecine dahil edecek biçimde tasarlanması ve kalkınma için bölge öz kaynaklarının kullanımına yönelmesi; onu önceki standart, yatay tasarımlı yenilik stratejilerinden ve “*her şeye uyan tek boyut*” yaklaşımından uzaklaştırmaktadır. Bölge içinde kümelenmeye dayalı, küme içi ve kümeler arası iletişime önem veren akıllı uzmanlaşma; bilgi yayılımlarına, yeniliğin öğrenme boyutuna ve öğrenmenin toplumsal yönüne vurgu yapmaktadır. Bu vurgular, akıllı uzmanlaşmanın paydaşı olan bölgesel aktörlerin yönetim modeli çerçevesinde koordine olmalarını gerektirmiş ve kolaylaştırmıştır.

Akıllı uzmanlaşma, AB üyesi ülkelerde AB Yapısal Uyum Politikası çerçevesinde fonlanmaktadır. Bölgelerin bu fondan yararlanmaları için ön koşul olarak, gelişmiş bir mekân stratejisine sahip olmaları beklenmektedir.

İçsel büyümeye dayalı bölgesel kalkınma teorisine paralel biçimde bölgenin, öz kaynaklarına dönerek büyüyeceğini esas alan akıllı uzmanlaşma stratejisi; yeni bölgeselleşme ile öne çıkan, birbirleriyle yarışan lider bölge ve şehirler zincirine yenilerini katmayı amaçlamaktadır. Bu bölge ve şehirler, uzmanlaştıkları faaliyetlere göre aralarında oluşacak tamamlayıcılık ilişkisi sayesinde, tedarik zincirinde tam kapasite ile yer alacaklardır. Sonuç olarak, akıllı uzmanlaşmada kapitalist birikimin verimliliği bölge ölçeğinin alan, kapsam ve yayılma avantajı kullanılarak sağlanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

AKILLI UZMANLAŞMA VE YÜKSEKÖĞRETİM

Akıllı uzmanlaşma stratejisi, bölge aktörleri arasında bilgi yayılmalarının rahatlıkla gerçekleşebildiği bir yenilik ortamına ihtiyaç duyar. Bu sebeple akıllı uzmanlaşma için bölgede taşıyıcı aktörlerden en önemlileri, yeniliği yaratan ve yenilik paylaşım kanallarını oluşturan yükseköğretim kuruluşlarıdır.

Yüksek teknoloji ve hızlı küreselleşme iş, boş zaman ve resmi eğitim yapılarını değiştirmekte ve bu yeni bilgi toplumunun merkezinde akademik kurumlar çok önemli örgütler olarak yerini almaktadır (Scott, 2006:1). Yükseköğretimin günümüzde çok işlevli bir hâl alması ve bu işlevlerinin kendi içinde çok boyutlu olması, yükseköğretimin bir kamu politikası alanı olarak yürütülmesini zorunlu kılmaktadır. Kamu politikaları “rekabetçi piyasaların temel koşulları için ana çerçeveler” (Dill, 1997:173) olduğundan, bir kamu politikası alanı olan yükseköğretim de rekabetçi piyasa koşullarının sağlanmasına yönelik olarak içerik değiştirmekte ve yeni roller edinmektedir.

Bu amaç, üniversiteler için geleneksel misyonlarının ötesinde bir kurguyu gerektirmiştir. Akıllı uzmanlaşma stratejisinin bölgesel kalkınmaya dönük bir yöntem olarak işlevsel kılınması bakımından yükseköğretim alanı yeni bir misyon yüklenmiştir. Bu misyon, yükseköğretimin öğretim ve araştırma misyonlarına ek olarak tanımlanan “üçüncü misyon” biçiminde adlandırılmaktadır.

2.1. AKILLI UZMANLAŞMA VE YÜKSEKÖĞRETİMİN ÜÇÜNCÜ MİSYONU

Yükseköğretim yönetim modellerinin tipik sınıflandırmasının kaynağı ve konuyla ilgili birçok araştırmanın başlangıç noktası Burton Clark’ın (1983) eşgüdümleme üçgenidir (*triangle of coordination*). Devleti, akademik oligarşiyi ve piyasayı yükseköğretim sistemlerinin koordinasyonuna egemen olan birincil güçler olarak

birleştiren üçgen; bu güçleri, akademik faaliyetlerin örgütlerin, grupların ve kurumların eylemleriyle nasıl birleştirildiğini anlamak için çok boyutlu bir alana yerleştirir (Maggio, 2011:2). Ekinci, Anasız ve Püsküllüoğlu (2016:778) yükseköğretim modellerinin; bilgi aktarmaya yönelik merkeziyetçi model, eğitimle birlikte araştırmaya da yoğunlaşan araştırma modeli ve girişimci üniversite şeklinde adlandırılan piyasa odaklı model olarak üç ana başlık altında incelenebileceğini belirtmektedir. Wissema (2009) ise, yükseköğretimin tarihsel evrimini, üniversite kurumunun geçirdiği aşamalar çerçevesinde; ortaçağ üniversitesi, Humboldt tipi üniversite ve üçüncü kuşak üniversite dizilimi ile açıklamaktadır. Tarihsel süreç içerisinde sonra gelen her yükseköğretim modelinin bir önceki modele yeni bir misyon eklediği ifade edilebilir. Bu nedenle, yükseköğretim modelleri Wissema'nın sınıflandırması esas alınarak değerlendirilecektir.

Merkantilizm, kentlerin büyümesi, kentsel orta sınıfın ortaya çıkması, “on ikinci yüzyıl entelektüel rönesansı” olarak betimlenebilecek gelişmelerin meydana gelmesi gibi güçlü toplumsal eğilimlerin birleşiminden Ortaçağda “yeni ve benzersiz bir Batı kurumu doğmuştur: Üniversite” (Scott, 2006:6). Bologna’da ilk örneğine rastlanan üniversiteler, kısa süre içinde Paris, Oxford, Padua, Roma, Viyana gibi Avrupa kentlerinde de görülmeye başlamıştır. İlk yükseköğretim kurumlarının tek misyonu öğretimdir. Ortaçağ üniversitesinin temel amacı yeni bilgi yaratımı yerine geçmişin bilgeliğinin korunması ve kilise doktrinlerine itaatin öğretilmesi olmuştur (Wissema, 2009:13). Ortaçağ Avrupası’ndaki ilk yükseköğretim kurumlarından bugüne bilginin korunumu ve iletimi, öğretim yoluyla sağlanmaktadır (Pinheiro, Langa ve Pausits, 2015:234). Öğretim faaliyeti, üniversite kurumunun ortaya çıkışının tarihlendirildiği Ortaçağdan günümüze üniversitelerin geleneksel misyonu olarak sürdürülmektedir.

On dokuzuncu yüzyılın başlarında Prusya’da sosyal ve ekonomik kalkınmayı amaçlayan Humboldt reformları, bilimsel ve teknolojik disiplinleri destekleyerek

yükseköğretime “araştırma” misyonunu yüklemiştir (Etzkowitz, Asplund ve Nordman, 2001:7). Humboldt tipi üniversitelerin (araştırma üniversitelerinin) “entelektüel çekirdeği ve kurumsal rasyonelliği” beş ilkeye dayanmaktadır: “araştırma ve öğretimin birliği, bilginin bütünsel doğası, araştırmanın önceliği, yükseköğrenimle ayırt edilen bir ulusal kültür, merkezi devletin temel yükümlülüğü olarak yükseköğrenim, bilim ve yükseköğrenimin egemen olduğu ulusal kültürün desteklenmesi” (Nybom, 2003:144). Araştırma üniversitelerinin diğer ayırt edici özelliği “akademik özerkliği” benimsemesidir (Cohen ve Sapir, 2016:606). Bu yükseköğretim modelinde temel amaç, “tanınmış ve doğrudan kullanılabilir bilgiyi geçirmek değil; bilim fikrini öğrencilerin zihninde teşvik etmek için daha çok bilginin nasıl keşfedildiğini göstermektir” (Wissema, 2009:13). Bilimsel araştırmanın idealini evrensellikte bulan araştırma üniversiteleri, belirli bir yere, bölgeye bağlı olma düşüncesini reddeder (Arbo ve Benneworth, 2007:27).

Yirminci yüzyılın son otuz yılında fordizmden post-fordizme geçişle anılan çarpıcı ekonomik ve toplumsal dönüşüme göre yükseköğretim işlevleri yeniden uyarlanmıştır. Giderek yaygınlaşan esnek üretim modelleri, bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle ivme kazanmıştır. 1980’lerde, büyük montanlı üretimin parçalanması sonucunda “yeni istihdam yaratmanın büyük payından sorumlu” olarak öne çıkan KOBİ’ler, büyüme ve rekabetin üretimi için gerekli bilgi altyapısının üssü konumuna gelmişler, böylece bölgesel politikada yer bulmuşlardır (Arbo ve Benneworth, 2007:12-13). Ortaya çıkan “bölgesel kalkınma gündemi”, bulundukları yerlerin sosyal ve kültürel gelişimine her zaman katkıda bulunmuş olan yükseköğretim kurumları için “resmi olarak kabul edilen bir üçüncü rol” haline gelmiştir (Chatterton ve Goddard, 2000:475). Üçüncü rol ile tanımlanan üniversite “üçüncü kuşak üniversite” olarak adlandırılmaktadır.

Etzkowitz ve Webster'in (1998:21) kavramsal çerçevesi bağlamında; devlet merkezli yükseköğretim modelinden araştırma odaklı yükseköğretim modeline geçiş “birinci devrimi” temsil etmekte iken, araştırma odaklı yükseköğretim modelinden piyasa odaklı yükseköğretim modeline geçiş “birinci devrime dayanan ikinci akademik devrimi” ifade etmekte ve araştırma bulgularının fikri mülkiyete, pazarlanabilir bir metaya ve ekonomik gelişmeye dönüştürülmesini içermektedir. Bu sınıflandırmanın nedeni araştırma hizmetlerinin piyasa odaklı yürütülmesi ve fonlanmasıdır (Ekinci vd., 2016:786). Yükseköğretimin piyasacı eğilimi üzerinde yükselen bu model, Anglo-Amerikan veya Anglo-Sakson model olarak da adlandırılmaktadır (Clark, 1983).

Duby (2011:241-247), üniversitelerin üç misyonunu; “bilgi aktarmak (öğretim), bilgi üretmek (temel araştırma) ve bilgiyi paylaşmak (ekonomik, endüstriyel ve sosyal ihtiyaçlara uygulanacak araştırma)” olarak tanımlarken, bilgi paylaşımını bilgi üreten üniversitelerle yenilik üreten sanayi arasındaki kesişme noktasında görmektedir. Bilgi toplumunda, üniversitelerin ekonomik büyüme ve sosyal ilerlemenin sağlanmasında giderek daha önemli bir rol oynaması, yükseköğretim kuruluşlarının geleneksel rol ve görevlerinin çeşitli paydaş gruplarının katılımını kolaylaştıran faaliyetlerle genişletilmesini gerektirmiştir (Pinheiro vd., 2015:233). Üçüncü kuşak üniversite, 2.3.1. bölümünde ele alınacak olan girişimci üniversite ve toplum üniversitesi olarak iki biçime sahiptir.

2.2. AKILLI UZMANLAŞMANIN BİLGİ EKOSİSTEMİ

Bilgi üretim formları, bilgi üretiminin hangi amaç ve ihtiyaçlar dikkate alınarak gerçekleştirildiğini ifade eden bilgi üretim biçimleridir. Bir bilgi üretim formundan diğerine geçiş, akademisyenler ve bilgi kullanıcıları arasındaki ilişkileri ve hatta bu grupların ayırt edici özelliklerini değiştirmektedir (Arbo ve Benneworth, 2007:70). Bu

bakımdan, bir bilgi üretim formundan diğerine geçiş bir paradigma değişikliği olarak görülebilir.

Tek disiplinli ve temelde bilişsel normlar bağlamında üretilen “geleneksel bilgi” form 1 olarak adlandırılmaktadır (Gibbons vd., 1994:1). Bu bilgi türü, doğrusal bir bilgi üretim kültürünü ifade etmektedir. Bilgi üretimi, toplumsal ihtiyaçlarla doğrudan bir bağlantısı kurulmaksızın, bilimsel ve akademik amaçlarla gerçekleştirilmektedir. Bu bilgi üretim formunda; araştırmacıların çalışmalarını desteklemek için kullanılan kamu fonu harcamalarına ilişkin oldukça sınırlı toplumsal hesap verebilirlik ve yükseköğretim kuruluşlarında araştırma yapanların konu seçimlerinde kayda değer bir özerklik bulunmaktadır (Martin ve Etzkowitz, 2000:5). Yükseköğretim yönetim modellerinden ortaçağ üniversitesi ve Humboldt tipi üniversitede yürütülen öğretim ve araştırma, form 1 tipi bilgi üretimini yansıtmaktadır.

Form 2 form 1’e göre daha geniş, disiplinlerarası sosyal ve ekonomik bağlamlarda bilgi üretimini içeren bilgi üretim formudur (Gibbons vd., 1994:1). Form 2, bilgi üretimine katılan aktörlerin çeşitliliğini yansıtan heterojenlik ve örgütsel çeşitlilikle, ayrıca etik ve çevresel kaygıları karşılamak için araştırma sürecinde daha geniş bir uzman yelpazesini içeren sosyal hesap verebilirlikle nitelenmektedir (Schot ve Steinmueller, 2018:1559). “Form 2 bilimin maddi temelini, gerçekte nasıl işlediğini temsil etmektedir” (Etzkowitz ve Leydesdorff, 2000:118).

Bilginin uygulamalı üretimi, bilgi üreten kuruluşların toplumsal ihtiyaçlara cevap vermesini beraberinde getirmektedir. Uygulamalar, bilgi üretim sistemindeki farklı kurumlar ve aktörler arasında daha yakın bağlantılar kurulmasını gerektirmekte ve üniversitelerin endüstri ve kamu otoriteleriyle öncekinden çok daha büyük ölçüde iletişim kurmasını ve işbirliği yapmasını sağlamaktadır (Harloe ve Perry, 2004:214). Bu çerçevede, form 1’den form 2’ye geçiş, 1980’ler ve sonrasında üniversite-endüstri

işbirliği, girişimci üniversiteler ve bilginin ticarileşmesi olguları ile nitelenmektedir. Üniversite-endüstri işbirliğinin bir norm haline gelmesinin, hükümetlerin politika oluşturma sürecinde daha çeşitli bilgi sağlayıcılarının bulunmasına ve bir yönetim ağı kurulmasına imkan tanıdığı değerlendirilmektedir (Arbo ve Benneworth, 2007:70). Bu işbirliklerinde hükümetin esas rolü, yerel ve toplumsal düzeylerde yönetim kapasitesini güçlendirerek işletmeler ve yerel kurumlar arasında sosyal öğrenme sürecini teşvik etmektir (Wolfe, 2011:115).

Form 2’de bilgi üretim formülüne eklenmemiş olan “yenilik ağları, bilgi kümeleri ve yenilik ekosistemi” form 3 tipi bilgi üretiminin ortaya çıkışında temel etkidir. Form 3’te üniversiteler, endüstri, hükümet ve toplum üyeleri (kâr amacı gütmeyen ve gönüllü sivil sektör) arasındaki ortaklıklar, bu ortaklıklar sonucunda ortaya çıkan “doğrusal olmayan ve işbirliğine dayalı yenilik” ile “sosyal olarak dağıtılmış bilgi” önem taşımaktadır (Boehm, 2015:2). Form 3 tipi bilgi üretiminde, üniversitelerin iş yeniliğine katkısı açısından yeniliğin gerçekleşme şekli değişmekte, doğrusal bir modelden kullanıcıların, hizmetin, açık ve sosyal yeniliğin önemli rolünü vurgulayan bir ortak üretim modeline geçilmektedir (Goddard ve Kempton, 2016:8). Bunun sonucunda, çok sayıda bilgi ve yenilik ile bilgi formları için çok sayıda paradigmanın yönlendirdiği bir bilgi demokrasisi ortaya çıkabilecektir (Carayannis ve Campbell, 2009:207). Nitekim form 3’ü öneren Carayannis ve Campbell’e (2009:201) göre, bir bilgi sisteminin rekabet gücü ve üstünlüğü, büyük ölçüde, farklı bilgi ve yenilik formlarını “birlikte evrim, birlikte uzmanlaşma ve birlikte çalışma” ile birleştirme ve bütünleştirme kapasitesinin varlığı ile belirlenir. Bir yükseköğretim kuruluşunun aynı temayı işlemek için müfredatına ders eklemesi, araştırmacıların saha araştırmalarına teşvik vermesi ve konunun toplumsal paydaşlarıyla oluşturulan protokole imza koyması form 3’ü örneklendirmektedir. Form 3 tipi bilgi üretimi de, form 2 tipi bilgi üretimi gibi, yükseköğretimin üçüncü misyonuna karşılık gelmektedir. İkisi arasındaki fark, üniversite kurumunun diğer bölgesel aktörlerle

ilişki biçimindeki farklılıktan kaynaklanmakta olup bu konu tezin 2.3. bölümünde anlatılacaktır. Yükseköğretimin üçüncü misyonunu tetikleyen akıllı uzmanlaşmanın talep ettiği bilgi ekosistemi, form 3 tipi bilgi üretimi tarafından sağlanmaktadır. Zira akıllı uzmanlaşma da mekânsal tabana nüfuz ederek bölge toplumunu birliktelik fikriyle harekete geçirmeyi amaçlayan bir bölgesel yenilik stratejisidir.

2.3. AKILLI UZMANLAŞMANIN AKTÖRÜ: ÜNİVERSİTELER

Üniversitenin dinamik ve akıcı olan görevleri; sürekli değişen felsefi ideallerini, eğitim politikalarını, toplumsal ve kurumsal kültürlerini yansıtır (Scott, 2006:3). Üniversiteler, yirminci yüzyılın son dönemlerinden başlayarak, bölgesel kalkınma açısından giderek artan bir şekilde ekonomik bir varlık olarak görülmektedir çünkü özellikle işletmelerin aksine, nispeten kalıcı ve bu nedenle kalkınma politikası önlemleri için daha güvenli kurumlardır (Srinivas ve Viljamaa, 2008:324). Üniversite-endüstri ilişkilerini “ulusal yenilik sisteminin paradoksal bir bileşeni” olarak gören Barré (2011:109), üniversite-endüstri işbirliklerinin “sistem içinde iç gerilimin taşıyıcıları” olduklarını, bu gerilimin onları değişimlerin yürütücüsü ve bu nedenle de politikanın odak noktası yaptığını ifade etmektedir. Bölgelerdeki önemli kaynak donanımları olarak görülen üniversiteler, bölgesel rekabet üstünlüğünün yaratılması ve desteklenmesi açısından merkezi bir öneme sahiptir (Laursen, Reichstein ve Salter, 2011:508).

2.3.1. Üçüncü Kuşak Üniversitenin Kalkınmacı Misyonu ve Akıllı Uzmanlaşma

Üniversitelerin, geleneksel öğretim faaliyeti çerçevesinde insan kaynağı yetiştirmelerinin yanı sıra yürüttükleri ar-ge ve yenilik faaliyetleri ve gerçekleştirdikleri bilgi ve teknoloji transferleri yoluyla endüstriyle ilişki kurmaları, kuruldukları yerde bölgesel kalkınmaya önemli katkılar sunmaktadır (Goddard ve Chatterton, 1999:689). Bununla beraber, ekonomik kalkınmanın önemli kurumları haline gelen üniversiteler,

artık yalnızca işletmelere teknoloji transferi yapmak yerine, kendilerini bölgesel zenginlik yaratacak şartları geliştirmek zorunda hissetmektedirler (Geiger, 2004:181).

Üniversite ile endüstri ilişkilerinde coğrafyanın etkisine ilişkin birçok araştırma yapılmıştır (Abramovsky, Harrison ve Simpson, 2007; Breschi ve Lissoni, 2001; Mansfield ve Lee, 1996). Ulusal ve tercihen uluslararası şöhrete sahip yerel üniversiteler, bilgiye dayalı bir ekonomiye doğru bölgesel yeniden yapılanmada doğal ve önemli düğümler olarak görülmektedir (Braunerhjelm, 2008:253). Fukugawa (2013:427), üniversiteler ile araştırma konusunda işbirliği yapan teknoloji temelli küçük işletmeler arasından yerel bağları olanların, ar-ge personeli kalitesini geliştirmek açısından büyük avantaja sahip olduklarını ifade etmektedir. Bununla birlikte, üniversiteler ile endüstriyel örgütlerin/işletmelerin coğrafi yakınlığının bu iki yapı arasındaki yenilik süreçlerinin başarısına yansımaları da pek çok araştırmanın konusu olmuştur (Bathelt, Malmberg ve Maskell, 2004; Feldman, 1994; Petruzzelli, 2011; Storper ve Venables, 2004). Örneğin Laursen ve diğerleri (2011:507) çalışmalarında, üniversite ile işletmeler arasındaki coğrafi yakınlığın ve üniversite kalitesinin Birleşik Krallıkta üniversite-endüstri işbirliğine olan etkisini araştırmış, işletmelerin üniversiteye olan coğrafi yakınlığı ve yenilik sürecinde yerel üniversite ile işbirliği yapma yatkınlığı arasındaki ilişkinin hem fiziksel mesafeden hem de yerel üniversitenin araştırma kalitesinden etkilendiğini bulmuşlardır. İşletmeler ve üniversiteler arasındaki coğrafi yakınlık, bilgi ve teknoloji paylaşım hızını artıran ağ tipi kümelenmeleri, yeni bilgi üretimini ve yeni teknolojik gelişmeleri desteklemektedir.

Diğer taraftan Ferru (2010:531), üniversite-endüstri işbirliklerinin oluşum sürecini ve bunda coğrafi konumun etkisini incelemiş, proje liderlerinin yeni yerel ilişkiler başlatmaktansa, kaynakları dikkate alarak daha önceki partnerlerine dönme eğilimlerinin yüksek olduğunu, dolayısıyla yeni işbirlikleri kurmak yerine var olan

işbirliklerini yenilemeyi tercih ettiklerini belirtmiştir. Yine Barré (2011:109), üniversitelerin misyonu ve işletmelerin coğrafi konumlarının stratejik olmakla birlikte mutlaka kolayca üniversite-endüstri ilişkileri üretmediklerini belirtmektedir. Üniversite-endüstri işbirliklerinin kurulmasına yönelik üniversite kapasitesinin bir büyüklük, konum ve araştırma kalitesi meselesi olduğunu belirten Abramo, D'Angelo ve Di Costa (2011:163) ise, üniversite-endüstri ilişkisi üzerinde üniversitenin araştırma kalitesinin coğrafi yakınlık olgusundan daha büyük etkisi olduğunu bulmuşlardır.

Yükseköğretimin üçüncü misyonu çerçevesinde yeniden yapılandırılan üniversite-bölge ilişkileri, girişimci üniversite ve toplum üniversitesi kavramlarının doğmasına neden olmuştur.

2.3.1.1. Girişimci Üniversite

Girişimci üniversite (*entrepreneurial university*), üniversitenin piyasada değer yaratan faaliyetler göstererek aldığı biçimdir. Üniversiteler, 1980'lerde başlayan neoliberal politikalar ile piyasaya ürün, hizmet ve yenilik buluşları sunmaya odaklanmış, tıpkı bir işletme gibi kâr amaçlı faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Araştırmanın bilimsel faydasından çok ekonomik faydasına önem verilen bu dönemde, üniversite araştırmalarının temel motivi buluşun bir girişime dönüşme potansiyeli olmuştur. Bu bağlamda girişimcilik vasfı, yalnızca işletmelere değil üniversitelere de atfedilmiştir.

Girişimci üniversiteler, “çevrelerindeki topluluklardan yalıtılmış ve ayrılmış adalar” olarak görülmeyen, “faaliyetleri ile dış aktörlerin ihtiyaçları ve beklentileri arasında köprü kurmak için iç mekanizmalar geliştiren” yapılardır (Pinheiro vd., 2015:233). Girişimci üniversite, hem akademik hedeflerin formüle edilmesine hem de üniversite içinde üretilen bilgilerin ekonomik ve sosyal faydaya dönüştürülmesine odaklanmış bir stratejik yön üretme yeteneğine sahiptir (Etzkowitz, 2003:112). Basant ve Chandra (2011:211), üniversite-endüstri ilişkilerinin başarısını bu iki kurumsal yapının

birbirini tamamlayıcılık derecesine bağlayarak bu tamamlanmadan yararlanmayı kolaylaştıran araçların ise politik eylemin odağı olacağını savunur.

Öğretim ve araştırma faaliyetlerine ek olarak üçüncü misyonu da üstlenen girişimci üniversiteler, bölgesel veya ulusal ekonomik performans artırmanın yanı sıra üniversitenin mali avantajını artırmak amacıyla da girişimci faaliyetler yürütmektedirler (Etzkowitz vd., 2000:313). Üçüncü rol, “girişimci üniversitelerin daha fazla teknoloji transferi, daha fazla patent alma, görünür istihdam ve ticari çıktı sağlama” gibi belirli görevleri üstlenerek kendilerini “ekonomik kurumlara dönüştürme” olgusunu ifade eder (Srinivas ve Viljamaa, 2008:324). Birleşik Devletler, Avrupa, Japonya ve giderek Çin’de araştırma ve araştırmanın ticarileştirilmesi yönündeki baskı daha fazla güç kazanmıştır çünkü hükümetler üniversite bütçelerine yaptıkları katkıyı kırarak üniversitelerden bilgi transferi, üniversite şirketlerindeki özsermaye hisseleri ve araştırma ürünlerinden gelirlerine destek yapmalarını istemektedirler (Yusuf, 2011:10). Bu doğrultuda girişimci üniversite; finansal durumunu kamu kaynakları ve özel kaynaklar ile üniversite kaynaklı gelirler yoluyla çeşitlendirerek, üniversite dışına bilgi ve teknoloji transferinde bulunur, endüstri ile güçlü ar-ge ve danışmanlık bağları kurar ve hayat boyu öğrenme olgusunu geliştirir (OECD, 2001).

Wu (2011:177), üniversite buluşlarının çoğunu “embriyonik” olarak tanımlar ve bu nedenle başarılı ticarileştirmede akademisyen katılımının önem taşıdığını savlar. Öğretim elemanları buluş yapmanın ötesine geçerek, o buluşun endüstride en verimli biçimde değerlendirilebilmesi için işletme tarafı ile yoğun olarak çalışmalı ve başka buluşların önünü açmalıdır. Diğer taraftan, üniversitelerden endüstriye bilgi ve teknoloji transferi sürecinde kültür çatışması, bürokratik katılıklar, kötü tasarlanmış ödül sistemleri ve verimsiz yönetilen teknoloji transfer ofisleri gibi önemli engeller bulunduğu yönünde sonuçlara ulaşılmıştır (Siegel vd., 2003:122). Gelişmekte olan bölgelerdeki üniversiteler

yerel endüstri ile işbirliği kurmakta güçlük çekebilmekte, ekonomik durumu kötüleşen bölgelerdeki üniversiteler ise bilginin ve mezunlarının daha dinamik bölgelere akışıyla karşılaşabilmektedir (Wright, 2011:152). Ayrıca, üniversiteler ile kamu araştırma kurumlarının fikri mülkiyet haklarını alabilmeleri amacıyla yapılan birçok düzenlemeye (örneğin 1980’de ABD’de yürürlüğe konulan Bayh-Dole Yasası¹⁷ gibi) rağmen; Sharif ve diğerlerinin (2018) çalışmalarında da belirtildiği gibi, üniversite liderliğindeki üniversite-endüstri işbirlikleri fikri mülkiyetin ticarileşmesini tetiklemektedir. Ancak tüm bu çekince ve engeller karşısında, üniversite-endüstri işbirliğinin tesis edilmesine dönük çabalar tüm dünyada bütün hızıyla devam etmektedir.

Girişimci üniversite, ortaya çıkışı itibarıyla akıllı uzmanlaşmadan daha önceki bir tarihe, piyasa odaklı üçüncü misyonun benimsendiği 1980’lere dayanmaktadır. Girişimci üniversitenin ar-ge ve yenilik yöntemlerine ağırlık vermesi ve bilgi transferi yoluyla endüstriyel büyümeyi teşvik etmesi, akıllı uzmanlaşma stratejisinin bölgesel kalkınma amacına yönelik araçlarıyla eşleşse de; akıllı uzmanlaşma felsefesi ve kurgusu yönünden girişimci üniversiteden daha fazlasını gerektirmektedir. Girişimci üniversite, bölgede üniversite-endüstri ilişkilerini genel akademik çıktılarla desteklerken; akıllı uzmanlaşmanın, bilginin endüstri dışı faaliyetleri de içine alacak biçimde bölge tabanına yayılması ve uygulamaya yansıtılması talebi bakımından yetersiz görülmektedir.

2.3.1.2. Toplum Üniversitesi

Girişimci üniversite modelinin etkinliği, bir yandan yenilik, GSYİH ve istihdam yaratma açısından beklenen sonuçları üretmediği için, diğer yandan yerel toplumla işbirliği ve sinerji oluşturarak birlikte değer yaratma imkânını göz önünde bulundurmadığı için sorgulanmıştır (Riviezzo, Napolitano ve Fusco, 2018:62). Bu sorgulama, yükseköğretimin öğretim, araştırma ve üçüncü kuşak misyonlarını bulduğu

¹⁷ Bkz. Garnsey (2011:215), Mathews ve Hu (2011:100), Mowery (2011:159).

yerdeki toplumun üyelerini de içerecek biçimde gerçekleştirmesine ve faaliyetlerini topluma hizmet bilinci ile düzenlemesine dayanan “toplum üniversitesi” (*civic university*) modelini beraberinde getirmiştir. Diğer bir ifadeyle, endüstriye bilgi ve teknoloji transferinde bulunan girişimci üniversitelerin bu işlevine, bölge halkı ile ortaklaşarak bölgede var olan kalkınma kapasite ve olanaklarını keşfetme, işleme ve katma değerli hâle getirme işlevi eklenerek “toplum üniversitesi” ortaya çıkmıştır. Goddard ve diğerleri (2016:5) toplum üniversitesini,

“Toplum üniversitesi ... parçası olduğu topluma fırsatlar sunan üniversitedir. Parçalı değil, çevresiyle bir bütün olarak birleşir; diğer üniversite ve kolejlerle ortaktır; parçası olduğu bölgeye tam olarak katılmasını sağlayacak şekilde yönetilir. Küresel ölçekte faaliyet gösterirken konumunun; kimliğini oluşturmaya, öğrenciler, iş dünyası ve kamu kurumlarını içerecek biçimde büyümesine ve başkalarına yardım etmesine katkıda bulunduğunu fark eder.”

şeklinde tanımlamaktadır.

Bu yaklaşıma göre, araştırmada mükemmelliği, öğretimde öğrenci çıktılarını ve endüstri ile işbirliğinde işletmelerin katılımını birbirinden ayrı ve farklı amaçlar şeklinde esas alan, ayrıca araştırma ve öğretim dışı faaliyetleri üçüncü görev olarak kabul edip bunlarla ilişkili belirli hedefler olmadıkça ilgilenmeyen girişimci üniversiteye göre toplum üniversitesinin farkı, daha bütünleştirici olmasıdır (Goddard vd., 2016:5-7). Öyle ki; öğretimin vatandaşlığı birçok yönden ele alması, bu kapsamda hizmet öğreniminin müfredata tema olarak eklenmesi, üniversitenin araştırma stratejisinin araştırmacıları ve akademisyenleri topluma karşı sorumlulukları olduğunu anlamalarına teşvik edecek şekilde geliştirilmesi gibi yöntemlerle yükseköğretimle bütünleşmiş faaliyetlerin toplumsal boyutlarının da oluşturulması önerilmektedir (McIlrath ve MacLabhrainn, 2007:32). Buna yönelik olarak bölgesel öğrenme ağları; daha fazla bilgi akışına, karşılıklı öğrenmeye, işletmeler, kamu kurumları ve eğitim kuruluşlarında ölçek ekonomilerine imkan verebilecektir (Soete, 2011:31).

Morgan (2007:147), yenilik çalışmaları ve ekonomik coğrafiya arasındaki yakınlığı ve bağlantıyı “öğrenen bölge” kavramı ile birlikte düşünerek, etkileşimli bir model içerisinde yeniliğin bölgesel kalkınma için önemini vurgulamıştır. Bu çerçevede, yeniliğin etkileşimli modeli ile kurumların ve toplumsal geleneklerin ekonomik kalkınmadaki rollerinin bir araya gelmesi sonucunda, öğrenen bölgelerin öğrenen aktörler arasındaki ağ yapılanmaları üzerinde yükseleceğı belirtilmektedir.

Üniversitenin başlattığı yenilik ile bölge toplumu arasında kurulan bağ, özellikle 2008 küresel krizini izleyen dönemde benzer bir çerçevede ele alınmıştır. Bu dönemde AB’de üniversitelere yüklenen kalkınmacı misyon, bölgesel politika kapsamında oluşturulan akıllı uzmanlaşma stratejisinin taşıyıcısı niteliğindedir. Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu¹⁸ tarafından üniversitelerin akıllı uzmanlaşma stratejisi kapsamındaki bölgesel katkıları; iş yeniliğı geliştirme, insan kaynağı geliştirme, topluluk geliştirme ve bölgenin kurumsal kapasitesini artırma olarak tanımlanmaktadır (Markkula ve Kune, 2015:10-11). Yeni fırsat alanlarının keşfi, yerel bilgi tabanının; üniversitelerde, özel araştırma enstitülerinde veya diğer bölgelerdeki uzman araştırma gruplarında geliştirilen bilimsel veya teknolojik bilgilerle bütünleştirilmesini gerektirmektedir (Varga vd., 2020:50). Bölge toplumu üyelerinin de yenilik sürecine dahil edilmesini gerektiren toplum üniversitesi modeli, bir bölgesel yenilik stratejisi olan akıllı uzmanlaşmayı daha odaklı duruma getirmektedir. Bu yolla, üniversitenin toplumun en kritik sosyal, sivil, ahlaki ve ekonomik sorunlarına cevap verebileceğı, ortak iyiliğe ve toplum inşasına katkıda bulunabileceğı ifade edilmektedir (D’Agostino, 2008:193). Bu doğrultuda

¹⁸ “2011 yılında bölgeleri yönlendirmek, işbirlikleri geliştirmek, metodoloji üretmek, bölgeleri karşılaştırmak, veritabanı oluşturmak ve akademik çalışmalar yapmak üzere; Avrupa 2020 Stratejisinde Bölgesel Politikaların yayınlanmasının ardından kurulmuş bir oluşumdur. Merkezi Sevilla/İspanya’da bulunan Platform üyeleri arasında EURADA, OECD, Dünya Bankası, Avrupa Komisyonu, çeşitli üniversiteler ve araştırma merkezlerinden temsilciler bulunmaktadır. Akıllı ihtisaslaşma kuramcıları da platform yöneticileri arasında yer almaktadır.” (MARKA, 2015). Söz konusu platform, kayıtlı bölgesel aktörlere platform etkinliklerine ve eğitimlerine katılmanın yanı sıra düzenlemeler ve teknik yardım açısından da avantajlar sunmaktadır.

yükseköğretim politikasının içeriği ve ilgili yerel aktörleri yeniden belirlenmekte, bu durum üniversite projelerinin toplumsal bir düzleme taşınması ve tabana yayılmasını sağlamaktadır.

2.3.2. Bölgesel Yenilik Politikasında Üniversitenin Rolü ve Akıllı Uzmanlaşma

Bölgesel yenilik politikası süreçlerinde üniversiteyi bir aktör olarak hesaba katan üç yönetim modelinden söz edilebilir: (i) üçlü sarmal model, (ii) dördü sarmal model, (iii) beşli sarmal model.

2.3.2.1. Üçlü Sarmal Model

Üçlü sarmal model yenilik politikalarının üretiminde üniversiteler, işletmeler ve kamu otoriteleri arasındaki dinamik etkileşimi ve kurumsal devamlılığı tanımlamak için oluşturulmuştur. Dünya Bankası tarafından ilk defa 2007’de yayımlanan “*How Universities Promote Economic Growth*” (“Üniversiteler Ekonomik Büyümeye Nasıl Katkıda Bulunur”) adlı çalışmanın editörlerinden Shahid Yusuf (2011:7), küreselleşme ve yerelleşmenin eş zamanlı gerçekleşmesinin, politika oluşturma ve yürütmede üç farklı oyuncuyu eşit derecede sorumlu kıldığını belirtmektedir: üniversiteler, ulus altı yönetimler ve işletmeler. Leydesdorff ve Etzkowitz (1998:359), üniversite-sanayi-hükümet ilişkileri ağının, “karmaşık bir sistemin fırsat matrisini sürekli olarak yeniden yapılandıracağını ve bölgelerde çok bağlamli yenilikçiliğin yerleşmesini sağlayacağını” ifade etmektedir. Bu modelde üniversiteler ve kamu kurumları doğru/yanlış kaygısı ile; işletmeler ise kâr/zarar kaygısı ile iletişime girer ve işlerler (Virkkala, Mäenpää ve Mariussen, 2017:665).

Üçlü sarmal model, bilgi üretimi ve kullanımını yeniliğin temeli olarak kabul eden bölgesel yenilik sistemleri için farklı başlangıç noktaları içerir (Virkkala vd., 2017:665). Modele göre, yenilik için en uygun ortam, farklı bilgi türleri ile tanımlanan üç ayrı

kurumsal mantığın birleşmesi sayesinde bu sarmalların kesişim kümesinde yaratılır. İşletmeler bilginin ekonomik amaçlar için kullanımında uzmanlaşırken, üniversiteler akademik ve uygulamalı yöntemlerle bilginin üretimine ve öğretim yoluyla bilginin dağıtımına odaklanırlar. Üniversite-sanayi işbirliğinde bir etkileşim tipi de, iş dünyası ile üniversite arasındaki etkinliklerden oluşan ve örtük bilginin aktarımına öncülük eden kamusal alan işlevleridir (Hughes, 2011:69).

Bağlantılı bölge (*connected region*), üç sarmalın uyum içerisinde çalıştığı, birlikte var oldukları, yinelemeli ağ ve örgütler halinde etkileşime girdikleri, karşılıklı olarak birbirlerini pekiştirdikleri bölgedir (Kempton vd., 2013). Bunun için, yerel ihtiyaçlar dikkate alınarak, aktörler arasında optimal seviyede coğrafi, sosyal, kurumsal, örgütsel ve bilişsel yakınlık tesis edilmesi gereklidir çünkü yakınlık etkileşimli öğrenmeyi ve yeniliği sağlar (Virkkala vd., 2017:666). Üçlü sarmal model içindeki ikili ve üçlü ilişkiler; “koalisyon oluşturma/çatışma uzlaştırma” (ar-ge ve danışmanlık hizmetleri, yetkinlik geliştirme, ağ kurma, teknoloji transferi yapma, kuluçka merkezleri açma gibi) ve “kurumsal yapılardan birinin diğeri yerine ikâmesi” (örneğin, üniversitelerin eğitim ve araştırma faaliyetlerine ek olarak teknoloji firması kurması ve özel sektörün geleneksel rolünü alması) şeklinde gerçekleşmektedir (Carayannis ve Rakhmatullin, 2014:215).

Bölgesel yönetim modellerinden üçlü sarmal modelin, tezin 2.3.1.1. bölümünde incelenen girişimci üniversiteye, 2.2. bölümünde incelenen bilgi üretim formlarından form 2’ye karşılık geldiği öne sürülebilir.

2.3.2.2. Dörtlü Sarmal Model

Üçlü sarmal modele, medya ve kültür temelli bir sivil toplumun eklenmesiyle oluşan model dörtlü sarmal modeldir (Carayannis ve Campbell, 2009). Bu bakımdan dörtlü sarmal model, üçlü sarmal modelin bir türevidir. Üçlü sarmal modelde aktörler arasında kurulan ilişkilerin bölgesel yenilik sisteminin tasarımına yansımaları yukarıdan

aşağı bir politika tasarımı izlenimi verirken; dörtlü sarmal modelde bölgesel yenilik sistemlerine ilişkin politikalar aşağıdan yukarı bakış açısıyla uygulayıcı tabanına yayılmıştır (Carayannis ve Rakhmatullin, 2014:217). Dörtlü sarmal model aynı anda dört sektörel perspektifi (yukarıdan aşağı bakış açısıyla hükümet, üniversite, endüstri ve aşağıdan yukarı bakış açısıyla sivil toplum) içeren bir “mimari yenilik planı” olarak hizmet etmektedir (Carayannis ve Rakhmaluttin, 2014:220). Arnkil ve diğerlerine (2010:16) göre,

“Dörtlü sarmal tipi yenilik faaliyeti, üçlü sarmal modele göre çok daha fazla sayıda yenilik sağlar. Üçlü sarmal tipi yenilik faaliyeti, en son teknoloji ve araştırma bilgisine dayanan yüksek teknolojlili yenilik üretmeye odaklanmaktadır. Bu nedenle, üçlü sarmal modelin bilim temelli yüksek teknoloji şirketleri için diğer işletmelerden daha uygun olduğu düşünülmektedir. Dörtlü sarmal tipi yenilik faaliyeti ise, bunun yerine, başka tür yenilikler üretmeye ve mevcut teknoloji ile araştırma bilgilerini ve kullanıcı bilgilerini de uygulamaya odaklanmaktadır. KOBİ’ler için dörtlü, kullanıcı odaklı yenilik faaliyetlerindeki artış, yenilik faaliyetine katılmak için yeni olasılıklar açabilir.”

Dörtlü sarmal model, yenilikteki işbirliğine ve özellikle çeşitli akıllı uzmanlaşma stratejilerinin temelini oluşturan bölgesel ve sektörel yenilik ekosistemleri içinde dinamik olarak iç içe geçmiş işbirliği, birlikte evrim ve birlikte uzmanlaşma süreçlerine daha güçlü bir şekilde odaklanmaktadır (Carayannis ve Campbell, 2012). Dörtlü sarmal konseptinin böyle bir versiyonu Avrupa Komisyonu tarafından *RIS3* Rehberinde onaylanmış olup buna göre, yeni yenilikçi ürünler, hizmetler ve çözümler vatandaşların da dahil olmasıyla geliştirilmektedir (Carayannis ve Rakhmatullin, 2014:218). Yeniliğin kullanıcı ihtiyaçlarına göre biçimlendirilerek gerçekleştirilmesi açısından sivil toplumun sürece dahil edilmesi önemli görülmektedir. Sivil toplumu oluşturan bireyler; hükümet, endüstri ve üniversitede kendileri gibi düşünenleri tamamlar niteliktedirler.

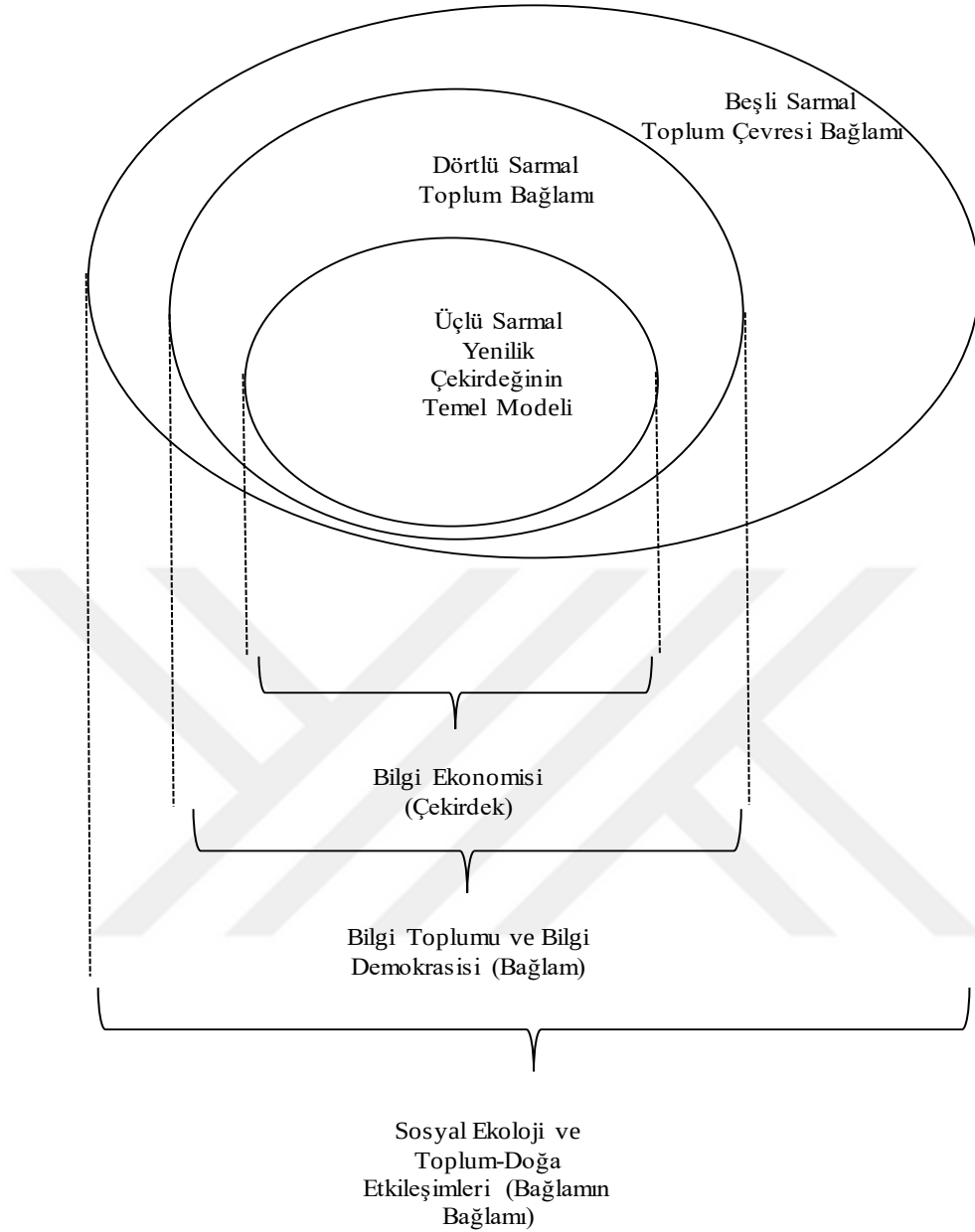
Üniversiteyi içeren yönetim modellerinden dörtlü sarmal modelin, tezin 2.3.1.2. bölümünde incelenen toplum üniversitesine, 2.2. bölümünde incelenen bilgi üretim formlarından form 3’e karşılık geldiği öne sürülebilir.

2.3.2.3. Beşli Sarmal Model

Dörtlü sarmal modele çevre faktörünün eklenmesiyle elde edilen beşli sarmal modelde doğal çevre de temsil edilmekte, bu model “toplum, ekonomi ve demokrasinin sosyoekolojik yani toplum-doğa etkileşimlerini konu alan değişimini göstermektedir” (Deniz, 2019:37). Bilgiye ve yeniliğe ilişkin farklı yaklaşımların birlikte var olma, birlikte evrilme, birlikte uzmanlaşma ve birlikte sorumluluk alma durumunu içeren beşli sarmal modelde, doğal kaynaklara ilişkin kısıt ve olanaklar dikkate alınmaktadır (Carayannis ve Rakhmaluttin, 2014:231). Üçlü sarmal modelden dörtlü ve beşli sarmal modellere geçiş aşamaları Şekil 3’te gösterilmiştir.

Şekil 3. Üçlü Sarmal Modelden Dörtlü ve Beşli Sarmal Modellerine Geçiş

Kaynak: Carayannis ve Rakhmatullin (2014:231)'den uyarlanmıştır.

Üçlü sarmal, bölgede yeniliğin tetikleyicisi olan üniversiteleri, kamu otoritelerini ve işletmeleri içererek çekirdek modeli oluşturur. Bu model, yeniliğin asgari aktörlerini gösterir. Dörtlü sarmal model ise üçlü sarmal modeldeki aktörleri bir bağlama yerleştirir. Bu bağlam, bilgi ekonomisinden, bilginin toplum tabanına yayıldığını gösteren bilgi toplumuna geçişe işaret etmektedir. Beşli sarmal model, bu kurguyu bir ileri çerçeveye taşıyarak bilgi toplumunu yeniliği kalıcı hale getirecek çevreyle buluşturur. Bu model,

bilgi toplumunu açık bir sistem olarak kabul eder ve toplumda yeniliğin yayılmasını etkileyen çevresel faktörleri dikkate alır.

2.4. AKILLI UZMANLAŞMA VE YÜKSEKÖĞRETİMİ BULUŞTURAN PROJELER

Raquel Ortega-Argilés (2012b), ekonomik dönüşüm stratejileri bağlamında; Flaman Bölgesi/Belçika, Navarra/İspanya, Niederösterreich/Avusturya, Skåne/İsveç, Berlin-Brandenburg/Almanya, West Midlands/Birleşik Krallık, Lahti, Päijät-Häme/Finlandiya, Silezya, Slaskie/Polonya, Limburg/Hollanda, Nord-Pas-de-Calais/Fransa ve Emilia Romagna/İtalya bölgelerinde gerçekleştirilen akıllı uzmanlaşma projelerini incelemiştir. Benzer biçimde, OECD'nin (2013) bölgelerde yenilik odaklı büyümede akıllı uzmanlaşmanın rolünü analiz eden çalışmasında, Avustralya, Belçika, Hollanda, Güney Kore, İspanya, Birleşik Krallık, Avusturya, Almanya, Polonya, Çekya, Estonya, Finlandiya ve Türkiye'nin muhtelif bölgelerinde oluşturulan akıllı uzmanlaşmaya dayalı kümelenmelere yer verilmiştir.

Akıllı uzmanlaşma stratejisinin uygulanması için gerekli politika araçlarının, “özel bütçeler, kurumlar, kümelenme girişimleri, stratejik yatırım, risk sermayesi, eğitim ve öğretim” olduğu; bununla birlikte stratejinin uygulanmasını güçleştiren “kamu tahsislerinin mevcut önceliklere/alanlara odaklanması, zayıf tanımlanmış öncelikler, politika yapımında yatay parçalanma, önceliklere katkıda bulunmak için belirli eylemlerin uygunluğunu değerlendirmeye yönelik araç eksikliği, politika çerçevelerinin çeşitli olması” gibi darboğazların bulunduğu belirtilmektedir (OECD, 2013:45). Tüm bu güçlüklerin karşısında, üniversiteler ve diğer yükseköğretim kuruluşları, Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu tarafından akıllı uzmanlaşmanın tasarımı ve uygulanması için kilit aktörler olarak tanımlanmıştır (Goddard ve Kempton, 2011; Kempton vd., 2013). Bu nedenle, yerel yönetimlerin yanı sıra üniversiteler, bölgenin bilgi

varlıklarının, yeteneklerinin ve yeterliliklerinin titiz bir değerlendirmesinin yapılmasında ve bölgesel bir akıllı uzmanlaşma stratejisinin tanımlanmasında önemli rol oynamaktadırlar (Castellanelli, Castellanelli ve Resende, 2019:126).

Akıllı uzmanlaşma stratejisi kapsamında yükseköğretim kuruluşlarının üçüncü misyonları nedeniyle bölgesel bağlamdan önemli ölçüde etkilenmeleri, yükseköğretimde yer temelli bir yaklaşımın benimsenmesini gerektirmiştir. Bu çerçevede, “bölgesel yetkililerin yükseköğretim kuruluşları ile daha geniş bilgi alışverişi faaliyetlerine dayanan daha güçlü ortaklıklar kurması gerektiğine” ilişkin olarak “Akıllı Uzmanlaşma için Yükseköğretim” (*Higher Education for Smart Specialization/HESS*) projesi Mart/2016'da başlatılmıştır (Edwards ve Palladino, 2018:4). Bu projenin ana faaliyeti, seçilen Avrupa bölgelerinde eylem araştırması yapılması olmuştur. Bu kapsamda Navarra, Kuzey Doğu Romanya, Puglia, Centre Val de Loire ve Severen Tsentralen’de (Kuzey Orta Bulgaristan) toplam beş vaka çalışması tamamlanmış olup Lubelskie, Kuzey Hollanda ve Portekiz bölgelerini konu alan üç çalışmaya başlanmıştır (Edwards ve Palladino, 2018:4). Bu süreçte, üniversiteler rolleri ve sorumlulukları üzerine yeniden düşünmekte, “bilginin kampüs duvarlarının ötesinde öğrenilmesi ve birlikte üretilmesiyle” uğraşmaktadırlar (Castellanelli vd., 2019:127).

Navarra/İspanya, Nord-Est/Romanya, Puglia/İtalya ve Flaman/Belçika’da yükseköğretimin de önemli işlevler üstlendiği akıllı uzmanlaşma uygulamaları incelenmiştir.

2.4.1. Navarra Bölgesi, İspanya

Navarra’nın akıllı uzmanlaşma için tematik öncelikleri; otomotiv ve mekatroniks, gıda zinciri, yenilenebilir enerji ve kaynaklar, sağlık, kapsayıcı turizm, dijital endüstriler olarak belirlenmiş ve bu alanlarda büyümeye katkı sağlanması, istihdamın artırılması,

bölge kaynaklarının değer kazanması, turizmin geliştirilmesi ve dijitalleşmenin artırılması gibi hedefler konulmuştur (Sodena, 2016:26-30).

Navarra Devlet Üniversitesi (*Universidad Pública de Navarra-UPNA*), çok disiplinli araştırma enstitüleri kurarak akıllı uzmanlaşmaya odaklanmıştır (Edwards ve Palladino, 2018). Kurulan her bir araştırma enstitüsünün bölgesel katılımı ve uluslararası bağlantıları koordine edecek bir yöneticisi bulunmaktadır (Edwards ve Palladino, 2018). Bu iletişim tarzı, Brenner’ın (1999:60) ulus altı birimlerde yerel aktörlerin “kademesiz sıçramalar” yaparak küresel aktörlerle ilişki kurabilmelerine ilişkin tespitini desteklemektedir. Nitekim Navarra’da UPNA’nın akıllı uzmanlaşma yönetişimine katılmasıyla, araştırmacıların diğer AB bölgelerindeki akıllı uzmanlaşma kümeleriyle işbirliği yapması önerilmektedir (Sodena, 2016:50).

UPNA İş ve Sosyal Forumu’nu (*Business and Social Forum*) kurmuş, farklı bilgi alanlarındaki mevcut araştırma merkezlerini bir araya getiren ADITech (*Advanced Innovation and Technology Corporation*) ekosistem yaklaşımını geliştirmiş ve yenilenebilir enerjide bölgesel ihtiyaçlara yanıt olarak hedefli eğitim sağlayıcısı CENIFER’i (*Centro de Referencia Nacional en Energías Renovables y Eficiencia Energética*) oluşturmuştur (Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu, 2016a). İş ve Sosyal Forumu, iş ortamında ortaya çıkan ihtiyaçların belirlenmesini sağlamak amacıyla doktorantların istihdamı, endüstriyel doktora programları ve girişimcilik becerileri gibi konuların paylaşıldığı bir platform olarak hizmet vermektedir (Campillo, Arregui-Pabollet ve Gomez Prieto, 2017:10). UPNA, endüstriyel doktora programını akıllı uzmanlaşma öncelikleriyle ilişkilendirmiş ve stratejiyle ilgili dört yeni lisans derecesi geliştirmiştir (Edwards ve Palladino, 2018). Böylelikle, yalnızca bölge paydaşları ile bölge ihtiyaçlarına yönelik ortaklaşa çalışmalar yürütmek yerine, müfredat güncellemesi yoluyla beşeri sermayenin gelişimi doğrultusunda da çaba gösterilmiştir.

ADITech tarım, gıda, enerji, biyotıp ve endüstri alanlarında yeni ürün ve hizmetlere odaklanan bir teknoloji merkezidir (Campillo vd., 2017:11). *CENIFER* ise enerji alanına yoğunlaşan bir ulusal akredite referans merkezidir (Campillo vd., 2017:11). Bu oluşumlarla *UPNA*, Navarra’da bölgesel kalkınma için yürütülen akıllı uzmanlaşma stratejisine yönelik yükseköğretim kanalını teşkil etmektedir.

2.4.2. Nord-Est Bölgesi, Romanya

Romanya'nın Nord-Est bölgesi gıda, sağlık, tekstil, turizm, enerji, çevre ve bilgi-iletişim teknolojileri alanlarında ihtisaslaşmaktadır (Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu, 2016b). Buradaki üniversiteler, *RIS3*'e yönelik ana faaliyetlerini, teknoloji transferi yerine öğretime yoğunlaştırmaktadır (Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu, 2016c). Özellikle bilim, teknoloji, mühendislik, matematik ve bilgi teknolojileri fakültelerinde öğretim programları, bölgenin stratejik ihtiyaçları ile uyumlu hale getirilmiştir (Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu, 2016c). Ayrıca bilişim sektörü, eğitim faaliyetleri sayesinde, endüstri ile iyi bir etkileşim içerisinde (Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu, 2016c).

Nord-Est bölgesinde yükseköğretim kuruluşları, *HESS* projesi çerçevesinde bölgesel kalkınma ajansı ile de yakın bir ilişki içindedir (Marinelli ve Mironov, 2019:235). Bölgesel kalkınma ajansı, *ERDF* tarafından finanse edilen bazı bilgi aktarım projeleri için ara otorite haline gelmiş olup bu kapsamda başvuruları değerlendirmek için akademisyenleri içeren bir uzman grubu kurulmuştur (Edward ve Palladino, 2018). Ayrıca, bölgesel kalkınma sorunları hakkında, tüm temel yükseköğretim kuruluşları için bir liderlik çalıştay düzenlenmiştir (Edward ve Palladino, 2018).

Öte yandan Romanya'nın Nord-Est bölgesindeki üniversitelerin bölgesel yeniliğe katkısını değerlendiren Lina (2019:299), bölgenin hâlâ ülke ve AB çapında ortalama bir yenilikçi olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte yazar (2019:305), akıllı uzmanlaşma

açısından üniversitelerin kritik olduğunu; bu sebeple yaşam boyu eğitim, teknoloji transferi ve yeniliğe önem vererek, ayrıca bölge toplumuna nüfuz ederek daha iyi konuma gelebileceklerini ifade etmektedir.

2.4.3. Puglia Bölgesi, İtalya

İtalya'nın Puglia Bölgesinde akıllı uzmanlaşma faaliyetleri; yabancı işletmeler ve genç yetenekler için cazip, her türlü teknolojik, sosyal ve bölgesel yenilik sayesinde rekabetçi, dezavantajlı gruplar açısından (göçmenler, engelliler, kadınlar, gençler, yaşlılar) içermeci, çevreye, kültüre ve geleneğe karşı bilinçli ve sorumlu, ulusal ve uluslararası bağlam ile ve özellikle Akdeniz'le bağlantılı, karşılıklı işbirliği için kalkınma politikalarıyla bütünleşik biçimde tanımlanmıştır (Smart Puglia, 2020). Puglia'nın akıllı uzmanlaşma uygulamaları “sürdürülebilir imalat”, “insan ve çevre sağlığı” ile “dijital, yaratıcı ve kapsayıcı topluluklar” olmak üzere üç ana öncelik ekseninde yürütülmektedir: (Marinelli, Bertamino ve Fernandez, 2019:7). Puglia'nın mekânsal yoğunlaşma gösterdiği gıda ürünleri, içecekler, temel metaller, giyim, petrol ürünleri ve mobilya gibi imalat sektörleri, İtalya'nın geri kalanında kaydedilenlere eşit performans göstermekte olup bunlardan gıda ürünleri, temel metaller ve mobilya diğerlerinden daha fazla ihracat potansiyeline sahiptir (Fiore, 2016:6). Puglia, önce “üretken bölge”, sonra “ulusal meta-bölge” ve “teknolojik küme” kurarak havacılık ve uzay endüstrisini de güçlü bir şekilde desteklemiştir (Fiore, 2016:6).

Yükseköğretim kuruluşları, Puglia'nın uzmanlaştığı alanlardaki gelişimine önemli ölçüde aracılık etmiştir. Üniversitelerin akıllı uzmanlaşmaya bilgi ve teknoloji transferi yoluyla katkılarının yanı sıra, öğretim misyonları çerçevesinde de katkıları olduğu kabul edilerek, Puglia Bölgesinde eylem araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Marinelli ve diğerleri (2018) tarafından yapılan bu araştırmalarda özellikle sanayiye yönelen doktora çalışmaları ile teknoloji tabanlı yüksek teknik enstitülerinin öğretim

biçimleri incelenmiştir. 2018 sonbaharında, projenin eylem araştırması Sicilya, Kalabriya, Campania, Basilicata, Abruzzo, Molise ve Sardinya'da tekrarlanmıştır. İkincil veriler üzerine yapılan bir araştırma; akıllı uzmanlaşmanın endüstriyel doktorantlar tarafından hangi stratejik önceliklere göre ele alındığını ve bunların farklı bölgelere nasıl dağıtıldığını analiz etmiştir (Edwards ve Palladino, 2018). Puglia'da bölgesel yenilik sistemini teşvik etme, yenilikçilik ve rekabet için bölgesel stratejilerin hazırlanmasına katkıda bulunma, uluslararası bağlantıların kurulmasına yardım etme amacıyla kurulan Bölgesel Teknoloji ve Yenilik Ajansı (*Regional Agency for Technology and Innovation/ARTI*), işletmeler ile üniversite arasındaki işbirliğini hızlandırmaktadır (Marinelli, Bertamino ve Fernandez, 2019:12).

2.4.4. Flaman Bölgesi, Belçika

2006 yılında Flaman hükümeti, sosyoekonomik kalkınma için stratejik çerçeve olan ve Belçika'nın Flaman Bölgesi için akıllı uzmanlaşma stratejisi olarak görülen "*Flanders in Action*" programını başlatmıştır (Vanthillo ve Verhetsel, 2012:12). Bu program, Flaman Bölgesinin ar-ge ve yenilik alanında gelişme kaydetmesini öncelemektedir. Flaman hükümeti, tutarlı bir ar-ge ve yenilik göstergesi sistemi geliştirmek için bölgede yer alan Leuven Katolik, Gent, Brüksel, Antwerp ve Hasselt Üniversitelerinin katılımıyla üniversiteler arası bir konsorsiyum niteliğinde olan Araştırma ve Geliştirme İzleme Merkezi'ni (*Centre for Research and Development Monitoring/ECOOM*) kurmuştur (Flanders Innovation and Entrepreneurship, 2014:27). Bu beş üniversitede nano-elektronik (*IMEC*), biyoteknoloji (*VIB*), malzeme ve enerji (*VITO*) için uzmanlaşmış araştırma bölümleri ve stratejik araştırma enstitüleri oluşturulmuştur (Flanders Innovation and Entrepreneurship, 2014:8). Ayrıca, söz konusu üniversiteler "Sağlık için Nano-teknoloji" girişiminin tamamlayıcı alanlarında faaliyet gösteren, uluslararası arenada tanınmış seçkin üst düzey araştırma ekiplerine sahiptir

(OECD, 2013:61). Avrupa'nın en büyük üniversite hastanelerinden biri olan *Gasthuisberg* bölgenin başkenti olan Leuven'de bulunmakta olup bu hastane bölgedeki diğer üniversite hastaneleri için tamamlayıcı alanlarda güçlü bir uzmanlığa sahiptir (OECD, 2013:61).

Belçika patent başvuruları içinde önemli bir paya sahip olan Flaman Bölgesi, biyoteknoloji ve ilaç şirketleri açısından nispeten güçlü bir konuma yerleşmiştir (OECD, 2013:61). Üniversiteler, akademik hastaneler, sağlık sektöründen şirketler ve sağlık sigortaları ile birçok kümelenme bölgede girişimci keşif sürecine katılmaktadır (OECD, 2013:61). *IMEC*, *VIB* gibi stratejik araştırma merkezleri ile Leuven Katolik Üniversitesi gibi araştırma topluluğu aktörlerinin inisiyatifinde, nöro-bilimler ile elektroniği bir araya getirmeye yönelik özel bir merkeze, disiplinler arası bir laboratuvar kurmak için ortak finansman sağlanmıştır (OECD, 2013:61).

Ayrıca Flaman Bölgesi, Flaman Sürdürülebilir Kimya Yenilik Merkezi (*Flanders Innovation Hub for Sustainable Chemistry-FISCH*) adında büyük bir kimya endüstri kümesine sahiptir (OECD, 2013:61). *FISCH*'e ek olarak, bu alanda çalışan araştırma enstitüleri ve üniversitelerden en önemlisi, biyoteknoloji sektöründe güçlü bir grubu haiz Gent Üniversitesi ve birçok türde sürdürülebilir teknoloji araştırması yapan stratejik araştırma merkezi *VITO*'dur (OECD, 2013:61).

DEĞERLENDİRME

Yükseköğretimin öğretim ve araştırma misyonlarına eklenen piyasa odaklı üçüncü misyonu temel olarak, yükseköğretim kuruluşlarınca yerine getirilen öğretim ve araştırma faaliyetlerinin piyasa için yürütülmesi ve piyasa tarafından fonlanmasını ifade etmektedir. Salt bilimsel ve akademik saiklerle bilgi üretiminden ekonomik ve sosyal faydaya dönük bilgi üretimine geçilmesini zorunlu kılan 1980'lerin neoliberal ekonomik kurgusu, girişimci üniversite ve toplum üniversitesi olarak adlandırılan iki üniversite modelinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Girişimci üniversite ve toplum üniversitesi modelleri yükseköğretimin piyasa odaklı misyonunun birer yansıması niteliğindedir. Üniversitenin, yürüttüğü araştırmanın girişime dönüşme potansiyeli çerçevesinde piyasada değer yaratmayı ve endüstri temelli dış kaynak temin etmeyi amaçlayan formu girişimci üniversite modeline işaret etmektedir. Bununla birlikte girişimci üniversite, bölgede yerleşik endüstriye bilgi ve teknoloji transferi yoluyla görece genel ar-ge faaliyetleri ile eşleşmektedir. Başka bir ifadeyle, girişimci üniversite modeli ile hedeflenen, üniversitede yapılan öğretim faaliyeti ile beşeri sermaye, araştırma faaliyetleri ile ar-ge bakımından üniversite-endüstri işbirliklerinin desteklenmesidir. Öte yandan, toplum üniversitesi modeli, bölge toplumu ile birlikte bölgede sosyal ve ekonomik değer yaratmaya odaklanan, bölge toplumuna fırsatlar sunan, onunla ortaklıklar yapan ve sosyal öğrenmeye katkıda bulunan bir üniversite modeli olarak belirlemektedir. Toplum üniversitesi modeli, girişimci üniversite modelinin kurduğu doğrusal ilişkilerin aksine, bölgede ağ yönetişimini harekete geçiren, çok paydaşlı ilişkiler kurarak mekânsal tabana nüfuz etmeyi amaçlayan bir üniversite formunu belirtmektedir. Zira üniversitelerin işletmelere nazaran daha kalıcı ve bu nedenle kalkınma açısından daha güvenli kurumlar olmaları, salt bilgi ve teknoloji transferinde

bulunan kurumlar olmaktan çok onları gitgide bölgesel zenginliğin yaratımı açısından ana özne konumuna getirmiştir.

Bilgi yayılımının etkileşimli bölgesel öğrenme ağları içinde meydana gelmesi, yenilik ortamını teşvik etmektedir. Bu çerçevede akıllı uzmanlaşmanın gereksinim duyduğu bilgi ekosistemi toplum üniversitesi modeli tarafından sağlanmaktadır. Nitekim Avrupa Komisyonu tarafından 2016 yılında başlatılan *HESS* projesi kapsamında incelenen uygulama örneklerinin çıktıları da bu modelin yarattığı faydayı onaylar niteliktedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE AKILLI UZMANLAŞMA VE YÜKSEKÖĞRETİM

1990’ların ortalarından itibaren Türkiye’de ekonomik kalkınma, hedef ve unsurları itibarıyla bölgesel aktörler arasında yerel işbirliklerini ve katılımıcılığı öne çıkaran bir yapıya evrilmiştir. Özellikle istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasına (İBBS¹⁹) göre Düzey-II bölgelerinin belirlenmesi yoluyla oluşturulan yeni bölgelerin, 2000’li yıllarda ekonominin motoru olması beklenmiştir. Nitekim bölgesel ekonomilerin gelişmesi açısından Türkiye’de teknoloji geliştirme bölgeleri ve kalkınma ajanslarının kuruluşunun milat niteliği taşıdığı söylenebilir²⁰. Bölgesel ölçekte kurulan bu yapıların performanslarını ölçen veya onları değerlendiren yerli ve yabancı pek çok çalışma (Goddard ve Chatterton, 1999; Webb ve Collis, 2000; Turan, 2005; Karasu, 2015) yapılmıştır. Bu kurum ve kuruluşlarca uygulanan ekonomi politikalarının hangi yönetsel düzeyde planlandığı sıklıkla tartışılmıştır.

Bölgesel kalkınmada bölgeye özgü doğal ve beşeri kaynakların kullanım oranı ile ulusal ve bölgesel yeniliğin rolü bilimsel merak konusu olmuştur. Yenilik, rekabetçilik ve kalkınma amaçları çerçevesinde bölgesel kalkınmanın temelini oluşturmaktadır. AB’nin 2008 krizinden çıkış yolu olarak gündeme gelen bölgesel yenilik stratejilerinden akıllı uzmanlaşmaya ilişkin uygulamaların son yıllarda Türkiye’de de yansımaları olmuştur. Akıllı uzmanlaşmanın bölge endüstrilerine yönelik yenilik politikası olarak veya daha geniş anlamda bir ekonomi politikası olarak yaygınlaştırılması için yükseköğretim politikası da harekete geçirilmiştir. Üniversitelere verilen üçüncü misyon

¹⁹ AB İstatistik Ofisi tarafından 1970’li yılların ortalarında oluşturulan İBBS’nin amacı; “bölgesel istatistiklerin toplanması, sosyoekonomik analizlerin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi” olarak ifade edilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014:31). Bölgesel istatistikleri tektipleştirmek ve karşılaştırılabilir hale getirmek için bölgelerin benzer niteliklerini dikkate alan İBBS, Türkiye’de de örnek bölge birimi uygulaması olarak kabul edilmiş ve Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) desteği ile mülga Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından 2002 yılında tamamlanmıştır.

²⁰ 26.06.2001 tarihli ve 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu 06.07.2001 tarihli ve 24454 sayılı Resmi Gazete’de; 25.01.2006 tarihli ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Hizmetlerine İlişkin Kanun 08.02.2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

onları akademik görevlerinin yanı sıra günümüzde gitgide birer ekonomik özne haline getirmiştir. Dolayısıyla, gerek dünyada gerek Türkiye’de ekonomik ve toplumsal katma değere ulaşmak amacı doğrultusunda akıllı uzmanlaşmanın bölgesel kalkınma kapasite ve olanaklarını ne ölçüde ortaya çıkaracağı yükseköğretim politikasının işlevselliğine ve üniversitelerin etkinliğine bağlı bulunmaktadır. Bu çerçevede bu tezde, Türk yükseköğretimi ve üniversitelerinin, akıllı uzmanlaşmaya dayalı bölgesel kalkınmadaki işlevinin araştırılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Konunun analiz edilmesi için bu bölümde; Türkiye’de akıllı uzmanlaşma uygulamaları, yükseköğretim politikasının dönüşümü, üniversitelerin kalkınmacı rolü incelenecek ve son olarak 2015 yılı itibarıyla başlatılan “Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi” tanıtılacaktır.

3.1. TÜRKİYE’DE AKILLI UZMANLAŞMA

Türkiye’de son yıllarda uygulamalarına rastlanan akıllı uzmanlaşma ile ilgili kısıtlı sayıda akademik yayın bulunmaktadır. Bölgesel kalkınmadaki dönüşümü yeni bölgesel politikalar çerçevesinde ele alan Yiğit ve Maden’e (2019:118) göre, AB uyum sürecinde mikro ve makro kalkınma stratejileri geliştirilerek yeni bölgeselleşme zemininde yol alınmakta, bu kapsamda “akıllı uzmanlaşma, rekabet ve inovasyon stratejileri, öğrenen bölgeler ve kümelenme” gibi kavramlar önem kazanmaktadır. Akıllı uzmanlaşmayı bölgesel yenilik sistemlerinde yeni bir yaklaşım olarak inceleyen Kutgi ve Maden (2018:143), akıllı uzmanlaşma stratejisinin Türkiye’de özellikle kalkınma ajanslarınca uygulanmasının temel amaçlarını bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması, başarılı kalkınmanın sağlanması, refah düzeyinin, istihdamın ve sürdürülebilir rekabetçilik olanaklarının artırılması olarak ifade etmektedir.

Belirli yenilikler eş zamanlı olarak; ar-ge’ye, üretimde kullanıma, bölge içi ve bölgeler arası pazarda genişleme şeklinde bilgi transferine konu oluyorsa, o bölgede akıllı uzmanlaşma olgusundan söz edilebilir (Malik vd., 2020:78). Bu kıstaslarla

değerlendirildiğinde, Türkiye’de akıllı uzmanlaşma uygulamalarının örneklerinin oldukça yeni olduğu belirtilebilir. Türkiye’de akıllı uzmanlaşmanın, söz konusu strateji için potansiyel bölgelerin analizinin yapıldığı ve bu kapsamda İBBS Düzey-II bölgelerine göre bir sınıflandırmanın önerildiği (Oğuz, 2019), öncü sektör yatırımlarında yer seçimine yönelik mekânsal karar destek sisteminin incelendiği (Bayrak, 2016) bazı akademik çalışmaların merkezinde yer aldığı görülmektedir. Yine yüksek lisans tezinde Fırat Teknokent’in kuruluş ve işleyiş stratejisinin akıllı uzmanlaşma stratejisine uygunluğunu konu alan Akın (2019), anılan teknokentin Türkiye’nin diğer teknoloji geliştirme bölgelerine uygulanabilecek bir örnek teknoloji geliştirme bölgesi olduğu savını ortaya koymaktadır. Yokuş’un (2019), Sivas ili hayvansal atık kaynaklı sürdürülebilir biyogaz üretimi için optimum tesis lokasyonlarının belirlenmesi amacıyla bilgi sistemlerinden faydalanılmasını önerdiği doktora tez çalışmasında ise direkt olarak akıllı uzmanlaşma kavramına yer verilmediği anlaşılsa da söz konusu çalışmanın akıllı uzmanlaşma uygulamalarına yön verebilecek nitelikte olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, akademik muhit dışında, çeşitli düşünce kuruluşları ve danışmanlık şirketleri raporları ile endüstriye ilişkin periyodik yayınlar ve bölgesel kalkınma ajansı raporlarında da akıllı uzmanlaşma konusunun incelendiğine rastlanmaktadır.

AB tarafından 2014-2020 programlama döneminde Avrupa Yapısal ve Yatırım Fonu kapsamında 67 milyar avrodan fazla bütçe ayrılan akıllı uzmanlaşma stratejisinin, AB bölgeleri ile üye devletlerinde 180’den fazla uygulama örneği bulunmaktadır (Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu, 2020b). Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Komisyonu arasında imza edilen “Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA-II) Çerçevesinde Birlik Tarafından Türkiye Cumhuriyeti’ne Yapılacak Mali Yardımın Uygulanmasına İlişkin Düzenlemeler Hakkında Çerçeve Anlaşma”nın²¹ eki Ek-I’da (2015:97) yer verilen

²¹ Bu anlaşma, 24.08.2015 tarihli ve 2015/8085 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 22.06.2015 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

yardıma yönelik tematik öncelikler arasında da “Büyümenin, istihdam yaratılmasının ve uyum sağlanmasının temel itici güçleri olarak akıllı uzmanlaşma dâhil özel sektör ortamının ve işletmelerin rekabet gücünün iyileştirilmesi. İş ortamını iyileştiren projelere öncelik verilir.” hükmü yer almaktadır.

Diğer taraftan akıllı uzmanlaşmanın Türkiye’de ulusal kalkınma planları çerçevesinde henüz doğrudan atıf bulamadığı, bununla birlikte çoğunlukla “ihtisaslaşma” adı altında ar-ge, yenilik ve yükseköğretim alanlarına ilişkin raporlarda yer alan politika ve hedeflere yansıtıldığı görülmektedir. Mülga Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 2015-2018 dönemi için yayımlanan Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesinde (2015:15-16); AB’nin Ufuk 2020 Programı ile araştırma ve yenilik için yaklaşık 80 milyar avro finansman tahsis edeceği, yeni çok-yıllı mali çerçeve (2014-2020) programı kapsamında sanayi politikası önceliklerine paralel olarak yenilik yatırımlarının finansmanı için en az 100 milyar avroluk Avrupa Yapısal ve Yatırım Fonunun üye devletlerin kullanımına açık olacağı, söz konusu yatırımların akıllı uzmanlaşma çerçevesinde üye devletlerin ve bölgelerin görece avantajlı oldukları alanlara yoğunlaşmalarını sağlayacağı ve çapraz değer zincirlerini teşvik edecek şekilde kullanılacağı, bu kapsamda ileri imalat, kilit kolaylaştırıcı teknolojiler, biyotabanlı ürünler, temiz araçlar ve gemiler, sürdürülebilir inşaat ve hammaddeler ile akıllı şebekeler ve dijital altyapılardan oluşan birbiriyle kesişen altı stratejik alanın tanımlandığı bilgilerine yer verilmiştir. Bunun yanı sıra, Türkiye’de 2014-2023 yıllarını kapsayan Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi’nin (Kalkınma Bakanlığı, 2014:23) bölgesel gelişmeyi etkileyen uluslararası eğilimlerin tanıtıldığı ikinci bölümünde, “Bölgesel Gelişme Alanında Dünyadaki Genel Eğilimler” başlığı altında,

“Nitelikli işgücü, Ar-Ge ve yenilik kapasitesi büyük şehirlerde yoğunlaşmakta, verimlilik artışları büyüme performansı üzerinde etkili olmaktadır. İşgücü verimliliği artışlarında, yenilik ve beşeri sermayenin yanında işgücü politikaları ve kurumları etkili olmaktadır. Ar-Ge ve patent faaliyetleri halen gelişmiş ülkelerde, farklı teknolojilerde uzmanlaşma şeklinde yoğunlaşmış bulunmaktadır. Bununla birlikte, öncü bölgeler arasına diğer ülkelerden bölgeler de dâhil olabilmektedir.

Yenilenebilir enerji ve yeşil teknolojiler gibi alanlar, bu yeni bölgelerin ortaya çıkıp gelişmesinde fırsat yaratabilmektedir. Yeniliğin bölgesel ve yerel boyutlarıyla ele alınması, bölgesel düzeyde yeni uzmanlaşma alanlarının geliştirilmesi, bölgelerin rekabet gücünün artırılması açısından önemli görülmektedir. Bu yönde AB, bölgesel yeniliği geliştirmeye yönelik olarak, işbirliklerini geliştirmenin yanında kamu araştırma fonlarının kullanılmasını da içeren akıllı uzmanlaşma politikasını uygulamaya koymuştur.”

ifadeleri yer almaktadır. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) çerçevesinde “Ar-Ge ve Yenilik Ekosisteminin Güçlendirilmesi” konusunda Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nun (Kalkınma Bakanlığı, 2018) temel amaç ve politikalara dönük eylemler ve uygulama stratejileri arasında ise, ar-ge ve yenilikçiliğin finansmanına ilişkin olarak, “Ar-Ge ve teknoloji tabanlı girişimlere yatırım yapmak üzere ... ihtisaslaşmış girişim sermayesi fonlarının desteklenmesi ... için gerekli mevzuat düzenlemeleri ve destek tasarımlarının yapılması” hususuna yer verildiği görülmüştür.

Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformuna (2020c) göre Türkiye, 7. Çerçeve Program (FP7) ile ilişkilendirilmiş ve 2007-2013 programlama döneminde Türk şirketleri yaklaşık 208,9 milyon avro elde etmiştir. 6. Çerçeve Program ile karşılaştırıldığında, bu meblağ 2,5 katlık bir artışa karşılık gelmektedir. Türkiye, 7. Çerçeve Programın devamı niteliğinde ar-ge ve yenilik projelerinin desteklendiği bir AB programı olan Ufuk 2020 (*Horizon 2020*)’ye AB hibeleri ile uyumlu biçimde katkıda bulunmaktadır. 2015 yılı sonunda 197 proje finanse edilmiş olup Türkiye 71,3 milyon avro almıştır. Ayrıca AB, IPA-II mali yardımı kapsamında 2014’ten 2020’ye kadar Türkiye’ye 4,454 milyar avro tahsis etmiştir. Öte yandan, bu ar-ge ve yenilik tahsisi doğrudan akıllı uzmanlaşma stratejisine dayalı uygulamaları hedeflememektedir.

Avrupa Komisyonunun Ortak Araştırma Merkezi (JRC), 2011 yılından bu yana Türkiye ile resmi işbirliğini Dışişleri Bakanlığı ve Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) aracılığıyla geliştirmektedir. Ayrıca, Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, Akdeniz Kıyı Vakfı, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları ile üniversiteler ve ticari işletmeler de JRC ile çalışmalar yürüten kurum ve kuruluşlar

arasında yer almıştır. Bunun yanı sıra, devam eden süreçte bölgesel kalkınma ajansları, akıllı uzmanlaşma stratejisi kapsamındaki faaliyetler de dahil olmak üzere bölgesel yenilik stratejileri geliştirmek ve uygulamak için inisiyatif almaktadır (Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu, 2020c).

Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformuna (2020c) göre, Türkiye’de 12 bölgesel kalkınma ajansı bölgesel inovasyon stratejisini geliştirmiş, bunlardan dördü (İzmir Kalkınma Ajansı, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, Mevlana Kalkınma Ajansı ve Zafer Kalkınma Ajansı) JRC ile Akıllı Uzmanlaşma Platformu işbirliği kapsamında Platforma kaydolmuştur. OECD (2013:85) tarafından akıllı uzmanlaşma stratejisinin uygulama örnekleri üzerine gerçekleştirilen bir analizde; Türk otomotiv endüstrisinin ağırlıklı olarak Doğu Marmara Bölgesinde Bursa, Kocaeli ve Sakarya illerinde toplandığı, İstanbul Teknik Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi ve Otomotiv Teknolojisi Ar-Ge Merkezinin bu kümenin başlıca araştırma kuruluşları olduğu ve bölgede yürütülen endüstriyel çalışmalara güçlü teknik destek verdikleri bilgilerine yer verilmektedir.

Öte yandan, Erdil ve Çetin (2018a:220), Batı Karadeniz, Orta Karadeniz ve Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansları için araştırma ve yenilik stratejilerine yönelik *SWOT* analizi yaptıkları çalışmalarında; her bölgesel yenilik stratejisinde öncelikli endüstriyel sektörlerin belirlendiğini, ancak bu sektör seçimlerinin daha önceki bölgesel kalkınma planları temelinde dinamizmden ve tarihsel bakış açısından yoksun bir şekilde yapıldığını belirtmektedirler. Söz konusu bölgesel yenilik stratejileri arasında, *RIS3* Rehberinde öngörülen aşamaları tamamen yansıtan ve bölgesel kalkınma kapasite ve olanaklarını bu Rehberde göre analiz eden az sayıda bölgesel kalkınma ajansı bulunduğu dile getirilmektedir (Erdil ve Çetin, 2018a:220). Örneğin Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı ve Doğu Marmara Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan bölgesel yenilik stratejileri *RIS3*

Rehberi çerçevesinde hazırlanmış olmakla birlikte; bu stratejilerin, kalkınma önceliklerinin belirlenmesi için öngörülen paydaş katılımı sürecinin nasıl gerçekleştiğine dair ayrıntılı bilgi sağlamadığı ifade edilmektedir (Erdil ve Çetin, 2018a:220).

Bölgesel kalkınma ajansları tarafından, sürdürülebilir bölgesel kalkınma amacına yönelik olarak; ulusal plan ve stratejiler ile yerel faaliyetler arasındaki ilişkiyi belirlemek, yerel aktörler arasında işbirliği, eşgüdüm ve yönetim uygulamalarını güçlendirmek ve kaynakların verimli, yerinde ve etkin kullanımını sağlamak amacıyla bölgesel program ve projelere temel oluşturmak üzere strateji ve yönlendirme belgeleri niteliğindeki bölge planları hazırlanmaktadır (Güney Marmara Kalkınma Ajansı, 2020). Özellikle 2014 ve sonrasında bölge planlarında bölgenin yüksek katma değer üretme, sürdürülebilir büyümeye odaklanma ve yenilikçi olma hedefleri vurgulanmaktadır. Ayrıca, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisinde (Kalkınma Bakanlığı, 2014:130) “tüm Düzey-II bölgelerde kalkınma ajanslarının koordinasyonunda bölge plan ve programları ile entegre olacak şekilde bölgesel yenilik stratejilerinin hazırlanması” öngörüldüğünden, bölgesel kalkınma ajansları tarafından bölgesel yenilik strateji belgeleri oluşturulmaktadır²².

Bölgesel yenilik strateji belgeleri başlığında akıllı uzmanlaşma stratejisine doğrudan yer veren Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) 2014-2018 yılları arası dönem için “Akıllı İhtisaslaşma için Doğu Marmara Bölgesel Yenilik Stratejisi”, Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA) 2014-2023 yılları arası dönem için “Akıllı Uzmanlaşma Temelinde Konya-Karaman Bölgesi Yenilik Stratejisi” belgelerini uygulamaya koymuşlardır. MARKA’nın yenilikçilik tabanlı farklılaşma için bölgesel altyapı analizinden sonra yenilik vizyonu ve temel hedeflerini ortaya koyduğu söz konusu bölgesel yenilik stratejisi kapsamında bölgede potansiyel taşıyan sektörler belirlenmiştir (MARKA, 2014). Ayrıca MARKA (2015a) tarafından hazırlanan Doğu Marmara Bölge

²² Bu çerçevede Türkiye’de ilk bölgesel yenilik stratejisi Mersin’de AB 6. Çerçeve Programı kapsamında oluşturulmuştur.

Planında (2014-2023); bölge için ekonomik önem arz eden tıbbi ve aromatik bitkilerin yetiştirilmesi, biyogaz ve kompostlaştırma uygulamaları ile enerji üretimi, rüzgar ve güneş enerjisine dayalı elektrik ve ısı üretimi, demir dışı metallerin işlenmesi, orman ürünlerine bağlı sektörlerde endüstriyel tasarım uygulamalarının geliştirilmesi, dokuma ve tekstil alanında kökboyası gibi yenilikçi uygulamaların yaygınlaştırılması, enerji verimliliği sağlayan cam ürünlerinin üretimi, kağıt mamullerinde geri dönüşüme yönelik teknolojilerin geliştirilmesi vb. niş alanlara yer verilmiştir. MEVKA (2014:63) tarafından bölgesel yenilik düzeyine ilişkin kapsamlı bir analizi yapılan Konya-Karaman bölgesinde ise; istihdamın artırılması ve cari açığın azaltılması bakımından gıda, makine ve ekipman imalatı, otomotiv yan sanayi, ana metal, fabrikasyon metal ürünleri imalatı, kauçuk plastik sektörleri stratejik öneme sahip görülmüş, kimya ve enerji sektörleri ise fırsat sektörleri olarak belirtilmiştir. Bu iki kalkınma ajansı dışında diğer bölgesel kalkınma ajanslarınca yayımlanan bölgesel yenilik stratejileri de akıllı uzmanlaşma aşamalarına ilişkin benzer çalışmaların yürütülmesini öngören yol haritaları belirlemektedir.

RIS3 Rehberinde belirlenen esaslar uyarınca; katılımcılığın sağlanması, yeniliğe dayalı bölgesel kalkınmanın dörtlü sarmal yönetim modeli çerçevesinde kamu sektörü, özel sektör, üniversite ve toplum aktörlerinden oluşan tüm paydaşlarca benimsenmesi ve beraber ilerletilmesi önem taşımaktadır. Akıllı uzmanlaşma projelerinde üniversitelerin kritik konumuna tezin 3.4. bölümünde proje bazında değinileceğinden, konunun bu boyutunun hatırlatılması ile yetinilmektedir.

Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformunun elektronik kaynaklarında Türkiye hakkında bir başarı hikâyesine rastlanmamıştır. Bununla birlikte, Türkiye'nin, kapsamlı ve sistematik bir yenilik stratejisi politikası oluşturduğu, bu politikaları ve sonuçlarını haritalamak ve izlemek için özel çaba sarf ettiği dile getirilmektedir.

Türkiye'nin strateji kapsamındaki uygulamalarında eleştirilen hususlara Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. Türkiye'nin Akıllı Uzmanlaşma Uygulamalarına Yöneltilen Eleştiriler

Akıllı uzmanlaşma konusu faaliyetlerle ilgili uygulamalar öncesinde herhangi bir politika öncesi değerlendirme (<i>ex-ante evaluation</i>) yapılmaması
Uygulamaların, akıllı uzmanlaşma unsurlarını bir ölçüde içerip tamamen kavramaması
Resmi bir girişimci keşif sürecinin olmaması
Bölgesel düzeyde, paydaşların katılımıyla toplantılar düzenlenmekle birlikte bu etkinlikler için sistematik yaklaşımla belirli bir içerik tanımlanmamış olması

Kaynak: Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu, 2020c.

Bu çerçevede, Türkiye'nin paydaş katılımının artırılması ve uygulamanın tutarlı ve yapılandırılmış metodolojiyle dönüştürülmesi konularında gelişme kaydetmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca, devam eden izleme faaliyetlerine rağmen, akıllı uzmanlaşma ile ilgili ilk ve en acil adımın halen mevcut mekanizmalar için haritalandırma, etki analizi ve değerlendirme çalışmaları olduğu da vurgulanmaktadır. Erdil ve Çetin (2018b) de, Türkiye'de akıllı uzmanlaşma uygulamalarının Avrupa Komisyonu tarafından önerilen altı eksene göre *SWOT* analizini sunmaktadır. Yazarlara göre, bölgesel yenilik stratejilerini oluşturan tüm bölgelerde bölgesel varlıkların analizi yapılmış olup bu analizlerin ortak yönleri dikkate alındığında “doğal kaynakların varlığı, çokuluslu şirketlerin varlığı, ulaşım ağları, inovasyon yapma arzusu güçlü yönleri; nitelikli işgücü kıtlığı ve düşük ar-ge harcamaları oranı zayıf yönleri; jeo-politik konum fırsatları; Çin ve Hindistan rekabeti ise tehditleri” teşkil etmektedir. Diğer taraftan aynı yazarlarca (2018b), ilgili çalışmalarda kümelerin öneminin vurgulandığı ancak kümelere yönelik özel bir stratejinin belirlenmediği, girişimcilik ve özellikle yenilikçi girişimciliğin öneminin vurgulanmadığı ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmeye yönelik bir hedef belirlenmediği belirtilmiş, kuluçka merkezleri ve yeni teknoparkların kurulmasından bahsedildiği ifade edilmiştir.

3.2. TÜRKİYE’DE YÜKSEKÖĞRETİM: ÜNİVERSİTE VE BÖLGESİ

Türk yükseköğretim sisteminin evriminde ilk dikkat çeken konu, dünyadaki gelişim çizgisine paralel bir biçimde, yükseköğretimin öğretim ve araştırma faaliyetlerinin salt bilimsel saiklerle gerçekleştirildiği bir kurumsal yapıdan giderek akademik çıktılara ekonomik anlam yükleyen bir yapıya dönüşmesi olmaktadır. Niceliksel bakımdan ülkenin birçok bölgesinde yaygınlaşan yükseköğretim kurumları; küresel alanda yürürlüğe giren farklı paradigmaların, bilgi ekonomisine dayalı yeni toplumsal anlayışın, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemenin, yenilikçiliğin ve iç ve dış siyaset dinamiklerinin itici güçleri ile niteliksel olarak da dönüşmektedir. Sallan Gül ve Gül’ün (2018:75) Türkiye’de yükseköğretim sisteminin tarihsel gelişimi hakkındaki, “Cumhuriyet döneminin başlangıcında Humboldt modelini temel alan Türk yükseköğretim sistemi, 1950’lerden itibaren Amerikan modelinin ve 1990’ların sonundan itibaren ise, AB’de yaşanan gelişmelerin etkisine girmiştir” ifadesi, yükseköğretim sisteminin Türkiye’deki değişimini özetler niteliktedir.

Türkiye’de 2020 itibarıyla 129 devlet, 74 vakıf ve 4 vakıf meslek yüksekokulu olmak üzere 207 yükseköğretim kurumu bulunmakta olup Marmara Bölgesi bu bakımdan en yüksek paya sahiptir (YÖK Bilgi Yönetim Sistemi, 2020).

Türkiye’de yükseköğretim sisteminin gelişimi, sosyoekonomik yapının dönüşümüne paralel biçimde kuruluş ve ithal ikameci dönem (1923-1980) ile neoliberal dönem (1980 sonrası) olarak iki dönem içerisinde izlenebilir.

3.2.1. Kuruluş ve İthal İkameci Dönem (1923-1980): Bölgeye Yerleşememe

Dünyada fordist üretim biçiminin hüküm sürdüğü 1920’lerde, Türkiye’de yükseköğretimde araştırmayı ön plana alan Humboldt modeli yürürlükteydi. Bilimsel bilgi üretiminin, Humboldt modelinin getirdiği enstitü kurumu ile “bireysel düzeyden çıkarak bir grup faaliyeti haline dönüşmesi” sonucunda araştırma enstitüleri endüstride

“artizanal üretimden fabrika üretimine geçişe benzer bir atılımı getirmiştir” (YÖK, 2007:47). Örneğin 1933’te kurulan Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, tarım ülkesi olan Türkiye için gerekli insan kaynağını yetiştirmek açısından önemli görülmektedir.

1950’lerden itibaren ise Anadolu’da kurulan üniversiteler, ülkedeki bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi amacına güdülenmiştir (Maltaş Erol ve Özer, 2018:94). Sargın (2007:139), 1970’lerin ortalarına kadar olan süreçte Ankara ve İstanbul dışında kurulan üniversitelerin kurulduğu şehirlerin çoğunun, “bölgelerinde bir üst merkez olan ya da bir üst merkez olmaya aday olan şehirler” olduğunu belirterek; söz konusu üniversitelerin kuruluş amaçlarını “bu şehirlerin merkeziyet güçlerinin pekişmesi ve bir bölge şehri olma hüviyetlerinin gelişmesi, bölgenin kaynaklarının akılcı ve verimli bir şekilde değerlendirilmesine katkı sağlanması, aynı zamanda yöre insanlarının yükseköğretimden faydalanması” olarak özetlemektedir.

Yükseköğretim kuruluşlarının yeri, yükseköğretim politikası çerçevesinde bu hizmetin mekânsal örgütlenmesine ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Kavili Arap’ın (2007), Türkiye’de üniversitelere ilişkin politikalar ve üniversitelerin kuruluş yeri seçimine ilişkin doktora tezi çalışmasında da;

Yükseköğretim politikasının, 1950’lerden itibaren bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına katkı sağlamak amacına yöneldiği, bu kapsamda ülkenin görece azgelişmiş bölgelerinde açılan üniversiteler aracılığıyla bu bölgelerin eğitimle tanıştırıldığı, özellikle yeni iş olanaklarının sağlanması yoluyla bölgelerin ekonomik ve sosyal açıdan hareketlendirildiği,

1960’larda başlayan planlı dönemde, üniversitelerin taşrada yaygınlaştırıldığı ve yurt düzeyine dengeli yayılması düşüncesinin benimsendiği,

1970’li yıllarda önce Amerikan modelin Türkiye’de uygulama denemesi niteliğinde olan bölge üniversitelerinin kurulduğu ancak daha sonra ideolojik kaygılarla bu üniversitelerin yerleşke üniversiteleri adı altında faaliyetlerine devam ettiği belirtilmektedir.

1970 ile 1980 yılları arasında on yıllık dönemde kurulan Dicle Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Cumhuriyet Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Fırat Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi, bölgelerinde merkezi bir konum teşkil ederek kuruldukları il ve çevre illeri için kalkınma üssü olmaları planlanan üniversitelerdir (Sargın, 2007:139). Yazara (2007:139) göre bu üniversitelerin bulunduğu şehirler, “bölgelerin gelişimine katkı sağlayacak, çevrelerinde bulunan diğer şehirlerin gelişimini etkileyecek merkezler” olarak tasarlanmıştır. Öte yandan, 1980 öncesinde üniversitelerin bulundukları bölgelerin kalkınması açısından üstlenecekleri görevler; nitelikli işgücünün yetiştirilmesi ve yapılacak kurumsal ve bireysel harcamalarla ekonomik hayatın canlandırılması gibi amaçlarla çevrelendiğinden öngörüldüğü biçimde bölge şehirlerini ihya edecek bir gelişme yaşanmamıştır. Özellikle talep yönlü ve harcama temelli ekonomik büyüme anlayışının baskın olduğu söz konusu dönemde yükseköğretim kuruluşları, öğretim elemanları ve öğrenciler için bilgiye yakın erişimin mekânı olmakla birlikte aynı zamanda bölgesel ekonomik faaliyetlerdeki göreceli artışın öncülü olarak görülebilir.²³ Öte yandan bu üniversitelerin bölgesel kalkınmaya ilişkin işlevleri; ulusal kalkınma planları çerçevesinde öngörülen, bölgeye özgü niteliklerin dikkate alınmasından çok yatay olarak tüm bölgeler için geçerli olan kalkınma reçetelerinden

²³ Konuyla ilgili alanyazında da, 1970’lerde kurulan bölge üniversitelerinin bölgelerine katkılarının, çoğunlukla harcama yönlü yaklaşımlarla analiz edildiği görülmektedir. Altıntaş (2015), Türkiye’de üniversitelerin bölgelerine olan ekonomik etkilerini araştıran çalışmaların, genellikle “üniversite harcaması, personel giderleri, öğrenci harcamaları ve istihdama katkı” olarak gruplandırılan etkileri “doğrudan, dolaylı ve uyarılmış katkılar” şeklinde ele aldıklarını belirtmektedir.

türeyen ve içsel büyümeye dayalı bölgesel kalkınma yaklaşımının ar-ge ve yenilik boyutlarını yeterli düzeyde vurgulamayan işlevler olarak değerlendirilebilir.

Bir bölgenin gelişmesini belirli bir sürükleyici sektöre bağlayan Kutuplaşma Teorisi çerçevesinde üniversitelerin bölgelerinde ancak tamamlayıcı unsur olabileceklerini belirten Öztürk, Torun ve Özkök'e (2011) göre, Anadolu'da fiziki, ekonomik, sosyal ve kültürel alt yapıları yetersiz olan kentlere kurulan üniversitelerin, kuruldukları illerin sosyo-ekonomik gelişimlerine katkıları sınırlı kalmıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasında; tarihsel süreç içerisinde üniversitelerin kurulması aşamasında kuruluş yerlerinin nüfus büyüklüğü, ekonomik gelişmişliği ve bölgesel merkez olma gibi nitelikleri çerçevesinde belirlenen kriterlerin ötesinde, yapılan siyasal seçimler de rol oynamıştır (Öztürk vd., 2011:149-150).

Üniversitelerin ülke içinde kuruluş yeri seçimine ilişkin bir yöntem geliştiren Kuyrukçu ve Alkan (2020), yönteme ilişkin farklı yaklaşımların; demografi, sosyal denge, maliyet, diğer temel örgütlenmelerle ilişkiler, teknik koşullar, yerel kaynakların yeterliliği, kamu kaynaklarının tahsisi, üretim güçlerinin gelişkinliği, yükseköğretime katılımı etkileyen faktörlerden yığılma ve erişilebilirlik gibi kriterleri dikkate aldığını belirttikten sonra “üniversitelerin gelişmiş merkezlerde kümelenmeleri yaklaşımının öne çıktığı” sonucuna varmaktadır.

3.2.2. Neoliberal Dönem (1980 Sonrası): Bölgeye Nüfuz Etme

1980'lere gelindiğinde, “yeni sağ” siyaseti altında güçlendirilen neoliberalizm adlı ekonomik, toplumsal ve felsefi projenin yükseköğretim alanına önemli yansımaları olmuştur. Bu yansılardan biri, üretimin özelleştirme stratejisi doğrultusunda kamusal aktörlerden özel aktörlere doğru el değiştirmesi nedeniyle yükseköğretimin bir hizmet olarak örgütlenmesi yerine bir sektör olarak görülmeye başlanmasıdır. Bu çerçevede vakıf üniversitelerinin sayıları artmış ve üniversiteler rekabetçi bir yapıya

büründürülmüştür. Türkiye’de bu dönemde 1980 askeri darbesinin getirdiği otoriterleşme ile neoliberal politikalar kısa sürede hayata geçirilmiş, yükseköğretim sistemi üzerinde anayasal bir vesayet kurumu olarak YÖK kurulmuş, üniversiteler arası yarış resmi bir yükseköğretim politikası altında bütünleştirilmiştir. Bu tarihten sonra üretim formundaki değişim, eğitimin hemen her alanına yansıdığı gibi, yükseköğretimin temel hedeflerine ve kurumsal yapısına doğrudan yansımıştır.

1980 sonrası dönemde, ekonomik sahada gereksinim duyulan işgücünün yetiştirilmesi ve bölgesel kalkınmada bu işgücünden yararlanılması amacı doğrultusunda yükseköğretim piyasa merkezli hale gelmiştir. Bu dönemde Türk yükseköğretimi için üniversite-endüstri işbirlikleri ve ihtisaslaşma odaklı yükseköğretim yapılanması öne çıkmaktadır. Üniversite-endüstri işbirlikleri girişimci üniversite modeli, ihtisaslaşma odaklı yükseköğretim yapılanması ise toplum üniversitesi modeli aracılığıyla incelenecektir.

3.2.2.1. Üniversiteyi Bölgesine Yerleştiren İlk Model: Girişimci Üniversite

1980’li yıllardan itibaren Türkiye’de, üniversitelerdeki bilimsel araştırma faaliyetlerinin endüstriyel çıktılara odaklandığı görülmektedir. Yükseköğretimde; bilginin endüstri için üretilerek yeni teknolojilere dönüştürülmesi, yenilikçi ekonomik değer üretilmesi ve bu yenilikçi değeri geliştirebilecek ve kullanabilecek bilgi ve beceriye sahip bireyler yetiştirilmesi hedefleri öne çıkmaktadır. Nitekim YÖK (2007:112) tarafından da, günümüzde bir yükseköğretim kuruluşundan beklenenin dünya bilimine, içinde bulunduğu toplumun dünyadaki rekabetçiliğine ve sürdürülebilir yeniliklerle donanımına katkı sağlaması olduğu ifade edilerek bu işlevin yükseköğretim kurumlarının “yaratıcı yüzü” olarak değerlendirildiği vurgulanmıştır.

Türkiye’de üniversite-sanayi işbirliklerinin gelişmesi ve bilginin ticarileşmesi olguları “form 2 tipi” bilgi üretimine dayalı “girişimci üniversite” modelini

yansıtmaktadır. Üniversitenin endüstriye katkıları onu bir ekonomik girişimci konumuna getirmektedir. İşletmelerle kurulan ar-ge ve proje ilişkileri ile start-up girişimleri için danışmanlık görevleri akademiye sanayiye gitgide yaklaştırmaktadır.

1990'lar ve 2000'ler boyunca kurulmaya devam edilen vakıf üniversitelerinin, harcama temelli mali katkılarının yanı sıra, endüstri ile ar-ge odaklı işbirlikleri çerçevesinde sağladıkları ekonomik katkı yükseköğretim politikasının ana hattını oluşturmuştur. Özellikle “her ilde bir üniversite” yaklaşımıyla bütünleştirilerek birçok ile yayılan yükseköğretim kuruluşları girişimci üniversite modelinin pekişmesini beraberinde getirmiştir. Yükseköğretim politikası ulusal kalkınma hedefleri ile eşleştirilmiş ve bu kapsamda girişimci, ar-ge ve yenilik odaklı, bilgi ve teknoloji transferi sürecinin başlangıç noktası olan üniversitelerin sayıları artmıştır.

Girişimci üniversitelerin endüstri ile işbirliğinde yeni kurumsal unsurlar olarak teknoloji geliştirme bölgeleri, ar-ge/tasarım merkezleri, teknoloji transfer ofisleri, üniversiteler bünyesinde yer alan uygulama ve araştırma merkezleri, üniversite-sanayi işbirliği merkezleri, organize sanayi bölgeleri ile ticaret ve sanayi odaları öne çıkmaktadır. Türkiye’de Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2021) verilerine göre 73 teknoloji geliştirme bölgesi, 1254 ar-ge merkezi, 341 tasarım merkezi ve 350 organize sanayi bölgesi; Ticaret Bakanlığı (2021) verilerine göre 181 ticaret ve sanayi odası, 57 ticaret odası, 12 sanayi odası, 2 deniz ticaret odası olmak üzere toplam 252 oda ile 113 ticaret borsası bulunmaktadır. Ayrıca, 2021 yılı itibarıyla toplam 975 teknolojik ürün deneyim belgesi düzenlenmiş olup 113 işletme teknolojik ürün yatırım destek programından yararlandırılmıştır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021). Bunların yanı sıra, birçok üniversitede yenilikçilik ve mükemmeliyetçilik merkezleri, uygulama ve araştırma merkezleri, sürekli eğitim ya da yaşam boyu öğrenme merkezleri ve ücretli kurslarla sertifikasyon programları da yaygınlaşmaktadır.

Türkiye’de AB üyelik sürecine ilişkin müktesebatın uygulanması kapsamında izlenen uyum politikaları da, yükseköğretimin girişimcilikle ilgili kurumsal kapasitesini dönüştürmektedir. Türkiye’nin de dahil olduğu Bologna Süreci²⁴ ve Lizbon Stratejisi²⁵ doğrultusunda üniversitelerde temel yapısal değişiklikler hayata geçirilmiştir. “Bologna İzleme Grubunun bir üyesi olan Avrupa Üniversiteler Birliği” süreç hedefleri doğrultusunda etkinlikler ve eğilim raporları düzenlemekte ve süreci desteklemektedir (Arslan ve Bahadır, 2007:226). Türkiye, Bologna sürecinin önemli boyutlarından Yeterlilikler Çerçevesi²⁶, Avrupa Kredi Transfer Sistemi²⁷ ve Diploma Eki²⁸ başlıklarında gelişme kaydetmiştir (YÖK, 2007:24). Yükseköğretim sisteminin Avrupa Yükseköğretim Alanı ile uyumlulaştırılması çerçevesinde üniversitelerin uluslararası tanınırlığının artırılması, öğrenci hareketliliğinin yükseltilmesi ve Avrupa’nın nitelikli işgücü ve araştırmacı talebinin karşılanması hedeflendiği belirtilebilir. Bu sonuçlar üniversitelerin sosyal ve ekonomik görevleri ile ilişkilidir. Nitekim 19 Haziran 1999 tarihli Bologna Bildirisinde, bu Bildirinin öncülü olan Sorbonne Bildirisinin (1998) “vatandaşların hareketliliğini ve istihdam edilebilirliğini teşvik etmenin kilit bir yolu

²⁴ Bologna Süreci, 1999 yılında, 29 Avrupa hükümetinin uyumlu ulusal yükseköğretim sistemlerinin Avrupa Yükseköğretim Alanını oluşturmak için tamamlayıcı yükseköğrenim reformlarını takip etme taahhüdü olarak başlamış olup hükümetler arası bir anlaşmaya dayanmaktadır (Keeling, 2006:207).

²⁵ Lizbon Stratejisi, 2000 yılında, AB ekonomisini yeniden canlandırmak üzere bir AB perspektifi olarak ortaya konulmuş, ilk etapta yükseköğrenime ilişkin doğrudan bir atıfta bulunulmaması da 2005 yılında Bologna Süreci ışığında yeniden gündeme alınan strateji bu kez, Lizbon 2000’de açıkça bulunmayan ekonomik rekabetçiliğin geliştirilmesinde yükseköğretimin stratejik rolünü tanımlamaya ve üniversitelerin Lizbon Stratejisine tam katkıda bulunmalarını sağlamak amacıyla yönelmiştir (Capano ve Piattoni, 2011:586-587).

²⁶ “Hayat Boyu Öğrenme için Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi, ... yeterliliklerin işverenler, bireyler ve kurumlar tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlayarak, çalışanların ve öğrenenlerin yeterliliklerini diğer bir ülkede kullanabilmesinin yolunu açmakta, ülkelerin yeterlilik sistemlerinin birbirleriyle bağlantısını sağlayan ortak karşılaştırma aracı işlevi görmektedir” (Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2020a). Bu yetkinliklerin değerlendirilmesi ve güçlendirilmesinde fonları yöneten ve uygulayan üye devlet idarelerinin desteklenmesi için Avrupa Komisyonu Bölgesel ve Kentsel Politikalar Genel Müdürlüğü web tabanlı bir öz değerlendirme aracı geliştirmiştir (Avrupa Komisyonu, 2020). Bireylerin ülkeler arasında hareketliliğini teşvik etmek ve hayat boyu öğrenmelerine yardımcı olmak ilkelerine dayanan bu kavramın Türkiye’deki uygulamasına bakıldığında, “Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi ile uyumlu olacak şekilde tasarlanan; ilk, orta ve yükseköğretim dâhil, meslekî, genel ve akademik eğitim ve öğretim programları ve diğer öğrenme yollarıyla kazanılan tüm yeterlilik esaslarını gösteren ulusal yeterlilikler çerçevesini ifade ettiği” görülmektedir (Mesleki Yeterlilik Kurumu, 2020b).

²⁷ Avrupa Kredi Transfer Sistemi, yükseköğrenim alanında öğrenci hareketliliği için kullanılan bir denklik sistemidir (Markowitsch vd., 2008:172). Temel amacı değişim öğrencilerinin aldıkları ders sonuçlarının ilgili kurumlarca karşılıklı olarak tanınmasını sağlamaktır.

²⁸ Diploma Eki’nin düzenlenmesi ve kullanımı, mezun tarafından kazanılan yeterlilikler ve bilgi düzeyi hakkında bilgi sağlamaktadır (Cocosatu, 2012:870).

olarak Avrupa yükseköğretim alanının oluşturulmasını vurguladığı” ifade edilmiştir. Guerrero ve Urbano’ya (2012:43-51) göre, girişimci bir toplum, “bilgiye dayalı girişimciliğin ekonomik büyüme, istihdam yaratma ve rekabet gücü için itici bir güç olarak ortaya çıktığı yerleri” ifade etmekte olup Bologna ve Lizbon Bildirileri gibi stratejiler yükseköğretimde girişimci yeniliği teşvik etmeye yönelmişlerdir.

Ulusal kalkınma planları ve diğer eylem planlarında yükseköğretim alanına yönelik yeni hedeflere sürekli olarak yer verilmiştir. Söz konusu politika belgelerinden Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında (Kalkınma Bakanlığı, 2013:87), “üniversite ve özel sektör işbirliğini daha kolaylaştırıcı ve teşvik edici önlemlerin alınacağı ve ara yüzler oluşturulacağı, bu çerçevede yükseköğretimin yeniden yapılandırılmasında, akademisyenlerin ve öğrencilerin ar-ge ve girişimcilik faaliyetlerinin teşvik edilmesine özen gösterileceği” ifade edilmiştir. 2016-2020 yılları arasını kapsayan dönem için oluşturulan YÖK Stratejik Planında (YÖK, 2015) da, stratejik amaçlar üst politika belgeleri ile ilişkilendirilmiş ve bu kapsamda;

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planının temel hedefleri esas alınarak, “yükseköğretim kurumlarının sanayi ile işbirliği içerisinde teknoloji üretimine önem veren, çıktı odaklı bir yapıya dönüştürülmesinin teşvik edileceği ve girişimci faaliyetler ile gelir kaynaklarının çeşitlendirileceği”,

Öncelikli Dönüşüm Programları (ÖDÖP) çerçevesinde sağlık endüstrilerinde yapısal dönüşüm programı eylem planı kapsamında “üniversitelerde yapılan bilimsel çalışmaların ticari değer kazanması amacıyla teknoloji transfer ofislerinin sanayici ile işbirliğini güçlendirecek şekilde yapı ve hizmetlerine ilişkin bir model oluşturulacağı”,

Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu Kararları uyarınca, “üniversitelerin ar-ge stratejilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılacağı” ve “üniversitede yenilikçiliğin ve girişimciliğin tetiklenmesi amacıyla politika araçlarının geliştirileceği”,

Türkiye Kamu-Üniversite-Sanayi İşbirliği (KÜSİ) Stratejisi ve Eylem Planı çerçevesinde “teknoloji transfer ofisleri ve patent için ayrı” olmak üzere “üniversitelerin ar-ge ve teknoloji transferine yönelik bütçe kalemlerinin oluşturulacağı”, “yeni mezun gençlerin sanayiye geldiklerinde daha nitelikli işler yapabilmesi için eğitimleri döneminde de sanayi ile iç içe olacakları modeller geliştirileceği”, “özellikle mühendislik fakültelerinde bitirme projeleri ve master ve doktora programlarının sanayi sorunlarına yönelik olarak yaptırılması gerektiği”, “tematik sanayi lisansüstü programlarının oluşturulacağı ve bu kapsamda öğrencilere burs sağlanacağı”,

Türkiye Sanayi Strateji Belgesinde (2015-2018) yer alan öncelikler doğrultusunda “temel bilimler ve mühendislik fakülteleri müfredatına ar-ge, yenilikçilik sistemi, fikrî ve sınai mülkiyet derslerinin konulacağı” belirtilmiştir.

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planının bitiş yılı olan 2018 yılı için Türkiye’de 3,724 trilyon TL’lik GSYİH’nin 38,533 milyar TL’si ar-ge harcamalarından oluşmaktadır (TÜİK, 2020). Buna göre, Türkiye’de ar-ge harcamalarının GSYİH içindeki payı %1,03 olarak açıklanmıştır²⁹. Bu harcamaların %60,4’ü özel sektör, %30,3’ü yükseköğretim sektörü ve %9,2’si kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmiştir (TÜİK, 2020). 2018 yılı için ar-ge harcamaları finansman kaynağına göre değerlendirildiğinde; 23,289 milyar TL özel sektör, 11,685 milyar TL yükseköğretim sektörü ve 3,559 milyar TL kamu sektörü kaynaklı harcama olduğu görülmektedir (TÜİK, 2020). 2018 yılı için toplamda 172.119 tamzaman eşdeğeri ar-ge insan kaynağı bulunmakta olup bunun 104.376’sını özel sektör, 56.364’ünü yükseköğretim sektörü ve 11.379’unu kamu sektörü istihdam etmektedir (TÜİK, 2020). Bu istatistikler, Türkiye’de ar-ge faaliyetlerinde yükseköğretimin bir sektör olarak ulusal ar-ge hesabına katıldığını ve yükseköğretim sektörünün ar-ge

²⁹ Ar-ge harcamalarının GSYİH içindeki payı 2019 yılında %1,06’ya, 2020 yılında %1,09’e yükselmiştir (TÜİK, 2021).

faaliyetleri için gerçekleştirdiği harcamalar ve ar-ge insan kaynağı istihdamı bakımından özel sektörden sonra ikinci sırada yer aldığını göstermektedir.

2000’li yıllarda Türkiye’de niversite-sanayi işbirliğini desteklemeye yönelik olarak oluşturulan özel ve odaklı mekanizmalar teşvik edici bulunmaktadır. Tablo 3’te yer verilen Kiper’in (2010) Türkiye’de doğrudan ya da dolaylı şekilde niversite-sanayi işbirliğini sağlayan destek mekanizmalarına ilişkin sınıflandırması niversite-sanayi işbirliğinin paydaşlarının ortaya konulması bakımından işlevsel görülmektedir. Tablo 3’te yer alan sınıflandırmanın temelde niversite-sanayi işbirliğine yönelik desteklerin omurgasını yansıttığı değerlendirilmektedir. Ayrıca Tablo 3 ile içerik olarak özdeş tablolara; Kalkınma Bakanlığınca Onuncu Kalkınma Planı kapsamında hazırlanan Girişimciliğin Geliştirilmesi zel İhtisas Komisyonu Raporu’nda (2014b:44) ve Deniz’in çalışmasında (2019:182) da yer verilmiştir.

Tablo 3. Türkiye’de Üniversite-Sanayi İşbirlikleri için Destek Mekanizmaları

1) Proje Odaklı, Kamu Destekli İşbirliği Programları
1-A) İşbirliğini Dolaylı Geliştiren Proje Destekleri
1-A-1) Endüstriyel Ar-Ge Proje Destekleri (TEYDEB, TTGV vb.)
1-A-2) Bilimsel ve Teknolojik Projeler İçin Ar-Ge Destek Programı (TÜBİTAK)
1-A-3) Kamu Ar-Ge Projeleri Destek Programı (TÜBİTAK)
1-B) Sanayi Tezleri Destekleme Programı (San-Tez)
1-C) İşbirliği Ağları ve Programları Destek Programı (İŞBAP)
1-D) Proje Pazarı Platformu Destek Programı
2) Kamu Programları’nca Biçimlenen Kurumsal İşbirliği Yapıları
2-A) Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB)
2-B) Teknoloji Geliştirme Merkezleri (TEKMER) ve Duvarsız Teknoloji İnkübatörleri (DTİ)
2-C) Üniversite-Sanayi Ortak Araştırma Merkezleri Programı (ÜSAMP)
3) Üniversiteler Tarafından Yürütülen Sözleşme Bazlı Projeler ve Eğitim Programları
3-A) Üniversite Döner Sermaye Sistemi ile Sözleşme Bazlı Projeler
3-B) Üniversitelerin Sürekli Eğitim Merkezleri (SEM)
3-C) Endüstri ile İşbirliğiyle Kariyer Programları (Endüstriyel Doktora Programı-Anadolu
4) Üniversitelerdeki İşbirliği Amaçlı Hizmet Merkezleri
4-A) İşbirliği Amaçlı Üniversite Enstitü ve Merkezleri
4-B) Teknoloji Transfer Ofisleri (TTO)
5) Enformel İşbirliği Ağları ve Diğer Girişimler

Kaynak: Kiper, 2010:91.

Diğer taraftan, üniversite-sanayi işbirliği müessesesi ulusal düzeyde hazırlanan kamu-üniversite-sanayi işbirliği eylem planlarında ve destek programlarında tüm işletme ve üniversiteler için coğrafi farklılıklardan âri olarak, tektipçi bir yaklaşımla ele alınmıştır. Başka bir ifadeyle, yükseköğretim ve sanayi kuruluşları arasında işbirliği modeli oluşturulurken coğrafi yakınlık ve mekânsal yerleşiklik bir değişken olarak yeterince göz önünde bulundurulmamıştır. Bölgesel kalkınma olgusu çerçevesinde düşünüldüğünde, üniversite-sanayi işbirliği modelinin, aynı coğrafi mekânı paylaşan üniversitelerin ve işletmelerin söz konusu mekânın kalkınma potansiyeli arz eden sektör ve faaliyetlerini harekete geçirmeye odaklanan bir bakış açısıyla kurgulanmadığı görülmektedir. Bunun yerine, üniversiteden endüstriye bilgi ve teknoloji transferini

olanaklı kılan bu model, yatay olarak tasarlanmış, jenerik (*generic*) bir politika ürünü olarak devam etmiştir. Üniversite-sanayi işbirliği çerçevesi, bölgesel kalkınma açısından çeşitli dışsallıklar sağlasa da bölgesel göstergelerden çok ulusal göstergelerle analiz edilegelmiştir. Bu sebeple, girişimci üniversiteler bölgelerine nüfuz etmeye başlasalar da, sektörel kısıtlılık ve endüstriyel çıktı hedefi onları bölgelerine tamamen yerleşmekten alıkoymuştur.

3.2.2.2. Üniversiteyi Bölgesiyle Bütünleştiren Model: Toplum Üniversitesi

Üniversite-sanayi ilişkilerinin ilk hedefi bilginin yaratılması ve üniversitelerden endüstriye aktarılması iken; üniversite, yerel yenilik sistemlerinin ve kümelerin oluşumu ve geliştirilmesinde kurumsal destek olarak daha kritik bir rol oynar (Wolfe, 2011:115). Avrupa Komisyonu’nun (2011) hazırlamış olduğu “Üniversiteleri Bölgesel Büyümeye Bağlamak: Pratik Bir Rehber” (*Connecting Universities to Regional Growth*) isimli çalışmada üniversitelerin; (i) danışmanlık hizmetleri ve araştırma faaliyetleri ile bölgesel yeniliğin güçlendirilmesi, (ii) girişimcilik kültürü, fikrî mülkiyet hakları ve kümelerin geliştirilmesi gibi mekanizmalar ile yatırımların, iş geliştirmenin ve büyümenin teşvik edilmesi, (iii) bölgede personel ve öğrenci hareketliliğinin artırılması ve bölgeye nitelikli işgücünün kazandırılması aracılığıyla bölgesel insan sermayesinin geliştirilmesi misyonları dolayısıyla katkılarından söz edilmektedir. Bununla birlikte, aynı Rehberde, üniversiteler ve bölgelerin birlikte çalışması amacıyla kapasite ve teşvik oluşturulması için gerekli süreçler ve uygulamaya dönük mekanizmalar sıralanarak bölgesel kalkınmada üniversitelerin etkili katılımının önündeki engel ve zorluklar ile destekleyici unsurlardan bahsedilmektedir. Bu çerçevede, üniversitelerin bölge ile ekonomik anlamda bütünleşebilmesi için önerilen adımlar; bölgesel ekonomik aktörler arasında yeni işbirliği kanalları oluşturulması, ar-ge faaliyetleri için mali kaynakların bulunması, kamu ve özel sektör arasında ortak bir çalışma kültürü geliştirilmesi, bölgede sektörel çeşitliliğin artırılması, üniversite kurumunun bölgesel faaliyetlerde ön planda bulunması ile ulusal

ve bölgesel yenilik sistemleri arasında uyumun tesis edilmesi olarak özetlenebilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2011).

2008 küresel ekonomik krizi sonrasında AB'nin krizden çıkış stratejisi olarak AB bölgelerinde ekonomik faaliyetleri daha katma değerli hale getirmeye yönelik uygulamaya koyduğu akıllı uzmanlaşma, yükseköğretim kuruluşlarını da içeren bir bölgesel ihtisaslaşma modeli önermektedir. Türkiye'nin ihtisaslaşma yönündeki bu yeni eğilimi yükseköğretim politikasına yansıtması sonucunda oluşan projeler, doğrudan bölgesel kalkınma amacına yönelmektedir. Bölgesel kalkınma açısından üniversite-sanayi işbirliği çerçevesine göre daha odaklı olan bu projelerin temelinde üniversitelerin ihtisaslaşması ilkesi bulunmaktadır.

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planının (2014-2018) ikinci bölümünde Planın hedef ve politikalarından “Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum” başlığının “Eğitim” kısmında, “yükseköğretim sistemi, hesap verebilirlik temelinde özerklik, performans odaklılık, ihtisaslaşma ve çeşitlilik ilkeleri çerçevesinde kalite odaklı rekabetçi bir yapıya dönüştürülecektir” hedefine yer verilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013:33). Bu çerçevede, 2015 yılında ortaya konulan ve pilot uygulamasına başlanan “Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi”, Türkiye’de yükseköğretim, endüstri, yenilik ve ar-ge politikalarında yeni bir dönüşümü başlatmıştır. Bu nedenle söz konusu proje, üniversitelerin bölgesel kalkınmada daha etkin kılınmasına ilişkin önemli bir politika demeti olarak görülmektedir. Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin uygulama örneklerine tezin dördüncü bölümünde yer verilecektir. Bu proje bölgede kamu sektörü ve özel sektör aktörleri ile üniversitelerin yanı sıra sivil toplumu (vatandaşları) da bir aktör olarak içermektedir. Bölge halkının bilgi birikimlerinden ve bu kapsamda özellikle üretime ilişkin tecrübelerinden yararlanılarak bölgede önemli sosyoekonomik sonuçlar elde

edilebileceği noktasından hareket etmektedir. Buradan hareketle, projede ağ yönetişiminin paydaşı olarak görülen üniversiteler “toplum üniversitesi” modeliyle, ayrıca yenilik ağları ve bilgi kümelerini merkeze alan “form 3 tipi” bilgi üretimiyle eşleştirilebilir.

Bununla birlikte, On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının (2019-2023) “Sunuş” bölümünde; Plan döneminde ekonomik yapının “uzun vadede istikrarı ve sürdürülebilirliği sağlayacak şekilde dönüşüme tabi tutulacağı” ifade edilmekte, “eğitim hamlesiyle beşeri sermayenin, milli teknoloji hamlesiyle teknoloji ve yenilik kabiliyetinin artırılmasının” hedeflendiği ortaya konulmakta (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019:1); “ar-ge sonuçlarının ekonomik ve sosyal faydaya dönüşmesini sağlayan bilgi ve teknoloji transferi ile girişimcilik ve ticarileştirme faaliyetlerinin geliştirilmesine olan ihtiyacın devam ettiği” belirtilmektedir (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019:19). Bu kapsamda On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının devamında, “öncelikli sektörlerdeki firmaların ar-ge ve yenilik süreçlerinde yer alan insan kaynağı kapasitesini geliştirmeye yönelik olarak üniversite ve sanayi işbirliğinde lisansüstü programlar oluşturulacağı” (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019:71) ve “akademik teşvik sisteminin, bilgi ve teknoloji transfer faaliyetlerini dikkate alan kriterler ilave edilerek yapılandırılacağı” (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019:79) hedeflerine yer verilmektedir.

Aynı Planda ayrıca, “Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin kapsamı genişletilecektir.” hedefi yer almakta olup başlatılan ihtisaslaşma projesinin devam edeceği öngörülmektedir (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019:139). Planda, bölgelerin potansiyel arz eden faaliyetleri üzerine inşa edilen projeye ilişkin özel nitelikli hedeflere de rastlanmaktadır. Örneğin Planın ikinci bölümünde rekabetçi üretim ve verimliliğe yönelik olarak “Öncelikli Gelişme

Alanları” başlığı altında tarım alanına dönük hedeflerden “Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşması Programı kapsamındaki ilgili üniversiteler başta olmak üzere, Tarım ve Orman Bakanlığı ile işbirliği içerisinde, tarımsal üretim ve verimliliği artırmaya yönelik araştırma faaliyetlerine önem verilecektir.” (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019:96) ifadesi dikkat çekmektedir.

On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde “Ar-Ge ve Yenilik Ekosisteminin Güçlendirilmesi” konusunda Özel İhtisas Komisyonu Raporu’nun temel amaç ve politikalara dönük eylemler ve uygulama stratejileri arasında ise, insan kaynakları alanına yönelik olarak “üniversitelerin bulundukları bölgelerin ihtiyaçları da dikkate alınarak ihtisaslaştırılmasının teşvik edilmesi” hususuna yer verildiği anlaşılmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018:73).

YÖK’ün Stratejik Planında da (2018:9), kalkınma planlarında vurgulanan hedeflerle ilgili somut performans göstergelerine yer verilmiş olup bu kapsamda belirlenen göstergelerden; “öncelikli sektörler başta olmak üzere plan dönemine ait doktora mezun sayısı”, “akademik teşvik sistemi ile ilgili mevzuatın tamamlanma oranı”, “YÖK 100/2000 Doktora Bursu Projesi kapsamında burs verilen doktora öğrencisi sayısı”, “organize sanayi bölgelerinde (OSB) kurulan ve teşvik verilen meslek yüksekokulu (MYO) sayısı”, “işyeri eğitimi yaptıran üniversite sayısı”, “üniversite-sanayi işbirliği kapsamında öncelikli sektörler başta olmak üzere üniversitelerde açılacak lisansüstü program sayısı” ve “teknoloji transfer ofisleri (TTO) ile ilgili mevzuat düzenlemesinin tamamlanma oranı”nın yanı sıra “bölgesel kalkınma odaklı üniversite sayısı” da yükseköğretim politikasının üçüncü kuşak üniversitelere verdiği yeni görevler açısından önemli görülmektedir.

Toplum üniversitesi modeli, akıllı uzmanlaşmanın bölgelerde içermeci büyüme hedefi ve bölge halkını kapsayan tasarımı ile eşleşmektedir. Bu eşleşmenin, ar-ge ve

yeniliği bölge birikimi üzerine inşa ederek kalıcı hale gelmelerini sağlayacağı değerlendirilmektedir. Dolayısıyla ihtisaslaşma misyonu, girişimci üniversite modelinin bölge aktörleriyle kurabildiği kısıtlı ilişkinin aksine, toplum üniversitelerinin bölgelerine nüfuz etmeleri açısından kolaylaştırıcı bir rol üstlenmekte ve üniversiteyi bölgesine yerleştirme amacı gütmektedir.

3.3. BÖLGESEL KALKINMA ODAKLI MİSYON FARKLILAŞMASI VE İHTİSASLAŞMA PROJESİ

Bölgesel ve yerel düzeyde üniversite-endüstri işbirliklerinin özendirilmesi ve sürdürülmesi için oluşturulan projeler; ortak araştırma ve yeniliği, kuluçka ve girişim merkezlerinin geliştirilmesini, doktora veya bilimsel araştırma bursiyeri istihdam edilmesi ve yetiştirilmesini, lisanslama faaliyetlerinin yürütülmesini, mezun ve araştırmacı hareketliliği ile eğitim ve ağ düzenlemelerini kapsamaktadır (Wright, 2011:151). Üniversite ve endüstri arasındaki ilişkilerin en temel unsurlarını yansıtan bu ifade, bir yandan üniversitenin bölgesindeki işletmelerle kurduğu ticari çıktı odaklı ilişkileri, diğer yandan üniversitenin bölgede kurduğu ilişkilerin bölge halkı için toplumsal ve ekonomik faydalarını içermektedir. Öyle ki, bölgelerinde kurumsal ve coğrafi işbirliklerini geliştirmeye güdülenen üniversiteler için patent veya faydalı model üretimi önemini korurken, araştırmacı hareketliliği ve sosyal öğrenme de o denli önemli hale gelmiştir. Araştırma faaliyetleri ile bilgi üretimi buluşlar ve teknolojik gelişmeleri beraberinde getirirken; bilgi yayımları yeniliği ve girişimci keşfi özendirmektedir.

Bu çerçevede, Türkiye’de yükseköğretim faaliyetlerinde odaklaşma iki formda sürdürülmektedir: (i) araştırma odaklı misyon, (ii) bölgesel kalkınma odaklı misyon. Bu bağlamda bazı genç üniversitelerden kaynak ve enerjilerini araştırmaya, diğer bazılarından ise bölgesel kalkınmaya odaklamaları istenmiştir. Her iki süreçte yer alacak üniversitelerin katılımında öncelikle kendi taleplerine dayalı gönüllülük esası geçerli olmuştur.

Bu bölümde, bölgesel kalkınma odaklı misyona ilişkin Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin amacı, kapsamı ve finansmanı ile projeden beklentiler ele alınacaktır. Ayrıca, projeye ilişkin değerlendirme ölçütlerinin neler olduğundan bahsedilecektir.

3.3.1. Projenin Amacı ve Kapsamı

YÖK, (mülga) Kalkınma Bakanlığı ile birlikte, “hem üniversitelerin bulundukları bölgeye olan katkılarını arttırmak hem de belirli alanlarda ihtisaslaşmaya teşvik etmek amacıyla özellikle 2006 yılı sonrasında kurulmuş olan yükseköğretim kurumlarına yönelik Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşması çalışmasını başlatmıştır” (YÖK, 2020a). Bu çerçevede, Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi, bölgelere belirli faaliyetlerde uzmanlaşmayı önermek ve bölge içinde yenilikçi süreçleri harekete geçirmek yoluyla bölgelerde kalkınma potansiyelinin gerçekleştirilmesine katkı sunmaktadır. Proje, uygulandığı ekosistemde alışıldık üniversite-endüstri işbirliklerinin ötesine geçmeyi hedefleyen bir perspektif çizmektedir.

1992 ve 2006 yılları, Türkiye’de farklı bölge ve şehirlerde fazla sayıda üniversitenin kurulduğu iki ivme noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugünün küresel ve ulusal iktisadi koşullarında, bölgesel kalkınma misyonuna özgülünen görece genç taşra üniversiteleri açısından bölgesel kalkınmaya dönük faaliyetler kapsam, amaç ve içerikleri itibarıyla daha öncekilerden ayrılmaktadır. Zira bölge, kalkınma ve bölgesel kalkınma kavramları anlam değiştirmiş, bunun sonucunda yükseköğretimin rolü değişime uğramıştır. “Üniversitelere yapılan yatırımların sonuçları artık Türk hükümeti ve toplumu tarafından yalnızca daha iyi öğretim ve araştırma açısından değil; aynı zamanda yeni işler, yeni ürün ve hizmetler, bölgesel kalkınma ve daha yüksek ekonomik büyüme açısından da beklenmektedir” (Ranga vd., 2016:91). YÖK Başkanı Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç’ın

(YÖK, 2020b:4), “bir önceki nesil bölgesel gelişme politikaları[nın], bölgelerin kalkınması konusunda, büyük ölçekli altyapı geliştirme ve bölgeye yatırım çekmek gibi yöntemlerle gelişme hedeflerine ulaşmayı” amaçladığı; ancak “büyük ölçüde kamu fonu tahsisine rağmen, geri planda kalan bölgeleri[n] diğerlerini yakalaması[nın] bu sistem ile tam olarak yürümediği” tespiti de, üniversitelerin ekonomik kalkınma açısından yeni görevlerinin yerindeliğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi ile üniversitenin endüstri işbirliklerinin tek boyutlu (üniversite-işletme arasında) ve çift yönlü (üniversiteden işletmeye, işletmeden üniversiteye) olmaktan çıkarak bütüncül ilişkiler ağına dönüştürülmesinin hedeflendiği ifade edilebilir. Projenin bölgesel kalkınmanın odaklı biçimde sağlanması amacı, gerektirdiği birçok unsur ile beraber yerel düzeyde başta üniversite ve işletmeler olmak üzere işbirliklerinin özendirilmesini sağlamaktadır. Proje, vatandaşı da ihtisaslaşma sürecine dahil ederek sosyal öğrenmeyi ve bölge halkı için ekonomik çıktı sağlamayı hedeflemektedir. Bu katılımcı süreçler, projeyi tüm bölge unsurları açısından sahiplenilebilir kılmaya yönelmiştir.

Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi, üniversitelerin üçüncü misyonunu yansıtmaktadır. Proje, YÖK ve (mülga) Kalkınma Bakanlığı işbirliği ile tasarlanmıştır. 2015 yılında YÖK’ün 2006 yılı sonrası kurulan üniversitelere yönelik projeye katılım çağrısı üzerine yirmi dört üniversite bu süreçte yer alma isteklerini senato kararları ile birlikte iletmış ve yapılan değerlendirmeler sonrasında ilk aşamada beş üniversite, belirlenen alanlarda bölgesel kalkınma odaklı çalışmalar yapacak pilot üniversiteler olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede, Uşak Üniversitesi deri, tekstil ve seramik; Düzce Üniversitesi çevre ve sağlık; Bingöl Üniversitesi tarım ve havza bazlı kalkınma; Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi hayvancılık; Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi tarım ve jeotermal alanlarında ihtisaslaşmaktadır. Bu üniversitelerin bulundukları kalkınma çevresi, İBBS Düzey-II’ye göre TR42 (Kocaeli, Düzce, Sakarya,

Yalova, Bolu), TR33 (Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak), TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli), TR61 (Isparta, Antalya, Burdur) ve TR71 (Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde) olarak gruplanan bölgeleri kapsamaktadır. Bununla birlikte, projeye 2018 ve 2020 yıllarında beşer üniversite daha dahil edilmiştir. Proje kapsamında ihtisaslaşan on beş üniversiteye Tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo 4. İhtisaslaşan Üniversiteler

Yıl	Üniversite	İhtisaslaşma Alanı
2015	Uşak Üniversitesi	Deri, tekstil ve seramik
	Düzce Üniversitesi	Çevre ve sağlık
	Bingöl Üniversitesi	Tarım ve havza bazlı kalkınma
	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Hayvancılık
	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	Tarım ve jeotermal
2018	Aksaray Üniversitesi	Sağlık ve spor
	Kastamonu Üniversitesi	Tabiat turizmi ve ormancılık
	Muş Alparslan Üniversitesi	Hayvancılık
	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	Çay
	Siirt Üniversitesi	Tarım ve hayvancılık
2020	Artvin Çoruh Üniversitesi	Tıbbi-aromatik bitkiler
	Bartın Üniversitesi	Akıllı lojistik ve bütünleşik bölge uygulamaları
	Hitit Üniversitesi	Makine ve imalat teknolojileri
	Kırklareli Üniversitesi	Gıda
	Yozgat Bozok Üniversitesi	Endüstriyel kenevir

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Altınsoy (2011:101), yeni üniversitelerin bulundukları yörelerin rekabetçi alanları çerçevesinde farklı disiplinlerde uzmanlaşmalarının öne çıktığı günümüzde bu üniversitelerin vizyon ve misyonlarının da bu uzmanlaşmaya göre oluşturulması gerekliliğini ifade etmektedir. Projenin, başlatıldığı yörelerin ayırt edici özelliklerini, ihtiyaç ve önceliklerini dikkate alarak bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmeyi amaçlamasının, aynı zamanda projenin bir coğrafi işaretleme zemini olarak da işlev görmesini sağlayacağı değerlendirilmektedir. Nitekim ihtisaslaşma sağlandıkça ortaya

ıkan rnler için Türk Patent ve Marka Kurumuna coğrafi işaret başvurusunda bulunulabilmektedir.

3.3.2. Proje Kapsamında İhtisaslaşan niversitelerin Seçim Süreci

Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin tanıtımı 2015 yılında yapılmış, 2016 yılında ise ihtisaslaşacak ilk beş niversite belirlenmiştir. Söz konusu üniversitelerin belirlenmesine ilişkin aşamalar; YK tarafından süreç ilanı, projeye dahil olmak isteyen üniversitelerin niyet beyanı, niyet beyanında bulunan niversiteler hakkında komisyon tarafından yapılan ilk aşama değerlendirme, ilk aşama değerlendirmeyi geçen üniversitelerin komisyon raporu doğrultusunda hazırladıkları zdeğerlendirme raporları, YK'e sunulan raporların komisyonca incelenmesini kapsayan ikinci aşama değerlendirme, ikinci aşamayı geçen üniversitelerin yüz yüze görüşme için YÜK'e davet edilmesi ve komisyonla görüşmelerini kapsayan üçüncü aşama değerlendirme ve ilk beş niversitenin kamuoyu ile paylaşılması yoluyla sonuçların ilanını içeren yedi basamaktan oluşmaktadır (YK, 2020b:20). Değerlendirme komisyonu yeleri; niversite ğretim yeleri (2 ye), Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bte Başkanlığı Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Eğitim ve Kültür Dairesi Başkanı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Kalkınma Ajansları Koordinasyon Dairesi Başkanı, TÜBİTAK Ar-Ge Destek ve Süreç Yönetim Hizmetleri Grubu (ARGES) Direktrnden teşkil olmaktadır (YK, 2020b:18).

Pilot niversitelerin seçimine ilişkin kriterler; bölgenin mevcut durumuna, niversitenin mevcut durumuna ve niversite-bölge ilişkisini ölçmeye yönelik parametreler olarak üç grupta toplanmıştır. İlk aşama değerlendirme kriterleri Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. İlk Aşama Değerlendirme Kriterleri

1	Bölgenin Mevcut Durumuna Yönelik Parametreler	• İldeki Toplam Nüfusun Değişim Eğilimi • Üniversitenin Bulunduğu Kentte Kişi Başına GSYİH'nin Yıllara Göre Değişim Eğilimi
2	Üniversitenin Mevcut Durumuna Yönelik Parametreler	• Üniversitelerin Akademik Teşvik Sistemine Katılım Oranları ve Teşvik Puanları • Üniversitede Kurulan Merkezler • Kurum İç Değerlendirme Raporu
3	Üniversite – Bölge İlişkisini Ölçmeye Yönelik Parametreler	• İldeki Nüfusun Yüksek Öğretime Erişimi/Faydalanma Oranı • Mezunların Üniversitenin Bulunduğu İlde Yerleşme Eğilimi • Üniversitenin Sağladığı Girişimcilik/İşbirliği Faaliyeti Sayısı • Üniversitenin Kalkınma Ajansı Destek Programlarından Faydalanarak Yürüttüğü Bölgesel Proje Sayısı • Üniversitenin Kuruluş Yılına Takiben İlde Kurulan/ Kapanan İşletme Sayıları

Kaynak: YÖK, 2020b:18.

Deniz (2019:174-176), Nisan 2018 itibarıyla 113 devlet üniversitesinden 101'inin hazırladığı stratejik planları içerik analizi yöntemiyle analiz etmiş, üniversitelerin bölgesel kalkınma alanındaki rollerinin ne düzeyde farkında oldukları ve nasıl katkılar sağlamayı öngördüklerini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirdiği bu çalışma sonucunda söz konusu üniversitelerin vizyon, misyon, stratejik amaç ve hedeflerinde bölgesel gelişmeye vurgu yapan ifadeleri beş ana, otuz iki alt temada toplamıştır. Bu kapsamda vizyon ve misyonunda bölgesel gelişme hedefi bulunan 2006 öncesi kurulan üç, 2006 sonrası kurulan on beş olmak üzere toplamda on sekiz üniversite olduğu; buna karşın otuz yedi üniversitenin ise ne vizyon ne de misyonunda bölge, kent ve yerele odaklanma vurgusu olduğu ifade edilmiştir (Deniz, 2019:175). 2006 sonrası kurulan üniversitelerden stratejik planlarında yer alan vizyon ve misyonunda bölge odağı bulunan on beş üniversiteden üçü (Düzce üniversitesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Bingöl Üniversitesi), Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma

Projesinin ilk aşamasında seçilen pilot üniversitelerdendir. Bu bilgi, pilot üniversitelerin seçiminde izlenen yöntemin amaca hizmet ettiği sonucuna götürmektedir.

3.3.3. Projenin Finansmanı ve Akademik Personel Kaynağı

Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi, merkezi bütçeden üniversiteye ayrılan mali kaynak aracılığıyla yürütülmektedir. Bu kaynak, salt ihtisaslaşma alanlarında yapılacak faaliyetlere özgülenmemektedir. İhtisaslaşan üniversite ise bölgesel kalkınma misyonu çerçevesinde yaptığı harcamalarda anılan tahsisi kullanmaktadır. Bunun dışında, özellikle ihtisaslaşma projesinin yürütülmesi açısından ayrılmış herhangi bir ek kaynak bulunmamaktadır. Diğer taraftan YÖK, “Yükseköğretimde Yeni YÖK Projeleri - Yükseköğretimde İhtisaslaşma ve Misyon Farklılaşması Bölgesel Kalkınma Odaklı Üniversiteler” Raporunda (2020b:17), ihtisaslaşan üniversitelerdeki araştırma gruplarının çalışmalarını uzun soluklu sürdürmelerini ve başarıları ile üniversiteye dışardan kendi alanlarına yönelik fonlar da taşımalarını (AB fonları, TÜBİTAK fonları, sanayi özel fonları vb.) önermektedir.

Projeye ilişkin akademik personel kaynağı ise, YÖK tarafından sağlanmaktadır. İhtisaslaşan üniversitelerde ihtisaslaşma alanları ile ilgili olmak şartı ile ilave araştırma görevlisi kadrosu tahsis edilmekte, söz konusu alanlara uygun olarak öğretim üyesi yetiştirmek amacıyla yurt dışı lisansüstü burs olanakları da sunulabilmektedir (YÖK, 2020b:5).

3.3.4. Projeye İlişkin Değerlendirme Ölçütleri

Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin bölgeler bazında çıktıları hakkında YÖK koordinasyonunda ilgili yerel paydaşlar ile periyodik değerlendirme toplantıları düzenlenmektedir.

YÖK’ün konuya ilişkin raporunda (2020b:16);

“Projenin başarılı olabilmesi, bölgenin ekonomik yönden gelişebilmesi için, bölge dışardan sürekliliği kesilmeden güçlü bilgi kaynakları ile desteklenmelidir. Bu desteği ve ilişki ağını bölgeye sağlayacak en önemli kurumların başında üniversiteler gelmektedir. Üniversitelerden buradaki beklenti, küresel bilginin akademik köprülerle perifer bölgelere transferidir.”

denilmektedir.

Aynı raporda (YÖK, 2020b:21), Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin başarılı olabilmesi için üniversitelere şu öneriler sıralanmaktadır:

“Akıllı uzmanlaşmaya önem verilmesi, odaklanan misyon çalışması doğrultusunda araştırma altyapısının güçlendirilmesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yoğun kullanımı ve böylece uluslararası teknolojik gelişmelere hızla ulaşılabilmesi, fikir havuzlarının oluşturulması, üniversiteye özellikle kendi öz kaynakları dışında fon sağlanması (AB proje destekleri, TÜBİTAK, SANTEZ...), kalkınma ajanslarına sunulan projelerin stratejilerinin AR-GE çalışmaları doğrultusunda belirlenmesine özen gösterilmesi, teknoparklar ve inovasyon merkezlerindeki çalışmaların odaklanan tematik alan doğrultusunda hedeflendirilmesi, bu alanda bölge işgücünün eğitimi, bölgenin potansiyeline bağlı olarak işgücünün artırılması, yapılan araştırmaların güçlü yayın kuruluşlarında yayına dönüşmesi, mezuniyet sonrası eğitimin (yüksek lisans, doktora) üniversitenin odaklandığı tematik alanda kümülatif olarak güçlendirilmesi, bölge ile güçlü entegrasyon çalışmaları.”

Bununla birlikte, projeye ilişkin değerlendirme ölçütleri ilk defa 2018 yılında YÖK tarafından oluşturulmuştur. Bu ölçütler; akademik, eğitim-öğretim ve paydaşlarla işbirliği başlıkları altında 36 kriterden oluşan gösterge setinde (Tablo 6) yer almaktadır.

Tablo 6. Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin Bölgesel Üniversitelere Yönelik Gösterge Seti

AKADEMİK	1- İhtisaslaşma alanında yürütülen yüksek lisans tez sayısı 2- İhtisaslaşma alanında yürütülen doktora tez sayısı 3- İhtisaslaşma alanında patent başvuru sayısı 4- İhtisaslaşma alanında faydalı model başvuru sayısı 5- İhtisaslaşma alanına yönelik görev alan akademisyen sayısı 6- İhtisaslaşma alanında alan indeksli yayın sayısı 7- İhtisaslaşma alanında SCI, SCI-Exp, SSCI, AHCI yayın sayısı 8- İhtisaslaşma alanında diğer üniversiteler ile ortak SCI, SCI-Exp, SSCI, AHCI yayın sayısı 9- Göreceli İhtisaslaşma Oranı (İhtisaslaşma alanında yapılan yayın sayısının üniversite bünyesinde yapılan yayın sayısına oranı / Türkiye’de ilgili ihtisas alanında yapılan yayın sayısının Türkiye’de yapılan toplam yayın sayısına oranı) 10- İhtisaslaşma alanında BAP sayısı ve bütçesi 11- İhtisaslaşma alanında TÜBİTAK projesi sayısı ve bütçesi 12- İhtisaslaşma alanında yurt dışı kaynaklı proje sayısı ve bütçesi 13- İhtisaslaşma alanında düzenlenen / gerçekleştirilen çalıştay / konferans / sempozyum sayısı 14- İhtisaslaşma alanında düzenlenen kurs / seminer / eğitim sayısı 15- İhtisaslaşma alanında YÖK 100/2000 Doktora Burs Programı öğrenci sayısı 16- İhtisaslaşma alanında TÜBİTAK 2244 Sanayi Doktora Programı öğrenci sayısı
EĞİTİM- ÖĞRETİM	1- İhtisas alanıyla ilgili açılan önlisans ders sayısı 2- İhtisas alanıyla ilgili açılan lisans ders sayısı 3- İhtisas alanıyla ilgili açılan lisansüstü ders sayısı 4- İhtisas alanıyla ilgili açılan önlisans program sayısı 5- İhtisas alanıyla ilgili açılan lisans program sayısı 6- İhtisas alanıyla ilgili açılan lisansüstü program sayısı
PAYDAŞLARLA İŞBİRLİĞİ	1- İhtisaslaşma alanında bulunduğu bölgedeki diğer kamu kurumlarıyla yürüttüğü ortak proje sayısı 2- İhtisaslaşma alanıyla ilgili bulunduğu bölgedeki destek veren kurumlar (kalkınma ajansı, KOSGEB, TKDK gibi) ile yürüttüğü ortak proje sayısı 3- İhtisaslaşma alanıyla ilgili bulunduğu bölgedeki özel sektör ile yürüttüğü ortak proje sayısı 4- İhtisaslaşma alanıyla ilgili bulunduğu bölgedeki sivil toplum kuruluşları ile yürüttüğü ortak proje sayısı 5- İhtisaslaşma alanıyla ilgili yürütülen uluslararası ortaklı proje sayısı 6- İhtisaslaşma alanıyla ilgili bulunduğu bölgedeki ilgili paydaşlarla oluşturulan ağ / işbirliği yapıları (danışma kurulu, sektör meclisleri vb.) sayısı 7- Danışma kurulu ve sektör meclisleri ile gerçekleştirilen işbirliği sayısı

- 8- İhtisaslaşma alanında üniversite faaliyetlerinden yararlanan kurum / kişi sayısı
- 9- İhtisaslaşma alanında üniversite araştırma altyapısını kullanan kurum / kişi sayısı
- 10- İhtisaslaşma alanında üniversite bünyesinde (TTO, TGB gibi) faaliyet gösteren firma sayısı
- 11- Üniversite-sanayi işbirlikli patent belge sayısı
- 12- İhtisaslaşma alanında sözleşmeye bağlanan iş / danışmanlık sayısı
- 13- İhtisaslaşma alanında ticarileşen ürün / hizmet sayısı (marka tescili, faydalı model, patent)
- 14- Mezunlardan ihtisaslaşma alanında çalışan sayısı (ihtisaslaşma alanından mezun olan öğrencilerin bölgede istihdam edilenlerinin sayısı)

Kaynak: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Tarım ve Hayvancılık Kalkınma Projesi Koordinatörlüğü, 2020

Göstergeler incelendiğinde, her üç başlığa ilişkin olarak daha önce pilot üniversiteler tarafından yerine getirilen faaliyetlerin “ihtisaslaşma” alanı özelinde yürütülenlerinin proje uygulama performansı bakımından temel alındığı görülmektedir. Bu saptama, aslında üniversitenin varoluşunu da betimleyen temel işlevlerinden vazgeçmenin mümkün olamadığı düşüncesini uyandırmaktadır. Söz konusu işlevlerin ihtisas alanları ile ilişkilendirilmesinden ibaret gösterge setinin, üniversitelerin ihtisas alanları ne olursa olsun tek içerikten oluşması, ihtisaslaşmanın tabiatı ile bağdaştırılamamaktadır. Nitekim projede her bir ihtisaslaşma üniversitesinden farklı alanlarda ihtisaslaşması beklenirken, tüm üniversite faaliyetleri genel bir gösterge seti ile performans ölçümüne konu olmaktadır.

DEĞERLENDİRME

AB tarafından Avrupa Yapısal ve Yatırım Fonu kapsamında 67 milyar avrodan fazla bütçe ayrılan akıllı uzmanlaşmanın AB üyesi devletlerde 180’den fazla uygulama örneği olmasına rağmen, Türkiye’de akıllı uzmanlaşma uygulamaları oldukça yenidir. Bu strateji, bazı kalkınma ajansları tarafından oluşturulan bölgesel yenilik strateji belgelerinde yer almakla birlikte, ulusal kalkınma planlarında henüz doğrudan atıf bulamamıştır. Öte yandan kavrama yakın olan “ihtisaslaşma” olgusuna ar-ge ve yenilik ile ilgili raporlarda sıklıkla yer vermeye başlanmıştır. Türkiye’de akıllı uzmanlaşma; politika öncesi değerlendirme yapılmaması, uygulamaların kavramın gerekliliklerini kısmen içermesi ve sistematik olmaması ile resmi bir girişimci keşif süreci bulunmaması yönlerinden eleştirilmektedir.

Diğer taraftan, bölge içi kaynaklarda ihtisaslaşma yoluyla yenilik yapma ve rekabetçiliğe yönelme eğilimi, bölgesel kalkınma açısından yükseköğretim politikasını harekete geçirmiş, üniversiteleri bölgesel kalkınmanın öznesi konumuna getirmiştir. Her ne kadar 1980’li yıllar itibarıyla piyasa odaklı üçüncü misyon üniversiteyi bir girişimci olarak bölgesine yaklaştırsa da, bu modelin yalnızca bilgi ve teknoloji transferi yoluyla üniversite-endüstri işbirliğine odaklanması bölge toplumunu kalkınma yolculuğunda dışarıda bırakmıştır. Bilimsel çalışmaların ticari değer kazanmasını öngören ÖDÖP, KÜSİ gibi spesifik programlar aracılığıyla kamu ve özel sektörün yanında üçüncü bir aktör olarak devreye giren girişimci üniversiteler, sektörel kısıtlılık içeren endüstriyel çıktı hedefi nedeniyle bölgeye tam olarak yerleşememiştir. Öte yandan akıllı uzmanlaşma stratejisi, üniversiteyi bölgeyle bütünleştiren toplum üniversitesi modelini talep etmektedir. Üniversitenin bölgesel öncelikler çerçevesinde ihtisaslaşması ve bölgesel öğrenme ağları ile ürettiği bilgiyi anonimleştirmesine dayalı bu modelde bölge halkı da yenilik yoluyla kalkınma sürecine dahil edilmektedir.

Bu çerçevede YÖK tarafından 2015 yılında başlatılan Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi, kalkınma hamlesini bölge öz kaynakları ve bölge toplumuyla beraber yapmayı amaçlamıştır. *RIS3* Rehberinde de belirtildiği gibi, dörtlü sarmal yönetim modeliyle eşleşen akıllı uzmanlaşma, Türkiye’de bu proje ile yeniliğin dördüncü ve en kritik aktörü olan bölge halkını kapsama almıştır. 2006 yılı ve sonrasında kurulan üniversiteler bölgelerinde istihdamı, yeniliği ve büyümeyi yaratacak önemli kuruluşlar olarak görülmüştür. Projenin pilot uygulamasında Uşak, Düzce, Burdur Mehmet Akif Ersoy, Kırşehir Ahi Evran ve Bingöl Üniversiteleri farklı alanlarda uzmanlaşarak bölgeye ekonomik ve sosyal değer katmayı hedeflemişlerdir. YÖK tarafından açıklanan akademik, eğitim-öğretim ve paydaşlarla işbirliği çıktıları çerçevesinde gösterge setinin oluşturulduğu projede, ek bir kaynak tahsisi olmaksızın üniversitelerden kaynak ve enerjilerini bölgesel kalkınmaya odaklamaları beklenmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA: ÜNİVERSİTE BÖLGESİNE YERLEŞTİ Mİ?

2006 yılı ve sonrasında kurulan üniversitelerin bölgelerinde kalkınmacı bir misyon üstlenmeleri ve bu yolla bölgelerin piyasaya entegrasyonuna katkı sağlamaları Türkiye’de yükseköğretim politikasında önemli bir dönüşüme işaret etmektedir. Bu üniversitelerin kaynaklarını ve akademik gayretlerini, belirlenen ihtisaslaşma alanlarında yoğunlaştırmaları ve bölgelerinde kalkınma açısından bir katalizör görevi üstlenmeleri öngörülmüştür. YÖK tarafından, bu üniversitelere diğer kamusal ve özel aktörlerle işbirliği yaparak başta üretim ve istihdam olmak üzere ekonomik faaliyetlere katkı sağlamaları yönünde doğrudan görev verilmesi söz konusu olmuştur. Üniversitelerin bölgelerin ekonomik potansiyeline göre ihtisaslaşması sürecinin; verimliliği sağlamaya dönük, yenilikçi, sürdürülebilir ve katılımcı biçimde gerçekleştirilmesi istenmiştir. Zira özellikle 2008 küresel krizi sonrasında bölgelerin ekonomik bütünleşmesinde önemli görülen verimlilik ve sürdürülebilirlik ilkeleri, bir bölgesel araştırma ve yenilik stratejisi olan akıllı uzmanlaşmaya içkin biçimde, bölgesel kalkınmaya yönelik projeler kapsamında yürütülen faaliyet ve uygulamalara yansımaktadır. YÖK de, ilk defa 2020 yılında, bölgesel kalkınma odaklı yükseköğretime ilişkin raporunda, akıllı uzmanlaşma konusuna bir bölüm ayırmış (2020b:10-11), üniversitelere öneriler kısmında “*akıllı uzmanlaşmaya önem vermek*” önerisini ilk sıraya almıştır (2020b:21).

Bu çerçevede Avrupa’da başlatılan HESS projesi gibi Türkiye’de uygulamaya konulan Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin altı yıla yakın bir süredir devam ediyor olması, buna karşılık basılı ve elektronik çalışmalar çerçevesinde yapılan literatür taraması sonucunda, projenin ilk aşamasında belirlenen beş pilot ihtisaslaşma üniversitesinde yürütülen faaliyetlerin performans göstergelerine yansımalarının değerlendirildiği bir akademik çalışmaya rastlanılmaması bu araştırmanın

ana motivasyon kaynağıdır. İlgili strateji belgeleri ve raporlarda akıllı uzmanlaşmaya bölgesel kalkınmanın itici gücü olarak yer verilmesinin yanı sıra, Türkiye’de kalkınmacı bir misyon çerçevesinde dönüşen yükseköğretim politikasının bir yansıması olarak başlatılan Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin akıllı uzmanlaşma ve bölgesel kalkınma arasındaki etkileşimi yoğunlaştıran bir işlev taşıyıp taşımadığının incelenmesi önemli görülmektedir. Bu nedenle, bu tez kapsamında yapılacak araştırmanın, projenin mevcut uygulamasına ve geleceğine ışık tutacağı, ayrıca projeye içkin olduğu savlanan akıllı uzmanlaşma ile ilgili yönlerin keşfedilmesi bakımından yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu bölüme de adını veren, *üniversitenin bölgesine yerleşip yerleşmediği* sorusu, Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi kapsamındaki uygulamaların beklenen performans düzeyini karşılayıp karşılamadığı ile ilişkilendirilmiştir.

“Değerlendirmenin genel amacı, kişi ve kuruluşların vatandaşlar adına planlarını, politikalarını ve uygulamalarını geliştirmelerine yardımcı olmaktır” (Weiss, 1999:469). Rutman (1980:17), program değerlendirmesini, “uygulanan programların etkinliğini ölçmek için araştırma yöntemlerinin kullanılması” olarak tanımlar. Politika ve program değerlendirme süreci ile ilgili pek çok yazar (Nachmias, 1979; Wholey vd., 1970), değerlendirmenin “devam eden politikalara” odaklandığını belirtir. Program değerlendirenler, değerlendirmelerinin biçimlendirici veya özetleyici bir amaç güdeceği konusunda hemfikirdir; diğer bir ifadeyle bu amaç ya programın iyileştirilmesine ya da devam ettirilip ettirilmeyeceğine karar verilmesine ilişkindir (Worthen, 1990:42). Nitekim politika veya programın amaçlarına ulaşması için uygulanan kararların, amaçlara dönük hedefler üzerindeki etkisinin sistematik biçimde ölçülmesi uygulama sırasında yol gösterici olabilmektedir.

Vedung (2017:11), “bir değerlendirme, sistematik veri toplama ile gerekli kriterlerin ve performans standartlarının titizlikle uygulanması gibi bazı asgari kalite standartlarını karşılamalıdır” demektedir. Bu sayede değerlendirme sonuçları; “yöneticilere yürürlükteki politikalarını devam ettirme veya sonlandırma konusunda yardımcı olur, başarılı program ve politikaların genişlemesi ve kurumsallaşmasını öte yandan başarısız olanların bırakılmasını sağlar, hangi programların veya program unsurlarının revize edilmesi gerektiğini gösterir” (Weiss, 1999:470).

Bu çerçevede, henüz kapsamlı bir akademik değerlendirmesine rastlanılmamış olan Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyona Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin bir değerlendirmeye tabi tutulmasının hem teorik hem de pratik sonuçları olacağı düşünülmektedir. Araştırmaya ilişkin adımlar izleyen alt başlıklarda yer almaktadır.

4.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyona Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin özellikleri ve uygulama sonuçları araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Bu kapsamda projenin ana fikri, mali kaynakları, temel unsurları, akıllı uzmanlaşmaya ilişkin özellikleri, uygulanmasına dair direnç ve desteklerin neler olduğu ile proje öncesi dönem ve proje dönemine ait performans göstergelerinin karşılaştırılması yoluyla başarı durumu araştırılacaktır.

4.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Yükseköğretimin bölgesel kalkınmadaki rolü ve işlevleri bakımından dünyada ve Türkiye’de yapılan birçok araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmaların önemli bir kısmı (Arik ve Nsiah, 2004; Binici ve Koyuncu, 2015; Blackwell, Cobb ve Weinberg, 2002; Bleaney vd., 1992; Carroll ve Smith, 2006; Çetin, 2007; Dalğar, Tunç ve Kaya, 2009; Erkekoğlu, 2000; Felsenstein, 1996; Lewis, 1988; Öztürk vd., 2011), bölgesel bir aktör olan üniversitelerin çalışan insan kaynağı, öğrenci hareketliliği, yetiştirilen beşeri kütle

ve yapılan ar-ge çalışmaları ile teknoloji transferi açılarından bölge ekonomilerine katkıları bağlamında değerlendirmeler sunmaktadır.

Öte yandan, ulusal yenilik sistemlerinin ulus altı birimler için standartlaştırılmış strateji ve hedeflerinden bölgesel nitelikleri hesaba katan bölgesel yenilik sistemlerine doğru yönelen bir kalkınma anlayışı egemen olmaya başladığından, yükseköğretimin bölgeleri için ürettiği yenilik de ekonomiye katkıları bağlamında ele alınmaktadır. Bu noktada yükseköğretim politikasının, yirmi birinci yüzyılın ilk on yılında ortaya çıkan ve olgunlaştırılan bir araştırma ve yenilik stratejisi olan akıllı uzmanlaşma kavramının bölgesel kalkınmadaki rolünü işlevsel hâle getirdiği düşünülmektedir. Akıllı uzmanlaşma stratejisi, bölgelerin öz kaynaklarını değerlendirerek buralarda atıl kalan alanları ekonomiye kazandırmayı ve geleneksel faaliyetleri modernize etmeyi hedeflemektedir. Bölgelerde en iyi yapılan veya yapılma potansiyeline sahip faaliyetlerde ihtisaslaşmayı öneren bu strateji, söz konusu faaliyetlerin keşfi ve değerlendirilmesi açısından bilimsel bilgi üreten kuruluşlara ihtiyaç duymaktadır. Nitekim AB bölgelerinde yoğun olarak uygulanan akıllı uzmanlaşmanın, yükseköğretim kurumları ile bölgesel ekonomik paydaşlar arasında kurulan coğrafi işbirliklerince desteklendiği, bunun da konuyla ilgili alanyazına yansıdığı görülmektedir.

Türkiye’de bölgesel kalkınma politikaları bağlamında AB’ye kıyasla yeni uygulama alanı bulan ve esasen bir politika transferi konusu olan akıllı uzmanlaşma için bölgesel aktörlerin çabası önemli görülmektedir. Bu çerçevede bölgesel ihtisaslaşma projeleri, yükseköğretime bölgesel kalkınma bakımından resmi bir misyon yüklemektedir. Yenilikçi faaliyetler aracılığıyla bölgesel kalkınmayı gerçekleştirmek üzere benimsenen akıllı uzmanlaşma stratejisi, bölgelerin gelişmeye yatkın alanlarının keşfini ve ıslah edilmesini yükseköğretime bırakmaktadır. Bununla birlikte, yeni bölgeselleşme yaklaşımının yerel aktörler arasında ağ yönetişimine ve işbirliğine dayalı

ilişkileri önermesi, üniversitelerin yanı sıra kalkınma ajansları, il yönetimleri, yerel yönetimler, ticaret ve sanayi odaları ile diğer iş ve sivil toplum kuruluşlarının bölgesel kalkınmaya dönük faaliyetlere paydaşlar olarak katılımını güçlendirmektedir. Bu bağlamda, üniversitelerin yeni resmi rolüne ilişkin politikanın yönetsel bakımdan gerek teorik gerekse pratik sonuçlarının neler olduğu veya olabileceği yönetim bilimi araştırmacısı olan bizlerde ilgi uyandırmaktadır.

Bölgesel kalkınma, yükseköğretim politikası ve yenilik politikası yönetim bilimi literatürünün temel inceleme konularındandır. Bu konularda yapılan bilimsel çalışmalar amaç, kapsam, yararlanılan kuramsal altyapı ve parametreler, araştırma tasarımı, incelenen örneklemin özellikleri gibi birçok düzlemde birbirinden farklılaşmaktadır. Bu araştırmada ise, panoramik bir kavrayışla, 2015 yılında başlatılan Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi kapsamında 2016 yılından itibaren faaliyet gösteren ilk pilot üniversitelerin ihtisaslaştıkları alanlardaki uygulamalarının bölgesel kalkınmaya dönük çıktılarının, yükseköğretim politikasıyla bütünleşik biçimde ele alınarak incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma, akıllı uzmanlaşma ile belirginleşen ihtisaslaşma eğilimlerinin bölgesel kalkınmaya etkisinde yükseköğretim ile ilgili boyutları öne çıkararak yükseköğretim politikasına verilen üçüncü misyonun rolünü keşfetmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, bu tezin temel araştırma sorusu, akıllı uzmanlaşma yoluyla bölgesel kalkınmanın sağlanması bakımından yükseköğretimin işlevsel bir kanal olarak görülüp görülemeyeceği olduğundan, bu araştırmada incelenen yükseköğretim projesinin akıllı uzmanlaşma ile bağlantılı özelliklerinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

Bu kapsamda başvuru araştırma yöntemine 4.4. bölümünde yer verilmektedir. Araştırmanın bölgesel kalkınma, akıllı uzmanlaşma ve yükseköğretim politikası arasındaki ilişkileri, yönetim biliminin bir alt dalı olan kamu politikası bağlamında

politika değerlendirmesine d6n6k araçlarla ele alması nedeniyle, ilgili literat6re 6nemli bir katkı sunacağı değerlendirilmektedir.

Bu çerçevede araştırmanın amacı, B6lgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi ilk aşama pilot uygulamasının 6zelliklerini ve başlangıcından bug6ne somut çıktılarını araştırmak, bu kapsamda akıllı uzmanlaşma ile bağlantısını ortaya koymak ve projenin geleceğine ilişkin 6neriler sunmaktır.

4.3. ARAşTIRMANIN KAPSAMI

Araştırma, T6rkiye'nin beş kalkınma b6lgesinde y6r6t6len B6lgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi ilk aşama pilot uygulamasının 6zelliklerinin ve çıktılarının değerlendirilmesini kapsamaktadır. S6z konusu kalkınma b6lgeleri, İBBS D6zey II'ye g6re oluşturulan TR42 (Kocaeli, D6zce, Sakarya, Yalova, Bolu), TR33 (Afyonkarahisar, K6tahya, Manisa, Uşak), TRB1 (Malatya, Elazığ, Bing6l, Tunceli), TR61 (Isparta, Antalya, Burdur) ve TR71 (Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde) b6lgeleridir.

4.4. ARAşTIRMANIN Y6NTEMİ

Kamusal bir eylemin değerlendirilmesinde genellikle etkililik, verimlilik, uygunluk, iç tutarlılık ve dış tutarlılık olmak 6zere beş t6r kriter esas alınmakta olup bu kriterlerden ilk ikisi nicel analizi; diğerleri ise nitel analizi gerektirmektedir (Usta, 2014:15). Bu kapsamda araştırmada, nicel ve nitel y6ntemlerin bir arada bulunduğu karma y6ntem uygulanmıştır. Araştırmanın y6ntemine ilişkin bu b6l6mde; nicel araştırma için hipotezler, nitel araştırma için araştırma deseni ve araştırma soruları, nicel ve nitel araştırmalar için ise veri toplama teknikleri, 6rneklem seçimi ve verilerin analiz y6ntemleri açıklanmaya çalışılmıştır.

4.4.1. Hipotezler

Patentleme faaliyetleri, dünyanın dört bir tarafında birçok ülkede hızlı bir şekilde bilgiyi ticarileştirmektedir. 1975-2002 dönemi için Doğu Asya ekonomi kaplanlarına verilen patentleri inceleyen Mathews ve Hu (2011:99), Kore ve Tayvan'ın patent sayılarının hızla artmakta olduğunu, özellikle Tayvan'ın kişi başına patentleme açısından arayı açtığını görmüş; bu ekonomilerin yenilik sınırına yaklaştıkları savının, yenilik kapasitelerine dayalı patentleme hızları incelendiğinde daha da güçlendiğini ileri sürmüştür. Wong (2011:194) da, Singapur Ulusal Üniversitesinde yükseköğretimin işlevlerinin 2000 yılı sonrası dönemde eğitim ve araştırma gibi geleneksel olanlardan patentleme, lisanslama ve yeni girişimleri şirketleştirme gibi ticari işlevlere kaydığını belirtmektedir.

Patent artış hızındaki nedenler incelendiğinde, kuşkusuz ilk sırayı teknolojik gelişmeler ve bilginin küreselleşmesi almaktadır. “1980’ler sonrasındaki patent artışı politika veya mevzuatla değil biyomedikal, elektronik ve enformasyon teknolojileri alanlarındaki fırsatlarla ilgilidir” (Yusuf, 2011:11).

Yirminci yüzyılın büyük kısmında patentleme dışındaki faaliyetler, ABD yükseköğretimi için en az patentleme ve lisanslama kadar önemli olmuştur (Mowery, 2011:155). Buna rağmen tanımları gereği buluşçulukla ilgili olan patent verileri, yavaş değişen bir standarda dayanmaları ile eşsiz ve objektif bir ekonomik gösterge olmaya devam etmektedir (Griliches, 1990:1661).

“Patent ve yenilik, yeni bilginin bölgesel üretiminin ölçütleri sayılır” (Acs, Anselin ve Varga, 2002). Bu açıdan, bölgesel yenilik ile ilgili akademik çalışmaların çoğunda patent hâlâ önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Hong ve Su (2013), 1985'ten 2004'e kadar Çin patent verilerini inceledikleri çalışmalarında, coğrafi mesafenin ve diğer değişkenlerin bileşik etkisine odaklanarak Çin'deki resmi üniversite-

endüstri işbirliklerinin analizini gerçekleştirmiştir. Fukugawa (2013), Japonya’da üniversiteden kaynaklanan bilginin küçük teknoloji firmalarına yayılmasını incelediği çalışmada, söz konusu firmaların ar-ge üretkenliğini ar-ge personeli başına düşen patent sayısı ile ölçmüştür. Petruzelli (2011), teknolojik ilgililik, mevcut işbirliklerine dayalı eski bağlar ve coğrafi mesafenin üniversite-endüstri ilişkisinde ortak yenilik değeri üzerindeki etkisini irdelerken, ar-ge performansını ortak patent verileri ile test etmiştir. 1985-2000 yılları arasında İtalya’da yeni üniversitelerin açılmasının bölgesel yeniliği nasıl etkilediğini inceleyen Cowan ve Zinovyeva (2013) ampirik çalışmalarında, bölgelerdeki işletmelerin patent sayılarını analiz etmişlerdir. Bölgesel yenilik kapasitesinin imalat sektörü içindeki yayılımını araştıran Quatraro (2009), 1980-2001 yılları arasında İtalyan bölgeleri için patent sayılarını incelemiştir.

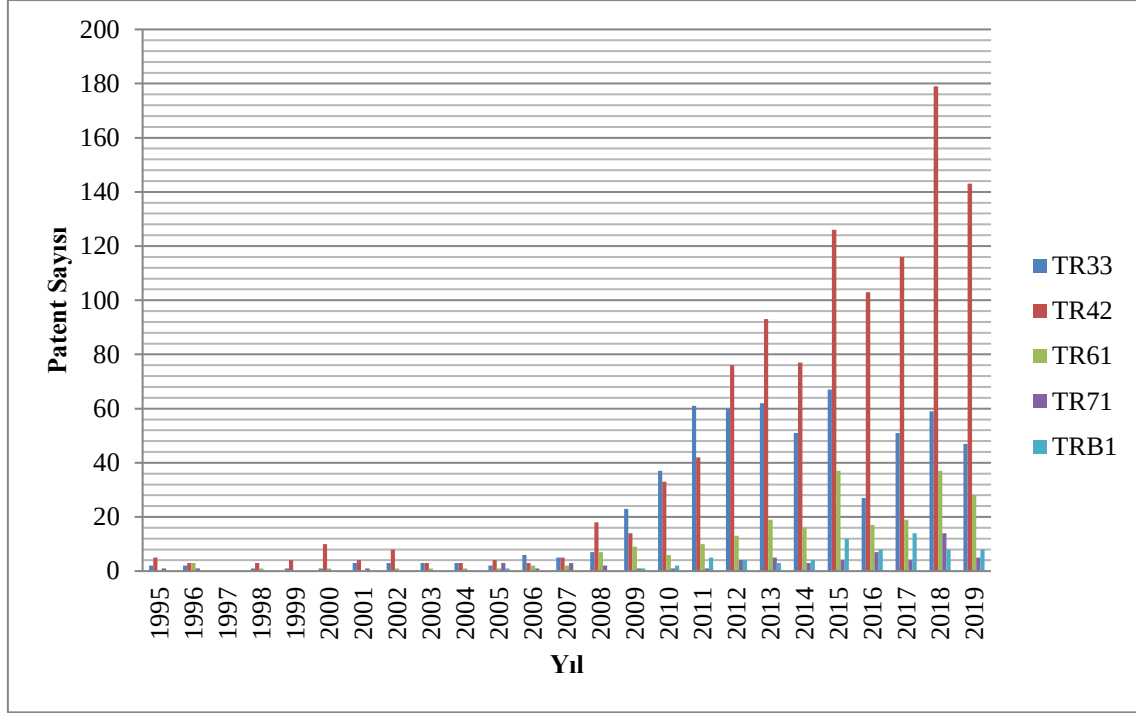
Şahin ve Altuğ (2017), İstanbul, Ankara ve İzmir gibi yenilikçi bölgelerin imalat sanayinde hangi sektörlerde uzmanlaştığını araştırırken, bu bölgelerde imalat sanayi alt sektörlerinin patent başvurularını yenilikçi uzmanlaşma endeksi ile analiz etmişlerdir. Lenger (2006:147), Türkiye’de bölgesel yenilik başarımını ve devlet üniversitelerinin araştırma etkinliklerini incelerken, Türk Patent Enstitüsü’ne tescil ettirilen ve patenti alınan yenilik verilerinden yararlanmaktadır. MEVKA’nın “Akıllı Uzmanlaşma Temelinde Konya-Karaman Bölgesel Yenilik Stratejisi (2014-2023)” başlıklı raporunda da, inovasyon endeksi oluşturmak üzere gerçekleştirilen faktör analizinde “on bin kişi başına patent tescili” bir değişken olarak dikkate alınmıştır.

Patent, bölgesel kalkınmada önemli bir etmen olan bölgesel yeniliğin ölçümünde kullanılan bölgesel yenilik endekslerinde yer almakla beraber, yükseköğretim alanı ile doğrudan bağlantılı somut bir parametre olarak da kabul edilmektedir. Nitekim, YÖK tarafından Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi için belirlenen 36 temel göstergeden birisi, üniversitelerin ihtisaslaştıkları alandaki patent

başvuru sayılarıdır. Bu bağlamda, ihtisaslaşma alanında tescil edilen patentler; bölgesel yeniliğe dayalı kalkınma, yükseköğretim ve akıllı uzmanlaşma konularının kesişiminde yer alan somut çıktılardan biri olarak görülmüştür. Projenin bölge halkına gelir getirici faaliyetlerin artırılması amacı dikkate alındığında patentin ticarileşme boyutu yüksek bir gösterge olarak bölgesel ekonomi üzerinde etkisi doğrudan gözlemlenebilir bir veri olduğunun düşünülmesi, bu çıktının araştırma kapsamında tercih edilme sebebidir. Bu çerçevede, çalışmamızda incelenen proje, bölgesel kalkınma odaklı bir ihtisaslaşma projesi olduğundan, bölgesel yenilik göstergelerinden kabul edilen patent tesciline ilişkin verilerin projenin başarı durumunu ölçmede kullanılabileceği değerlendirilmiştir.

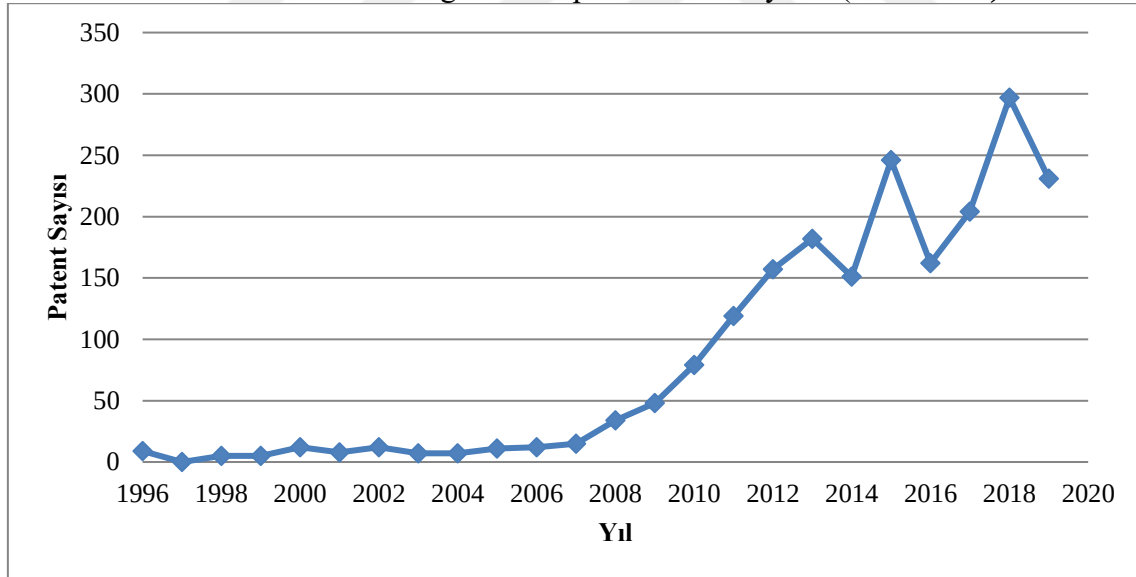
Yeni bölgeselleşme yaklaşımının benimsendiği 1990'ların ortalarından itibaren TR42, TR33, TRB1, TR61 ve TR71 bölgeleri için tescilli patent verilerine Grafik 1'de yer verilmektedir. Grafik 1 incelendiğinde, anılan bölgelerde tescilli patent sayıları için 2008 yılının önemli bir kırılma noktası olduğu ve genel bir artış eğiliminin bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte, tüm bu bölgeler için toplam patent sayısının gösterildiği Grafik 2'nin incelenmesinden, 2014, 2016 ve 2019 yıllarında tescil edilen patentlerin kendilerinden bir önceki yıla göre düşüş göstermesi nedeniyle bahse konu bölgeler için patent çalışmalarının istikrarlı olmadığı kanaatine varılabilir.

Grafik 1. Bölgelerin Patent Verilerinin Yıllara Göre Dağılımı (1995-2019)

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu (2020) verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 2. Yıllara Göre Bölgelerin Toplam Patent Sayıları (1995-2019)

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu (2020) verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Patent verilerinin yıllık olarak elde edilebilmesi, 2016'da resmi olarak başlatılan pilot uygulamanın ilk somut çıktılarının en erken bir yıl sonra alınabileceğinin düşünülmesi ve ulaşılabilen en son yıllık verinin 2019 yılına ait olması nedeniyle, tezimiz bağlamında 2017-2019 yıllarını kapsayan uygulama dönemi proje dönemi olarak kabul

edilmiştir. Proje dönemine mukabil uygulama öncesini kapsayan üç yılın da proje öncesi dönem olarak belirlenmesinin uygun olacağı değerlendirilerek 2014-2016 yılları arası ise proje öncesi dönem olarak saptanmıştır.

Nicel araştırma kapsamında aşağıdaki hipotez (H1) araştırılacaktır.

H0: TR42, TR33, TRB1, TR61 ve TR71 bölgeleri için 2017-2019 yılları arasında tescil edilen patent sayıları ile 2014-2016 yılları arasında tescil edilen patent sayıları farklılık göstermemektedir.

H1: TR42, TR33, TRB1, TR61 ve TR71 bölgeleri için 2017-2019 yılları arasında tescil edilen patent sayıları ile 2014-2016 yılları arasında tescil edilen patent sayıları farklılık göstermektedir.

Hipotezin (H1) desteklenmesi halinde, nicel araştırmamızın ikinci bölümüne geçilerek tescil edilen patent sayıları arasındaki farkın, üniversite işbirliği ile alınan ve üniversitelerin ihtisaslaşma alanında olan patentlerle ilgisi olup olmadığı değerlendirilecektir. Söz konusu bölümde, çalışmanın kapsadığı yıllarda bölgelere ait tescilli patentlerin uluslararası patent sınıflandırmasına göre konuları ve üniversite işbirliğinde alınıp alınmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır.

4.4.2. Araştırma Deseni ve Araştırma Soruları

Araştırma Deseni: Bu araştırma kapsamında politika değerlendirme araştırma deseni kullanılmıştır. Bu araştırma deseni, politika performansının değerlendirilmesine ilişkin tüm bilgileri elde etmek için bir politika programını süreç ve sonuç bazında araştırmayı amaçlamaktadır (Wollmann, 2017:393). Gül (2015:17), bu araştırma deseni ile belirli bir kamusal probleme yönelik kamu politikasının uygulama çıktılarının bilimsel yöntemle elde edilen veriler çerçevesinde çözümlenebildiğini ifade etmektedir. Bu kapsamda Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinde

2016 yılından itibaren faaliyet gösteren ilk pilot üniversitelerin ihtisaslaştıkları alanlardaki uygulama sonuçlarının bölgesel kalkınma ve yükseköğretim politikası bağlamında ne ölçüde etkili olduğunu değerlendirmeye dönük uygulamalı bir araştırma yapılması hedeflenmiştir. Kamu politikası değerlendirme sürecinin, kamu politikalarının toplum üzerindeki etkilerini amaçsal olarak değerlendirmesi ve ölçmesinin; uygulama sürecini aydınlatması ve etkilerini ortaya koyması bakımından fayda sağlayacağı öngörülmektedir (Usta, 2014: 22).

Yeni bölgeselleşme yaklaşımı çerçevesinde ekonomik kalkınmada öncü duruma gelen bölgelerin kalkınmaya açık potansiyel alanlarının keşfedilmesi açısından yükseköğretime verilen üçüncü misyonun akıllı uzmanlaşma ile bağlantısının incelendiği tezin nitel araştırma bölümünde aşağıda yer alan araştırma sorularına yanıt aranmaktadır.

Araştırma Soruları: Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi, ilk pilot uygulamasının özellikleri ve sonuçları itibarıyla, akıllı uzmanlaşma yoluyla bölgesel kalkınma açısından işlevsel midir?

Pilot Uygulama Özelliklerine İlişkin Alt Araştırma Soruları:

1. Projenin ana fikri/temel amacı nedir?
2. Projenin temel unsurları ve yönetsel özellikleri nelerdir?
3. Projenin akıllı uzmanlaşmayı destekleyen yönleri nelerdir?
4. Projenin kaynakları ve bu kaynaklara ilişkin özellikler nelerdir?
5. Projenin uygulanmasında engeller ve destekler nelerdir?

Pilot Uygulama Sonuçlarına İlişkin Alt Araştırma Soruları:

1. Projenin hedef ve çıktıları göz önünde bulundurulduğunda, uygulandığı bölgelerde geline aşamada performans düzeyi/başarı durumu nasıl değerlendirilmektedir?
2. Projenin geliştirilmesine yönelik öneriler nelerdir?
3. Proje çıktıları ve projenin geliştirilmesine yönelik öneriler akıllı uzmanlaşma yoluyla kalkınma açısından ne ifade etmektedir?

4.4.3. Veri Toplama Teknikleri

Araştırma kapsamında kantitatif veriler iki aşamada toplanmıştır.

İlk olarak, Türk Patent ve Marka Kurumunun internet sitesinde yer alan, 2014 ve 2019 yılları dahil olmak üzere toplam altı yılı kapsayan patent tescillerinin illere göre dağılım verileri kullanılmıştır. Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyona Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin bölgelerde fark yaratıp yaratmadığının anlaşılabilmesi amacıyla söz konusu projenin faaliyet gösterdiği yıllar ile projenin olmadığı yıllar arasında patent tescillerinin illere göre dağılım sayısında anlamlı bir farklılığın olup olmadığının ortaya konulması hedeflenmiştir. Bu kapsamda proje öncesi dönem ve proje dönemi için bölgesel kalkınma ve yükseköğretim politikasının kesişiminde yer alan önemli parametrelerden olan patent verileri, verilerin analiz edileceği *IBM Statistical Package for the Social Sciences (SPSS Statistics)* 22 paket programına kaydedilmiştir.

İkinci olarak, patent verilerinin ihtisaslaşan üniversiteler ile bağlantısını kurabilmek amacıyla Türk Patent ve Marka Kurumuna başvuru yapılarak, 2014-2019 yılları arasında; İBBS Düzey-II uyarınca oluşturulan TR42 (Kocaeli, Düzce, Sakarya, Yalova, Bolu), TR33 (Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak), TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli), TR61 (Isparta, Antalya, Burdur) ve TR71 (Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde) bölgelerinde tescil edilen patentlerin konularına göre sınıflandırılmasına ve bu patentlerden üniversite işbirliği ile tescil edilenlerinin hangileri olduğunun bilinmesine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Türk Patent ve Marka Kurumundan alınan cevaba göre nicel analize devam edilmiştir.

Diğer taraftan, mülakat ve doküman-belge incelemesi, bu çalışmada tercih edilen nitel veri toplama teknikleridir.

İlk olarak, pilot üniversitelerce sürdürülen çalışmaların özellikleri ve başarı durumunun değerlendirilmesi amacıyla “mülakat” tekniğine başvurulmuştur.

Bilgi edinmek için mülakat (görüşme) tekniğinin oldukça yaygın olması “bir görüşme toplumunda yaşadığımız” hissini uyandırmaktadır (Atkinson ve Silverman, 1997; Fontana ve Frey, 2005; Silverman, 2001). “Görüşme toplumu, araştırma bağlamının çok ötesine geçerek, görüşmenin kurumsal desteğini genişletir” (Gubrium ve Holstein, 2001:27). Bu nedenle mülakat, nitel araştırmalarda veri toplama teknikleri arasında ayrı bir önem taşır. Araştırmamızda bu teknik sayesinde, alanında yetkin kişilerin sahip olduğu bilgilerden yararlanılarak veri kaynağının teyidi sağlanabilmiş ve derinlemesine bilgi elde edilebilmiştir.

“En yaygın mülakat biçimi bireysel, yüz yüze sözlü değişimdir, ancak mülakat aynı zamanda yüz yüze grup alışverişi, postayla veya kendi kendine uygulanan anketler ve telefon anketleri şeklinde de yapılabilir. Yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış veya yapılandırılmamış olabilir.” (Fontana ve Frey, 2005:645). Yapılandırılmış mülakatta, görüşmeci tüm katılımcılara önceden belirlenmiş aynı dizi soruyu sorarken (Fontana ve Frey, 2005:649); yarı yapılandırılmış mülakatta, görüşmeci katılımcılara hem önceden hazırladığı soruları sorar hem de katılımcının yanıt ve yorumlarına göre ek sorular sorabilir (Sığrı, 2018:237). Bu sebeple, yarı yapılandırılmış bir mülakatta, önemli metin bölümleri her zaman sorulan sorunun doğrudan bağlamında bulunmaz; bir soruya beklenen yanıtın tamamen farklı bir bağlamda farklı bir soruya yanıt olarak tekrar ortaya çıkması olasıdır (Schmidt, 2004:255).

Bu çerçevede, önceden hazırlanmış sorularla birlikte katılımcıların cevap ve yorumlarına göre ek sorularla form kazanan yarı yapılandırılmış mülakat soruları çerçevesinde alanında yetkin kişilerle birebir mülakatlar yapılmıştır. Mülakat soruları, araştırma sorusu ve alt araştırma sorularına cevap bulunması amacıyla titizlikle

hazırlanmış olup bu kapsamda genellikle katılımcıların yaklaşım ve deneyimlerini ortaya çıkarmaya yönelik derinlemesine sorular tercih edilmiştir.

İkinci olarak, 2016 yılından itibaren pilot üniversitelerde gerçekleşen faaliyetlerin analiz edilebilmesi amacıyla “doküman-belge incelemesi” tekniğine başvurulmuştur.

Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi kapsamında 2016 yılından itibaren faaliyet gösteren ilk beş pilot üniversite olan Uşak Üniversitesi, Bingöl Üniversitesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Düzce Üniversitesi ve Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi tarafından yürütülen çalışmaların somut çıktılarının incelenebilmesi amacıyla YÖK’ün ve söz konusu üniversitelerin yayımlanmış olan raporları taranmış ve ilgili görülen bilgiler derlenmiştir. Ayrıca, bölge kalkınma ajanslarının da yayımlanmış bölge planları ve Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi kapsamında yürüttükleri faaliyetlere ilişkin raporları taranmıştır.

Bununla birlikte, konunun paydaşları olan kurumların resmi görüş ve değerlendirmelerine başvurulmuştur. Bu kapsamda, Strateji ve Bütçe Başkanlığı ile Bingöl Valiliği, Uşak Valiliği, Burdur Valiliği, Düzce Valiliği, Kırşehir Valiliği, Bingöl Belediyesi, Uşak Belediyesi, Burdur Belediyesi, Düzce Belediyesi ve Kırşehir Belediyesine yazılı olarak proje hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi yetkilileri, mülakata katılmak yerine yazılı cevap vermeyi tercih ettikleri için, bu üniversiteden alınan yanıtlar da doküman-belge incelemesi kapsamında değerlendirilmiştir.

4.4.4. Araştırmanın Örneklemi

Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin pilot uygulamasının ilk aşaması 5 üniversiteyi kapsadığından, patent verilerinin analizini

içeren nicel araştırmamızın evreni ve örnekleme 5 üniversitenin bulunduğu 5 kalkınma bölgesidir.

Nitel araştırmamızda ise, projenin çıktılarının değerlendirilmesine yönelik olarak araştırma sorularını yetkin bir düzeyde yanıtlayabilecek katılımcılardan örneklem oluşturulmuştur. Projede yer alan, proje uygulamalarını yürüten veya proje kapsamında faaliyetlerin sürdürülmesine destek veren YÖK üyesi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bürokratı, üniversite öğretim üyeleri ve kalkınma ajansı uzmanları araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bu bağlamda rasgele örnekleme yerine duruma en uygun örneklemin seçilmesi esas alınmış olup projenin içeriği ve gelişimi hakkında bilgi sahibi kişiler katılımcı olarak seçilmiştir. Olasılığa dayalı olmayan örneklem tekniklerinden biri olan kartopu örnekleme tekniği kullanılarak evrenden bir kişiyle temas kurulmuş olup ardından temas kurulan kişinin yardımıyla daha fazla kişi örnekleme dahil edilmiştir. Örneklem, her bir temas kurulan kişinin araştırma sorularını yanıtlayabilecek yeni kişileri önermeleri doğrultusunda genişletilmiştir.

Araştırma kapsamında on dört uzman kişi ile irtibata geçilerek kendilerine mülakat talebi iletilmiş, bunlardan onu ile mülakat gerçekleştirilebilmiştir. Tablo 7’de çalışmanın örneklemini oluşturan katılımcıların mesleki ve kurumsal dağılımı gösterilmiştir. Şubat-Mart 2021 tarihlerinde sekiz katılımcı ile elektronik ortamda *Zoom* uygulaması aracılığıyla, bir katılımcı ile telefon aracılığıyla, bir katılımcı ile ise elektronik posta yoluyla yazılı olarak birebir mülakat yapılmıştır. Mülakat gerçekleştirilmenin mümkün olmadığı dört kişiden ikisi pilot üniversite proje koordinatörü olup; kurumlarına yapılan yazılı başvurulardan birine doküman-belge incelemesi tekniği ile analiz edilebilecek düzeyde yanıt alınmış, diğeri ise mülakat talebini yazılı olarak geri çevirmiştir.

Birebir mülakatlar yarı yapılandırılmış mülakat formu aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Baş ve Akturan (2013) araştırmacının, kendisini ve araştırma amacını katılımcıya açık bir şekilde ifade etmesinin önemine değinmektedir. Bu hususlara dikkat edilerek araştırmanın amacı hakkında katılımcılara bilgi verilmiş, aydınlatılmış onam formu sunularak katılımcıların sözlü onayları alınmış ve mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte etik kurallara dikkat edilmiş olup mülakat sorularında ve görüşme sürecinde her türlü ayrımcı söylem ve/veya davranıştan kaçınılmıştır. Mülakat sırasında katılımcıların sorulara verdikleri cevaplar not edilmiş ve izinleri dâhilinde görüntü ve ses kaydı alınmıştır. Görüşmeler yaklaşık 25-30 dakika sürmüştür.

Tablo 7. Katılımcıların Mesleki ve Kurumsal Dağılımı

<i>Katılımcılar</i>	<i>Kurumu</i>	<i>Mesleği</i>
<i>Katılımcı 1</i>	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı	Uzman
<i>Katılımcı 2</i>	Zafer Kalkınma Ajansı	Uzman
<i>Katılımcı 3</i>	Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
<i>Katılımcı 4</i>	Ahiler Kalkınma Ajansı	Uzman
<i>Katılımcı 5</i>	Fırat Kalkınma Ajansı	Uzman
<i>Katılımcı 6</i>	Düzce Üniversitesi	Öğretim Üyesi-Proje Koordinatörü
<i>Katılımcı 7</i>	Uşak Üniversitesi	Öğretim Üyesi-Proje Koordinatörü
<i>Katılımcı 8</i>	Bingöl Üniversitesi	Öğretim Üyesi-Proje Koordinatörü
<i>Katılımcı 9</i>	YÖK	YÖK Üyesi-Proje Yürütücüsü
<i>Katılımcı 10</i>	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Bürokrat-Genel Müdür Yardımcısı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

4.4.5. Güvenilirlik ve Geçerlilik

Araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini temin eden başlıca unsur hem nicel hem de nitel araştırma yöntemlerini birlikte içeren karma metodun uygulanmış olmasıdır. Üçgenleme, araştırma veya bulguların geçerliliğini (Cutcliffe ve McKenna, 1999) ve güvenilirliğini (Golafshani, 2003) artırmak için kullanılan bir strateji olarak tanımlanmaktadır. Nicel ve nitel araştırma yöntemlerine birlikte başvurulmuş karma metot ile birden fazla veri kaynağı kullanılarak veri üçgeni oluşturulmaktadır (Golafshani, 2003; Weis ve Fine, 2000). Bu araştırma kapsamında da patent verilerinin analizinden

oluşan nicel araştırma ile mülakat ve doküman-belge incelemesinden oluşan nitel araştırma beraber yürütülerek üçgenleme yapılmış, bulguların geçerliliği ile güvenilirliğinin artırılmasına çalışılmıştır.

Nicel araştırmada veriler doğrudan ilgili kamu kuruluşu olan Türk Patent ve Marka Kurumundan alınmış olup, çalışmada değiştirilemez nitelikteki birincil veri kullanılmıştır.

Nitel araştırmada öncelikle mülakat soruları, alanyazında yer alan ve araştırma konusu çerçevesinde edinilmesi gereken bilgiler ışığında hazırlanmıştır. Sorular, alanında uzman bir akademisyene ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığında görevli bir uzmana gösterilmiş, ardından mülakat sorularının anlaşılabilirliğinin test edilmesi amacıyla altı kişi ile pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Sorular, uzman ve pilot uygulama katılımcılarının görüşleri doğrultusunda düzenlenerek son hale getirilmiştir. Bunun ardından, yapılması planlanan mülakatın katılımcılarına yönelik “aydınlatılmış onam formu” (Ek-1) ve “görüşme soruları” (Ek-2), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Alt Etik Kurulunun 28/01/2021 tarihli toplantısında alınan “02/19 sayılı karar” (Ek-3) ile uygun görülmüştür.

Mülakatlar Covid-19 salgını sebebiyle Zoom uygulaması üzerinden elektronik ortamda gerçekleştirilmiştir. Söz konusu uygulama ile katılımcıların izni dahilinde hem görüntü hem de ses kaydı alınmıştır. Katılımcılara mülakat öncesinde elektronik posta yoluyla iletilmiş olan aydınlatılmış onam formunun “onay” bölümünde yer alan ifade okunarak görüşmeye rızaları ile katıldıklarına dair sözlü onayları talep edilmiştir. Konu bakımından yetkin ve uzman kişilerle yapılan mülakatlarda aynı sorular her katılımcıya aynı sıra ile yöneltilmiştir. Mülakata katılım tamamen gönüllülük esasına dayalı olmakla beraber, araştırma konusu projenin yürütüldüğü tüm bölgelerin temsil edilebilmesi adına görüşmelerde her bölgeden katılımcının yer almasına özen gösterilmiştir. Araştırmanın

dış geçerliliğinin sağlanabilmesi amacıyla nitel verilerin analizine ilişkin kısımda doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Verilerin *Qualitative Data Analysis (QDA) Miner* programı üzerinden analiz edilmesi öncesinde ilgili literatür çerçevesinde kod, kategori ve temalar oluşturulmuş, ayrıca görüşmecilerin yanıtları ve doküman içerikleri doğrultusunda ek kodlayıcılar tanımlanmıştır.

Yine nitel araştırma kapsamında doküman-belge incelemesi yapılırken, temel araştırma sorusu ve alt araştırma sorularına dayanılarak hazırlanan mülakat sorularının izdüşümü niteliğinde bir çerçeve oluşturulmuştur. Her bölge için gerek mülakatlardaki katılımcı sayısı ve dağılımının gerekse incelenen doküman ve raporların dağılımının orantılı olmasına özen gösterilmiştir. Son olarak, araştırma konusu projenin paydaşları olabileceği düşünülen kurum ve kuruluşlardan resmi görüş alınmak suretiyle birincil kaynaktan güvenilir veri toplanması sağlanmıştır.

4.4.6. Veri Analiz Yöntemleri

Nitel araştırma kapsamında, patent verileri *IBM SPSS Statistics 22* paket programına aktarılarak parametrik olmayan testlerden biri olan *Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi* analizine tabi tutulmuştur. Tekrarlanan değerler için kullanılan bu teste, araştırmaya konu örneklemin iki farklı koşulda ölçülmesi durumunda başvurulur (Demirgil, 2018:104). Araştırmamızda, patent verilerinin proje öncesi dönem ve proje dönemi olarak iki farklı koşulda ölçülmesi nedeniyle bu teste başvurulmuştur. Ardından, test sonuçları doğrultusunda, Türk Patent ve Marka Kurumundan edinilen konu bazlı patent istatistikleri analiz edilmiştir. Veri analizi ve bulgular bölümünde analiz sonuçları çerçevesinde değerlendirme yapılmıştır.

Nitel araştırma kapsamında ise, veri analizi için öncelikle mülakat kapsamındaki görüşme kayıtları yazılı hale getirilmiştir. Ardından mülakattan elde edilen veriler için kamu politikası analizi, program değerlendirmesi, yönetim ve akıllı uzmanlaşma ile

ilgili literatür, görüşmecilerin yanıtları ve konuya ilişkin doküman içerikleri dikkate alınarak kodlar belirlenmiştir. Kodlardan ilişkili olanların gruplandırılmasıyla kategoriler oluşturulmuştur. Son olarak kavramsal açıdan ortak özellikleri bulunan kategorilerin bir araya getirilmesi ile daha üst başlık olan temalar oluşturulmuştur. Elde edilen nitel veriler *QDA Miner* yazılımına aktarıldıktan sonra kodlanmış ve kodların frekans analizi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda içerik analizinin sonuçları doğrultusunda yapılan yorumlara bulgular arasında yer verilmiştir.

Nitel araştırma tekniği olarak başvuru doküman-belge incelemesi tekniği ile ise, konu hakkında derlenen belge ve dokümanlar incelenmiş, daha önceden belirlenen temalara göre özetleme ve betimleme yapılmıştır. Betimsel analiz sonucunda elde edilen verilerle ilgili yorumlarda bulunulmuştur.

4.5. VERİ ANALİZİ VE BULGULAR

Nicel ve nitel araştırmalar kapsamında elde edilen veriler “nicel veri analizi ve bulgular” ile “nitel veri analizi ve bulgular” başlıkları altında olmak üzere iki kısımda analiz edilecektir.

4.5.1. Nicel Veri Analizi ve Bulgular

Nicel veri analizi kısmında, projenin ilk pilot uygulamasında yer alan beş üniversitenin bulunduğu beş kalkınma bölgesinin patent verileri ayrı ayrı incelenmektedir. “Merkezi limit teoremine göre normal dağılıma sahip olan bir evrenden gelen ve bağımsız gözlemlerden oluşan yansız örneklem her biri, örneklem büyüklüğü 30 ve üzerinde olmak koşuluyla normal dağılım gösterir” (Demir, Saatçioğlu ve İmrol, 2016:133). Araştırmada örneklem büyüklüğü 5 olduğundan verilerin normal dağılım göstermeyeceği varsayılmış olup parametrik olmayan test ile analiz edilmiştir.

Araştırmada örneklem olan beş kalkınma bölgesinin patent verileri, proje öncesi ve sonrası olmak üzere iki farklı koşulda ölçüldüğünden, analiz için *Wilcoxon İşaretleli Sıralar Testi* kullanılmıştır. “Bu test, tekrarlanan ölçekli t-testinin nonparametrik alternatifidir. Fakat, ortalamaların karşılaştırılması yerine, *Wilcoxon testi*, değerleri sıralamak ve karşılaştırmak için iki farklı zaman dilimine (Zaman 1 ve Zaman 2 şeklinde) dönüştürür ve bu iki zaman dilimi arasında, değerlerde bir değişim olup olmadığını test eder” (Demirgil, 2018:104). Beş bölge için proje öncesi zaman dilimi olan 2014, 2015 ve 2016 yıllarındaki patent verileri ile proje dönemini kapsayan 2017, 2018 ve 2019 yıllarındaki patent verileri, proje öncesi ve proje dönemi olmak üzere iki farklı zaman dilimi biçiminde karşılaştırılarak istatistiksel olarak bu iki zaman dilimine ait patent sayıları açısından anlamlı bir farkın olup olmadığı araştırılmıştır.

4.5.1.1. Tanımlayıcı İstatistikler ve Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi

Tablo 8. Tanımlayıcı İstatistikler

Gruplar	N	Ortalama	Ortalamanın Standart Sapması	Minimum	Maksimum
Proje Öncesi Patent Sayıları (2014-2016)	5	37,2540	40,08206	4,67	102,00
Proje Dönemi Patent Sayıları (2017-2019)	5	48,7920	57,20723	7,66	146,00

Tablo 9. Sıralar

Gruplar	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı
Negatif Sıra	0 ^a	,00	,00
Pozitif Sıra	5 ^b	3,00	15,00
Eşit	0 ^c		
Toplam	5		

a. Proje Dönemi Patent Sayıları (2017-2019) < Proje Öncesi Patent Sayıları (2014-2016)

b. Proje Dönemi Patent Sayıları (2017-2019) > Proje Öncesi Patent Sayıları (2014-2016)

c. Proje Dönemi Patent Sayıları (2017-2019) = Proje Öncesi Patent Sayıları (2014-2016)

Tablo 10. Test İstatistiği^a

	Proje Dönemi Patent Sayıları (2017-2019)	Proje Öncesi Patent Sayıları (2014-2016)
Z		-2,023 ^b
P		,043

a. Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi

b. Negatif sıralar temeline dayalı.

Tablo 8 incelendiğinde beş bölgenin proje öncesi ortalama patent sayısının 37 olduğu görülmektedir. Proje döneminde ortalama patent sayısı yaklaşık 49'a yükselmiştir. Proje öncesi minimum patent sayısı yaklaşık 5 iken maksimum patent sayısı 102'dir. Proje döneminde ise minimum patent sayısı yaklaşık 8 iken maksimum patent

sayısı 146'dır. Bu sonuçlar çerçevesinde proje döneminde minimum ve maksimum patent sayılarında da artış olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 9'da patent sayılarının sıra ortalaması ve toplamaları dikkate alındığında, gözlenen farkın pozitif sıralar yani proje dönemi patent sayıları (2017-2019) lehine olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, proje döneminde proje öncesi döneme kıyasla patent sayıları beş bölgenin hepsinde artmıştır.

Tablo 10'da yer alan *Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi* sonuçları³⁰ doğrultusunda H0 hipotezi reddedilmiş ve istatistiki açıdan anlamlı farklılığı belirten H1 hipotezi desteklenmiştir. Bu bağlamda projenin, bölgelerdeki patent sayılarının artmasında olumlu bir etkisinin olabileceği değerlendirilmektedir.

4.5.1.2. Türk Patent ve Marka Kurumundan Alınan Patent Sınıflandırma Verilerinin Analizi

Wilcoxon İşaretli Sıralar Testinin uygulanmasının ardından projenin, örnekleme oluşturan bölgelerdeki patent sayılarının artmasında olumlu bir etkisinin olabileceği sonucuna ulaşıldığından; bu sonucun projeden kaynaklı olup olmadığına yönelik ikinci bir analizin yapılması gerekli görülmüştür. Bu amaçla, verileri analiz edilen bölgelerde 2014-2019 yılları arasında tescil edilen patentlerin, projenin bölgeler için öngördüğü ihtisas alanları ile ne düzeyde ilgili olduğu ve bunlardan ihtisaslaşma üniversitelerinin işbirliği ile tescil edilenlerin oranının ne olduğu incelenmek istenmiştir.

Bu çerçevede, Türk Patent ve Marka Kurumundan yazılı başvuru yoluyla araştırmanın örneklemini oluşturan TR42 (Kocaeli, Düzce, Sakarya, Yalova, Bolu), TR33

³⁰ *Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi* sonuçları değerlendirilirken p değerine bakılmaktadır. Bir testin p değeri $\alpha=0,05$ 'in altında ise karşılaştırma sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın bulunduğu sonucuna ulaşılır. Araştırma sonucunda hesaplanan anlamlılık değeri 0,043'tür. Z değeri ise, bir verinin ortalamadan kaç standart sapma kadar uzakta olduğunu gösteren test istatistik değeridir. Araştırma sonucunda hesaplanan Z değeri ($z = (X - \mu) / \sigma$) -2,023'tür. Bu sonuçlar doğrultusunda, proje öncesi ve proje dönemi patent sayıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($Z = -2,023$; $p < 0,05$).

(Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak), TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli), TR61 (Isparta, Antalya, Burdur) ve TR71 (Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde) bölgelerinde 2014-2019 yıllarında üretilen patentlerin konularına ve üniversite işbirliği durumlarına göre sınıflandırılması talep edilmiştir.

Söz konusu kurumdan alınan cevapta yer verilen bilgilerden Tablo 11 elde edilmiştir. Tablo 11’de projenin uygulandığı bölgeler için, başvuru sahibi üniversite olan tescilli patentlerin Uluslararası Patent Sınıflandırmasına (*International Patent Classification-IPC*) göre dağılımı gösterilmiştir. Türk Patent ve Marka Kurumunun (2020) internet portalında, bahse konu sınıflandırma için şu açıklamaya yer verilmektedir:

“Ülkemizin de taraf olduğu Strasburg Anlaşması ile oluşturulan Uluslararası Patent Sınıflandırması (IPC), patentlerin ve faydalı modellerin, teknolojinin farklı alanlarına göre sınıflandırılması için, farklı dillerdeki kelimelerden bağımsız bir şekilde sembollerden oluşan hiyerarşik bir sistem sağlamaktadır. Böylece, farklı ulusal patent sınıflandırma sistemlerinin kullanımıyla oluşabilecek karışıklık engellenmekte ve patent dokümanları tek ve aynı şekilde sınıflandırılmaktadır. IPC, teknolojiyi yaklaşık 70.000 alt grup içeren sekiz bölüme (A-H) ayırmakta ve her bir alt grupta, rakamlar ve harflerden oluşan bir sembol bulunmaktadır. Her bir patent dokümanında, buluşun ilgili olduğu alana ait uygun IPC sembolleri yer almaktadır. IPC sembolleri, patent dokümanını yayınlayan ulusal veya bölgesel patent ofisleri tarafından verilmekte, PCT belgeleri için ise, IPC sembolleri Uluslararası Araştırma Otoritesi (ISA) tarafından verilmektedir.”

Tablo 11. 2014-2019 Tescil Yılları İçin TR42, TR33, TRB1, TR61, TR71 Bölgesi Patent Tescillerinin IPC Sınıflarına Göre Dağılımı

Bölge	Tescil Yılı	IPC	İl	Üniversite Bilgisi	Tescil Sayısı
TR42	2018	A-İnsan İhtiyaçları	Bolu	Başvuru Sahibi Üniversite	1
TR42	2018	A-İnsan İhtiyaçları	Kocaeli	Başvuru Sahibi Üniversite	1
TR42	2019	B-İşlemlerin Uygulanması; Taşıma	Kocaeli	Başvuru Sahibi Üniversite	1
TR42	2019	C-Kimya; Metalürji	Kocaeli	Başvuru Sahibi Üniversite	2
TR42	2015	F-Makine Mühendisliği; Aydınlatma; Isıtma; Silahlar	Kocaeli	Başvuru Sahibi Üniversite	1
TR42	2018	G-Fizik	Kocaeli	Başvuru Sahibi Üniversite	1
TR42	2019	G-Fizik	Kocaeli	Başvuru Sahibi Üniversite	3
TR42	2019	H-Elektrik	Kocaeli	Başvuru Sahibi Üniversite	1
TR42	2019	C-Kimya; Metalürji	Sakarya	Başvuru Sahibi Üniversite	1
TR61	2019	A-İnsan İhtiyaçları	Antalya	Başvuru Sahibi Üniversite	1
TR61	2019	C-Kimya; Metalürji	Antalya	Başvuru Sahibi Üniversite	1
TRB1	2016	A-İnsan İhtiyaçları	Elazığ	Başvuru Sahibi Üniversite	2

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türk Patent ve Marka Kurumundan alınan *IPC* verileri *A-H* arasında harflendirilen üst kategorilerde sonuçlandırılmış olduğundan, elde edilen patentlerin detaylı alt başlıklar altında incelenebilmesi mümkün olmamıştır. Ayrıca yapılan analiz için her ne kadar proje öncesi dönem ve proje dönemi için proje bölgelerinde “üniversite işbirliği ile” üretilen patent sayıları talep edilmiş olsa da; Türk Patent ve Marka Kurumundan gönderilen verilerin üniversite bilgisi kısmının “başvuru sahibi üniversite” kriteri ile kısıtlanmış olması, buluşçusu üniversite mensubu olan ancak başvuru sahibi üniversite olmayan ve ihtisaslaşma alanında tescil edilen patentlerin de olabileceği kanısını uyandırmıştır. Türk Patent ve Marka Kurumundan “üniversite işbirliği ile” üretilen patent sayıları tekraren talep edilmiş ancak bu kapsamda bir veri işlenmediği ve temin edilemeyeceği öğrenilmiştir.

Bu kısıta rağmen Tablo 11’in incelenmesinden şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. 2014-2019 yılları arasında TR42, TRB1 ve TR71 bölgelerinde tescil edilen patentlerden başvuru sahibi üniversite olan 16’sının *IPC* sınıflarına göre; 5 tanesinin insan ihtiyaçları, 1 tanesinin işlemlerin uygulanması ve taşıma, 4 tanesinin kimya ve metalürji, 1 tanesinin makine mühendisliği, aydınlatma, ısıtma ve silahlar, 4 tanesinin fizik ve 1 tanesinin elektrik sınıflarında alındığı görülmektedir. Bununla birlikte, TR33 ve TR 61 bölgeleri için ise herhangi bir patent verisine yer verilmemiş olması, 2014-2019 yılları için bu bölgelerde başvuru sahibi üniversite olan bir tescile rastlanmadığını ifade etmektedir.

2. Örnekleme oluşturan bölgelerde;

- Başvuru sahibi üniversite olan 2015 yılında 1, 2016 yılında 2, 2018 yılında 3 ve 2019 yılında 10 patentin tescil edilmiş olması,

- Toplam 16 patentin hiçbirisinin başvuru sahibinin Düzce, Uşak, Bingöl, Burdur ve Kırşehir illerinde yerleşik üniversiteler (ihtisaslaşma üniversiteleri) olmaması,
- Ayrıca söz konusu patent başvurularının çoğunun TR42 bölgesinden ve genellikle Kocaeli ilinden yapılması

nedenleriyle projenin ihtisaslaşma alanında patent üretimine ilişkin değerlendirme kriterinin ve yıllara göre sonuçlarının mercek altına alınması gerektiği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, her ne kadar Türk Patent ve Marka Kurumundan üniversite işbirliği ile tescil edilen patent verileri ve bu verilerin *IPC* alt sınıflarında dağılımı temin edilememiş olsa da; Tablo 11'deki veriler ışığında, TR42, TR61 ve TRB1 bölgeleri için tescil edilen üniversite başvuru patent sayısının gerek proje döneminde gerekse proje öncesi dönemde dikkat çekici düzeyde olmadığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla, 4.5.1.1. bölümünde uygulanan *Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi* çerçevesinde TR42, TR33, TRB1, TR61 ve TR71 bölgeleri için 2017-2019 yılları arasında tescil edilen patent sayıları ile 2014-2016 yılları arasında tescil edilen patent sayıları arasında bulunan anlamlı farklılığın proje ile ilişkilendirilemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır.

4.5.2. Nitel Verilerin Analizi ve Bulgular

Nitel araştırma kapsamında veriler mülakat ve doküman-belge incelemesi teknikleriyle toplandığından; nitel verilerin analizi de mülakat çalışması ve doküman-belge incelemesi olarak iki kısımda gerçekleştirilmiştir. Mülakat verileri içerik analizi ile, doküman-belge incelemesinden elde edilen veriler ise betimsel analiz ile incelenmiştir.

4.5.2.1. Mülakat (Görüşme)

Nitel araştırma kapsamında veriler yarı yapılandırılmış mülakat sonucunda elde edilmiştir. Mülakat sorularına verilen yanıtlar yazıya geçirilmiş, *QDA Miner* yazılımı

aracılığıyla içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Bu yazılım, analizi yapılacak veriyi, konuya ilişkin olarak belirlenen kod, kategori ve temalar çerçevesinde analiz etmeye yarayan bir program niteliğindedir.

“Kodlama, verilerin içerik analizine tabi tutulması, yani veriler arasında yer alan anlamlı bölümlere (bir kelime, cümle, paragraf gibi) isim verilmesi sürecidir. ... İçerik analizinde elde edilen kodların birbirleriyle belirli kategori altında sınırlandırılması ve sınıflandırılması ile temalar oluşur. ... İçerik analizi, metinlerde nesnelliği sağlamak (herkesin aynı şeyi anlaması) için yapılır ve sözel verilerin içindeki gizli içerik ortaya çıkarılır. ...” (Sıgır, 2018:280-281).

Strauss ve Corbin'den aktaran Sıgır (2018:289) kodlamanın; önceden belirlenen kavramlara göre, süreç ve inceleme sırasında verilerden çıkarılan kavramlara göre veya her ikisinden özellikler içeren karma yönteme göre yapılabileceğini belirtir. Araştırmamızda kodlama karma yönteme göre gerçekleştirilmiş olup, verilerin analizinden önce oluşturulan kavramlar ile analiz sırasında ortaya çıkarılan kavramlar birlikte kullanılmıştır. Bu çerçevede, oluşturulan kod, kategori ve temalar yönetim, kamu politikası analizi ve akıllı uzmanlaşma ile ilgili alanyazından yararlanılarak, ayrıca inceleme sırasında edinilen verilerden yola çıkılarak belirlenmiştir. Kod, kategori ve temalar ile kodların tanımlarına Tablo 12'de yer verilmiştir.

Araştırma, Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyona Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin *özellikleri ve sonuçları* şeklinde iki tema içermektedir. Proje özellikleri teması altında *amaç, tanımlayıcılar, akıllı uzmanlaşmayı destekleyen yönler, kaynaklar, muhalefet ve eleştiriler* ile *destekler* kategorilerine; proje sonuçları teması altında *çıktılar ve öneriler* kategorilerine yer verilmiştir. Bu kategoriler, yeterli sayıda açıklayıcı kod ile desteklenmiş gruplardır.

Tablo 12. Kod, Kategori ve Temalar ile Kod Tanımları Listesi

TEMA	KATEGORİ	KOD	TANIM
Proje Özellikleri	Amaç	Gelir Üniversitede ihtisaslaşma Gelişmiş beşeri sermaye Politika etkinliği Eğitim araştırma altyapısı Ülke kalkınması Bölge bilinirliği Sektör gelişimi İhracat İthalat	Bölge halkına gelir getirici faaliyet üretmek Bölge potansiyeline göre üniversitede ihtisaslaşmayı/odaklaşmayı sağlamak Beşeri sermayenin gelişmesine katkı sunmak Bölgesel kalkınma politikalarının tasarım ve uygulama sürecinin etkinliğini artırmak Bölgedeki eğitim ve araştırma altyapısını geliştirmek, kalitesini artırmak Ülkece topyekûn kalkınmayı sağlamak Bölgenin ihtisaslaşılana alanda bilinirliğini artırmak Bölge özelindeki sektörleri geliştirmek, yönlendirmek ve onlara vizyon kazandırmak İhracatı artırmak İthalatı azaltmak
	Tanımlayıcılar	Süreklilik Gönüllülük esaslı Detaylı başvuru Dış referanslı Ulusal girişim Strateji belgesine dayalı Yukarıdan aşağı Farkındalık artırıcı 3. misyona dayalı Genç üniversitede gelişen Az gelişmiş bölgelere odaklı Genel gösterge Özel gösterge	Bitiş zamanı belirli değildir, süreklilik göstermektedir. Katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Projeye başvuru kapsamlı, detaylı ve aşamalı bir incelemeyi gerektirmektedir. Uluslararası referans noktası bulunmamaktadır. Ulusal girişim niteliğindedir. Strateji belgelerine ve politika dokümanlarına dayalıdır. Yukarıdan aşağı politika yapım ve karar verme süreçlerini içermektedir. Bölge halkının kalkınmaya ve bölge potansiyeline ilişkin farkındalığını ve bilinç düzeyini artırmaktadır. Yükseköğretimin kalkınmacı 3. misyonuna dayalıdır. Özellikle 2006 yılı ve sonrasında kurulan genç üniversitelerde gelişmeye daha elverişlidir. Ülkenin görece az gelişmiş bölgelerine yönelmiştir. Performans değerlendirmelerinde ortak, kategorik göstergelere sahiptir. Performansı standart biçimli olmayan, farklılaştırılmış, özel göstergeler ile ölçülebilmektedir.
	Akıllı Uzmanlaşmayı Destekleyen Yönler	Kalkınma katalizörü Tematik alanlarda farklılaşma Arge Ürge	Bölgesel kalkınma açısından katalizör görevi görmektedir. Bölgesel önceliklere göre tematik alanlar bazında farklılaşmaya dayanmaktadır. İhtisaslaşma alanında ar-ge, ür-ge, tasarım, kimliklendirme ve coğrafi işaretleme çalışmaları içermektedir.

		Çevreci sürdürülebilir Öğrenen bölge İçerme Bölgesel potansiyel öncelik Yerel işbirlikleri Bölgesel yenilik Öz kaynaklar Aşağıdan yukarı Katma değer odaklı	Çevreye duyarlı ve sürdürülebilirlik odaklıdır. Öğrenmenin bölge aktörlerine yayılımına odaklıdır, bilgiyi topluma yaymaktadır. Vatandaş uygulamaya dahil eder. Sosyal sorumluluk faaliyetlerine önem atfeder. Bölgesel potansiyeli ve öncelikleri dikkate alan içsel iktisadi büyüme modelini yansıtmaktadır. Coğrafi ve kurumsal olarak aktörler arasında yerel işbirliklerini desteklemektedir. Bölgesel yenilik sistemleri ile ilişkilidir. Bölgenin sahip olduğu öz kaynakları değerlendirmeye yönelmiştir. Aşağıdan yukarı politika yapım ve karar alım süreçlerini içermektedir. Bölgesel önceliklere göre ekonomik katma değeri artırmak hedefindedir.
	Kaynaklar	Özel bütçeden yoksun Performansa dayanmayan bütçe Harcama düzenlemesi olmayan İlave fona açık Bütçe genişletici	Özel olarak tahsis edilmiş planlı ve kesin bir bütçeye dayanmamaktadır. Bütçeleme aktörlerin performansına göre tahsis edilmemektedir. Özel harcama mevzuatı ve buna bağlı harcama denetimi bulunmamaktadır. Dışarıdan ilave fonlara açıktır. Merkezi bütçeden üniversiteye düşen payı genişleticidir.
	Muhalefet ve Eleştiriler	Gecikmiş Yavaş Atıl kalma riski Katılım direnci İhtisas alanı eleştirisi Teorik yaklaşım Diğer misyonları zayıflatıcı Yeni kurulan üniversiteler	Geciken bir projedir. Yavaş ilerlemektedir. Atıl kalma riski yüksektir. Vatandaş proje kapsamındaki faaliyetlere katılım açısından direnç göstermektedir. Seçilen ihtisaslaşma alanları iç paydaşlarca eleştirilmektedir. Projeye bakış açısı teorik kalmaktadır, akademik çalışmalar öne çıkmaktadır. İhtisaslaşmanın üniversitenin eğitim ve araştırma misyonlarını zayıflatacağı değerlendirilmektedir. Proje kapsamında sadece yeni kurulan üniversitelerin ihtisaslaşması eleştirilmektedir.
	Destekler	Siyasi Mali İdari Kamuoyu	Siyasi destek bulunmaktadır. Mali destek bulunmaktadır. İdari destek bulunmaktadır. Kamuoyu desteği bulunmaktadır.
Proje Sonuçları	Çıktılar	Yüksek sahiplenme Yayılma Proje kültürü	Paydaşlarca sahiplenilme düzeyi yüksektir. Topluma ve diğer işbirliği alanlarına yayılma etkisi göstermektedir. Proje kültürü oluşmasına katkı sağlamaktadır.

		Öz değerlendirme Akademik çıktı Eğitim öğretim çıktısı İşbirliği çıktısı	Öz değerlendirmeye uygundur, paydaşlar kendi performans değerlendirmelerini yapmaktadırlar. İhtisas alanında patent, faydalı model, yayın sayısı gibi akademik çıktıları artmıştır. İhtisas alanında açılan bölüm ve program sayısı gibi eğitim-öğretimle ilgili çıktılar artmıştır. İhtisas alanında eğitim, üretim, istihdam gibi paydaşlarla işbirliği çıktıları artmıştır.
	Öneriler	Denetlenebilir fon Özel planlı fon Performans bütçelemesi Altyapı gelişimi Sahiplenim garantisi Üretimi etkileyen faaliyetler Hızlanma Özelleştirilmiş göstergeler Paydaş rollerinin güçlendirilmesi Denetim Etki analizi Sonuç duyurma Tamamlayıcılık Akıllı uzmanlaşmayla etkinlik Koordinasyon	Projede kullanılan fon denetlenebilmelidir. Projeye özel, belirli ve planlı bir fon ayrılmalıdır. Proje performansına dayalı bütçeleme yapılmalıdır. Proje uygulama olanaklarını artıran altyapı geliştirilmelidir. Projenin ilgili paydaşlarca sahiplenilmesi garantiye alınmalıdır. Proje kapsamında doğrudan üretimi etkileyen faaliyetler yapılmalıdır. Projeye hız kazandırılmalıdır. Performans gösterge setleri özelleştirilmelidir. Proje paydaşları ile iletişime önem verilmeli, projeki yerleri sağlamlaştırılmalıdır. Proje süreci ilgili paydaş kuruluşlara atama yapan kurum ve kuruluşlarca denetlenmelidir. Proje etki analizi yapılarak ülkeye yaygınlaştırılmalıdır. Proje sonuçları dönemsel olarak raporlanmalı ve kamuoyuna duyurulmalıdır. Proje kapsamında belirlenen ihtisas alanları ülke çapında tamamlayıcılık göstermelidir. Proje kapsamında yenilik kavramı akıllı uzmanlaşma yaklaşımıyla etkinleştirilmelidir. Proje aktörleri etkin biçimde koordine olmalıdır.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcılardan edinilen veriler QDA Miner yazılımı aracılığıyla analiz edilip

Tablo 13 ve Grafik 3’te yer alan frekans (sıklık) sonuçları elde edilmiştir.

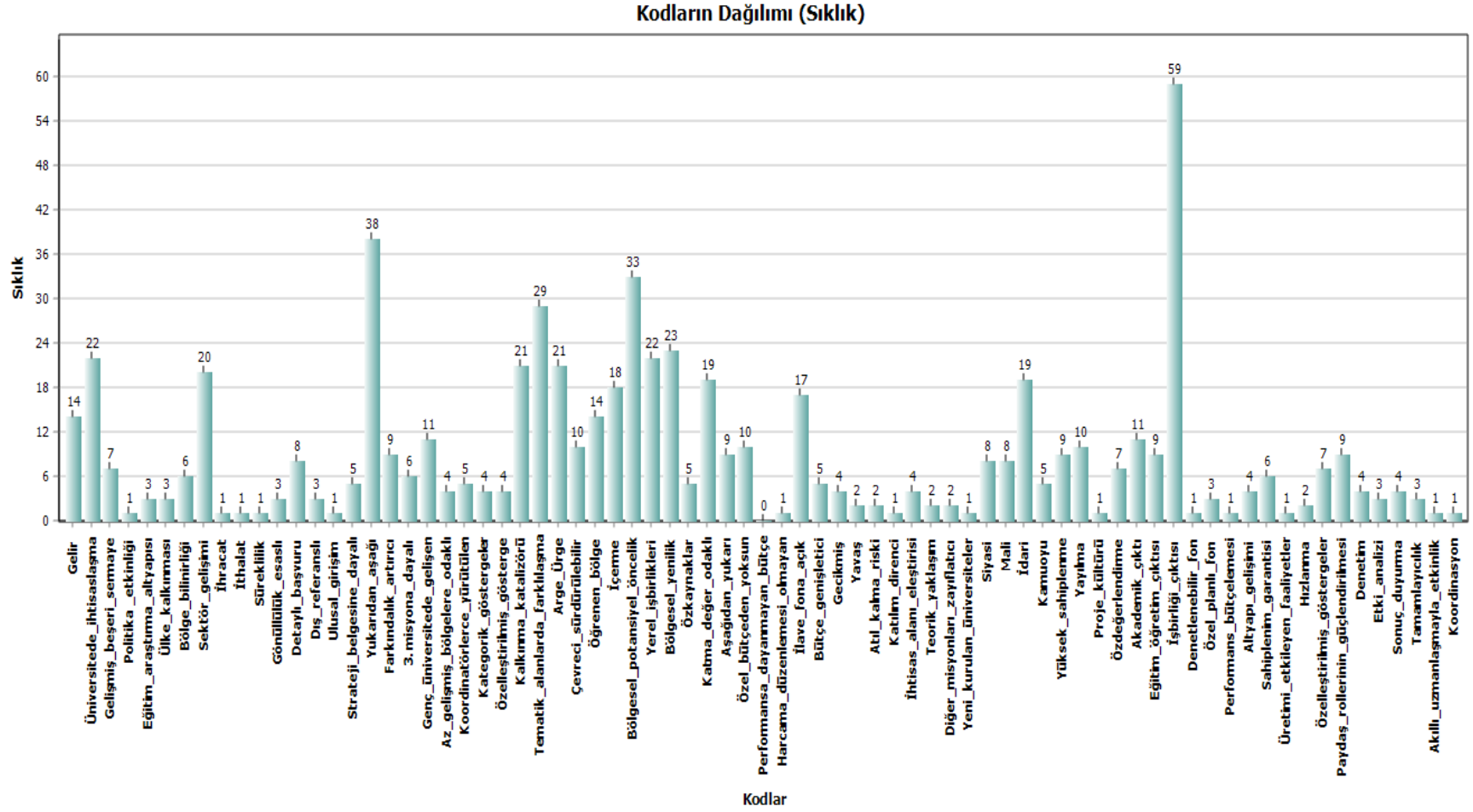
Tablo 13. Kod Sıklık Tablosu

Kategori	Kod	Kullanım Sayısı	Kullanım Sayısının Tüm Kodlara Oranı	Kullanan Katılımcı Sayısı	Kullanan Katılımcı Oranı
Amaç	Gelir	14	2,2%	6	60,0%
	Üniversitede ihtisaslaşma	22	3,4%	9	90,0%
	Gelişmiş beşeri sermaye	7	1,1%	5	50,0%
	Politika etkinliği	1	0,2%	1	10,0%
	Eğitim araştırma altyapısı	3	0,5%	3	30,0%
	Ülke kalkınması	3	0,5%	2	20,0%
	Bölge bilinirliği	6	0,9%	3	30,0%
	Sektör gelişimi	20	3,1%	6	60,0%
	İhracat	1	0,2%	1	10,0%
	İthalat	1	0,2%	1	10,0%
Tanımlayıcılar	Süreklilik	1	0,2%	1	10,0%
	Gönüllülük esaslı	3	0,5%	2	20,0%
	Detaylı başvuru	8	1,2%	5	50,0%
	Dış referanslı	3	0,5%	2	20,0%
	Ulusal girişim	1	0,2%	1	10,0%
	Strateji belgesine dayalı	5	0,8%	3	30,0%
	Yukarıdan aşağı	38	5,9%	9	90,0%
	Farkındalık artırıcı	9	1,4%	4	40,0%
	3. misyona dayalı	6	0,9%	4	40,0%
	Genç üniversitede gelişen	11	1,7%	9	90,0%
	Az gelişmiş bölgelere odaklı	4	0,6%	2	20,0%
	Genel gösterge	4	0,6%	3	30,0%
	Özel gösterge	4	0,6%	3	30,0%
Akıllı Uzmanlaşmayı Destekleyen Yönler	Kalkınma katalizörü	21	3,3%	7	70,0%
	Tematik alanlarda farklılaşma	29	4,5%	10	100,0%
	Arge Ürge	21	3,3%	7	70,0%
	Çevreci sürdürülebilir	10	1,5%	3	30,0%
	Öğrenen bölge	14	2,2%	6	60,0%
	İçerme	18	2,8%	8	80,0%
	Bölgesel potansiyel öncelik	33	5,1%	10	100,0%
	Yerel işbirlikleri	22	3,4%	10	100,0%
	Bölgesel yenilik	23	3,6%	8	80,0%
	Öz kaynaklar	5	0,8%	5	50,0%
	Katma değer odaklı	19	2,9%	8	80,0%
	Aşağıdan yukarı	9	1,4%	5	50,0%

Kaynaklar	Özel bütçeden yoksun	10	1,5%	6	60,0%
	Performansa dayanmayan bütçe	0	0%	0	0%
	Harcama düzenlemesi olmayan	1	0,2%	1	10,0%
	İlave fona açık	17	2,6%	8	80,0%
	Bütçe genişletici	5	0,8%	4	40,0%
Muhalefet ve eleştiriler	Gecikmiş	4	0,6%	2	20,0%
	Yavaş	2	0,3%	1	10,0%
	Atıl kalma riski	2	0,3%	2	20,0%
	Katılım direnci	1	0,2%	1	10,0%
	İhtisas alanı eleştirisi	4	0,6%	3	30,0%
	Teorik yaklaşım	2	0,3%	2	20,0%
	Diğer misyonları zayıflatıcı	2	0,3%	2	20,0%
	Yeni kurulan üniversiteler	1	0,2%	1	10,0%
Destekler	Siyasi	8	1,2%	5	50,0%
	Mali	8	1,2%	6	60,0%
	İdari	19	2,9%	9	90,0%
	Kamuoyu	5	0,8%	4	40,0%
Çıktılar	Yüksek sahiplenme	9	1,4%	5	50,0%
	Yayılma	10	1,5%	8	80,0%
	Proje kültürü	1	0,2%	1	10,0%
	Özdeğerlendirme	7	1,1%	5	50,0%
	Akademik çıktı	11	1,7%	6	60,0%
	Eğitim öğretim çıktısı	9	1,4%	5	50,0%
	İşbirliği çıktısı	59	9,1%	10	100,0%
Öneriler	Denetlenebilir fon	1	0,2%	1	10,0%
	Özel planlı fon	3	0,5%	1	10,0%
	Performans bütçeleme	1	0,2%	1	10,0%
	Altyapı gelişimi	4	0,6%	2	20,0%
	Sahiplenim garantisi	6	0,9%	6	60,0%
	Üretimi etkileyen faaliyetler	1	0,2%	1	10,0%
	Hızlanma	2	0,3%	2	20,0%
	Özelleştirilmiş göstergeler	7	1,1%	3	30,0%
	Paydaş rollerinin güçlendirilmesi	9	1,4%	7	70,0%
	Denetim	4	0,6%	4	40,0%
	Etki analizi	3	0,5%	3	30,0%
	Sonuç duyurma	4	0,6%	3	30,0%
	Tamamlayıcılık	3	0,5%	2	20,0%
	Akıllı uzmanlaşmayla etkinlik	1	0,2%	1	10,0%
	Koordinasyon	1	0,2%	1	10,0%

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 3: Kodların Dağılımı Tablosu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

odaklaşmayı sağlamak” amacını yansıtan “üniversitede ihtisaslaşma” koduna ilişkin ifadelerde bulunmuştur. Bu kodu, projenin “bölge özelindeki sektörleri geliştirmek, yönlendirmek ve onlara vizyon kazandırmak” ve “bölge halkına gelir getirici faaliyet üretmek” amaçlarını içeren “sektör gelişimi” ve “gelir” kodları takip etmiştir. Örneğin Katılımcı 6 projenin üniversitede ihtisaslaşma ile gelir getirme amaçlarını,

“Bilindiği üzere, literatürde üniversitelerin üç temel misyonu var. Birincisi eğitim öğretim, ikincisi araştırma, üçüncüsü de bulunduğu bölgenin bölgesel kalkınmasına katkı. Ülkemizdeki üniversiteler birinci misyona, yani eğitim öğretim misyonuna, çok yoğun bir şekilde odaklanmış durumda. İkinci misyona ilişkin de üniversitelerin kahirekseriyetinin odaklandığını söyleyebiliriz. Ancak açık konuşmak gerekirse göstergeler, üniversitelerin üçüncü misyonuna ilişkin çok fazla motive olmadıklarını gösteriyor. Programın başlatılmasının temel gerekçesi, üniversitelerin tektiplikten uzaklaşarak belirli bir misyon çerçevesinde ihtisaslaşmak suretiyle bulunduğu bölgenin bölgesel kalkınmasına katkı sağlaması ve bunun somut bir göstergesi olarak da bölge halkına gelir getirici faaliyet yürütülmesini sağlaması. Temel motivasyon bu. Dolayısıyla, programın performans göstergeleri de bu misyona göre dizayn edilmiş göstergeler.”

şeklinde; Katılımcı 4 ise projenin sektör gelişimi amacını,

“Somut olarak hedef; jeotermal alanında yapılacak örnek bir projeyle özel sektörün önünü açıp yeni yatırım alanlarını gösterip yaşadıkları sorunlara çözüm sunabilmek. Örneğin Kırşehir’de jeotermal hangi alanlarda kullanılıyor halihazırda? Termal turizm alanında kullanılıyor, jeotermal seracılık alanında kullanılıyor. Fizik tedavi ve rehabilitasyon, yani sağlık turizmi alanında kullanılıyor. Jeotermal seracılık alanında özel sektör yatırımları için üniversitenin ihtisaslaşma kapsamında yürüttüğü projelerden bir tanesi jeotermal uygulama serası. Burada gerekli araştırmaları yapıyor yani özel sektörün yaşayacağı sorunlara çözüm önerileri sunabiliyor. Bu anlamda net sonuca ulaşılabilir projeler yürütülüyor.”

şeklinde ifade etmiştir. Katılımcı 6’nın sözlerinden projenin, üniversite misyonlarına ilişkin literatürde de yer aldığı gibi, bölgesel kalkınmaya yönelik üçüncü misyon çerçevesinde oluşturulduğu, bu kapsamda yapılan faaliyetlerin de ihtisaslaşma yoluyla bölge halkına gelir getirme amacı güttüğü anlaşılmaktadır. Chatterton ve Goddard’ın (2000) üniversitelerin bölgenin sosyal ve kültürel gelişimine katkılarından öteye geçerek tanımladığı resmi üçüncü rolünün bu proje ile vücut bulduğu belirtilebilir. Bununla birlikte, Katılımcı 4’ün vurgusu da projenin gerçekleştirildiği mekânın baskın sektörlerini kavraması ve bu sektörlerin gelişimine katkı sunması ile ilgilidir. Bölgede öne çıkan sektörlerin keşfinin yanı sıra, bu sektörlerin birbirleriyle ilişkilendirilerek yayılma etkisinden de faydalandığı görülmektedir. Nitekim jeotermal alanındaki

kaynaklar, sağlık turizmi ve tarım alanlarıyla bütünleştirilmiştir. Bu durum, Neffke, Henning ve Boschma'nın (2011) "bölge endüstrilerinin kendileriyle ilgili endüstrilere doğru dallandığı" ve Foray'ın (2014) bölge endüstrilerinde çeşitliliğin sağlanmasında "ilgililiğin" önemli bir parametre olduğu yönündeki fikirlerine paralellik göstermektedir. Ayrıca bu örneklerin akıllı uzmanlaşma kapsamındaki faaliyetlerden, var olanların yanına yenisini eklemek yoluyla faaliyetlerde çeşitlendirme (*diversification*) yöntemini tariflediği ifade edilebilir.

Katılımcılar için, projenin özelliklerinden en çok öne çıkanlarının; yukarıdan aşağı politika yapım ve karar verme süreçlerini içermesi, özellikle 2006 yılı ve sonrasında kurulan genç üniversitelerde gelişmeye daha elverişli olması, farkındalık artırıcı olması ve projeye başvurunun kapsamlı, detaylı ve aşamalı bir incelemeyi gerektirmesi olduğu anlaşılmıştır.

Katılımcı 3, projenin başlatılması öncesinde etki analizi çalışması yapıp yapılmadığı yönündeki sorumuzu şöyle değerlendirmiştir:

"Yani açık konuşmak gerekirse bu sorunun muhatabının doğrudan Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığındaki uzmanlar ve YÖK olduğunu düşünüyorum. Biz sürecin üniversite seçimi kısmında hiçbir şekilde müdahil olmadık, olmamamız da gerekiyor. Yani bu sınava girecek bir öğrencinin sınav sorularını hazırlaması ve okuması gibi bir şey. Dolayısıyla burada sorduğunuz etki analizi gibi bir şey yapıldı mı vs. bu sorunun en doyurucu cevabı onlarda vardır. Ama üniversite olarak görüşümüzü söyleyebilirim."

Yine katılımcılardan bazıları proje süreçlerine ilişkin şu ifadelerde bulunmuşlardır:

"Ancak bildiğim kadarıyla, YÖK projeden sorumlu kurumdur ve mülga Kalkınma Bakanlığı işbirliğiyle projeyi başlatmıştır. ... Programa dahil olacak üniversitelerin seçilmesi sürecinde ajansımızın herhangi bir rolü yoktur." (Katılımcı 1)

"Şimdi biz YÖK olarak, bizim araştırma üniversitelerinde ve bölgesel kalkınma odaklı üniversitelerde, her yıl göstergelerimizi üniversitelere ilan ettik şunlar dedik. ... Biz şunu istiyoruz; üniversitenin elindeki mali kaynakları, insan kaynaklarını ihtisas alanına yönlendirsin. ...

Üniversiteler bize proje olarak sundukları zaman kendimiz YÖK'te oturup sadece 3 kişi, 5 kişi oturup karar vermiyoruz. Mesela Strateji ve Bütçe Başkanlığına soruyoruz. Biliyorsunuz onlar Kalkınma Bakanlığının devamı olduğu için, o kültürden gelen bir kurumumuz. Bu kurum, o bölgedeki sadece kamu yatırımlarını değil özel sektör yatırımlarını da dikkate alıyor. Diyor ki, bu

bölgede önümüzdeki on yılda şu şu gelişmeler olacak. Onlar daha iyi görüyorlar onu, bütçeyi yönettikleri için.” (Katılımcı 9)

“Aynı zamanda Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğünün de ajansların çalışma programlarında bu projeye öncelik verilmesi gerektiğine dair bir yazısı olmuştu. Çalışma programı hazırlanırken işte o ilde, bölgede pilot üniversite varsa o pilot üniversite ile işbirliklerinin de çalışma programına yansıtılması noktasında.” (Katılımcı 5)

Bu ifadelerden, projeyle ilgili temel karar verme mekanizmasının merkezi kuruluşlarca işletildiği ve uygulamanın merkezden koordine edilerek denetlendiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, her ne kadar bölgesel aktörler projenin uygulayıcıları olsa da, bu ifadeler yukarıdan aşağı yaklaşımla tasarlanan politika yapım ve karar verme süreçlerini yansıtmaktadır. Bu çıktı, üniversiteyi içeren bölgesel yönetim modellerinden dörtlü sarmal modelin (Carayannis ve Rakhmatullin, 2014), yukarıdan aşağı politika yapım ve karar verme süreçlerinin yanı sıra aşağıdan yukarı süreçlere verdiği önem ile örtüşmemektedir.

Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi, 2006 yılı ve sonrasında kurulan görece genç üniversitelerde başlatılmıştır. Başka bir deyişle, yükseköğretimin ihtisaslaşmaya yönelik üçüncü misyonu bu genç üniversitelere yüklenmiştir. Katılımcılara bu durumun temel gerekçesinin ne olduğu/olabileceği sorusu yöneltilmiş olup katılımcılardan alınan cevaplardan bazıları şöyledir:

“Genç üniversiteler seçildi bence şimdiden yönlerini çizmelerini sağlamak için. Yani şimdi Ege Üniversitesi ne tarafa çeksen o tarafa gelir. Zeytincilikte ihtisaslaş desen olur yani. Zaten onları araştırmaya yönlendiriyor. Ama ben yeni oluşturuyorum altyapımı. Sen şimdiden yolunu çiz diye beni de bunda uzmanlaştırıyor diye düşünüyorum.” (Katılımcı 7)

“Biraz daha yönlendirilmeye müsait üniversiteler. Hem az gelişmiş bölgelerde olması bu üniversitelerin, hem de üniversitelerin uzun dönemli gelişme patikasına etki edebilmek.” (Katılımcı 10)

“Çünkü sistemi oturmuş, her alanda uzmanlaşmış köklü üniversitelerin seçilmesi, o üniversitelerin de mevcut eğitim sürecini sekteye uğratabilir. Bu nedenle yeni üniversiteleri denemek bence daha makul, pilot üniversite olmaları daha makul.” (Katılımcı 3)

“Yani sadece Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki üniversiteler değil. Hani birçok üniversite şu anda bize diyor ki, ya siz 2006’dan sonra kurulanları seçtiniz. Ama bizim gayemiz şuydu, bu üniversitelerin akademik alt yapıları daha tam olarak oluşmamış. Acaba biz bunları ihtisaslaşma üniversiteleri olarak seçersek akademik alt yapılarını da buna uygun oluştururlar mı? Şimdi 40 yıl önce kurulmuş bir üniversiteye bir ihtisas alanı belirlemekle bundan 10-15 yıl önce kurulmuş üniversitelere belirlemek farklı.” (Katılımcı 9)

Bu çerçevede katılımcıların genel olarak, 2006 yılı ve sonrasında kurulan üniversitelerin altyapılarını ihtisaslaşma misyonlarını dikkate alarak kurgulamalarının köklü üniversitelere kıyasla daha kolay olacağı inancında oldukları görülmektedir.

Projenin bölgesel halkın, kalkınma olgusuna ve projenin yöntemine ilişkin farkındalığını ve bilinç düzeyini artıran bir yönü olduğunu ifade eden “farkındalık artırıcı” koduna da sıklıkla rastlanmıştır. Nitekim Katılımcı 8,

“Üreticiler bundan çok memnunar. En azından ürettikleri ürünün gerçekten kaliteli olup olmadığını test ve analiz eden, bu süreci takip eden bir üniversite olduğunu biliyorlar. Hayatında hiç üniversite ve üniversite hocası görmeyenlerle biz bu program sayesinde yüz yüze geldik. ...

Bu aynı zamanda bir proje kültürünün, bir destek bulma kültürünün gelişmesine sebep oldu. Aksi takdirde şunu duyuyorduk. Ben buranın ilk asistanlarındım. Bizim burada döner sermaye eksikimiz olduğu için, herhangi bir hastanemiz olmadığı için, BAP destek miktarı çok az. Yani 5, 6, 7 bin tl gibi. Dolayısıyla mecburen dış kaynak bulmanız lazım, bununla bir çalışma yapamazsınız. Pilot üniversite olmadan önce herkes düşünüyordu ben dış kaynak nereden bulabilirim diye. Kimse bana dış kaynak vermez. Ama sonra, pilot üniversiteden sonra dış kaynağın olabildiğini gördü herkes. Sonra TÜBİTAK ve TAGEM’e yönelmeler oldu. Orman Genel Müdürlüğüne yönelmeler oldu. AB fonu mesela, geçen ay biz bir proje sunduk. Umarım o geçebilir, çok yüksek bir fon. ... Şu anda da hep fon arayışındayız mesela. Aslında bir fonumuz var doğrudan Strateji ve Bütçe Başkanlığından alabiliriz ama diyoruz ki, biz acaba başka bir kaynak da bulabilir miyiz? Çünkü önemli olan bu kültürü de kazanmak.”

sözleriyle bu farkındalık düzeyinin yüksek olduğunu belirtirken, projenin yöre halkına ve akademisyenlere aynı zamanda ürün kalitesi ve ür-ge süreçleri ile ilgili bilgi ve projede dışarıdan kaynak bulma kültürü kazandırdığını vurgulamaktadır.

Projenin başvuru sürecine ilişkin Katılımcı 9’un,

“Tabi bu misyon için önce çağrıya çıkılıyor ve gönüllü olması isteniyor bu projeye katılımın. Ve bu çağrı sonucunda birçok kriterle, tabi öyle gerçekten çok ince elenip sık dokundu bu projenin sürecinde de yani kabul sürecinde de. Birçok üniversite başvurdu. Sadece bölgenin durumu değil üniversitenin durumu da dikkate alınarak, acaba üniversitenin sahip olduğu potansiyel, bölgenin potansiyeliyle uyuyor mu buna bakıldı. Ve üniversitelerin hem kendi içerisinde bir misyon farklılaştırmasına hem de bu misyonun da içinde bulunduğu bölgenin ihtiyaçlarına cevap verecek, o bölgeye katkı sunacak bir misyon olmasına özen gösterildi.”

ifadelerinden ise projenin başvuru sürecinin detaylı, kapsamlı ve aşamalı bir süreç olduğu görülmektedir.

Bunlar dışında en çok projenin yükseköğretimin üçüncü misyonuna dayandığından söz edilmiştir. Katılımcı 9 bu kapsamda,

“Şimdi burada YÖK gerçekten çok yerinde bir karar alarak üniversiteleri tektipleşmekten kurtarmak amacıyla önemli bir proje başlatıyor. Bu proje temelde aslında misyon farklılaşması projesi. Yani bu misyon farklılaşmasında iki tip misyon var. Bunlardan bir tanesi araştırma odaklı üniversitelerin, tabi bütün üniversiteler araştırma yapar ama, bir grup üniversitenin odağı araştırma olsun deniyor ve araştırma üniversiteleri projesi doğuyor bundan. Bir diğer misyon farklılaşması ise bölgesel kalkınmaya odaklı bir misyon farklılaşması. Bu da nasıl olabilir? ... özellikle 2006’dan sonra kurulan üniversitelerimizi büyük şehirlerde olmayan, daha çok kırsal, ülkemizin Doğu, Güneydoğu Anadolu ya da Karadeniz bölgelerinde yer alan üniversitelerimize birer misyon verelim deniyor bu projeye. ... Dolayısıyla bu projenin özü aslında hem üniversitelere bir misyon vermek hem de bulunduğu bölgeye bu misyon kapsamında bir katkı sunmasını beklemek üniversitenin. Aslında temel amaç bu.”

diyerek projenin yükseköğretime biçilen üçüncü rol olan bölgesel kalkınmaya yönelik ihtisaslaşma boyutuna değinmiştir. Bu misyonun, Duby’nin (2011) üniversitelerin üçüncü misyonu için ifade ettiği “bilgi paylaşma” rolünün getirdiği faydaların topluma yaygınlaştırıldığı bir versiyonunu yansıttığı değerlendirilmektedir. Bunlarla birlikte, mülakatta projenin en az geçen özellikleri ise bitiş noktası belirlenmemiş olması nedeniyle süreklilik arz etmesi ve ulusal bir girişim olmasıdır. Projenin akıllı uzmanlaşmayı destekleyen yönlerine ilişkin olarak; “tematik alanlarda farklılaşma”, “bölgesel potansiyel öncelik” ve “yerel işbirlikleri” kodlarına temas eden ifadeler tüm katılımcılar tarafından kullanılmıştır. Bu kodlardan projenin; bölgesel önceliklere göre tematik alanlar bazında farklılaşmaya dayandığı, bölgesel potansiyeli ve öncelikleri dikkate alan içsel iktisadi büyüme modelini yansıttığı ve aktörler arasında yerel işbirliklerini desteklediği düşüncelerinin tüm katılımcılarca benimsendiği görülmektedir. Örneğin, katılımcılardan bazılarının,

“Sözkonusu proje, üniversitelerin aynı doğrultuda gelişmemesi, tektiplikten uzaklaşması ve bulunduğu bölgede, bölge halkına gelir getirici faaliyetleri koordine etmesi/geliştirmesi gibi boyutlara sahip olduğu için, bölgesel kalkınma ve ihtisaslaşma ile doğrudan ilişkilidir. Zaten proje adı da Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşmasıdır ki bu da bölgesel kalkınma odaklı, o bölgenin potansiyelleri ve dinamikleri dikkate alınarak ihtisas alanlarının belirlendiğini göstermektedir.” (Katılımcı 1)

“Uşak özelinde ise deri, tekstil ve seramik. Yani deri ve tekstil sektörü uzunca bir süredir, yüzyıllardır hatta, Uşak ilinde baskın sektörler. ... Biz bu işin aslında merkeziz. Yani fiyatı da belirleyen kaliteyi de belirleyen biz olmalıyız ... Gerçekten ihtisaslaşmak gerekiyor. Yani Artvin’de bir üniversite bir konu üzerine gerçekten çok başarılı faaliyetler yapıyorsa ve o işte orada kümelenme olduysa; bunun akademisyeninden, altyapısından, laboratuvarından, öğrencisine kadar orada o işin olması gerekiyor. Yani İstanbul’daki bir kişinin yani ben burada eğitim alabilirim demesi, ideal olması gereken bence bu.” (Katılımcı 2)

“Bütün tarımda ihtisaslaşamazsınız, öyle bir realite yok. Dolayısıyla biz belli konular seçtik, bu konuları da ilimizin ekonomik potansiyeline ve ilimizdeki yetişmiş personel sayısına bakarak, ilimizin sosyoekonomik düzeyine bakarak seçtik.” (Katılımcı 8)

“Zaten o ihtisaslaşma alanı, o bölgenin durumu, o bölgenin koşulları dikkate alınarak belirlendi. Yani mesela Uşak Üniversitesi niye gidip de Uşak’ta hayvancılık yapalım demedi, Uşak’ta hayvancılık değil tasarım diyoruz, seramik diyoruz. Çünkü Uşak’ın ona yönelik bir alt yapısı var yani sanayisi var. Şu anda da çok da güzel yürütüyorlar tasarım alanında. Dolayısıyla, bu ihtisas alanı ve bölgesel kalkınmaya etkisi çok ciddi tartışılarak belirleniyor.” (Katılımcı 9)

ifadeleri, her bölge için tematik alanların belirlenmesi ve bu belirleme sırasında bölgesel potansiyel ve önceliklerin hesaba katılması bakımından dikkat çekici bulunmuştur. Bu yönüyle projenin, akıllı uzmanlaşmanın “bölgesel yerleşiklik” ilkesini göz önünde bulundurduğu görülmektedir. Yine katılımcıların hepsinin, projenin yerel işbirliklerini ve bu işbirliklerinde paydaş rollerini artırdığı doğrultusunda ifadeleri mevcut olup bunlardan bazıları şöyledir:

“Sorumlu paydaşlardan birincisi zaten Bingöl Üniversitesi... Onun dışında konu nedeniyle; arıcılık ve arı ürünleri olduğu için ilk etapta, Bingöl Arıcılar Birliği paydaşlardan birisi. Dolaylı olarak yine Tarım İl Müdürlüğü. En yakın paydaşlardan birisi de bizim ajans olarak. Kendileri de bunu dile getiriyorlar zaten. Hem programın stratejilerinin belirlenmesi, konunun belirlenmesi, eylemlerin oluşturulması, çerçevesinin çizilmesi noktasında, hem de dönem dönem çağrıya çıkılıyor projeler geliyor bu açıdan... Projelerin değerlendirilmesi için paneller oluyor. O panellerde yer aldık. Bu kapsamda çeşitli yarışmalar yapıldı. Onların jürilerinde üye olarak yer aldım. Dönem dönem paydaş toplantıları yapılıyor, değerlendirme ve danışma işleri amacıyla. Bu anlamda yakın paydaşlardan birisi de kalkınma ajansı. Yine bizim bölge kalkınma idaresi var GAP Bölge Kalkınma İdaresi. Ayrıca Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü, KOSGEB gibi kalkınmayla ilgili olabilecek kurumlar da süreç içerisinde paydaş olarak yer alıyor. Yerelde bir ara danışma kurulu oluşturulmuştu. Mesela orada vali bey, belediye başkanı gibi ilin protokolü açısından ön planda olan insanlar da bu süreçte yer aldılar.” (Katılımcı 5)

“Sorumlu kuruluş dediğimiz zaman. Tabiki üniversite. Proje başlamadan önce tüm paydaşlarımızı aynı masaya çağırdık. Sivil toplum kuruluşları, akademisyenler, öğrenciler, seramik üreticileri, kalkınma ajansları, belediye, ticaret ve sanayi odaları... Her gün tekstil, seramik, deri ile ilgili paydaşları davet ettik. Hepsine de vali başkanlık etti bu arada. Yani en başta vali sahip çıktı en önce bu işe. Ama bölgesel paydaşlar olarak herkes projenin içinde, amaçların farkındalar, Uşak Üniversitesi’nin ne yapmak istediği, hangi alanlarda uzmanlaştığı, nereye varmak istediğini biliyorlar. Dış paydaş olarak YÖK, TÜBİTAK, Strateji ve Bütçe Başkanlığı zaten...” (Katılımcı 7)

Bunların dışında “içerme”, “bölgesel yenilik”, “katma değer odaklı”, “kalkınma katalizörü” ve “arge ürge” kodlarıyla ilişkili ifadelerin de sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir. Proje, vatandaş uygulamaya dahil etmesi ve yürütülen faaliyetlerin sosyal sorumluluk boyutunun oluşturulması bakımından “içermeci” olarak değerlendirilmektedir. Projenin bu niteliği, Avrupa 2020 Stratejisinde yer alan,

ekonomik, sosyal ve teritoryal uyumu sağlayıcı “içermeci büyüme” hedefine paralel konumlanmaktadır. Örneğin Katılımcı 6,

“Bu proje, bölgedeki dezavantajlı bireylerin yani şiddet görmüş kadınlar, cezaevine girmiş çıkmış insanlar vs. gibi dezavantajlı bireylerin bölgede belediyeye tahsisli bir arazide tıbbi ve aromatik bitki yetiştirmek suretiyle bundan gelir elde etmesine yönelik bir proje.”

Katılımcı 7,

“Mesela şu da değerli, cezaevleri iş yurtlarıyla çalışıyoruz. Bizim buradaki Uşak kapalı cezaevi iş yurdu bayan, erkek deri ceket üzerine ihtisaslaşmış. Mesela Kula’daki ayakkabı, Kütahya’daki çini, bilmem neredeki iş kıyafeti üzerine iş yurtları ihtisaslaşmış. Biz tasarımları veriyoruz onlar üretiyorlar ve satıyorlar. ... Bunun bir de sosyal boyutu var. Hem cezaevinde çalışıp hem de para kazanıyorlar çünkü dışarıda çocuk okutan var. Bu manevi olarak da bizi çok tatmin ediyor. Hem de böyle bir iş kolu oluşmuş, büyüttük biz.”

Katılımcı 8,

“Dolayısıyla dedik ki, bu hammaddeyi üreten insanlar belli, bu insanların öncelikle temel eksiklikleri neler, eğitim eksikliği ise eğitimlerle başladık. Bu programın özelinde hibe olmadığı için biz bunlara herhangi bir hibe veremiyoruz. Sadece eğitim, yönlendirme ve yapacağımız ar-ge ve ür-ge çalışmalarında işbirliği yapacak insanların olması gerekiyordu.”

sözleriyle projenin vatandaşa yönelik faaliyetlerini özetlemiştir. İçermecilik bir yanıyla öğrenen bölge kavramını, diğer yandan ise yerel topluma ilişkin sorumluluk bilincini harekete geçirmektedir. Akıllı uzmanlaşma stratejisinin bilgi ve yeniliğin toplum tabanına dağılımını önermesi, içermeci yaklaşımla yapılan uygulamalarda somutlaşmaktadır. Böylelikle bölgesel yönetim modeli, Carayannis ve Campbell’in (2009) tanımladığı dörtlü sarmal modele yakınsamaktadır. Bu model ayrıca, mod 3 tipi bilgi üretimi ve Goddard vd.’nin (2016) tanımladığı “toplum üniversitesi” yapısı ile desteklenmektedir.

Akıllı uzmanlaşma bir bölgesel yenilik stratejisidir. Bu nedenle, Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin akıllı uzmanlaşmayla ilgili öne çıkan bir yönünün de bölgesel yenilik sistemleri ile ilişkisi olması beklenir. Bölgesel yenilik, yeni bilgi, fikir ve ürünlerin mekâna yayılmasının bir sonucu olarak

katma değerli üretimi teşvik eder. Mülakat katılımcılarından da bu doğrultuda belirgin dönütler alınmıştır. Örneğin,

“Toplamda bin yani belki bini de aşan bir sayıda arıcılık yapılıyor zaten Bingöl’de. Ama bu tabi geleneksel yöntemlerle yapılıyordu şimdiye kadar ya da işte kendi imkânlarıyla. Güncel teknolojileri, gelişmeleri, daha verimli üretimi takip eden bireysel çalışmalar muhakkak vardır ama genel itibariyle baktığımızda geleneksel yöntemlerle yapılıyordu. Bu programın katkısı o anlamda şöyle; bir taraftan bu arıcılık faaliyetleri dünyada nasıl yapılıyor, dünyada daha verimli uygulama örneklerinden bilgiler derleyip bunları ildeki arıcılara öğretmeye yönelik çeşitli çalışmalar var. Bir taraftan sadece bala yoğunlaşan bir sektör var. Oysaki arının baldan katma değeri çok daha yüksek; gelir seviyesine çok daha yüksek katkıda bulunacak propolis, polen, arı sütü, arı zehiri gibi ürünler var. Bu tarz katma değeri yüksek ürünlerin de elde edilmesine yönelik de şu an Bingöl’de eğitimler veriliyor.” (Katılımcı 5)

“Üniversitenin pilot üniversite olduktan sonra yönettiği projelerden bir tanesi kaba yem üretim projesiydi. Yaklaşık bin dönüme yakın bir arazide çiftçilere daha modern tekniklerle, daha verimli ve yenilikçi metotlarla üretimden nasıl daha fazla fayda sağlayabileceklerini öğretiyorlar ve gösteriyorlar. Yani bu bir yenilikçi tarafı... Her ne kadar kaba yem geleneksel bir alan olarak değerlendirilse de, üniversitenin benimsediği yenilikçi metot veya gelişen teknoloji ve tarım uygulamalarına göre örnek projeler yürütebiliyor. ... Bunun dışında yine ceviz odaklı bir kalkınma projesi yürütüyor üniversitemiz. Her ne kadar ceviz standart bir üretim, ağaçtan elde edilen bir ürün gibi değerlendirilse de, buna yönelik ar-ge çalışması yapıyorlar. Bölgeye yönelik ceviz türünün oluşturulması, hangi bölgede hangi ağacın daha verimli ve daha fazla ürün verebileceğine ilişkin çalışmalar yürütüyorlar. Yani bölgeye yenilik getiriyorlar. Geleneksel çiftçiler de aynı fideyi alıp aynı yere dikiyorlar ama mikroklimaya uygun olarak bu bölgeye şu ağaç türünün uygun olacağı değerlendiriliyor. ... Keza jeotermal seracılıkta da, üniversite bünyesindeki araştırma ve uygulama seralarında yeni araştırmalar yapılıyor.” (Katılımcı 4)

“Geleneksel ve babadan oğula geçen bir meslek şeklinde klasik yöntemlerle yaptıkları mesleği biz akademiyle tanıştırdık ve daha modernize bir hale getirmeye çalışıyoruz. İlk başta ürettikleri ürünün ne kadar kaliteli olduğunu belirledik ve şu anda evet üreticinin düşündüğü kaliteden çok daha öte kalitede bir ürün ürettiğini biz bunlara gösterdik, kanıtladık en azından.” (Katılımcı 8)

Görüldüğü üzere, genellikle geleneksel sektörlerin modernizasyonu (*modernisation*) yoluyla gerçekleşen ihtisaslaşma faaliyetleri daha çok yeni ürün geliştirme ve var olan ürünü katma değerli hale getirme amaçlarına odaklanmıştır. Bu noktada, üniversite tarafından sağlanan eğitimin vatandaşları bir paydaş olarak projeye dahil etme konusunda ayrı önem taşıdığı değerlendirilmektedir. Nitekim bu yöntem projeyi, Asheim’in (1995) öğrenen ekonomiler için ifade ettiği “mekânsal yakınlığın öğrenme ağlarını uyarması” tanımına yaklaştırmaktadır.

Katılımcıların çoğu projenin, bölgesel kalkınma için bir katalizör görevi gördüğünü belirtmiştir. Ayrıca yine katılımcıların çoğuna göre, proje ihtisaslaşma alanında ar-ge, ür-ge, tasarım, kimliklendirme ve coğrafi işaretleme çalışmalarını içermektedir. Katılımcı 8’in bu konudaki ifadesi şöyledir:

“Birlikte yaptığımız çalışmada üreticiler en çok pazar bulamadıklarından şikayet ediyorlardı. Ürettikleri kaliteli balın bir farkındalığının olmadığını ve dolayısıyla çok kaliteli bal ürettiklerini ama yeterince karşılığını bulamadıklarını ifade ettiler. İyi bir fiyata satamadıkları için insanların bu meslekten soğuduğunu gördük. Biz de ilk olarak dedik ki, o zaman sizin ürettiğiniz ürünün kalitesini ortaya çıkarmak için bir kimliklendirme yapacağız balınıza ve onlarla işbirliğine girerek onlara Bingöl balı için, tüm ekolojik şartları düşündüğümüz için üç yıl boyunca, üniversite işbirliği ile bal ürettik. Bu balın analizlerini yaparak geçen aralık ayında nihai olarak coğrafi işaret başvurusunu yaptık, süreci başlattık. Bir kimlik kazandırdık, artık şu anda Bingöl balının bir kimliği var.”

Diğer kodlara nispeten az da olsa, “öz kaynaklar”, “aşağıdan yukarı” ve “çevreci sürdürülebilir” kodları da katılımcıların kullandığı kodlardan olup bunlar da projenin akıllı uzmanlaşmayı destekleyen özellikleri kapsamında ele alınmıştır. “Öz kaynaklar” kodu projenin bölgenin sahip olduğu öz kaynakları değerlendirmeye yönelmesini, “aşağıdan yukarı” kodu projede izlenen aşağıdan yukarı politika yapım ve karar verme süreçlerini ifade etmektedir. “Çevreci sürdürülebilir” kodu ise, projenin çevreye duyarlı ve sürdürülebilirlik odaklı olduğu anlamına gelmektedir. Bu bağlamda Katılımcı 2’nin

“Şöyle ki yine geri dönüşümden dokusuz yüzey dediğimiz özellikle barajlarda, yol yapımında, inşaatlarda izolasyon malzemesi olarak kullanılıyor.”

ifadesi projenin çevreci yönünü vurgulamaktadır. Projede geri dönüşüm yöntemlerine başvurularak atıl kalma ihtimali yüksek ürün ve parçalar yeniden değerlendirilmektedir.

Katılımcıların çoğu projenin üniversitenin merkezi yönetim bütçesinden aldığı pay çerçevesinde yürütüldüğünü, yani özel ayrılmış bir bütçeden yoksun olduğunu belirtmekle beraber, projenin aynı zamanda üniversite dışından ilave mali kaynak getirmeye açık olduğunu ifade etmişlerdir. Örneğin, Katılımcı 10, projeye ayrılmış özel bir bütçe kalemi olmamasına ilişkin olarak,

“Ayrı bir kaynak aktarım kalemi yok. Yine üniversite yatırımlarını koordine eden Strateji ve Bütçe Başkanlığı tahsis edecek ise edecek. Ama şu olabilir, üniversitelere yıl içerisinde rutin işte X lira aktarıyorsa, bu misyon farklılaşmasını yürütecek üniversitelere, bu alanda yeni araştırma alt yapıları kurmaları, laboratuvar kurmaları, yeni projeler yürütmeleri için X+Y lira kaynak aktarmak. Tabi o Y çok büyük olmayabilir ama ilke olarak böyle bir yaklaşım benimsenmiş. Yani hem mevcut kaynaklarını bu yönde daha yoğun kullanmaları, hem de ilave cüzi de olsa kaynaklar aktarılması.”

ifadesinde bulunmuştur. Bu ifadede, bir yandan projenin merkezi yönetim bütçesinde üniversite için tahsisli bütçe kaleminin dışında başka bir bütçe ayrılmadığı belirtilirken, aynı zamanda projenin bütçe genişletici yönüne de vurgu yapılmıştır. Nitekim aynı kalemde de olsa, pilot üniversitelere ayrılan bütçenin, bu üniversitelerin ihtisaslaşma üniversitesi olmadan önceki bütçelerinden yüksek olabildiği anlaşılmaktadır.

Katılımcı 9 proje bütçesine ilişkin olarak,

“Ama şunu söylemek lazım, bizde proje denilince hep akla para geliyor. Aslında üniversitelerimizin kendi kaynakları var. Ya da üniversiteler bir araya gelerek bir kaynak oluşturabilirler. Yani proje kapsamında amacımız şu değil. Biz mesela Siirt Üniversitesine proje için 50 milyon lira verelim, efendim şunu şunu yapsın. Hayır, bizim bu projeden muradımız bu değil aslında. Bizim projeden muradımız; her şey para ile olmaz. Yani devlet bu üniversitelere ciddi anlamda bir bütçe veriyor zaten. Her şeyden önce bir personel bütçesi veriyor. Biz şunu diyoruz; her yıl YÖK, Cumhurbaşkanlığımızın izniyle bu üniversitelere araştırma görevlileri tahsis ediyor, öğretim görevlisi ve öğretim üyesi kadrosu tahsis ediyor. Zaten bu üniversitelerimizin ciddi bir laboratuvar alt yapıları var. Strateji ve Bütçe Başkanlığımız da, bu üniversitelerin biliyorsunuz her yıl temmuz ağustos aylarında bütçe görüşmeleri başlıyor, o görüşmeler esnasında bu üniversitelerimizin projelerine özel olarak yer veriliyor. Yani geçtiğimiz yıllarda birçok üniversiteye yeni proje verilmezken, evet ayrı bir bütçe kalemi yok ama, bu üniversitelerimizin bölgesel kalkınma üniversiteleri olduğu bilindiği için, zaten onların hazırlayacakları projelere o gözle bakılıyor. ...

Hayır yani böyle bir bütçe yok. Buna gerek de yok zaten. Parayla herkes proje yapar, önemli olan belli bir bütçe olmadan proje yapmak aslında işin özeti bu. Yani üniversitenin zaten sinerjisi var. Biz şunu istiyoruz; üniversite elindeki mali kaynakları, insan kaynaklarını ihtisas alanına yönlendirsin. Yani gerekirse başka alanlarda, Siirt üniversitesi gidip de iktisat doktorası açmasın. Yani hayvancılıkla ilgili, veterinerliğin alt alanları ile ilgili, keçi ırkı ıslahı ile ilgili bir program açsın. Bu alanlarda akademik araştırma merkezi kursun.”

ifadesiyle dışarıdan fon bulma sürecinin projenin olmazsa olmazı olduğunu vurgulamaktadır. Katılımcı 9 aynı zamanda, merkezdeki kurum ve kuruluşların akademik kadro ve bütçe noktasında ihtisaslaşma üniversitelerinin destekleyicisi olduklarını ancak bu üniversitelerin de misyonlarına uygun biçimde bölgesel kaynakları harekete geçirmeleri ve bütçelerini başka fonlarla çeşitlendirmeleri gerektiğini ifade etmektedir.

Katılımcı 8 de,

“Şu anda hocalarımız ben dışarıdan nereden kaynak bulabilirim, bunun derdine düşmeye başladılar. Tamam pilot üniversite olduğumuz için bize bir kaynak geliyor, bu para belli alanlarda kullanılıyor. Ama ben TÜBİTAK’tan da 100 bin tl alırsam şu alanda da gelişme gösterebilirim. TAGEM’den 50 bin tl alırsam şurada da gelişme gösterebilirim.”

sözleriyle proje kapsamındaki faaliyetleri fonlamak üzere üniversite dışından ilave kaynak getirme çabalarının başarıyla sürdürüldüğünü ifade etmiştir.

Projeye yönelik hem eleştiriler hem de destekler bulunmaktadır. Eleştiriler noktasında en sık, projenin ihtisas alanı seçiminde isabetsizlik olduğu ve bu projenin özellikle misyonun yüklendiği üniversitelerin kuruluş tarihine göre gecikmiş bir proje olduğu hususları dile getirilmiştir. Bazı katılımcılar bu durumu şöyle belirtmiştir:

“Özellikle 2006 ve sonrası kurulan üniversitelere verilmesi çok yerinde ve mantıklı bir karardır. Ancak yine de geç kalınmış bir karardır bana göre. 10 yıl sonra değil de keşke 2006’da bize bu misyonlar yüklenseydi.” (Katılımcı 8)

“Aslında biz proje için biraz geç kalmışız yükseköğretimde. Aslında bu üniversitelerin kuruluş aşamasında bu misyon farklılaşmasının olması gerekiyordu. Yani üniversiteler kurulurken biliyorsunuz 2006 yılında çok ciddi anlamda üniversiteler kuruldu. Bu üniversiteler kurulurken keşke o dönemde bu projenin başlangıcı orası olsaydı da üniversitenin misyonu başından belli olsaydı. Ve üniversitenin kurulan akademik birimleri de ona göre kurulsaydı. Laboratuvarları ona göre oluşturulsaydı, akademik kadrosu alt yapısı buna göre oluşturulmuş olsaydı. Maalesef öyle yapılmamış, olsun, zararın neresinden dönülürse kârdır.” (Katılımcı 9)

Üniversite için belirlenen ihtisas alanının eleştirilmesi noktasında ise şu ifadelerle karşılaşılmıştır:

“Dış paydaşlarımızdan kaydadeğer herhangi bir muhalefet görmedik. Dış paydaşların bazılarının eleştirisi, üniversitelerin kâr amacı güden kuruluşlar olmadıklarını, böyle bir hukuki altyapı ile bölge halkına gelir getirici faaliyet yürütmelerinin biraz zor olduğu yönündeydi. Yani, biz bir ticari işletme değiliz ama yürüttüğümüz bilimsel akademik çalışmalarla bölge halkına gelir getirici faaliyet yürütmeye çalışıyoruz. Bunun bir çelişki olduğunu bu yönde bize iyi niyetle, yani bir zorlama engel çıkarma falan değil, yani bunu bir risk olarak bize deklare eden birtakım dış paydaşlarımız oldu. İç paydaşlarımız konusunda açıkçası şöyle bir sorun yaşadık; bunu çok net bir biçimde söyleyebilirim, şimdi bizim ihtisaslaştığımız alanlar çevre ve sağlık. Yani mimarlık fakültesi diyelim mesela. Bu alanlara herhangi bir yerinden dokunmayan birimlerimiz herhangi bir surette üniversitenin çevre ve sağlık alanlarında ihtisaslaşma süreçlerinin kendilerinin çevreyle ya da sağlıkla alakalı bir birim olmaması nedeniyle, kendilerine dokunur herhangi bir yanı olmadığı, daha doğru bir ifadeyle bu misyona odaklanmanın üniversitenin diğer misyonlarını zayıflatacağı algısına sahiplerdi. Yani en doğru ifade bu... Yani şu cümleyi çok duyduk; ‘Her şey ihtisaslaşma oldu. Artık, kaynaklar yani mali kaynaklar, insan kaynağı vs. hep bu alana yönlendiriliyor. Ve bizler bu ihtisaslaşma alanları ile doğrudan bir ilgisi olmayan birimler olarak üniversitenin diğer misyonlarının, eğitim-öğretim ve araştırma misyonunun, zayıflayacağı algısına sahibiz. Ve bu ihtisaslaşma alanlarına dokunmayan birimler olarak, ikinci plana atılacağımız kaygısına sahibiz.’ şeklinde bir geri dönüş aldık. İç paydaşlarımızdan da gördüğümüz en büyük direnç bu idi.” (Katılımcı 6)

“Bunlar olduğu zaman en çok içten gelen muhalif mevzular da şu; bir akademisyenden siz bir yardım talep ettiğinizde, bu programa bir katkı sunmasını beklediğinizde, genelde ‘Benim uzmanlık alanım değil, ben ne yapabilirim?’ gibi eleştirilerle karşılaştık. Ancak biz 1, 1,5, 2 yıl sonra bu programdan herkesin kendine bir pay çıkarabileceğini anlatmaya çalıştık. Tabiki de mükemmel bir şekilde herkes destek vermiyor çünkü hem özelde ilgi alanı olmadığını düşündüğü için hem kişisel başka sebeplerle bazı muhaliflikler oluyor. Bu programa genel bakış açısıyla ilgili muhalefet. [İkincisi] üniversitemizde akademisyenler tarafından bugün dahi neden bu tematik

alanlar diye buna karşı hala bir direnç var. Neden işte başka bir alan değil de arıcılık, neden başka bir konu değil de bitkiler çalışılıyor gibi tepkiler alabiliyoruz.” (Katılımcı 8)

Bununla birlikte, projeye yönelik güçlü bir idari, mali ve siyasi desteğin bulunduğu da katılımcılar tarafından dile getirilmiştir.

Katılımcı 9 idari destek ile ilgili olarak,

“Bu noktada Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı yani tüm kurumlarımız da bakanlıklarımız da bu projenin arkasında. İdari destek anlamında da bakanlıklar bünyesindeki genel müdürlük, bölge kalkınma ajansları, YÖK zaten bu işin tamamen arkasında. Üniversitelerde bir sıkıntı yok.”,

Katılımcı 7 mali destek ile ilgili olarak,

“Şu anda iyi paralar alıyoruz biz, yani normalde üniversitenin aldığından daha iyi paralar alıyoruz. Bunları bizim sürdürülebilir bir sisteme çevirmemiz lazım.”,

Katılımcı 10 siyasi destek ile ilgili olarak,

“Cumhurbaşkanımız da sahip çıkıyor. Türkiye’de aslında yükseköğretim politikamız biliyorsunuz üniversite eğitimi hizmetine erişimi kolaylaştırmayı güdüyor. Bu anlamda hani ona da hizmet eden bir proje. O nedenle siyasi olarak da desteğin devam edeceğini düşünüyorum.”

ifadelerinde bulunmuşlardır.

Yine Katılımcı 9,

“Burada çok ciddi, yoğun bir ilginin olduğunu gördüm. Hatta sadece üniversite değil, bölgenin milletvekilleri, belediye başkanları, sivil toplum örgütlerinin de bizleri arayarak başvuru yapan bölge üniversitesinin başvurusunun kabul edilmesi, bu noktada kendilerinin de çok önemli destek olacaklarını söylediklerine şahit oldum. Hatta biz şey alıyoruz, bu sadece üniversitenin yapacağı bir şey değil. Bölgedeki diğer aktörlerin de bu konudaki tavırları nelerdir, destek olacaklar mı? Tabi bu noktada ciddi destek mektupları getiriyor üniversiteler.”

sözleriyle hem yerel toplumun hem de siyasi desteğin var olduğunu belirtmiştir.

Kamuoyu desteğinden nispeten daha az söz edilmekle birlikte, yöre halkının projeyi sahiplenmek bakımından zaman zaman direnç gösterdikleri Katılımcı 8’in şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

“Arıcılar ilgilendiğimiz grup olarak gelişmeye biraz kapalı demeyeyim ama dirençli. Gelişmeye dirençli oldukları için ve bir de iş sezonlarına denk geldiği için özellikle bir program düzenlediğimiz zaman katılımcı sayısını zorlanarak tamamlayabiliyoruz. İletişimimiz var, iyi niyet var, ama bir koordinatör olarak gerçekten istediğim seviyede mi, değil.”

Proje sonuçları, çıktılar ve öneriler olarak iki başlıkta incelenmiştir. Çıktılar arasında paydaşlarla işbirliği çıktıları oldukça sık dile getirilmiştir. Bunu izleyen çıktılar ise sırasıyla akademik çıktılar ve eğitim-öğretim çıktılarıdır.

YÖK'ün 36 performans göstergesinden;

- Akademik çıktılar: İhtisas alanında patent, faydalı model, yayın sayısı gibi çıktıları,
- Eğitim-öğretim çıktıları: İhtisas alanında açılan bölüm ve program sayısı gibi çıktıları,
- İşbirliği çıktıları: İhtisas alanında eğitim, üretim, istihdam gibi çıktıları

kapsamaktadır.

Sıklık tablosunda en çok karşılaşılan çıktıların paydaşlarla işbirliği çıktıları olması, yerel ve kurumsal işbirliklerinin sonuç verdiği yorumuna ulaştırmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların yanıtları incelendiğinde, şu ifadeler dikkat çekici bulunmuştur:

“Biz DTS tasarım uygulama araştırma merkezi olarak şu çalışmaları yapıyoruz. Biz şu anda 112'nin 2020-2021, PTT'nin yazlık-kışkık, Orman Genel Müdürlüğü'nün 14 kalem malzemesi, şu anda UMKE üzerine çalışıyoruz. Kamu personeli için kıyafet tasarlıyoruz ve şartname yazıyoruz. Yaklaşık 70 bin personele hitap ediyoruz kamudaki. Kamuda böyle bir açık var, yani 112 gerçekten kötüydü kıyafetleri, bunları yönetecek kimse yok bu kurumlarda. Bizim merkezimizde şöyle; hem tekstil mühendisi var hem tekstil tasarımcısı, hem deri mühendisi var hem deri tasarımcısı, hem seramik mühendisi var hem seramik tasarımcısı. ...

Hocaları da bu işin içine sokmaya çalışıyoruz. Tabi 800 akademisyen olduğu için hepsini işe dahil etmek mümkün olmuyor. Ama her toplantıda, akademik kurulda konuşuyoruz. Bak üniversitede böyle şeyler oluyor. Böyle böyle katkı sağlayabilirsiniz. Öğrencilere ortak dersler açıyoruz DTS ile ilgili, onları seçebiliyorlar. Tasarım merkezine staja gelebiliyorlar ya da o altyapıyı kullanabiliyor öğrenciler. Yine maske tasarımı yarışması yaptık mesela. Dolayısıyla toplantı, online söyleşi, konferans gibi etkinliklerle öğrenci ve öğretim elemanını işin içine sokmaya çalışıyoruz. Kalkınma ajansı ile çok iyi ilişkimiz var. Zaten dediğim gibi DTS olarak biz geçen yıl onlardan 60 bin tl aldık. Bir SOGEP projemiz var 1,4 milyon tl, daha geçmedi ama. Aldığımız iki tane destek de teknik destek konusundaydı. Bir tane de deri tasarım merkezi diye güdümlü proje başvurusu yaptık. Erasmusla ilgili çalışmamız var, sadece DTS odağında yazdığımız yaklaşık 167 bin avroluk bir değişim programı. Sadece DTS'deki hoca ve öğrenciler değişiyor. İhtisaslaşma alanımızı böyle belirlediğimiz için bu bütçe geldi bize. İhtisaslaşmayı AB'deki fonla birleştirdik.” (Katılımcı 7)

“Düzce Üniversitesi'nin ihtisaslaşma alanlarıyla alakalı olarak, ajansımız tarafından biri doğrudan Düzce Üniversitesi yürütücülüğünde, biri de Düzce Üniversitesi'nin paydaşı olduğu 2 ayrı proje fonlanmıştır (bunlar mali destek sınıfındaki büyük ölçekli destekler).” (Katılımcı 1)

“Mesela Kırşehir'in konusu olan jeotermal seracılık ile ilgili Konya Selçuk Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi ile ortak bir araştırma merkezi kurdular. Dolayısıyla, bu üç üniversite güçlerini birleştirecek, ortaya birtakım yenilikler çıkaracak. Bunu da o bölgedeki çiftçilerin kullanımına sunacaklar.” (Katılımcı 9)

“Bingöl Üniversitesinde arıcılık anlamında bir merkez oluşturuldu. Bununla ilgili Türkiye’nin çeşitli yerlerinden ilimizin beşeri kalitesini, beşeri sermayesini yükseltecek çeşitli alımlar oldu. Öğretim üyeleri geldi. ... Çeşitli uluslararası firmalarla bal ve arıcılık ürünleri konusunda görüşmeler yapılıyor.” (Katılımcı 5)

Özellikle Katılımcı 7’nin ifadelerinde projenin hem işbirliği çıktıları hem de akademik ve eğitim-öğretim çıktılarına ilişkin sonuçlar net olarak görülebilmektedir. Katılımcı 9 ise, Kırşehir ile benzer coğrafi koşulları paylaşan iki ilin üniversiteleriyle ortaklaşa başlatılan bir girişimin, yani kurumsal nitelikli bir paydaş işbirliğinin, yeniliği ve toplumsal faydayı beraberinde getirdiğini belirtmiştir.

Ayrıca, 10 katılımcıdan 8’i projenin yayılma etkisinden söz etmiştir. Örneğin, Katılımcı 10’un,

“Dolayısıyla bu üniversitelerimizin belirlendikleri odaklar itibarıyla doktora projeleri yürütmeleri, bu projeler çerçevesinde akademisyen yetiştirmesi, bu doktora tezlerinin daha sonra projelere dönüşmesi, buradan bölgelerin kalkınması için yeni inisiyatiflerin, yeni yapıların belki firmaların oluşması bence önemli çıktılardan biri olabilir.”

ifadesi, projenin topluma ve diğer işbirliği alanlarına yayılma potansiyelini göstermektedir.

Bununla birlikte, yüksek sahiplenme düzeyi ve üniversitenin YÖK’ün değerlendirmesi dışında kendi performans değerlendirmesini yapması/yaptırması da katılımcıların yarısı tarafından önemli görülmüştür. Projenin sahiplenilme düzeyine ilişkin olarak Katılımcı 1,

“Bu ihtisas alanlarında bölgede bir farkındalık ve altyapı oluşmaya başladığını söyleyebiliriz. Üniversite ve yerelin süreci sahiplendiğini, planlama/programlama/proje çalışmalarını da buna göre şekillendirdiğini görmekteyiz.”,

Katılımcı 2,

“Rektör Bey bu konuda istekli. Tabi hem yönetim anlamında hem de ildeki aktörlerin bu işi sahiplenmesi noktasında çok önemli bir konu.”,

Katılımcı 5,

“Zaten en üst düzeyde Cumhurbaşkanlığı düzeyinde yürütülen, karar verilen bir program. Bu boyutuyla siyasi destek ve sahiplenme zaten üst düzeyde.”

ifadelerinde bulunmuşlardır.

Üniversitelerin kendi proje performans değerlendirmelerini yapmaları/yaptırmalarını ifade eden “özdeğerlendirme” koduna ilişkin olarak Katılımcı 7’nin ifadeleri ise şöyledir:

“Ve dış hakemlerce denetleniyor, veriyoruz parasını. Denetim dış denetim. Proje seçerken de panel usulü. Başka üniversitelerden, dışarıdan hocalar geliyor projeleri puanlayıp seçiyor, dış denetçi denetliyor.”

Proje sonuçları teması altında ele alınan “öneriler” kategorisinde ise öne çıkan kodların “paydaş rollerinin güçlendirilmesi”, “sahiplenim garantisi”, “denetim”, “özelleştirilmiş göstergeler”, “etki analizi” ve “sonuç duyurma” olduğu görülmektedir.

Bu kapsamda Katılımcı 5, projenin sonuçlarının kamuoyuyla paylaşılması ve paydaş rollerinin güçlendirilmesi önerilerini içeren aşağıdaki ifadelerde bulunmuştur:

“Yani kamuoyuna projenin sonuçlarıyla ilgili bilgi verilmesi boyutu biraz geliştirilebilir. Yani onlarca proje yürütülüyor bu program kapsamında mesela. Sonuçlarının paylaşılması, bunların bu anlamda ekonomiye katkılarının belki özel sektör işbirliği ile daha üst seviyeye çıkarılmasına yönelik çalışmalar yapılması gerekiyor ama genel anlamda iyi yönde ilerlediğini düşünüyorum.”

Yine Katılımcı 6,

“YÖK tarafından yapılan değerlendirmenin açıklanması gerektiğini düşünüyorum. Bu seneye kadar açıklanmadı. Çok ilginç bir şekilde araştırma üniversiteleri için bu değerlendirme sonuçları açıklandı ve araştırma üniversiteleri için bir sıralama yapıldı. Bu sıralama kamuoyuyla paylaşıldı. İhtisas üniversiteleri için de bir değerlendirme yapıldı, bu değerlendirmeye istinaden bir sıralama eminim yapılmıştır ama kamuoyuyla paylaşılmadı. Ben açıkçası şöyle yapılması gerektiğini düşünüyorum. Bu değerlendirmeye ilişkin sıralamanın kamuoyuyla paylaşılması gerektiğini, ihtisas üniversitelerine aktarılacak olan fonların bu değerlendirmeye göre aktarılması gerektiğini, yani daha çok performans gösteren üniversitelere daha çok para verilip bu konuda biraz atıl kalan üniversitelere ise bu performanslarının sonucu olarak daha az para verilmesi gerektiğini, programa ayrılan toplam paranın totali değişmemekle beraber, dağıtımı konusunda biraz daha performans odaklı olunması gerektiğini düşünüyorum.”

sözleriyle Katılımcı 5’in proje sonuçlarının kamuoyuna açıklanması gerekliliği noktasındaki düşüncesini paylaşmıştır. Ayrıca, performans odaklı bütçeleme önerisi de

getiren Katılımcı 6, performansın sadece üniversitelere tahsis edilecek meblağı etkilemesi, bununla birlikte projenin toplam bütçesini etkilememesi gerektiğini de vurgulamıştır.

Öte yandan, Katılımcı 9, konuya farklı bir bakış açısıyla yaklaşarak;

“Şimdi biz YÖK olarak, bizim araştırma üniversitelerinde ve bölgesel kalkınma odaklı üniversitelerde, her yıl göstergelerimizi üniversitelere ilan ettik şunlar dedik. Her yıl bunları ölçeceğiz ve kamuoyuyla paylaşacağız dedik. Aslında bölgesel kalkınma üniversitelerinde kamuoyuyla paylaşmadık daha. Ama araştırma üniversitelerinde paylaştığımızda kamuoyunun baskısı en önemli baskı oluyor. Ondan sonra bir baktık ki araştırma üniversitelerinin performansı çok yükseldi. Şimdi bölgesel kalkınmada şunu ifade etmek lazım, dünden bugüne olacak şey değil. Evet somut göstergelerinde yükselme var, üniversite mesela araştırma faaliyetleri ihtisaslaşma alanına göre yoğunlaştı, efendim eğitim öğretim faaliyetlerinde ihtisas alanlarında ciddi ivme kazanıldı. İhtisas alanları ile ilgili bölgelerinde çok ciddi projeler yaptılar. Bunların farkındayız yani ciddi bir yükseliş var ama bölgesel kalkınma dediğiniz şey iki üç günde olacak şey değil. Bunun için önümüzde bir zamanın olması lazım. Yani üniversitelerin bölgesel kalkınmaya olumlu etkilerini, biz önümüzdeki sekiz on yıllık süreçte daha net değerlendirebiliriz diye düşünüyorum. Bu projedeki çıktıları ülkenin geneline de mutlaka genişletebiliriz.”

ifadelerinde bulunmuş, ihtisaslaşma üniversitelerinin performans çıktılarının kamuoyuyla paylaşılmamasını, bölgesel kalkınmanın zaman talep eden bir olgu olduğu hususu ile gerekçelendirmiştir.

Projenin paydaşlarca sahiplenilmesi ve bu sahiplenmenin sürdürülmesi anlamına gelen, dağılımda sıklıkla geçen “sahiplenim garantisi” koduna ilişkin olarak, katılımcıların ifadeleri şöyledir:

“Ama orada şöyle bir endişem var, mevcut yönetimin gösterdiği istek ve dirayet yeni yönetimde olmayabilir. ... Şu an rektör projeci, çok istekli. Ama son dönemi ve bir sonraki rektör ve onun yönetim kadrosu projeyi sahiplenmeyebilir. Yani bu bence büyük bir risk... Projenin en büyük riski de bu. Mesela bir kişi gelir der ki, biliyorsunuz büyükbaş hayvancılık kuraklık sorunlarını tetikliyor aslında, Burdur’da kuraklık sorunu var hayvancılık bizim önceliğimiz olmamalı. Biz onun yerine susuz tarım, tıbbi aromatik bitkilerde yoğunlaşmalıyız. Veya biz artık turizm şehri olduk Salda ve Lavanta Bahçeleriyle. Biz turizm çalışmalıyız işte turizm bölümlerimiz, turizm çalışmalarımız vb. diyerek projenin atıl kalma riski ortaya çıkabilir. Biz bir çalışma başlattığımızda, her kurum için geçerli, yeni yönetici bunu rafa kaldırır; o, çalışanlar nezdinde bir motivasyon kaybı oluşturur, yapılan yatırımın atıl olmasına neden olur. Bu konuda bence bakanlık nezdinde ve siyasiler nezdinde de bir baskı unsuru olmalı. Bu proje kesinlikle rafa kaldırılmamalı çünkü ciddi bir maliyete katlanıldı.” (Katılımcı 3)

“Sadece bu projeye başvuru yapılırkenki üniversite yönetimi tarafından değil üniversitenin bir bütün olarak sahiplenmesi ve zihniyet olarak bunu benimsemesi önemli. Benim bu noktada küçük bir tereddütüm belki üniversitede bu işi takip eden hocalarımız ya da koordinatörlerimiz üç yıl önceki ile aynı mı değil mi, orada bir sürdürülebilirlik var mı?” (Katılımcı 10)

Öte yandan, Katılımcı 6, Katılımcı 3 ve 10'un söz konusu tereddütlerini büyük ölçüde giderecek nitelikteki şu ifadelerde bulunmuştur:

“Çünkü artık üniversitelerde rektörlüğe başvuran rektör adaylarına mülakatlarda sorulan sorulardan birisi bu... Yani Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinden haberinizi var mı, bu program neleri hedefliyor, ne yapmaya çalışıyor? Eğer bu başvurduğunuz üniversitede rektör olursanız bu programa başvurmayı düşünüyor musunuz, ya da halihazırda üniversiteniz bu programın bir parçası ise sizin bu program kapsamındaki hedefleriniz amaçlarınız nelerdir, bunları bize ifade edebilir misiniz şeklinde, rektör adaylarıyla yapılan mülakat toplantılarında bunlar dile getiriliyor.”

Dolayısıyla, YÖK'ün rektör atamaları öncesinde izlediği bu yöntemle, yeni gelen her yöneticinin bu projeyi sahiplenmesinin kaçınılmaz hale geldiği değerlendirilmektedir.

Katılımcılar tarafından aynı kategori altında dile getirilen diğer sık kullanılan kodlardan;

Proje sürecinin, ilgili paydaş kuruluşlara atama yapan kurum ve kuruluşlarca denetlenmesi önerisini içeren “denetim” koduna ilişkin olarak Katılımcı 6,

“İhtisaslaşma sürecinin belki her bir üniversitedeki yönetim ve harcama modeline ilişkin belirli bir standardizasyon getirilmesi gerekiyor. Bazı üniversiteler bu fonu BAP projeleri kanalıyla dağıtıyorlar. Yani BAP projesi önerisi alıyorlar ve bu önerilerden bazılarını fonluyorlar, bazılarını reddediyorlar. Biz ise güdümlü olarak yürütüyoruz yani standart bir BAP projesi ya da birkaç BAP projesi değil. Koordinatörlüğün ve üniversitemizin uygun gördüğü satın alımları yapıyoruz ve proje bütçesini böyle bir modelle harcıyoruz. Belki buna ilişkin bir standardizasyon getirilmesi gerekiyor. Şu ana kadar bu fona harcanan para hiçbir şekilde denetime tabi tutulmadı. Denetime tabi tutulması için de, bu fona sağlanan paranın harcanmasına ilişkin herhangi bir genelge, yönerge, yönetmelik vs. falan yok. Yani fonun harcanma şekline ilişkin yasal bir dayanak olmadığı için herhalde denetime tabi tutulmuyor. Çünkü bu denetimi yapacak olan Sayıştay Denetçisinin de hukuki bir dayanağa ihtiyacı var. Belki bu harcama modeline ilişkin bir hukuki dayanak oluşturulması programa ilişkin diğer bir önerim olabilir.”

Katılımcı 3,

“Şu anki yönetim iyi, ama acaba bir sonraki yönetim bu projeyi bu denli sahiplenir mi? Kamu yönetiminde idareci sahiplenirse, proje devam ediyor ama sahiplenmezse, projenin gerçekleşme oranı sıfıra iniyor. Bunun önüne geçemeyiz büyük bir risk. Ama YÖK böyle bir dayatma yaparsa olur. Atamayı yapan kurumun denetlemeyi yapan kurum olması önemli. Fon sağlayan kurum sadece fon sağladığı sürece denetler ve tesis atıl mı değil mi buna bakar. YÖK'ün burada sağlam, sözde değil özde bir denetim yapması lazım. Kamu kaynağının, özellikle kamunun fon sıkıntısı yaşadığı bu dönemde kullanım alanının denetlenmesi gerekir. YÖK'ün belki iç teamülle, düzenlemeyle bunu denetlemesi gerekir diye düşünüyorum.”;

Performans gösterge setlerinin ihtisaslaşma alanları bazında özelleştirilmesini içeren “özelleştirilmiş göstergeler” koduna ilişkin olarak Katılımcı 7,

“Eğer biz doğru performansı okursak, mesela dediğim gibi ben tasarım yapıyorum ama o sıralamada yeri yok, genel olarak bir performans değerlendirmesi mi yüzde yüz, ama spesifik olarak üniversite bazında baktığımız zaman değil.”;

Projenin etki analizi yapılarak ülkeye yaygınlaştırılması gerektiğini içeren “etki analizi” koduna ilişkin olarak Katılımcı 8,

“Seçilen alanları da söylemiştim, biz bir etki analizi yapmıştık. YÖK de bir etki analizi yaptı. Üniversitelerden başvurular alınarak bölgelere göre yapıldı ancak üçüncü seçilen partide artık konular birbiriyle çakışmaya başladı. Mesela Siirt ve Muş Üniversitelerinde aynı şekilde tarım ve hayvancılık alanında ihtisaslaşıyor. Belki bölgenin özelinde olan bir şey ama bu biraz olayı artık genele yayma oluyor. O konular daha özelleşebilir yani YÖK tarafından o ana başlık verilirken daha özel konular verilebilir üniversitelere. Muş ve Bingöl yan yana olan iki ilimiz. Bingöl tarım ve havza bazlı kalkınmada, Muş da tarım ve hayvancılık alanında pilot üniversite. Belki Muş Ovasının gelişimi ile ilgili örneğin başka bir çalışma alanı verilebilirdi, bu değerlendirilebilirdi yani komşu illere aynı konular değil de. Biz mesela Bingöl Üniversitesi olarak bir noktadan sonra Tunceli’ye, Elazığ’a, Erzurum’a, Muş’a dokunmamız gerekiyor. Yani ismi bölgesel kalkınma, zaten o konuda ben dokunacağım. Muş da başka bir konuda çalışacak, o konuda da o Bingöl’e dokunacak. Dolayısıyla bu şekilde bir kümelenme olursa daha etkili ve verimli olacağını düşünüyorum.”

yorumlarında bulunmuştur. Bu bağlamda, bir harcama mevzuatı ihdas edilerek ihtisaslaşma alanları bazında özelleştirilmiş göstergeler ile yapılacak denetimin, ayrıca bu denetime dayalı performans esaslı bütçeleme projesi aktörlerinin performansını olumlu yönde etkileyeceğinden söz edildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra, projenin ülke geneline yaygınlaştırılması sırasında üniversitelerin ihtisaslaşma alanlarının çakışmamasına dikkat edilmesi gerektiği de vurgulanmış olup bu hususun akıllı uzmanlaşmanın da temel ilkelerinden olan “bölgeler arası tamamlayıcılığı” desteklediği düşünülmektedir.

4.5.2.2. Doküman-Belge İncelemesi

Araştırma öncesinde mevcut olan veya araştırma sırasında elde edilen doküman ve belgelerin analiz edilmesini ifade eden doküman-belge incelemesi tekniği tek başına bir teknik veya birden fazla tekniği destekleyici nitelikte bir teknik olarak nitelendirilmekte ve araştırmalarda sıklıkla kullanılmaktadır (Sığırı, 2018:248). Bu araştırma kapsamında başvuru diğer analiz tekniklerinin yanı sıra kullanılan doküman-belge incelemesi tekniğinin, çalışmanın güvenilirlik ve geçerliliğini artıracak değerlendirilmektedir.

Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin bir süreç olarak; merkezde YÖK ile Strateji ve Bütçe Başkanlığı, bölgelerde başta üniversiteler olmak üzere kalkınma ajansları, ticaret ve sanayi odaları, il yönetimleri ve yerel yönetimler gibi pek çok aktörce paylaşılması, araştırmanın bu kurum ve kuruluşların projeye ilişkin doküman ve belgelerinin de analiz edilmesini içerecek biçimde genişletilmesi ve zenginleştirilmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda, ilgili kurum ve kuruluşlarca yayımlanan raporların ve türlü belgelerin özetlenip yorumlanması yoluyla betimsel analiz gerçekleştirilmiştir. İncelenen dokümanlar; (i) rapor ve belgeler ve (ii) resmi kurum görüşleri alt başlıklarında analiz edilmiştir.

4.5.2.2.1. Rapor ve Belgeler

Mülakat çalışmasında, Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin “özellikleri” ve “sonuçları” tema olarak belirlenmişti. Doküman-belge incelemesinde de aynı temalar baz alınarak ulaşılan veriler analiz edilmiş; bu analizde YÖK’ün projeye ilişkin raporları, bölgesel kalkınma ajanslarının bölge planları, üniversitelerin stratejik planları ve faaliyet raporlarından yararlanılmıştır.

Projenin Özellikleri

Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin ana fikri, özellikleri, bu proje kapsamında paydaşların üstlendikleri misyonlar ve işbirliği düzeyleri üretilen politika belgeleri ve raporlarda aşağıdaki gibi ifade edilmektedir.

“Özellikle, Doğu ve Güney Doğu bölgeleri başta olmak üzere, yeni kurulan üniversitelerden yerel halkın beklentisi üniversitelerin yerel kalkınmaya öncelik vermek gibi bir misyonu benimsemesidir. ... ülkemizin hedefleri kapsamında, bu üniversitelerimizin başta bulundukları şehir ve bölge ile bütünleşmesinin sağlanması, iktisadi, sosyal ve beşeri sermayeyi geliştirmesi beklenmektedir.” (YÖK, 2020b:15-16).

YÖK’ün bu ifadesinden, projenin ülkenin görece az gelişmiş bölgelerine yoğunlaştığı, yöre halkı beklentilerinin dikkate alındığı, şehir ve bölge kalkınmasının yanı sıra ülke kalkınmasının da hedeflendiği anlaşılmaktadır.

“2015-2019 stratejik planlamasını oluşturan Üniversitemiz stratejik planlama sürecinde öncelikle, bulunduğu ilin, sonrasında bölgenin ve nihai olarak ulusal strateji ve hedefleri göz önünde bulundurmıştır. Nitekim, Bölge, alan olarak küçük bir yüzölçümüne sahip olmasına rağmen, bölgenin çeper alanlarının tarımsal potansiyeli yüksek düzeyde olup, bazı tarımsal ürünler bakımından (tavuk eti, kivi, fındık, mısır ve patates) Türkiye’de ilk sıralarda yer almaktadır. İstanbul ve Ankara pazarlarına yakın konumda bulunması da bölgenin tarımsal anlamda önemini arttırmaktadır. Bölge planında da belirtildiği üzere arazi sürdürülebilirliği, toprak varlığının bilimsel bir şekilde yönetilmesi, mekan verimlilikleri, çevre dostu ekonomik ve kentsel gelişim gibi hedefler konmuştur. Bu veriler Üniversitemizin vizyonunun çevre bilimine odaklanmasında etkili olmuştur. Sonuç olarak Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyona Farklılaşması kapsamında ihtisaslaşacağımız çevre alanına yönelik program amacımız ‘Tarımsal Atıkların Endüstriye Geri Kazanımı ile bölgenin kalkınmasına katkı sağlamak üzere Tarımsal Atıkların Endüstriye Geri Kazanımı Uygulama ve Araştırma Merkezi’nin kurulması’ olarak belirlenmiştir.

Yine bölge planında belirtildiği gibi; Doğu Marmara’nın ve ülke oranlarının AB değerlerine yakınsaması önem arz etmektedir. ... Bununla birlikte, Doğu Marmara Bölgesi illeri arasında sağlık göstergeleri farklılık arz etmektedir. Burada en dezavantajlı şehir Düzce olup hem sosyo-ekonomik dengenin sağlanması hem de sağlık hizmetlerinde dengenin sağlanması ve bölgenin bu alanda rekabet gücünün pekiştirilmesinin önem arz ettiği ortaya konmuştur. Bölgenin ekonomik büyüklüğü ve hedefleri ile sağlık sektörü harcamalarındaki artış ve sektördeki net ithalatçı konumda olunmasından dolayı bölge ekonomisine sağlanacak avantajlar göz önünde bulundurularak Üniversitemizin vizyonunun sağlık bilimine de vurgu yapması önemsenmiştir. Sonuç olarak Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyona Farklılaşması kapsamında ihtisaslaşacağımız sağlık alanına yönelik program amacımız ‘sağlık turizmi ile bölgenin kalkınmasına katkı sağlamak üzere Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulama ve Araştırma Merkezi’nin kurulması’ olarak belirlenmiştir.” (Düzce Üniversitesi, 2017:152-153).

Düzce Üniversitesinin Kurum İç Değerlendirme Raporunda yer alan bu ifadelerden; proje hedefleri belirlenirken il, bölge ve ülke düzeyinde kalkınma hedeflerinin göz önünde bulundurulduğu, özellikle bölgenin üretim ve pazar şartlarının hesaba katıldığı, yapılan faaliyetlerde toprak varlığının yönetimi, verimlilik ve sürdürülebilirliğin ön planda tutulduğu, çevreye duyarlı bir yaklaşımın benimsendiği, belirlenen ihtisaslaşma alanlarında Düzce ilinin çevresiyle bir bütün olarak gelişme potansiyelinin değerlendirildiği ve dezavantajlı olduğu konularda ihtiyaçların telafisine yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, üniversite tarafından atılan adımların bölge planındaki temel ilkeler ile de eşleştiği görülmektedir.

Nitekim MARKA’nın 2014-2023 yıllarını kapsayan Bölge Planında (2015a:22)

da, diğer amaçların yanı sıra,

“arazi kullanımında bütüncülüğün, düzenin ve sürdürülebilirliğin sağlandığı, ekonomik faaliyetlerin ve kentsel yaşamın çevre dostu yönlendirildiği, mekân kullanımının verimli kılındığı bir bölge olmak”

amacının vurgulandığı görülmüştür. Ayrıca, Planın gelişme eksenlerinin sıralandığı bölümde; rekabetçi bölge, yaşanabilir bölge ve öğrenen bölge kavramlarından söz edilerek, öğrenen bölge ekseninde sayılan amaçlar arasında,

“yükseköğrenim programlarının bölge ekonomik sektörlerine göre tasarlanması ve yenilikçi işgücünün yetiştirilmesi”

ifadesine yer verilmiştir (MARKA, 2015a:25). Bahse konu planın, Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi kapsamında pilot üniversitelerin belirlenmesinden önce yürürlüğe girdiği dikkate alındığında, bölgede zaten proje hedeflerine yönelik bir eğilimin var olduğu düşünülmektedir.

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Tarım ve Hayvancılık Kalkınma Projesi Koordinatörlüğünden alınan yazılı dokümanda projenin amacı,

“Burdur ilinin sahip olduğu potansiyelleri ile üniversitenin mevcut ve gelecek altyapısının uyumlaştırılarak tarım ve hayvancılıktaki rekabet gücünü artırmak”

olarak belirtilmektedir.

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Tarım ve Hayvancılık Kalkınma Projesi Koordinatörlüğünün Tanıtım Kitapçığında (2020), projenin uygulamasının üç ana eksene oturduğu; bunların çiftçi eğitimi ve çiftlik yönetimi, hayvan yetiştiriciliği ve hayvancılığa dayalı sanayi olduğu belirtilmiştir. Çiftçi eğitimi ve çiftlik yönetimi ekseni için,

“Çiftçilerin eğitimi ve çiftliklerimizin yönetim sorunlarına yönelen 7 proje var. Bu alanda daha çok çiftliklerimizdeki yetersiz bilgi, yanlış uygulama ve yönetim şekillerinden kaynaklanan verimsizlik sorununa eğiliyoruz. Bu eksenle eğitim, yeni ahır ve çiftlik modelleri ile hayvan besleme süreçleri masaya yatırılıyor. Gerçekleştireceğimiz yazılım sayesinde çiftlikler ile araştırma merkezlerimiz arasında dijital entegrasyon sağlanacak, çiftliklerdeki ham veriler uzman akademisyenlerce hızlıca işlenerek sektörün çalışmalarına yön verecek şekilde hizmete dönüştürülecek. Böylece üniversite çağı teknolojik imkânlarını kullanarak en ücra noktalardaki üreticilere bilgi ve hizmet verebilecek.”;

Hayvan yetiştiriciliği ekseni için,

“Bu eksenle 15 proje hayata geçecek. Tarımsal işletmelerimizin verimliliği ve sektör dönüşümünü hedef alan bu projelerimizde öncelikle hayvan hastalıklarının erken teşhisini, hastalıkların kontrol altına alınarak elimine edilmesi ve özellikle buzağı ölümlerinin azaltılmasını amaçlıyoruz. Diğer taraftan kuracağımız embriyo transfer merkezi sayesinde ucuz embriyo üreterek sektör arzının

kontrol altına alınmasını, yöre koşullarına uygun küçükbaş hayvan ırklarının geliştirilmesini ve özellikle de tescil edilmiş honamlı ırkı yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılmasını hedefliyoruz. Sektöre canlılık ve çeşitlilik sağlayacak balık, at, manda, kara salyangozu ve kanatlı türleriyle alternatif yetiştiricilik alanlarının oluşturulması da yine bu eksenle hayata geçireceğimiz projeler arasında yer alıyor.”;

Hayvancılığa dayalı sanayi eksenini için,

“Bu alanda 5 projeyi hayata geçiriyoruz. Üniversitemizin ilgili merkezleri sayesinde sektörün ihtiyaç duyacağı yeni ürün geliştirme faaliyetleriyle ‘süt’ ve ‘et’ ürünlerinde bir Burdur markası oluşturulacaktır. Yine bu eksenle diğer projelerimizle de et ve süt sektörünün ortaya çıkardığı atıkların değerlendirilmesine yönelik biyogaz teknolojileri üzerinde duruyor, enerji maliyetlerini aşağıya çekmeyi ve verimliliği artırmayı hedefliyoruz.”

ifadelerine yer verilmiştir. Üniversite tarafından yürütülen faaliyetlerde öncelik çiftçilerin eğitime verilmekte, yöredeki hayvan neslinin korunması ve ıslahı için bilimsel yöntemler uygulanmakta, elde edilen ürünler için markalaşma çalışmalarına başvurulmaktadır. Her üç eksenle yürütülen faaliyetler için dijital metotlara ve teknolojiye başvurulması, bu kapsamda geleneksel bir sektör olan hayvancılığın katma değerli hale gelebilmesi açısından inovatif tekniklerin uygulanması bölgesel yeniliğin yerleşmesi ve yayılması noktasında önemli görülmektedir. Projenin bu yönüyle akıllı uzmanlaşma stratejisini desteklediği düşünülmektedir.

Bingöl Üniversitesinin 2018-2022 yıllarını kapsayan Stratejik Planında (2018:19)

üniversitenin varlık sebebi,

“Bölge ve ülkenin ihtiyaç duyduğu nitelikte bireyler yetiştirmek, akademik faaliyetlerini il ve bölge halkının yaşam boyu öğrenme anlayışı doğrultusunda genişletmek, yerel sorunların çözümünü için yapılan araştırma faaliyetlerini, aynı zamanda evrensel bilgi birikimine katkıda bulunacak şekilde gerçekleştirmek, eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetlerini Tarım ve Havza Bazlı Kalkınma modelinde öncü olacak şekilde tasarlayarak ilin ve bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel gelişimine katkıda bulunmak, akademik ve idari personeli için teşvik edici ve verimli bir eğitim, öğretim ve çalışma ortamı sağlamak”

olarak açıklanmıştır. Bu çerçevede üniversitenin, nitelikli bireyler yetiştirme, akademik faaliyetleri genişletme ve araştırma faaliyetleri gerçekleştirme görevlerini, hem il ve bölge halkı hem de bölgenin sosyoekonomik ve kültürel gelişimi için gerçekleştireceğini belirtmesi, üniversite tarafından yürütülen Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin bir yansıması olarak

değerlendirilmektedir. Nitekim proje uygulamaya konulmadan yürürlüğe giren, 2014-2023 yıllarını kapsayan Fırat Kalkınma Ajansı Bölge Planında da (2014:147), sürdürülebilir ekonomi ekseninde tarımsal üretimin ve verimliliğin artırılmasının amaçlandığına yer verilerek, “*arıcılık eğitim ve araştırma olanaklarının güçlendirilmesi*” eyleminden Bingöl Üniversitesinin sorumlu olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda üniversitenin, Bölge Planına uygun şekilde ihtisaslaştığı ve araştırmalarını sürdürdüğü ileri sürülebilir.

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Pilot Tarım ve Jeotermal Koordinatörlüğünün (2021) internet portalında,

“Ülkemizde kalkınma ajansları ve IPARD ajanslarının proje karşılığında hibe çağrı programları açmasına paralel olarak 'Yeni YÖK' anlayışı içerisinde çalışan Yükseköğretim Kurulu'muzun 'Pilot Üniversite' başlığı altında yerel üniversitelerle özel sektörün buluşmasını sağlayan ve aşağıda bunun Kırşehir bazında bir örneğini inceleyebileceğiniz ekonomik kalkınma modeli bölgede yeni iş kolları ve istihdamı tetikleyen yeni bir politika olarak karşımıza çıkmaktadır. Açılan çağrı programı ile Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi'ne jeotermal ve tarım alanında ihtisaslaşma, farkındalık oluşturma, bölgedeki paydaşlara yeni bir bakış açısı getirme, olmayan yeni iş kollarının temelini atmada tetikleyici rol üstlenme gibi yeni misyonlar yüklenmiştir. Anadolu'da benimsenen 'en iyi iş bildiğin iştir' anlayışının tersini düşünmemizi sağlayan bu yöntemle Üniversitemiz bölgemizin yeni sektörlerde önünü açacak önder bir rol üstlenmiştir. ...

Bu kapsamda, bölgedeki potansiyel enerji kaynaklarının etkin kullanımına (Hedef 1), bölgesel tarım ve hayvancılığın geliştirilmesine (Hedef 2), bölgenin doğal, tarihi ve kültürel değerlerinin tanıtımına (Hedef 3), yerel ve bölgesel kurum ve kuruluşlara, ihtiyaç duyulan alanlarda eğitim, araştırma, danışmanlık ve teknik hizmetlerin sunulmasına (Hedef 4), projeler yürütülmesi yoluyla üniversitenin il ekonomisine (Hedef 5), ve bölgesel kalkınmaya (Hedef 6) katkısının artırılması hedeflenmiştir.”

ifadeleri yer almaktadır. Bu ifadelerden, yürütülen projenin farkındalık artırıcı, katılımcı ve endüstri ile sektörel işbirliği kurma yönünde talepkâr olan yönlerinin vurgulandığı görülmektedir. Ayrıca, enerjide sürdürülebilirlik hedefi sayesinde, ihtisaslaşılacak sektörler üzerinden ulaşılması amaçlanan bölgesel kalkınmanın, daha az maliyetli ve çevreci yöntemlerle gerçekleştirileceği sonucuna varılmaktadır.

“Bölge kalkınmasında üniversitenin araştırma kapasitesinin ve araştırmacı akademisyenlerin de çok büyük bir önemi vardır. Bu gruptan da beklentimiz güçlü araştırmacı performanslarının yanı sıra akademi dışındaki paydaşlarla da proje ile ilgili güçlü iletişim işbirlikleri içerisinde olmalarıdır. Bölge kalkınmasında misyon odaklı çalışan üniversitenin, odaklandığı alanla ilgili yapılan araştırmalar yani bilim ve teknoloji bunu endüstriye dönüştürecek bölge şirketlerini de doğal çalışma arkadaşları olarak görmelidirler. ... Değer verilen bir diğer başlık, üniversitelerde bu çalışma alanlarında yetişen doktorantların bölgedeki ilgili sanayi kuruluşunun bünyesine

katılabilmesi ve böylece bünyesine katıldığı sanayi kuruluşunun yanı sıra doktorasını aldığı bölge üniversitesi ile yerel sanayi arasındaki ilişkilere katkı vermeye devam etmesi konusudur.” (YÖK, 2020b:17).

YÖK’ün bu ifadesinden, başta akademisyenler olmak üzere proje açısından üniversite kapasitesinin önemli görüldüğü, özellikle özel sektörle ve diğer dış paydaşlarla işbirlikleri geliştirilmesinin teşvik edildiği anlaşılmaktadır. Üniversitenin ihtisaslaşma alanlarından mezun olanların aynı alanlarda istihdam edilmelerinin yanı sıra üniversite-sektör işbirliğini kalıcı duruma getirmeleri yönünde istenç olduğu görülmektedir.

“Üniversitemizin ihtisaslaşacağı alanlarda insan kaynağı kapasitesinin analizi kapsamında, bölgemizin ve üniversitemizin sosyal, teknolojik, ekonomik, çevresel ve demografik faktörleri ve bu faktörlerin üniversiteye olan etkileri incelenmiştir.” (Düzce Üniversitesi, 2017:153).

Düzce Üniversitesinin bu ifadesinden, projenin ihtisaslaşma alanlarının proje öncesinde kendilerini de içeren bir analiz süreci sonucunda belirlendiği izlenimi oluşmaktadır. Bu da, projenin ihtisaslaşma alanı tercihlerinin yukarıdan aşağı ve merkez-belirlenimli bir süreçten çok, tabana yayılan ve uygulayıcı görüşleri doğrultusunda formüle edilen bir süreç işletilerek yapıldığını göstermektedir.

“OECD, 2013 yılında akıllı uzmanlaşma stratejisini, bölgedeki ARGE ve yatırımlarını, bölgenin bilim ve teknolojiye uzmanlığını, ekonomisinin verimliliğini ve büyüme çalışmalarının nasıl etkileneceğini ortaya koyan bölgesel ve sanayi yenilik çerçevesi olarak tanımlamaktadır. Avrupa Birliği, 2013 Ekim’de Akıllı Uzmanlaşma Platformu ile, ‘Yükseköğretim Kurumları ve Akıllı Uzmanlaşma’ başlığı ile özel bir çalıştay düzenledi. Bunu takiben gene AB tarafından 2014’te Brüksel’de, üniversitelerin bölgelerdeki etkinliğini artırmak üzere, üniversiteler, ulusal ve bölgesel otoriteler ile “yüksek düzeyde bir toplantı” düzenlendi. Toplantılarda, bölgesel otoritelerin, bölgesel politika yürütücülerin ve bölgesel girişimcilerin hızla bilim politikaları ve üniversiteler ile ortak çalışmalar yapmaları gerektiği tartışıldı. Çünkü üniversitelerin inovasyonu teşvik etmek ve bilgi üretmekte kritik rolleri vardır. Bölge kalkınması; ekonomik gelişme, akıllı uzmanlaşma ve bölgenin inovatif yapısının ortaya çıkarılması ile hız kazanacaktır...” (YÖK, 2020b:10).

“D. Projenin Başarısı için Üniversitelere Öneriler: Akıllı uzmanlaşmaya (Smart Specialization) önem vermek, ...” (YÖK, 2020b:21).

YÖK’ün bu ifadelerinden, projenin akıllı uzmanlaşma stratejisini destekleyen boyutlarının bulunduğu ve YÖK’ün üniversitelerin bu stratejiye önem vermelerini tavsiye ettiği anlaşılmaktadır. Akıllı uzmanlaşma stratejisinin, bilgi ve yeniliği yerel topluma yaygın üniversitelerle bütünleştirilerek uygulanmasının bölgesel kalkınmayı hızlandıracağı belirtilmiştir. Bu noktada, akıllı uzmanlaşma ile üniversite

ihtisaslaşmasının eşleşmesinden söz edilebilecektir. Akıllı uzmanlaşmanın girişimci keşif sürecinden uzmanlık alanlarının yerel bağlamla ilgili biçimde çeşitlendirilmesine varana dek ortaya koyduğu aşamalar, bölgesel kalkınma için bu işlevleri üstlenmek üzere üniversiteleri vazgeçilmez hale getirmektedir.

“Bir diğer önemli nokta, bu araştırmaları yapan üniversitelerdeki kümülatif araştırma grubu, yukarıda da değinildiği üzere bu çalışmaları uzun soluklu olarak sürdürmeli ve kazanacağı başarı ile üniversiteye dışardan kendi alanlarına yönelik fonlar da taşınmalıdır (AB fonları, TÜBİTAK, sanayi özel fonları).” (YÖK, 2020b:17).

Bu ifade, bir yandan projenin devamlılığının esas olduğunu, bu kapsamda araştırmacıların çalışmalarını sürdürmeleri ve başarı ile tamamlamaları gerektiğini vurgularken, diğer taraftan projenin ihtiyacı olan kaynak süreğenliğine temas etmektedir. Proje, merkezi yönetim bütçesinden üniversiteye ayrılan pay ile sürdürülmekte ise de, yürütücülerin ve araştırmacıların dışarıdan ilave fon bulmaları da özendirilmektedir. Akıllı uzmanlaşmanın da doğasında var olan, bölgesel kalkınmaya yönelik faaliyetleri bölge öz kaynakları ile besleme fikri, Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşması Projesinde de mevcuttur. Bu bağlamda, araştırmacıların proje faaliyetlerini fonlamak üzere kaynak arayışına girmeleri, bölgedeki kamu kurumları ve özel sektör kuruluşlarından ek gelir sağlamaları istenmektedir.

“Bölgesel misyon odaklı çalışmamızdaki ana amaçlardan birisi üniversite rektörlerinin, rektör yardımcılarının bölgede yeni inovasyonlar yaratılabilmesi konusunda liderlik etmelerini sağlamak, bölgeyi bu alanda vizyoner bir bakış açısıyla geliştirmek ve bölgedeki diğer aktörlerin de aktif bir rol almalarını teşvik etmektir.” (YÖK, 2020b:17).

Bu ifade, üniversite yöneticilerinin projenin devamlılığı noktasında göstermeleri beklenen idari desteğe işaret etmektedir. Nitekim belirli görev süreleri olan üniversite üst yöneticilerinin projeyi sahiplenmeleri ve ileri taşımaları son derece önem taşımaktadır. İlgili paydaşların ihtisaslaşma alanlarında faaliyet geliştirme yönündeki çabaları ne düzeyde olursa olsun, kaynakların dağıtıcısı ve faaliyetlerin onaylayıcısı olarak üniversite rektörünün bu projeyi benimsemesi kritik görülmektedir.

Uşak Üniversitesi Deri, Tekstil ve Seramik Sektörlerinde İhtisaslaşma Koordinasyon Merkezinin (2021a) internet portalında yedi temel program amacının belirlendiği görülmüştür:

- “1- Teknoloji Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Gerçekleştirilmesi
- 2- Mesleki Niteliğin Geliştirilmesine Yönelik Eğitimlerin Verilmesi
- 3- Sürdürülebilir Ekolojik Bir Yaklaşımın Geliştirilmesi
- 4- Yüksek Katma Değerli Ürün ve Üretim Faaliyetlerinin Gerçekleştirilmesi
- 5- Kırsal Kalkınma Odaklı Faaliyetlerin Gerçekleştirilmesi
- 6- Rekabet Edilebilirliğin Arttırılması
- 7- Sektörde Kalite ve Standardizasyonun Sağlanması”

Bu amaçlardan; Uşak ili ve çevresinde deri, tekstil ve seramik alanında yoğunlaştırılan faaliyetlerin yürütülmesi sırasında projenin sosyal öğrenme, çevreye duyarlılık, sürdürülebilirlik, katma değerli üretim ve rekabetçilik gibi özelliklerinin harekete geçirildiği anlaşılmaktadır. Aynı yazıda seramik sektöründeki ihtisaslaşma süreci, “*Tasarım ve Seramik Eğitimi (İnovasyon)*”, “*Yenilikçi Odaklı Tasarım Üretimi*” ve “*Geri Dönüşüm Odaklı Yenilikçi Sanayinin Oluşumu*” şeklinde üç başlıkta irdelenmekte ve projenin yenilikçi yönüne vurgu yapılmaktadır. Benzer biçimde yapılan araştırma faaliyetleri,

“(i) Havaya ve suya salınan emisyonların seramik ürünlerinin imalatından kaynaklanan emisyonların en aza indirilmesi, (ii) Seramik ürünlerinin imalatından kaynaklanan proses kayıpları, farklı tiplerdeki çamur atıklar, kırılmış karolar, katı artıklar (toz, kül) ve ambalaj atıklarının tekrar üretime katılması ve geri dönüşümünün sağlanması, (iii) Seramik ürünlerinin imalatından kaynaklanan CO₂ emisyonlarının en aza indirilmesi ve kullanılan enerji kaynaklarından en üst düzeyde faydalanılmasıyla çevreye verilen salınının en aza indirgenmesinin sağlanması”

olarak özetlenmektedir. Bu aşamalar ise, projenin çevreci yönünün yanı sıra maliyet azaltıcı boyutunu da ön plana çıkarmaktadır.

Projenin Sonuçları ve Öneriler

Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin sonuçları ve projenin gelişmeye açık yönleri proje paydaşlarınca üretilen politika belgeleri ve raporlarda aşağıdaki gibi ifade edilmektedir.

YÖK (2020b:23) raporunda Düzce Üniversitesi için,

“Üniversitemiz tarım ve orman ürünlerine dayalı ekonomi, yıllık 15 milyon ton tarımsal atık ve bu atığın katma değerli ürüne dönüştürülme gereksinimi gibi nedenlerle, Çevre alanında ihtisaslaşma konusu olarak ‘Tarımsal Atıkların Endüstriye Geri Kazanımı’ konusunu seçmiştir. Ayrıca ildeki geniş tarım arazileri, doğal ve bitkisel kaynaklı üretim yapan ilaç şirketleri, arıcılık ve mantar yetiştiriciliğinin yaygınlığı gibi nedenlerle, Sağlık alanında ise ihtisaslaşma konusu olarak ‘Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp’ seçilmiştir.”

denilmektedir. Bu ifadeden, Düzce Üniversitesinin ihtisas alanlarının seçiminde ihtiyaç ve öncelik analizi çerçevesinde Düzce ili ve çevresini kapsayan bölgenin potansiyelinin, katma değerli üretime dönüşebilecek baskın faaliyet alanlarının ve bu üretimi gerçekleştirebilecek gelişkin özel sektör profilinin dikkate alındığı anlaşılmaktadır.

Düzce Üniversitesi 2020 Yılı İdare Faaliyet Raporunda (2021a); geleneksel ve tamamlayıcı tıp alanında 16 firma, 1 üniversite ve 1 kooperatif gibi farklı kurumsal yapılarla işbirliklerinde bulunduğu, aynı alanda tıbbi ve aromatik bitki üretimi, arı ürünleri üretimi, ürün geliştirme, preklinik ve klinik deneyler yapılması konularında 20 sözleşme imzalandığı ve bunların 15’inin ticari kuruluş, 1’inin üniversite, 1’inin Orman Bölge Müdürlüğü, 3’ünün ise Arıcılar Birliği ile yapıldığı belirtilmiştir. Çevre alanında ihtisaslaşma faaliyetlerinde ise, Düzce Üniversitesinin 5 firma ile işbirliği protokolü imzaladığı; fındık kabuğundan nanoselüloz, mangal kömürü, biochar, odun sirkesi gibi ürünlerin eldesi, tarımsal atıklardan kompozit malzeme üretimi konularında beş sözleşmenin bulunduğu yer verilmiştir. Bu bağlamda, Düzce Üniversitesinin ihtisaslaştığı alanlarda yerel işbirliklerinin özel sektör bileşenine önem atfettiği anlaşılmaktadır.

Geleneksel ve tamamlayıcı tıp alanında Düzce Üniversitesi (2021a) tarafından son on iki ayda;

- Tıpta kalite ve standardizasyon çalıştayının düzenlendiği,
- Ürünlerin *Du&Life*, *ApideVera*, *Herbynia* ve *Melenis* gibi üniversitenin kendi oluşturduğu markalarla satışa sunulduğu,
- Tıbbi bitki yetiştiriciliğinde 5 gönüllü ilçe, 13 gönüllü köy, 19 gönüllü çiftçi ile 118 dekar alanda örnek bir model oluşturulduğu,
- Gönüllü arıcılarla balın yanı sıra propolis, arı sütü, arı zehri ve polen üretimi yapıldığı,
- 13 işbirliği protokolünün imza edildiği, bölgeye 10 yeni yatırımcı çekildiği, ilk ürünlerin tüketicinin nihai kullanımına sunulduğu, geri dönüşüm alanında çözüm önerileri çalıştayını düzenlendiği

bilgilerine yer verilmiştir. Bu çerçevede, projenin kalite ve verimi artırma, markalaşma, bölge halkına hitap etme, katma değerli üretim, ürün geliştirme ve çeşitlendirme, sistemi ve paydaşları bilgilendirme yönlerinin ön planda tutulduğu görülmektedir.

Tarımsal atıklardan katma değerli ürün elde edilmesi bakımından yapılan çalışmalara değinilirken ise;

- Bir adet TÜBİTAK 1505 projesinin kabul edildiği ve yaklaşık 980.000 TL bütçeli projenin yürütülmesine başlandığı,
- Uluslararası bir firma ile protokol imzalanarak fındık kabuğundan katma değerli ürün üretimi için deneme üretimlerinin başlatıldığı, firma tarafından Düzce ili Gümüşova ilçesine yaklaşık 20 milyon dolarlık başlangıç yatırımı yapıldığı,

- Tarımsal atıklardan aktif karbon üretimi için KOSGEB ar-ge projesi yazıldığı, proje dahilinde fındık kabuklarından piroliz ile elde edilen aktif karbonun atık suların içerisinde bulunan ağır metallerin giderilmesinde kullanılacağı,
- Bölgenin tarımsal atıklarından odun sirkesi elde edilmesi ve bunun tavuk yemlerine katılmasının hormonsuz büyüme, et/yumurta kalitesine etkisinin incelenmesi için KOSGEB ar-ge projesi yazıldığı,
- Fındık zürufundan elde edilen kompost içerisinde, yenilebilir mantar üretimi denemelerinin ve sahada pilot ölçekli üretimlerin başarılı bir şekilde gerçekleştiği

bilgilerine yer verilmiştir. Bu bilgilerden projenin; ilave mali kaynaklara açık olduğu, bölgenin öz kaynaklarına dayalı gelişme potansiyeline dayandığı, ar-ge çalışmaları ve deneme üretimleri ile beslenen katma değerli ve çevreye duyarlı ürün üretimi çabalarının ürün geliştirme başarısını ve sürdürülebilirliği pekiştirdiği anlaşılmakta olup tüm bunlarla bölgesel yeniliğin yaygınlaştırıldığı düşünülmektedir.

Düzce Üniversitesince (2021a) proje kapsamında önceki yıllarda;

- Tarım paneli, fındık çalıştay, ihtisaslaşma alanlarına ilişkin tanıtım programı, sıfır atık çalıştay, tıbbi ve aromatik bitki dikim şenliği, geleneksel tıpta tıbbi mantarlar çalıştay, tıbbi bitkiler kampı, kupa uygulamaları eğitimi, iyi klinik uygulamalara etik yaklaşım kursu, tıbbi çaylar ve kokular atölyesi, arı zehri çalıştay ve sertifikalı üretim kursu, geleneksel ve tamamlayıcı tıbbın gelişimi hakkında açık ders gibi etkinliklerin gerçekleştirildiği,
- Saha çalışmaları kapsamında sözleşme imzalanan 25 çiftçiye ekim, bakım, yetiştirme, hasat ile üretim eğitimlerinin verildiği,

- Malezya’da dört ayrı üniversite ile ihtisaslaşma alanlarına yönelik toplantılar yapıldığı

anlaşılmıştır. Bu çalışmalarla ihtisaslaşma alanlarının bilinirliğinin artırıldığı, projenin uygulandığı bölgenin öğrenen bölge olması yolunda önemli adımlar atıldığı, üretimin bilimsel alt yapısının oluşturulduğu ve bu alt yapının yurt dışında yürütülen akademik çalışmalarla zenginleştirildiği değerlendirilmektedir.

Düzce Üniversitesi Çevre ve Sağlık Teknolojilerinde İhtisaslaşma Koordinatörlüğünün (2021b) internet portalında yapılan incelemede ise, üniversitenin ihtisaslaşma alanlarındaki faaliyetlerine ilişkin ar-ge ve ür-ge süreçlerini kapsayan endüstriyel işbirliği protokollerine, çiftçi işbirliği sözleşmelerine ve teknopark şirketlerine ilişkin detaylı bilgiye ulaşılmıştır. Ayrıca, ihtisaslaşma alanlarında yazılan tezlerin ulaşacağı sonuçlar itibarıyla projeye katkı sunacağı öngörülmüştür.

YÖK (2020b), Düzce Üniversitesinin imzaladığı firma protokolleri ile kurulan işbirlikleri kapsamında istihdam olanaklarının arttığı, çiftçilerin ürettiği ürünler için lisanslama yapılan firma tarafından alım garantisinin sağlandığı, eğitim verilen çiftçilerin ürünlerin satışı için firmalarla eşleştirildiği, yöre halkının ilave gelir elde ettiği ve tıbbi niteliği yüksek, katma değerli üretimin gerçekleştirildiği hususlarını vurgulamıştır. Aynı raporda,

“Üniversitemiz ayrıca, ihtisaslaşma sürecine 36 BAP projesiyle 2.798.345 TL eş finansman sağlamış, fiziksel yapılanmaya öz kaynaklarından 1.100.000 TL harcamış, Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulama ve Araştırma Merkezinde yaklaşık 600.000 TL/yıl ciroya ulaşmış, ihtisaslaşma alanlarına ilişkin 24 patent başvurusu yapmış, 16 yüksek lisans ve doktora tezi tamamlamıştır.”

ifadelerine yer verilmiştir. Bu ifadeden, projenin ilave mali kaynak getirme potansiyelinin yüksek olduğu ve bu potansiyelin verimli biçimde kullanıldığı, proje kapsamında ayrıca ihtisaslaşma alanında ticarileşme boyutuyla öne çıkan akademik çıktıların kaydadeğer bir sayıya ulaştığı anlaşılmaktadır.

Düzce Üniversitesi (2021a) tarafından 2021 yılı için konulan hedeflerden bazıları şöyle sıralanmaktadır:

“Üniversitemiz, geleneksel ve tamamlayıcı tıp ürünleri için yeni markasını tescilleyecektir.

Geleneksel ve tamamlayıcı tıpta prelinik (in-vitro ve in-vivo) çalışmalara ve firmalara hizmet vermeye devam edilecektir.

Tıbbi bitki çayı, yağları, kremleri ve kapsülleri ürün gamında minimum 30 adet ürün geliştirmesi tamamlanacaktır.

Tekstilden otomotiv sektörüne kadar geniş kullanım alanı bulunan ve faydaları saymakla bitmeyen kenevir bitkisinden katma değerli ürün elde edilecektir.

Tarımsal Atıkların Endüstriye Geri Kazanımı Uygulama ve Araştırma Merkezi binası faaliyete geçecektir.

Tıbbi bitki ekim çalışmaları devam ettirilerek toplamda 1000 dönüm deneme üretimi tamamlanacaktır.

Fındık zürufundan mantar yetiştiriciliğinin ve arıcılığın yaygınlaştırılması çalışmalarına devam edilecektir.

2 adet uluslararası dergimiz, yayın hayatına yeni sayıları ile devam edecektir.

Firma protokolleri halihazırda 32 adede ulaşmış olup, bu yıl içerisinde 40 adede tamamlanması için çalışmalarımız devam etmektedir. Altyapı, cihaz alım işlemleri tamamlanacaktır.

Efteni Otel’in üniversitemize tahsis edilmesi durumunda sağlık turizmi üst çatısı altında geleneksel tıp uygulamalarımız için şehirde ana merkezimiz olacaktır.”

Düzce Üniversitesinin proje kapsamında 2021 yılı için koyduğu hedeflerden, akademik çıktılar ile paydaşlarla işbirliği çıktılarına yoğun biçimde odaklanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, ihtisaslaşma alanlarında elde edilen başarının potansiyel taşıyan diğer alanlara yayılması için çaba sarf edildiği anlaşılmaktadır.

YÖK’ün (2020b) raporunda Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi ile ilgili olarak;

- Hayvan hastalıklarının erken teşhisi için antikor üretimi ve tanı kiti geliştirilmesi çalışmalarının sürdürüldüğü,
- Tarım, Hayvancılık ve Gıda Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi bünyesinde faaliyet gösteren uygulama çiftliğinin büyükbaş ve küçükbaş ünitelerinin modernizasyonlarının yapıldığı,

- Alternatif kaba yem projesi kapsamında 4 adet buğday çeşidi, 1 adet çavdar ve 7 adet tritikale çeşidinin adaptasyon çalışmalarının yürütüldüğü,
- Mera Projesi kapsamında her biri 10 dekar olmak üzere 2 adet taban (sulu) mera ve bir 2.5 dekar alanda kıraç mera tesisi gerçekleştirildiği,
- Bölge koşullarına uyum sağlayabileceği düşünülen 4 farklı arpa çeşidi yetiştirildiği, yulaf, korunga, yem bezelyesi, silajlık mısır ve yonca tarımı yapıldığı,
- Toplamda yaklaşık 2000 dönüm arazi üzerinde çiftlik olarak zirai faaliyet yapıldığı,
- Geleneksel yöntemlerle yapılan tarım yetiştiriciliğine alternatif olarak yılın 365 günü yeşil yem imkanı sağlayan yeşil hasıl ünitesi kurulduğu,
- Küçük, orta, büyük boy hayvan yetiştiriciliği yapan işletmelerde verilerin sistemik kaydı, izlenebilirlik, verimlilik artırımı, damızlık seçimi ve yeni uygulama stratejilerinin geliştirilebilmesi için yenilikçi bir sektör izlem ve karar destek modelinin geliştirilmesini, pilot uygulamasının yapılmasını ve gerçekleştirilmesini amaçlayan *tarım 4.0* yazılım çözümünün devreye alındığı, bu çiftlik izleme ve yönetim sisteminin eser telifi ile ilgili tescil işleminin gerçekleştirildiği,
- 912'si bilinçli çiftçi sertifikası alan 2011 büyükbaş hayvan yetiştiricisine 7 konu başlığında 4 ilçe merkezi ve 53 köyde 226 saat eğitim verildiği, eğitim sonucunda çiftçilerin bilgi seviyelerinin %47 arttığının tespit edildiği,
- 448'i hayvan yetiştiricisi eğitim belgesi alan küçükbaş hayvan yetiştiricilerine ise 5 konu başlığında 6 ilçe merkezi ve 30 köyde 42 saat eğitim verildiği,
- Bunun dışında Şubat-Mart/2020'de 28 veteriner hekime toplamda 32 saat teorik ve uygulamalı eğitim verildiği

ifade edilmiştir. Bu ifadelerden; proje kapsamındaki faaliyetlerin bütüncül bir bakış açısıyla ele alındığı, nitekim hayvan yeminden hayvan hastalıklarının teşhis araçlarına varıncaya kadar ilgili tüm konuları kapsayan bir sürecin tasarlandığı, bu süreçte yenilikçi ve çevreci ür-ge çalışmalarına önem verildiği, bölge halkının ve uzmanların eğitim faaliyetleri ile yetiştirildiği ve sertifikalandırıldığı anlaşılmaktadır. Proje uygulamasının bu yönüyle akıllı uzmanlaşmanın önerdiği bölgesel kalkınmada katma değerli üretim, çevreye duyarlı faaliyetler ve toplumcu yaklaşım kriterlerini sağladığı düşünülmektedir.

Bingöl Üniversitesinde proje başından 2020 yılına kadar (YÖK, 2020b:23-27);

“Rektörlük bünyesinde Pilot Üniversite Koordinasyon Merkez Birimi kurulmuş ve alanında uzman öğretim elemanları istihdam edilmiş,

Arı ve Doğal Ürünler AR-GE ve ÜR-GE Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sosyal ve Ekonomik Çalışmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi, Arı Zararlıları ve Hastalıkları Teşhis Merkezi kurulmuş ve faaliyetlerine başlamış,

Devam eden flora çalışmalarında 1000’e yakın bitki türü tanımlanmış (50’nin üzerinde endemik), tanımlanan türlerden 10 tanesi Dünya için yeni tür olarak yayınlanmış,

Arıcılık ile ilgili teorik ve uygulamalı eğitimlerin gerçekleştirileceği bölgeye özgü arı ırkı ve arı ıslahı çalışmalarının yapılacağı, arıcılık müzesi, bal ormanı, apiterapi merkezi, arıcılık önlisans/yüksek lisans/doktora öğrencilerinin eğitim alanı ile arı ürünleri üretimi ve ar-ge çalışmalarının yapılacağı, ulusal ve uluslararası hizmet edecek Bingöl Üniversitesi *BeeWorkCenter*’in kurulması çalışmalarına başlanmış,

Program ile ilişkili bölümlerin ders müfredatlarına, ihtisaslaşma ve kalkınma ile ilgili zorunlu veya seçmeli dersler eklenmiş,

25 yüksek lisans, 21 doktora (6 tanesi YÖK 100/2000 burslusu) öğrencisi bulunan Türkiye’deki ilk Arı ve Arı Ürünleri yüksek lisans ve doktora programı açılmış,

2020 yılında Gıda Tarım ve Hayvancılık Meslek Yüksek Okulu kurulmuş, projeye katkı yapabilecek gıda teknolojileri, beslenme ve diyetetik gibi bölümler açılmış,

2019 Ekim’de 5 farklı ülkeden 200’e yakın katılımcıyla Uluslararası Arıcılık Araştırmaları ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Stratejileri Kongresi düzenlenmiş ve alanla ilgili akademisyen, sanayici ve üreticiler bir araya getirilerek deneyim paylaşımı ve işbirlikleri kurma imkânı sağlanmış,

Proje ile birlikte, TÜİK verilerine göre 2016-2018 yılları içerisinde Bingöl’de bal üretiminde yaklaşık %56’lık bir artış sağlanmış, Bingöl bu anlamda TRB1 bölgesinde ilk sıraya çıkmış,

Bal verimi, proje ile birlikte 2019 yılı itibarı ile kovan başına yaklaşık %50 artmış, üniversite bünyesinde model olarak yapılan üretimlerle Türkiye ortalamasının üzerinde (14,6 kg) bal üretimi gerçekleştirilmiş,

Bingöl balından bal-polen-propolis-arı sütü katkılı çikolata, krem, kozmetik ürünler vb. katma değeri yüksek inovatif ürünlerin geliştirilmesi ve üretimi çalışmalarına başlanmış,

Kenevir, jüt bitki sapları, çeltik kavuzu ve mısır koçanları kullanılarak yoga levha ve lif levha üretimi ile kovan malzeme üretimi çalışmaları sürdürülmüş, 2019 yılında Bingöl koşullarında ilk defa jüt bitkisi yüksek verimle üretilmiş,

Bingöl Üniversitesi markası olan *BinBee*'nin markalaşma süreci tamamlanmış ve tescil edilmiş,

Bingöl ve Türkiye'de ilk bal havzası olarak Çotla Bal Havzası oluşturulmuş, elde edilen ürünler için *Çotla* markasının tescili alınmıştır.”

Bingöl'de proje uygulanmasında bölgenin doğal avantajlarının kullanıldığı, bu kapsamda alt tematik alan olarak arıcılık faaliyetlerinde ihtisaslaşıldığı, arıcılığın özendirilmesi ve arı ürünlerinin çeşitlendirilmesine yönelik faaliyetlerin ür-ge ve ar-ge çalışmalarıyla beslendiği, katma değeri yüksek ürün üretimine dönük çabaların kurumsallaşma ve markalaşma yoluyla taçlandırıldığı, ihtisaslaşma alanında yeni bölüm/program/ders/doktorant kategorilerinde eğitim-öğretim çıktılarının alındığı, ihtisaslaşma alanında düzenlenen kongre ve toplantılar aracılığıyla paydaş işbirliğinin güçlendirildiği ve üretimde yenilikçi tekniklerin benimsendiği ve geliştirildiği görülmektedir. Bu çerçevede projenin, belirlenen alanlardaki bölge ürünlerinin nicelik ve nitelik olarak üst sıralara taşınmasını sağladığı ve yine bu alanlarda çevre bölgeler için üniversitenin merkezi konumunu pekiştirdiği değerlendirilmektedir.

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Pilot Tarım ve Jeotermal Koordinatörlüğünün (2021) internet portalında, beş projenin yürütüldüğü öğrenilmiştir. Bunlar; terme sahasında jeotermal kaynağın temini ve proje sahalarına iletimi projesi, termal sahalarda kümelenme projesi, kaba yem üretimi projesi, ceviz odaklı kalkınma ve gelişim projesi ile pilot üniversite projelerinin eğitim ve tanıtım projesi olarak belirtilmiştir. Bunlara ek olarak YÖK raporunda (2020b:36) geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları projesi, sporcu sağlığı araştırma, uygulama ve termal rehabilitasyon merkezi projesi ve jeotermal kaynaklı rehabilitasyon merkezi projesinin yürütüldüğü ifade edilmiştir. Bu kapsamda aynı raporda (YÖK, 2020b:37-38),

“Üniversitemizde bu alanda yürütülen projelerden bölgesel kalkınmaya yönelik ilk sonuçlar alınmaya başlanmıştır. Öncelikle, Terme Sahasında Jeotermal Kaynağın Temini ve Proje

Sahalarına İletimi Projesi tamamlanmış olup, jeotermal kaynağa bağlı olarak yürütülen diğer projelere (Jeotermal Sera, JEOKAREM, GETAT, SAUTER) imkân sağlanmıştır.

Termal Seralarda Kümelenme Projesi: ... Karakurt bölgesinde bir özel yatırımcı tarafından 471 da alanda termal sera projesi yatırımı başlatılmış ve üç etapta oluşan projenin 126 da üretim alanına sahip birinci etabının yapımı tamamlanarak üretime geçilmiştir. İç pazara ve ihracata yönelik yapılan bu üretimle bölge ekonomisinin canlandırılmasına katkı sağlanmıştır. İŞKUR işbirliği ile eğitim programı düzenlenerek 96 adet kursiyere örtü altı yetiştiricilik konusunda sertifikaya dayalı eğitim verilmiş ve eğitilen bu işçiler, bölgede özel sektör seracılığında istihdam edilmişler, ayrıca, termal sera yatırımı için, yurt dışından farklı ülkelerden girişimcilerin ilgi odağını oluşturmuştur. ...

Kaba Yem Projesi: ... Bölgedeki kuru tarım alanlarında münavebe içinde kaba yem üretimini tanıtmak için Triticale + Macar fiği karışımı yetiştirilmiş, hasıl biçilerek balyalar elde edilmiştir. Ayrıca, tohumluk üretimi için 75 dekar yalın tritikale, 75 da yalın macar fiğ yetiştirilirken, farklı karışım kombinasyonlarından oluşan 70 dekar demonstratif amaçlı üretim parselleri de üreticilerin gözlem ve değerlendirmelerine sunulmuştur. Projeye katılan çiftçilerin çoğu, takip eden yıllarda kaba yem üretimlerine kendileri devam etmişlerdir. ...

Jeotermal Kaynaklı Rehabilitasyon Merkezi (JEOKAREM) Projesi: ... Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Hastanesi Kalkınma Bakanlığımızın desteği ile tamamlanmıştır. Hastanemizin Sağlık Bakanlığı ile birlikte kullanım protokolü çerçevesinde hizmete alınması planlanmaktadır. JEOKAREM projesi kapsamında halen Sağlık Bakanlığı ile birlikte işletilen ve B1 grubu olarak sınıflandırılan 41 yataklı FTR merkezimizde nörolojik ve kas iskelet sistemi hastalarına ayaktan 37 bin, yatarak 15 bin seans olmak üzere yaklaşık yılda 52 bin seans FTR uygulaması yapılmıştır. ...

Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları (GETAT) Projesi: Bu kapsamda sertifikasyon eğitimleri tamamlanan 13 öğretim üyemiz, birlikte kullanım protokolümüz bulunan Sağlık Bakanlığı Kırşehir Eğitim Araştırma Hastanesinde açtığımız GETAT Uygulama Merkezinde akupunktur, hacamat ve ozon tedavisi alanında GETAT uygulamalarına başlamıştır. ...”

denilmektedir. Bu ifadelerden; Kırşehir Ahi Evran Üniversitesinin tarım ve jeotermal alanlarında sekiz proje yürüttüğü, bunlardan özellikle sağlık turizmüne yatkın olan jeotermal alanında gerekli altyapı çalışmalarını büyük ölçüde tamamladığı, tarım ve seracılık faaliyetlerinde ise çiftçileri eğitici ve yönlendirici faaliyetler aracılığıyla geniş bir arazide modern tekniklerle büyük aşama kaydettiği ve öğrenen bölge kavramını hayata geçirdiği, bu çerçevede iç pazara ve ihracata yönelik üretimi hedeflediği anlaşılmaktadır. Bölgenin geleneksel olan ve daha önceden katma değere ve kâra dönüştürülmemiş hacamat ve akupunktur gibi alternatif tıp yöntemlerinin modern teknolojilerle ve bilimsel alana yaklaştırılarak yeniden ele alınması, ayrıca jeotermal kaynakların turizme açılarak ekonomik değerinin artırılması projenin akıllı uzmanlaşmayı destekleyen yönleri olarak görülmektedir. Nitekim tarım ve jeotermal, bölgenin öz kaynaklarına dayalı olarak büyüyen niş gelir alanları olarak değerlendirilmektedir.

Uşak Üniversitesi 2020 Yılı İdare Faaliyet Raporunda (2021b:139-141), üniversite-sektör işbirliğinin artırılması hedefine yönelik olarak belirlenen performans göstergelerine yer verilerek, 2020 yılı içinde;

- Üniversite ve sanayi iş birliği ile yürütülen ortak proje sayısının 9'dan 29'a,
- Deri, tekstil ve seramik alanında imzalanan protokol sayılarının 11'den 17'ye,
- Deri, tekstil ve seramik alanında mevcut durumu belirleyen fizibilite ve analiz sayısının 3'ten 12'ye,
- Düzenlenen faaliyet sayısının 12'den 19'a,
- Sektöre yönelik eğitim sayısının 0'dan 7'ye,
- Öğrencilerin yaptığı endüstriyel proje sayısının 3'ten 10'a,
- Deri, tekstil ve seramik odaklı proje sayısının 6'dan 29'a,
- Tasarım merkezinden yararlanan firma sayısının 18'den 27'ye,
- Geliştirilen önlisans/lisans/lisansüstü program sayısının 8'den 18'e,
- Deri, tekstil ve seramik alanında yapılan akademik çalışma sayısının 36'dan 117'ye,
- Tasarlanıp ticarileşen ürün, patent, faydalı model, tasarım tescili ve endüstriyel ürün sayısının 15'ten 21'e,
- Deri, tekstil ve seramik odaklı öğrenci çalışmalarının sayısının 50'den 84'e

yükseldiği, aynı yıl için deri, tekstil ve seramik alanında imzalanan protokol sayısının 6 olduğu belirtilmiştir.

Bu bağlamda, Uşak Üniversitesinin ihtisaslaşma alanında performans göstergelerinden akademik olanları ve eğitim-öğretim ile ilgili olanları itibarıyla kaydadeğer bir yol aldığı değerlendirilmektedir. YÖK'ün (2020b:40-41) raporunda, Uşak Üniversitesindeki ihtisaslaşma faaliyetlerine ilişkin olarak,

“DTS Tasarım Merkezi çalışmaları kapsamında 11 sanayi kuruluşu ile protokol imzalanmıştır. 30’den fazla farklı sanayi kuruluşu ile işbirliği yapılarak 200’den fazla ürün tasarlanmıştır, 100’ün üzerinde sanayi kuruluşu ziyareti gerçekleştirilmiştir. ...

Türkiye’nin önemli bir deri üretim merkezi olan ve yurt dışına ihracat yapan, çok geniş online portföye sahip firmalar için tasarım koleksiyonları hazırlanmış ve ilgili firmalara sunulmuştur.

Uşak Organize Sanayi Bölgesinde bulunan şirketlere verilen tasarım desteğiyle Uşak’taki bazı firmalar ilk defa ihracat yapmaya başlamışlardır (*Polat İplik Tekstil Sanayi*). Ayrıca şirketlere ihracat kapasitelerinin artırılması için Tasarım Merkezi’nde şirketlerin hedefledikleri yurt içi ve yurt dışı piyasalarına göre koleksiyon hazırlanması, üretim standardizasyonunun oluşturulması, ürün kalitesinin ve katma değerinin artırılması desteği verilmiştir. ...

Tasarımlarını, daha önce İtalya, İspanya gibi ülkelerden alan Uşak ili ve bölgedeki seramik fabrikaları için tasarımlar merkezimizce üretilmiş, uluslararası fuarlarda ‘*Designed by Uşak University*’ etiketiyle sergilenmiş, firma kataloglarında tasarımlarımız yer almış ve dışa bağımlılık azaltılmıştır.

Şehirdeki ve bölgedeki yatırımcıların tasarım merkezini tanıması hedeflenmiş 2019 Mayıs ayında sanatsal ve bilimsel etkinliklerin yer aldığı Tasarım ve Teknoloji Festivali düzenlenmiştir.

Yöresel değerlerin ortaya çıkarılması ve yaşatılması için Uşak/Karahallı ilçesinde kadın girişimcilerle bölgeye has tekstillerin yeniden üretilmesine ve hediyeelik eşya yapımına başlanmıştır.

Üniversitemizde tasarım kültürünü yaygınlaştırmak için, ortak ders havuzunda deri, tekstil ve seramik alanlarında dersler ve mevcut programlara ek olarak lisans ve doktora programları açılmıştır. Uşak ilindeki seramik fabrikaları ile işbirliği yapılarak MYO’da iş garantili seramik programı faaliyete geçirilmiştir.

İlgili alanlarda uluslararası beş üniversiteyle ikili işbirliği anlaşmaları yapılmış (The University of Oradea/Romanya, Kiev National University of Technologies & Design/Ukrayna, Polytechnic University of Tirana/Arnavutluk, INESCOP Center for Technology and Innovation University of Alicante/İspanya, University of Sialkot/Pakistan). Ana teması deri, tekstil ve seramik olan Erasmus+ KA 107 Hareketlilik Projesi ile DTS alanında öğretim üyesi ve öğrenci hareketliliği sağlanmıştır.

Zafer Kalkınma Ajansı’ndan alınan 60.000 TL’lik ek teknik destek ile eğitim ve tasarım faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.”

ifadeleri yer almaktadır.

Bu ifadelerden; Uşak Üniversitesince proje kapsamında sanayi ile işbirliği çıktıklarına önem verildiği, ürün geliştirme faaliyetleri ile üretim ve ihracatın tetiklendiği, geliştirilen alanların yurt dışında temsil ve tanıtımına özen gösterilerek dışa bağımlılığın azaltıldığı, bölgeye özgü ürünlerin tasarlanması ve satışına yoğunlaşıldığı, ders programlarının çeşitlendirilmesi yoluyla eğitim-öğretim çıktılarının artırıldığı anlaşılmaktadır. Yöre halkının geleneksel faaliyetlerinin ekonomik değer kazanmasına yönelik girişimler, yöre kadınlarının birikimleri üzerine inşa edilerek hem sosyal sorumluluk hem de öğrenen bölge kavramları pratiğe geçirilmiştir. Ayrıca, kalkınma

ajansı desteklerinden yararlanılarak projenin dışarıdan ilave fon getirme özelliği kullanılmıştır.

YÖK'ün (YÖK, 2020b:16) ihtisaslaşan üniversitelere yönelik tavsiyeleri şöyledir:

“Projenin başarılı olabilmesi, bölgenin ekonomik yönden gelişebilmesi için, bölge dışardan sürekliliği kesilmeden güçlü bilgi kaynakları ile desteklenmelidir. Bu desteği ve ilişki ağını bölgeye sağlayacak en önemli kurumların başında üniversiteler gelmektedir. Üniversitelerden buradaki beklenti, küresel bilginin akademik köprülerle perifer bölgelere transferidir.”

YÖK'ün bu ifadesinden, Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin bilgi yayılımını destekleyen bir ekosistemi gerektirdiği, bu ekosistemde gerek iç gerekse dış paydaşlar arasında coğrafi ve kurumsal işbirliklerini içeren ağ tipi yapılanmaların oluşturulabileceği ve bu yolla bilgi akışının sürekli biçimde sağlanabileceği, üniversitelerin bilgiyi üreten temel kurumlar olmaları nedeniyle söz konusu ağlarda merkez ve çevre bölgeler arasında bilgi dolaşımına aracılık edebileceğinin değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

“... yükseköğretim kurumlarımızın misyonlarını tekrar gözden geçirmesine, tek tipten uzaklaşarak kurumsal farklılık ve çeşitliliğe yönelmesine, güçlü yönlerini dikkate alarak odaklaşmasına ve bazı üniversitelerimizin üniversite olmanın bütüncül yapısından uzaklaşmadan belli alanlarda temayüz etmesine ihtiyaç vardır.” (YÖK, 2020b:15-16).

Proje, yükseköğretimin eğitim ve araştırma misyonlarının yanı sıra bölgesel kalkınmaya odaklanarak üçüncü misyonunu derinleştirmesine ve bölgenin potansiyel içeren ekonomik faaliyet alanlarında uzmanlaşmasına dayandığından, projenin en büyük paydaşı olan üniversitelerin kaynak ve enerjilerini projenin gereklerine yoğunlaştırmaları beklenmektedir. Bu bakımdan, proje kapsamında belirlenen pilot üniversitelerin, misyonları oturmuş köklü üniversiteler gibi her alanda faaliyet gösterip araştırma yapmak yerine, belirli alanlarda ihtisaslaşmaları istenmiştir. Projenin, 2006 yılı ve sonrasında kurulan görece genç üniversiteler üzerinden yürütülmesi de zaten bu sebeptir. Bu ihtisaslaşma onların standart eğitim ve araştırma misyonlarını da ihtisaslaşma alanlarına yönlendirmelerini gerektirmektedir. Bu bağlamda YÖK'ün ifadesindeki kurumsal

farklılık ve çeşitlilik, her bölgenin potansiyeli ve kaynaklarının birbirinden farklı olması gibi, pilot üniversitelerin uzmanlık sahalarının da birbirinden bölgelerinin öne çıkan faaliyet alanlarını kavrayacak biçimde farklı ve çeşitli olması anlamını taşımaktadır. Bu noktada, ihtisaslaşma üniversitelerinin projenin felsefesine uygun biçimde yeni bir yaklaşıma bürünmelerine olan ihtiyaca vurgu yapılmaktadır. Bu yaklaşım özünde, akıllı uzmanlaşmanın aşağıdan yukarı süreçlerle sağlamaya çalıştığı “ilgili çeşitlilik” ve “uzmanlaşmış çeşitlendirme” kavramlarını barındırmaktadır.

“... üniversitedeki akademik grup ve araştırmacılar ilgilendiği coğrafi bölgede akademi dışındaki paydaşlarına bilgiyi aktarma becerisine sahip olmalıdır. Bunu başarabilmek için bölgeyi iyi tanımalı, kültürünü hissetmeli ve başarı odaklarını görebilmelidir. Bu akademisyen grubu literatürde küresel-bölgesel çalışmalar arasında köprü akademisyenler olarak tanımlanmaktadır. Bölgedeki paydaşlar ve kurumlar da üniversiteye ve yapılan bu çalışmalara güven duymalıdır. Üniversitelerin bölgesel kalkınmadaki en önemli misyonu bilgi akışının dinamiklerini sürekli ve güçlü tutmalarıdır. Bu sürekliliği sağlayabilmek ve düzgün bir katkı koyabilmek için bu araştırma grupları bölge üniversitesinde uzun süre kalmalıdır. Bu konu bu projeye inanmayı, güvenmeyi ve bir nevi etik anlaşmayı gerektirmektedir. Üniversite liderleri de iyi akademisyenlere ve araştırmacılara olanaklar geliştirmeli, akademiye motivasyon politikaları üretmelidirler.” (YÖK, 2020b:16).

YÖK’ün bu ifadesinde, bölgesel çalışmaların başarıya ulaşmasında akademiden yerel topluluğa bilgi aktarımının, akademisyenin bölge kültürü ile bağının güçlü olmasının ve bölgedeki paydaşlar arasında güven duygusunun yerleşmesinin önem taşıdığına dikkat çekilmektedir. Bunun için akademisyenlerin bölge üniversitesinde çalışma süresinin uzun olması önerilmekte, üniversite yöneticileri tarafından çalışma için uygun fiziksel ve psikolojik koşulların hazırlanması gerektiğinden söz edilmektedir. Başka bir ifadeyle, YÖK projenin yerel uygulayıcılar tarafından sahiplenilmesini beklemektedir.

Bu gibi beklentilerin veya yönlendirmelerin olması, Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin temel çerçevesinin ve istikametinin “yukarıdan aşağı” bir politika yapım süreci ile belirlendiğini göstermektedir. Esasen projenin başlangıcından itibaren üniversitelerin pilot üniversite olabilmeleri yönünde karar verici otoritenin YÖK, bütçe sağlayıcı otoritenin Cumhurbaşkanlığı Strateji ve

Bütçe Başkanlığı (mülga Kalkınma Bakanlığı) olması, ayrıca bu üniversitelerin performanslarının yine merkezden izlenmesi, projenin merkeziliğini artıran özellikler olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, projenin merkezi yönetim kuruluşları tarafından koordine edilmesi, projenin “aşağıdan yukarı” politika üretme yetisini kısıtlasa da, böyle bir merkezi eşgüdümüne ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bu düşünce tarzı ise, Keating’in (1998b), bölgelerin ekonomik müdahale açısından önemli bir seviye haline geldiği ancak ulus devletin sorumluluklarını üstlenmediği “işlevsel bölge” tanımını desteklemektedir.

4.5.2.2.2. Resmi Kurum Görüşleri

İlk olarak, projenin yürütüldüğü beş üniversitenin yerleşik bulunduğu beş ilin (Düzce, Burdur, Kırşehir, Uşak ve Bingöl) valilik ve belediyelerine, proje ile paydaşlık ilişkilerinin ortaya çıkarılabilmesi ve projenin idari boyutlarının anlaşılabilmesi amacıyla Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) aracılığıyla aşağıdaki sorular yöneltilmiştir.

1. Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi kapsamında kurumunuzun projeye katılım düzeyini belirtir misiniz? Kurumunuz projenin paydaşlarından mıdır? Öyle ise, kurumunuz hangi tür faaliyetlerde yer almıştır/almaktadır?

2. Projenin uygulanması bağlamında ilgili yerel paydaşların koordinasyon düzeyini belirtir misiniz?

3. Projenin performans düzeyini belirtir misiniz? (İliniz ve/veya bölgenizde projenin somut çıktıları nelerdir?)

4. Projenin uygulanması açısından teknik, mali veya idari sorunlar bulunmakta mıdır?

Bu sorulara valilik ve belediyelerden alınan dönütler şunlardır:

Düzce ili kapsamında; Kaynaşlı, Çilimli, Akçakoca ve Yığılca Kaymakamlıkları ile Düzce, Gölyaka ve Cumayeri Belediyelerinden kurumlarının söz konusu projeye katılımlarının bulunmadığı yönünde cevaplar alınmıştır. Öte yandan, Düzce Valiliği Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğünden;

“1. Düzce Üniversitesi’nin, Üniversitelerimizin “Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi” kapsamında Çevre ve Sağlık alanlarında pilot üniversite ilan edilmesinin ardından, Düzce Üniversitesi bu alanlardaki özel ihtisaslaşma konularını belirlemek için tüm yerel paydaşlarla ayrı ayrı toplantılar yapmıştır. Bu toplantılardan birinde Valilik Makamına program hakkında bilgilendirici sunum yapılmış, bir diğerinde İl Genel Meclisi’ne sunum yapılmış ve Çevre ve Sağlık alanlarının hangi özel konularında ihtisaslaşılması gerektiği hususunda görüşlerine başvurulmuş, ayrıca Bakanlığımız koordinasyonunda, sekretaryasını İl Müdürlüğümüzün yürüttüğü Kamu-Üniversite-Sanayi İşbirliği (KÜSİ) platformunda hem İl Müdürlüğümüze, hem de sanayi kuruluşlarına bilgilendirme yapılmıştır. Diğer bölgesel paydaşlarla da (Belediye Meclisi, Kaymakamlıklar, İlçe Belediye Başkanlıkları, Ticaret ve Sanayi Odası) yapılan istişareler neticesinde Düzce Üniversitesi Sağlık alanında ihtisaslaşma konusunu “Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp”, Çevre alanında ihtisaslaşma konusunu ise “Tarımsal Atıkların Endüstriye Geri Kazanımı” olarak belirlemiştir.

2. Yukarıda da tanımlandığı gibi, Düzce Üniversitesi bu program kapsamında hem sürecin başında hem de sürecin sürdürülmesinde İl Müdürlüğümüzün de içinde olduğu yerel paydaşlarla işbirliği içinde çalışmıştır.

3. Program kapsamında Sağlık alanında 6 yatırımcı firmanın, Bakanlığımıza bağlı olarak faaliyet gösteren Düzce Teknopark’a girişi sağlanmıştır. Yine Bakanlığımıza bağlı Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) tarafından fonlanan bir proje ile, Düzce Üniversitesi ve Düzce Belediyesi, tıbbi bitkilerin yetiştirilmesi ve bunlardan nihai ürün elde edilmesi konusunda 1 Milyon TL hibeli bir proje yürütmekte, bu proje ile dezavantajlı bireylere istihdam sağlanmaktadır. Yine MARKA tarafından fonlanan bir başka proje ile Düzce Üniversitesi, Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp ürünlerinin üretimi için 1 Milyon TL hibeli bir üretim merkezi kurmuştur. Program kapsamında Çevre alanında ise uluslararası bir yatırımcı ilimize çekilmiş ve toplam yatırım bedeli 25 Milyon Euro olan bir fabrika kurulmuştur. Yatırımın şu ana kadar 7 Milyon Euro’luk kısmı tamamlanmıştır.

4. Programın uygulanmasına ilişkin sorunlar, doğrudan uygulayıcı kuruluş olan Düzce Üniversitesi tarafından ifade edilebilir.”

Düzce Valiliği Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğünün yanıtlarından; bölgede paydaş işbirliğinin kaydadeğer bir seviyede olduğu, nitekim ihtisaslaşma alanlarının seçiminde paydaşlar arasında geniş katılımlı istişari toplantılar gerçekleştirildiği, ayrıca projenin devamı için başta kalkınma ajansı destekleri olmak üzere ilave dış kaynak arayışında bulunulduğu, alınan destekler çerçevesinde çeşitli yatırımların tamamlandığı ve dezavantajlı bireylere istihdam sağlanması gibi toplumsal sonuçlara da ulaşıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle vatandaşa dokunan yönüyle içermeci olması, projenin akıllı uzmanlaşmayı destekleyen boyutunu ifade etmektedir.

Yine Düzce Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğünden;

“Düzce Üniversitesi, Çevre ve Sağlık Teknolojilerinde İhtisaslaşma Koordinatörlüğü’nün öncülüğünde ve “Üniversitelerimizin Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşması Programı” kapsamında tıbbi ve aromatik bitki üretimi gerçekleştirmektedir. 2018 yılında başlayan girişimlerle Çevre ve Sağlık Teknolojilerinde İhtisaslaşma Koordinatörlüğü il genelinde 30 gönüllü çiftçiye, üretimden pazarlamaya kadar tüm aşamalarında destek vermektedir. Üretilen bitkilerin katma değeri yüksek ürünlere dönüşmesi için gerekli çalışmalara da başlayan

üniversite bu kapsamda DÜBİT bünyesinde Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA) desteği ile Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Ürünleri Üretim Merkezi kurulumuna başlamıştır. Düzce Belediyesi, Düzce İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ve Düzce Üniversitesi ildeki diğer ilgili paydaşlar ile beraber SOGEP Programı kapsamında; Düzce Tarımsal Kalkınma Merkezi projesi yürütmektedir. Proje kapsamında Hazineye ait 50 dekarlık arazide, sağlık ve çevre alanında ihtisas üniversitesi olarak belirlenen, Düzce Üniversitesinin de teknik desteğiyle tıbbi-aromatik bitkilerin yetiştirileceği ve ön işlemlerinin gerçekleştirileceği bir tarımsal kalkınma merkezi kurulacaktır. Kurulacak merkezde belediyeden sosyal yardım alan aileler ve şiddet mağduru kadınlar istihdam edilecek, üretimin yaygınlaştırılması amacıyla dezavantajlı konumda bulunan bölge çiftçilerine merkezde üretilen fideler dağıtılacaktır. Proje kapsamında verilecek eğitimlere Tarım İl Müdürlüğü de katkı sağlayacak, Düzce TSO pazarlama boyutunda projeye destek sunacaktır. Önerilen proje, tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılmasına destek olacak, tahsis edilen arazi ile üretim alanı genişletilecek ve Üniversitenin araştırma merkezi çalışmaları için de bir uygulama alanı olacak, tedarikçi firmaların ürün taleplerine ve/veya katma değeri yüksek potansiyel ürünlerin belirlenmesinin ardından tıbbi bitki ekim deneme çalışmaları da Tarımsal Kalkınma Merkezinde gerçekleştirilecektir. Ayrıca Düzce Üniversitesi'nin çiftçileri tıbbi aromatik bitki yetiştirmeye teşvik etme sürecinde en sık karşılaştıkları problem olan yüksek fide maliyetleri fide üretimi ile düşürülecek ve bölgenin fide ihtiyacı fide üretim serası ile karşılanacaktır. Bunun yanında, Üniversitenin bilimsel çalışmaları ve uzmanlığı ile Belediye'nin fiziki ve kurumsal desteği ile il genelinde katma değeri yüksek ürünlerin üretimi artırılarak ilin kalkınmasına katkı sağlanacaktır.”

yanıtları alınmıştır.

Düzce Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğünün yanıtından; proje kapsamında belirlenen ihtisaslaşma alanlarında çiftçilere ürünlerinin üretiminden pazarlanmasına kadar sürecin bütününe yönelik eğitimler verildiği, bu kapsamda projenin içermeci yönünün ön planda tutulduğu, öğrenen bölge kavramının canlandırıldığı ve ilgili paydaşların eşgüdümlemesiyle tarımsal kalkınmanın kurumsallaştırılmak istendiği, yine dezavantajlı konumdaki çiftçilere fide dağıtımının ve kurulması planlanan kalkınma merkezinde sosyal yardım alan aileler ile şiddet mağduru kadınların istihdamının hedeflenmesi gibi yollarla projenin sosyal sorumluluk boyutunun oluşturulduğu, böylelikle projenin bölge halkına gelirin yanı sıra farkındalık getirdiği, proje ile maliyet düşürücü ve katma değerli üretimi teşvik edici çalışmalara odaklanıldığı anlaşılmaktadır.

Burdur ili kapsamında yalnızca Burdur Belediyesinden dönüt alınmış, Belediyelerinin projeye herhangi bir katılımının olmadığı ve projenin paydaşları arasında bulunmadığı, dolayısıyla proje hakkında istenen bilgilerle ilgili açıklama yapılamadığı belirtilmiştir.

Kırşehir ili kapsamında Kırşehir Valiliği ile Kırşehir Belediyesinden dönüt alınmış, her iki kurum da söz konusu projede ortaklıklarının bulunmaması ve projenin Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi nezdinde yürütülmesi gerekçesiyle soruların anılan üniversiteye yöneltilmesinin isabetli olacağını değerlendirmiştir.

Uşak ve Bingöl illerinden sorulara herhangi bir dönüt alınamamıştır.

İkinci olarak, projenin etkinliğinin bölge aktörleri ile görüşülmesi bağlamında gerçekleştirdiğimiz mülakat çalışmasına katılımı uygun görmemekle birlikte sorularımıza yazılı olarak yanıt verebileceğini beyan eden Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Tarım ve Hayvancılık Kalkınma Projesi Koordinatörlüğünden alınan değerlendirme şöyledir:

“Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi kapsamında Burdur ilinin sahip olduğu potansiyelleri ile üniversitenin mevcut ve gelecek altyapısının uyumlaştırılarak tarım ve hayvancılıktaki rekabet gücünü artırmayı amaçlamıştır. Üniversitemiz gerçekleştirdiği eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetlerinde ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği gözetmekte olup yerelin, bölgenin ve ülkenin sorunlarına aynı hassasiyet ile duyarlılık göstermektedir. Dolayısıyla üniversitenin misyon, vizyon, değer ve hedefleri kalkınmaya yönelimli bilimsel üretkenlik anlayışı çerçevesinde yerel ve bölgenin kalkınmasını, ihtiyaç ve sorunlarını karşılayacak şekilde belirlenmiştir. ...

Üniversite altyapısı, hayvancılık alanında mevcut yerel potansiyel ile yerel ve bölgesel ihtiyaç analizleri doğrultusunda üniversitenin hayvancılık alanında ihtisaslaşması gerektiği üniversite yönetimi ve çalışanları tarafından benimsenmiştir. Tarım ve hayvancılıkta farklılaşmaya dayalı bütünsel kalkınma modeli, üniversite öncülüğünde Burdur ili yerli hayvan ırklarının geliştirilmesi, genetik ıslah ile nitelikli ırkların kazandırılması, hayvan sağlığının korunması, et-süt veriminin artırılması, hayvansal sanayiye dayalı katma değer yaratılması amaçları ile üç ana eksene oturmaktadır. Bunlar çiftçi eğitimi ve çiftlik yönetimi, hayvan yetiştiriciliği, hayvancılığa dayalı sanayidir. Üç ana eksen etrafında şekillenen bütünsel kalkınmanın modelinin 11 ana hedefi bulunmaktadır. Programın amaçları aşağıdaki gibidir:

- A.1. Büyükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinde Verimin Artırılması
- A.2. Hayvan Hastalıklarında Erken Teşhis Sistemlerinin Oluşturulması
- A.3. Hayvan Hastalıklarının Kontrol Altına Alınması ve Elimine Edilmesi
- A.4. Büyükbaş Hayvanların Genetik Islahı ve Sığır Embriyosu Üretimi
- A.5. Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Islahı ve Yaygınlaştırılması
- A.6. Süt ve Süt Ürünlerinin Kalitesinin Artırılması
- A.7. Et ve Et Ürünleri Çeşitliliği ile Kalitesinin Artırılması
- A.8. Sektördeki Yetiştirici ve İşletmelerin Bilinçlendirilmesi ve Verimliliğinin Artırılması
- A.9. Kayıt Sistemleri ve Veri Tabanı Oluşturulması
- A.10. Hayvancılık Sektöründe Enerji Verimliliğinin Artırılması ve Katı Atık Yönetimi
- A.11. Akademik Çalışmaların Sektör Gelişimine Yönlendirilmesi...

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, proje yönetimini Tarım ve Hayvancılık Kalkınma Projesi Koordinatörlüğü bünyesinde yürütmektedir. Buna ilaveten; Proje Yürütme Kurulu, Sektör Meclisi, Uygulama ve Araştırma Merkezleri de proje modelinde yer almaktadır. ...

Üniversitemizde yürütölmekte olan tüm projeler, Üniversitemiz Bilgi İşlem Daire Başkanlığı tarafından yazılımı yapılan *Hayvancılık Projeleri İzleme ve Değerlendirme Sistemi* tarafından izlenmekte ve takip edilmektedir. Bu sistem sayesinde, yürütölmekte olan projelerin ekip listesine, faaliyet çizelgelerine, faaliyetlerin tamamlanma oranlarına, bütçe kalemlerine ve ara raporlarına erişim imkanı sağlanmaktadır. Böylece tüm projelerin mevcut durumu izlenebilmekte ve koordine edilebilmektedir. Her 6 ayda bir olmak üzere proje yürütücülerinden ara rapor talep edilmektedir. Proje yürütücöleri ve ekipleri ile birlikte yıl sonu değerlendirme toplantıları yapılmaktadır.

Performans göstergeleri her yıl Akademik, Eğitim-Öğretim, Paydaşlarla İşbirliği başlıkları altındaki parametrelere ait form düzenine uygun olarak doldurulup Yükseköğretim Kurulu'na sunulmaktadır.”

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinin yanıtlarından; üniversitenin bu projeye il ve bölgenin ihtiyaç ve önceliklerini karşılama ve potansiyelini rekabetçi konuma getirme amaçlarına yöneldiğı ve bu noktada ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği gözetmeyi hedeflediğı anlaşılmaktadır. İhtisaslaşma alanının belirlenmesinde bölge ihtiyaç analizlerinin dikkate alındığı ve projenin üniversite ve çalışanları tarafından sahiplenildiğı ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, üniversite tarafından oluşturulan tarım ve hayvancılıkta farklılaşmaya dayalı bütünleşik kalkınma modelinin yerli hayvan ırklarının geliştirilmesi, genetik ıslah ile nitelikli ırkların kazandırılması, hayvan sağlığının korunması, et-süt veriminin artırılması, hayvansal sanayiye dayalı katma değer yaratılması amaçları, akıllı uzmanlaşma stratejisinin uzmanlaşılın faaliyet alanlarında katma değerli üretim ve geleneksel sektörlerin modernizasyonu unsurları ile örtüşmektedir. Ayrıca, yine uygulamanın çiftçi eğitimi ve çiftlik yönetimine öncelik vermesi ve enerji sürdürülebilirliğine yönelmesi akıllı uzmanlaşma ile bağlantılı özellikler olarak öne çıkmaktadır. Proje modelinde yer alan kurul ve meclis yapılanmalarının, paydaş işbirliğine olanak verdiği değerlendirilmektedir. Gerek bilgi sistemi ile performans izleme süreçlerini içeren üniversite özdeğerlendirmesi gerekse YÖK'e iletilen periyodik değerlendirme raporları, proje faaliyetlerinin rutin olarak denetlendiğı sonucuna ulaştırmaktadır.

Son olarak, Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinde bölgeler bazında faaliyet alanlarının hangi kriterlere göre belirlendiğı ve projenin finansmanının nasıl sağlandığı konusunun aydınlatılabilmesi için

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığına yapılan bilgi edinme başvurusunda temel olarak;

- *Projeye özgü bir mali kaynak ayrılıp ayrılmadığı ile projenin finansmanının nasıl sağlandığı,*

- *Projenin kaynak yaratma konusunda bir misyonunun bulunup bulunmadığı,*

- *Pilot üniversitelerin ve faaliyetlerin seçimi noktasında etki analizi yapıldı ise, bölgelerin sektörel kompozisyonunun dikkate alınıp alınmadığı*

konularında sorular yöneltilmiş, ayrıca projenin bütçe stratejisi çerçevesinde değerlendirilmesi talep edilmiştir. Cumhurbaşkanlığı Strateji Bütçe Başkanlığından şu yanıt alınmıştır:

“Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi, 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunun 19 uncu maddesi gereğince yıllık olarak yayımlanan Yatırım Programları kapsamında merkezi yönetim bütçesinden tahsis edilen ödeneklerle finanse edilmektedir. Seçilen üniversitelere tahsis edilen ödeneklere ve diğer tüm karakteristik bilgilerine Başkanlığımız internet sitesinde yer alan Yatırım Programlarından ulaşılabilir.

Üniversitelerin seçim kriterlerinde bulundukları ilin ve bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkı sunabileceği konularda ihtisaslaşma alanı geliştirmesi önceliği önem arz etmektedir. Örneğin Burdur ilinde bulunan Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Hayvancılık alanında ihtisaslaşma projeleri yürütmektedir ve bölgenin kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca üniversitelerin projeleri yürütebilecek akademik donanımına haiz olması da bu kapsamda değerlendirilen bir diğer kriterdir.”

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının yanıtından; projenin merkezi yönetim bütçesinden tahsis edilen ödeneklerle finanse edildiği, ihtisaslaşma üniversitelerinin seçiminde ise bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınma önceliklerinin ve üniversitelerin akademik kapasitesinin dikkate alındığı anlaşılmaktadır.

4.6. ARAŞTIRMANIN KISITLARI VE ARAŞTIRMA SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Araştırma, YÖK tarafından Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi kapsamında yapılan ilk çağrı üzerine belirlenen ve eşzamanlı olarak ihtisaslaşan pilot üniversitelerin yerleşik bulunduğu kalkınma bölgelerinde yürütülmüştür. İlerleyen süreçte böyle bir araştırmanın, YÖK tarafından yapılan ikinci ve

üçüncü çağrılar sonucunda belirlenen diğer üniversitelerin yerleşik bulunduğu bölgelere de yaygınlaştırılabileceği düşünülmektedir. Bunun sonucunda elde edilen verilerin sayısı artacağından, varılan sonuçların da daha genelleştirilebilir olacağı ileri sürülebilir. Ayrıca böylelikle, merkezde YÖK ve Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından koordine edilen projenin uzun zamana yayılan çıktılarının; genel iktisadi konjonktür, siyasi atmosfer ve bürokratik ortam gibi unsurlardan kaynaklanan dışsal etkilerden görece arındırılmış sonuçlarına ulaşılacaktır.

Proje 2015 yılında başlatılmış olsa da, 2016 yılında belirlenen üniversitelerin proje kapsamındaki erken faaliyet çıktılarının ilk defa 2017 yılında alınmış olabileceği değerlendirmesiyle, araştırmada proje dönemi için 2017-2019 yılları ve buna karşılık proje öncesi dönem için 2014-2016 yılları temel alınabilmektedir. Daha ileriki süreçte, bu periyotların daha geniş tutulabileceği düşünülmektedir.

Nicel araştırmada patent verilerinin temin edildiği Türk Patent ve Marka Kurumundan “üniversite işbirliği ile alınan patent tescilleri” talep edilmişken, anılan birincil kaynaktan tarafımıza gönderilen patent verilerinin “başvuru sahibi üniversite” kriterine göre tasnif edilmiş olması kısıt olarak değerlendirilmiştir.

Son olarak, 2020 yılı Mart ayında başlayan küresel ve ölümcül bir salgın olan Covid-19 hastalığı nedeniyle, yapılan araştırma kapsamında dijital araçların kullanılmasına ağırlık verilmiş olup bu durum nedeniyle yerinde gözlemin yöntemsel faydasından istifade edilememiştir. Salgın koşulları sebebiyle uzaktan eğitim metotlarının uygulandığı bahse konu dönemde yürütülen araştırmada, konu ile ilgili yetkin kişilerle yapılan görüşmeler için her ne kadar tedbirli ziyaretler gerçekleştirilmiş olsa da, projenin pilot uygulamasının yürütüldüğü bölgelerde yerinde gözleme başvurulamamıştır.

DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, Türkiye’de bölgesel kalkınma odaklı misyon çerçevesinde dönüşen yükseköğretim politikasının somutlaştığı, 2015 yılında başlatılan Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin özellikleri ve çıktıları üzerine bir araştırma yürütülmüştür. Bu araştırmanın amacı, yükseköğretimin akıllı uzmanlaşma yoluyla bölgesel kalkınma açısından rolünün proje üzerinden saptanmasıdır.

Araştırmada, nicel ve nitel yöntemlerin bir arada uygulandığı karma araştırma yöntemine başvurulmuştur. İlk olarak nicel araştırma yapılarak; İBBS Düzey-II’ye göre oluşturulan TR42, TR33, TRB1, TR61 ve TR71 kalkınma bölgeleri için Türk Patent ve Marka Kurumundan edinilen patent tescili verileri analiz edilmiştir. Patent, bölgesel yeniliğin ölçümünde kullanılan önemli bir bileşen, bölgesel yenilik ise bölgesel kalkınmanın öncülüdür. Patentin yükseköğretim alanı ile doğrudan bağlantılı bir parametre olması, nitekim YÖK tarafından proje performans göstergelerinden biri olarak kabul edilmesi, yine bölgesel ekonomi üzerinde etkisi doğrudan gözlemlenebilir bir veri olduğunun düşünülmesi ve resmi kaynaktan birincil veri formunda elde edilebilmesi nedeniyle nicel araştırma kapsamında bu çıktı tercih edilmiştir. Yapılan analiz sonrasında; TR42, TR33, TRB1, TR61 ve TR71 bölgeleri için 2017-2019 yılları arasında tescil edilen patent sayılarının 2014-2016 yılları arasında tescil edilen patent sayılarından istatistiki olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonra nicel araştırmanın ikinci bölümüne geçilmiş ve tescil edilen patent sayıları arasındaki bu farkın, ihtisaslaşma üniversitesi işbirliği ile alınan ve pilot üniversitelerin ihtisaslaşma alanında olan patentlerle ilgisi olup olmadığı değerlendirilmiştir. Türk Patent ve Marka Kurumundan *IPC*’ye göre temin edilen patent sınıf verileri ve başvuru sahibi üniversite olan patent verileri incelendiğinde; proje döneminde ve proje öncesi dönemde tescil edilen patent sayıları arasındaki farklılığın, proje ile ilişkilendirilemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte, Türk Patent ve Marka Kurumundan “üniversite işbirliği ile

alınan patent tescilleri” verisi talep edilmesine rağmen, tarafımıza “başvuru sahibi üniversite olan patent tescilleri” verisinin gönderilmiş olması, buluşçusu üniversite mensubu olan ancak başvuru sahibi üniversite olmayan ve ihtisaslaşma alanında tescil edilen patentlerin de var olabileceği yönünde varılan kanaat nedeniyle, nicel araştırmanın kısıtı olarak değerlendirilmiştir.

İkinci olarak nitel araştırma yöntemlerine başvurularak; mülakat ve doküman-belge incelemesi gerçekleştirilmiştir. 5’i ihtisaslaşma üniversitelerinin bulunduğu bölgelerde çalışan kalkınma ajansı uzmanı, 3’ü pilot üniversitede proje koordinatörü öğretim üyesi, 1’i proje yürütücüsü YÖK üyesi ve 1’i de kalkınma ajanslarının bağlı bulunduğu Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bürokratı olan toplam 10 uzman katılımcı ile yapılan yarı yapılandırılmış birebir mülakatta elde edilen nitel veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu analizde, önceden belirlenen kavramlar ve analiz sırasında ortaya çıkarılan kavramların birlikte kullanılması yoluyla elde edilen, genelden özele sırayla; tema, kategori ve kodlardan yararlanılmıştır. Doküman-belge incelemesi kapsamında ise ilk olarak konuyla ilgili raporlar ve politika belgeleri, ikinci olarak resmi kurumlardan alınan görüşler analiz edilmiştir. Bu yapılırken, yine mülakat çalışmasında projenin “özellikleri” ve “sonuçları” olarak belirlenen temalar esas alınmıştır. Mülakat ve doküman-belge incelemesi teknikleriyle gerçekleştirilen nitel araştırmanın sonuçlarına aşağıda yer verilmiştir.

Proje özellikleri teması altında projenin amacı, tanımlayıcıları, akıllı uzmanlaşmayı destekleyen yönleri, kaynakları, direnç gösterilen boyutları ve destekler incelenmiştir.

Katılımcıların en çok, projenin “bölge potansiyeline göre üniversitede ihtisaslaşmayı/odaklaşmayı sağlamak” amacını vurguladıkları saptanmıştır. Bu amacı, projenin “bölge özelindeki sektörleri geliştirmek, yönlendirmek ve onlara vizyon

kazandırmak” ile “bölge halkına gelir getirici faaliyet üretmek” amaçları takip etmiştir. Bu bağlamda öncelikle projenin yükseköğretimin üçüncü misyonuna dayandığından söz edildiği görülmüştür. Ayrıca, projenin bölgelerde gelire dönüştürülebilecek alanlarda uzmanlaşmanın teşvik edilmesi olarak kavrandığı, bu kapsamda özel sektörün ihtisaslaşmadaki pozisyonunu güçlendirmeye yönelik hedeflere öncelik verildiği anlaşılmıştır.

Projenin başvuru sürecinin detaylı, kapsamlı ve aşamalı bir süreç olduğu görülmüştür. Üniversitelerin gönüllü olarak katıldıkları bu süreçte bölgesel siyasi aktörlerden ve iş çevrelerinden niyet mektupları almaları, bunları dosya halinde YÖK’e sunmaları, YÖK’ün de hem üniversitenin hem de bölgenin durumunu göz önünde bulundurarak üniversiteleri belirlemesi başvuru sürecinin titizlikle yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Projenin ülkenin görece az gelişmiş bölgelerine yoğunlaştığı, ihtisaslaşma alanlarının belirlenmesinde yöre halkı beklentilerinin dikkate alındığı, şehir ve bölge kalkınmasının yanı sıra ülke kalkınmasının da hedeflendiği saptanmıştır. Bununla birlikte, projenin başlangıç noktasının belirli ama bitiş noktasının belirlenmemiş olduğu ve süreklilik gösterdiği dile getirilmiştir. Projenin başlatılmasında nereden esinlenildiği hakkındaki soruya, projenin ulusal bir girişim olduğundan bahsederek yanıt veren katılımcı ile beraber projeyi AB veya başka bir dış referans noktası ile ilişkilendirerek yanıt veren katılımcılar da bulunmaktadır. Söz konusu yanıtlar beraber incelendiğinde; projenin başlangıcında özellikle AB ve ABD’de yer alan ve uluslararası şöhrete sahip üniversitelerin belirli alanlarda öne çıktığı, bunun bir uzmanlaşmaya dayandığı ve aynı yöntemin Türkiye’de de uygulanabileceği düşüncesinin etkili olduğu ancak bu düşüncenin bölgesel kalkınma ile birleştirilmesi yoluyla ülkeye özgü bir hal aldığı kanısı uyanmıştır.

Projenin yukarıdan aşağı politika yapım ve karar verme süreçlerini içermesi doğrultusundaki ifadelerin yoğunlukla kullanılması dikkat çekici bulunmuştur. Projenin yeni nesil araştırma ve yenilik politikalarına paralel biçimde tasarlandığı düşünüldüğünde, karar verme süreçlerinin merkeziyetçi eğilim göstermesi ilginç karşılanmıştır. Bunda ihtisaslaşma üniversitelerinin belirlenmesi ve eşgüdümlemesi, kritik kararların alınması ve uygulamanın denetlenmesi gibi hususların merkezden gerçekleştirilmesinin etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bu çıktının ise, toplum üniversitesi modelinin ve üniversiteyi içeren bölgesel yönetim modellerinden dörtlü sarmal modelin aşağıdan yukarı politika yapım ve karar verme süreçlerine atfettiği önem ile örtüşmediği değerlendirilmiştir. Öte yandan, proje her ne kadar bölge düzeyinde uygulansa da, eş zamanlı olarak birçok bölgede yürütülmesinin ulusal bir koordinasyon gerektirdiği düşünülmektedir. Bu koordinasyon, “kalkınmanın ülke genelinde paylaşılmasını gözetecek bir koordinasyon” (Pınarcıoğlu ve Işık, 2004) olup “devletin rolünün yeniden doğrulanmasına” (Pollitt ve Bouckaert, 2011) işaret etmektedir. Burada önemli olan, yukarıdan aşağı karar süreçlerinin aşağıdan yukarı karar süreçlerinin varlığını tehlikeye düşürmemesidir.

Projenin, 2006 yılı ve sonrasında kurulan görece genç taşra üniversitelerinde başlatılmasına ilişkin görüşleri sorulduğunda, katılımcıların genel olarak; 2006 yılı ve sonrasında kurulan üniversitelerin altyapılarını ihtisaslaşma misyonlarını dikkate alarak kurgulamalarının köklü üniversitelere kıyasla daha kolay olacağı inancında oldukları ve bu nedenle projenin genç üniversitelerde yürütülmesine yönelik kararın isabetli olduğunu düşündükleri görülmüştür.

Projenin yöre halkının, kalkınma olgusuna ve projenin yöntemine ilişkin farkındalığını ve bilinç düzeyini artıran bir yönü olduğu saptanmıştır. Bireysel üreticilerin üretimlerinin bilimsel bir kimlik kazanmasından memnun oldukları öğrenilmiştir.

Projenin yöre halkına ürün kalitesi ve ür-ge süreçleriyle ilgili bilgi ve akademisyenlere dışarıdan kaynak bulma kültürü kazandırdığı anlaşılmıştır.

Kalkınma açısından katalizör görevi gördüğü değerlendirilen projenin akıllı uzmanlaşma stratejisini destekleyen birçok yönü olduğu görülmüştür. Bu çerçevede projenin bölgesel önceliklere göre tematik alanlar bazında farklılaşmaya dayandığı, bölgesel potansiyeli ve öncelikleri dikkate alan içsel iktisadi büyüme modelini yansıttığı ve aktörler arasında yerel işbirliklerini desteklediği düşüncelerinin tüm katılımcılarca benimsendiği saptanmıştır. Proje modelinde yer alan kurul ve meclis yapılanmalarının, paydaş işbirliğine olanak verdiği değerlendirilmiştir. Bu yönüyle projenin, akıllı uzmanlaşmanın özellikle “bölgesel yerleşiklik” ilkesini pratiğe döktüğü anlaşılmıştır. Projenin pilot uygulaması başladıktan sonra bölgelerde paydaş işbirliğinin arttığı tespit edilmiştir. Yöre halkını uygulamaya dahil etmesi ve yürütülen faaliyetlerin sosyal sorumluluk boyutunu oluşturması bakımından proje, içermeci olarak değerlendirilmiştir. Örneğin, Düzce Valiliği Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğünden alınan görüşten, bölgede dezavantajlı bireylere istihdam sağlanmasına yönelik çalışmaların olduğu; Uşak Üniversitesinde görevli katılımcı ile yapılan mülakattan ise, cezaevleri iş yurtlarındaki hükümlü ve tutuklular ile birlikte üretim yapıldığı bilgileri edinilmiştir. Projenin bu niteliğinin, Avrupa 2020 Stratejisinde yer alan ekonomik, sosyal ve teritoryal uyumu sağlayıcı “içermeci büyüme” hedefine paralel konumlandığı değerlendirilmiştir. Ayrıca projede vatandaşa doğrudan verilen eğitimlerle, ekonomik faaliyetlerin kalite ve veriminin artırılmasının hedeflendiği anlaşılmıştır. Bu çerçevede mekânsal yakınlığın öğrenme ağları için pozitif dışsallığından yararlanıldığı, öğrenen ekonomi ve öğrenen bölge kavramlarının hayata geçirildiği tespit edilmiştir.

Üretimde katma değer artırılmasına yönelik çabalar ar-ge, ür-ge, tasarım, kimliklendirme ve coğrafi işaretleme çalışmalarında somutlaşmıştır. Örneğin, YÖK’ün

(2020b) proje ile ilgili raporundan, Bingöl Üniversitesinde Bingöl balına ilişkin coğrafi işaretleme çalışmalarının yanı sıra; propolis, arı sütü, arı zehiri gibi yüksek gelir getirici ürünlere ilişkin de ar-ge ve ür-ge çalışmaları yürütüldüğü bilgisi edinilmiştir. Projenin bilgi ve yeniliği mekâna yaymaya odaklandığı ve bölgesel yenilik sistemleri ile ilişkili olduğu görülmüştür. İhtisaslaşmanın özellikle geleneksel faaliyetlerin modernizasyonu (*modernisation*) veya var olanların yanına yenisini eklemek yoluyla faaliyetlerde çeşitlendirme (*diversification*) şeklinde gerçekleştirildiği saptanmıştır. Çeşitlendirme yapılırken, sektörlerin birbirleriyle ilişkilendirilmesi yoluyla projenin yayılma etkisinden faydalanıldığı tespit edilmiştir. Örneğin Kırşehir’de bölgenin geleneksel olan ve daha önceden katma değere ve gelire dönüştürülememiş hacamat ve akupunktur gibi alternatif tıp yöntemlerinin modern teknolojilerle ve bilimsel alana yaklaştırılarak yeniden ele alınması, projenin akıllı uzmanlaşmayı destekleyen yönleri olarak görülmüştür.

Projede geri dönüşüm yöntemlerine başvurularak atıl kalma ihtimali yüksek ürün ve parçaların yeniden değerlendirildiği, projenin bu yönüyle çevreye duyarlı ve sürdürülebilirlik odaklı olduğu anlaşılmıştır. Düzce ili ve çevresinde toprak varlığının yönetimine önem verildiği, verimlilik ve sürdürülebilirliğin ön planda tutulduğu ve çevreye duyarlı bir yaklaşımın benimsendiği Düzce Üniversitesinin Kurum İç Değerlendirme Raporunda (2017) da belirtilmiştir.

Projenin, üniversitenin merkezi yönetim bütçesinden aldığı pay çerçevesinde yürütüldüğü, yani özel ayrılmış bir bütçesi bulunmadığı öğrenilmiştir. Projede bölgeler bazında faaliyet alanlarının hangi kriterlere göre belirlendiği ve projenin finansmanının nasıl sağlandığı konusunun aydınlatılabilmesi için Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığına yapılan başvuruya da, projenin merkezi yönetim bütçesinden tahsis edilen ödeneklerle finanse edildiği yanıtı alınmıştır. Bunun yanı sıra, projenin üniversite dışından ilave mali kaynak getirmeye açık olduğu, bu kapsamda proje yürütücülerinin

üniversite dışından kaynak bulma noktasında başarılı oldukları öğrenilmiştir. Ayrıca, pilot üniversitelere ayrılan yıllık bütçenin, bu üniversitelerin ihtisaslaşma üniversitesi olmadan önceki bütçelerinden yüksek olabildiği anlaşılmıştır.

Bilindiği gibi, akıllı uzmanlaşmanın temel argümanlarından biri, bölge öz kaynaklarının değerlendirilmesi ve bölgeden uzmanlaşma faaliyetleri için gelir sağlanmasıdır. YÖK’ün (2020b) raporunda ihtisaslaşma üniversitelerine “*akıllı uzmanlaşmaya önem vermek*” doğrultusunda tavsiyede bulunulmuştur. Bu bakımdan, bölge içinden kaynak bulma sürecinin, projenin hedeflerinden biri olması gerektiği değerlendirilmektedir. Zira bazı katılımcıların, merkezdeki kurum ve kuruluşların akademik kadro ve bütçe noktasında ihtisaslaşma üniversitelerinin destekleyicisi olduklarını ancak bu üniversitelerin de misyonlarına uygun biçimde bölgesel kaynakları harekete geçirmeleri ve bütçelerini başka fonlarla çeşitlendirmeleri gerektiğini ifade ettikleri görülmüştür.

Projeye yönelik hem eleştiriler hem de destekler bulunduğu tespit edilmiştir. Eleştiriler kapsamında en sık, projenin ihtisas alanı seçiminde isabetsizlik olduğu ve pilot üniversitelerin kuruluş tarihine göre gecikmiş bir proje olduğu hususlarının dile getirildiği görülmüştür. Katılımcıların ifadelerinden, “*her şeyin ihtisaslaşma olmasının*” üniversite iç paydaşlarında üniversitenin eğitim ve araştırma misyonlarını zayıflatacağı kaygısına sebep olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda, pilot üniversitede ihtisaslaşma alanı ile doğrudan bağlantılı olmayan bölümlerde görevli akademik personelin, kendi uzmanlık alanlarını kapsamadığını düşündükleri projeye katkı sunamamaları nedeniyle kimi zaman hoşnutsuzluk yaşadıkları öğrenilmiştir.

Bununla birlikte, projeye yönelik güçlü bir idari, mali ve siyasi desteğin bulunduğu da katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. En üst düzeyde Cumhurbaşkanı olmak üzere bölgedeki illerin milletvekillerinin ve belediye başkanlarının siyasi olarak,

yine projenin yürütüldüğü bölge illerindeki valilerin, üniversite rektörlerinin ve proje koordinatörlerinin, kalkınma ajansı genel sekreterlerinin ve uzmanlarının idari olarak; Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının mali olarak; yöre halkı, firmalar ve iş kuruluşlarının ise kamuoyu olarak projeyi desteklediği öğrenilmiştir. Öte yandan, bazı bölgelerde yöre halkının projeyi sahiplenmek bakımından gelişime kapalı olabildiği veya iş sezonunun yoğunluğu gibi sebeplerle zaman zaman direnç gösterdiği anlaşılmıştır.

Proje sonuçları ise, çıktılar ve öneriler olarak iki başlıkta incelenmiştir. “Çıktılar” arasında paydaşlarla işbirliği çıktıları oldukça sık dile getirilmiştir. Bunu izleyen çıktılar ise sırasıyla akademik çıktılar ve eğitim-öğretim çıktılarıdır. En sık karşılaşılan çıktıların paydaşlarla işbirliği çıktıları olması, yerel ve kurumsal işbirliklerinin sonuç verdiği yorumuna ulaştırmıştır. Örneğin, Düzce Üniversitesi endüstriyel işbirliği protokolleri ve çiftçi işbirliği sözleşmeleri imzalayarak, ayrıca teknopark şirketleri aracılığıyla ar-ge ve ür-ge süreçleri yürüterek paydaşlarla işbirliği çıktılarını ve istihdam olanaklarını artırmıştır. Benzer coğrafi koşulları paylaşan bazı üniversiteler arası girişimlerin yeniliği ve toplumsal faydayı beraberinde getirdiği anlaşılmıştır. Projenin yüksek düzeyde sahiplenildiği saptanmıştır. Üniversitelerden bazılarının YÖK’ün değerlendirmesi dışında periyodik olarak kendi performans değerlendirmesini yapması/yaptırması da, uygulamaya yönelik objektif değerlendirmenin sağlanması ve kurumsal miyopluğun önüne geçilmesi açısından önemli görülmüştür. Ayrıca üniversiteler tarafından atılan adımların kalkınma ajanslarınca hazırlanan bölge planındaki temel ilkeler ile eşleştiği tespit edilmiştir.

“Öneriler” kategorisinde değerlendirilen cevaplar, projenin geleceğine ışık tutacak uygulamacı tavsiyelerini içermektedir. Katılımcıların paydaş rollerinin güçlendirilmesi gerektiği yönünde öneri getirdiği görülmüştür. Projenin özellikle proje yürütücülerinin olası görev değişikliklerinden kaynaklanabilecek atıl kalma riskinin

bertaraf edilmesi amacıyla çeşitli mekanizmalar geliştirilmesi önerilmiştir. Bu noktada, göreve getirilen il ve üniversite yöneticilerinden projenin devamı konusunda taahhüt alınması makul görülmüştür. Bu öneri, proje uygulamalarının ilgili paydaş kuruluşlara atama yapan merkezi kurum ve kuruluşlarca denetlenmesi doğrultusundaki öneriyi destekler nitelikte değerlendirilmiştir. Yine bu bağlamda, bir harcama mevzuatı ihdas edilerek ihtisaslaşma alanları bazında yapılacak denetimin, ayrıca bu denetime dayalı performans esaslı bütçelemenin proje aktörlerinin performansını olumlu yönde etkileyeceğinden söz edildiği görülmüştür. Bu bütçeleme modelinde performansın sadece üniversitelere tahsis edilecek meblağı etkilemesi, bununla birlikte projenin toplam bütçesini etkilememesi gerektiği de vurgulanmıştır. Rutin performans denetiminin şekline de değinen katılımcıların genel talebi, performans gösterge setlerinin ihtisaslaşma alanları bazında özelleştirilmesi yönünde olmuştur. Bilindiği gibi, pilot üniversiteler farklı tematik alanlarda ihtisaslaşmaktadır. Bu nedenle, performansın tüm üniversitelerin ihtisaslaşma gayretlerini yatay kesen genelgeçer bir gösterge seti ile ölçülmesi hakkaniyetli ve gerçekçi görülmemektedir. Nitekim bu tezde, karma araştırma yöntemine başvurulma sebeplerinden biri de, ihtisaslaşma alanlarının kapsamlı ve bölgeye özgü içeriğinin araştırmacıyı tek başına hakiki ve net sonuçlara ulaştıracak karşılaştırmalı nicel bir analize imkan tanımamasıdır.

Birçok katılımcı, proje performans sonuçlarının ve bu sonuçlara göre yapılacak üniversite sıralamalarının, araştırma odaklı üniversitelerde olduğu gibi, kamuoyuna açıklanması gerekliliği düşüncesini paylaşmıştır. Öte yandan katılımcılardan biri, pilot üniversitelerin performans çıktılarının kamuoyuyla paylaşılmamasını, bölgesel kalkınmanın zaman talep eden bir olgu olduğu hususu ile gerekçelendirmiştir. Biz de bu noktada, üniversitelerin performans ölçümlerinin daha özelleştirilmiş göstergelerle yapılması gerektiği düşüncesine katılırken; bu ölçüm sonrasında yapılacak olası bir sıralamanın genel durumun panoramik bir fotoğrafını çekebileceği hususunda şüphe

duyarak, performans sonuçlarının kamuoyuyla paylaşılması sırasında her üniversitenin bir önceki yılda gösterdiği performansın baz alınması ve her üniversitenin kendi içinde değerlendirilmesinin uygun olacağı kanısındayız. Benzer şekilde, bu görüş doğrultusunda, farklı ihtisaslaşma alanlarında faaliyet gösteren üniversite bütçelerinin, genelgeçer bir bütçe denklemi ile belirlenmesinin yönetsel sorunlara sebebiyet verebileceği düşüncesindeyiz. Örneğin, deri, tekstil ve tasarım konusunda ihtisaslaşan Uşak Üniversitesi için marka tescili yöre halkının eğitiminden daha önemli olabilirken, hayvancılık alanında ihtisaslaşan Burdur Üniversitesi için çiftçi ziyaretleri patent çıktısının önüne geçebilmektedir.

Bunun yanı sıra, projenin ülke geneline yaygınlaştırılması sırasında üniversitelerin ihtisaslaşma alanlarının çakışmamasına dikkat edilmesi gerektiği de vurgulanmış olup bu hususun akıllı uzmanlaşmanın temel ilkelerinden olan “bölgeler arası tamamlayıcılığı” desteklediği düşünülmüştür.

2020 yılı Mart ayında başlayan küresel ve ölümcül bir salgın olan Covid-19 hastalığı nedeniyle, yapılan nitel araştırma kapsamında dijital araçların kullanılmasına ağırlık verilmiş olması ve bu durum nedeniyle yerinde gözlemin yöntemsel faydasından istifade edilememesi, nitel araştırmanın kısıtları olarak değerlendirilmiştir.

SONUÇ

Bu tez, akıllı uzmanlaşma yoluyla bölgesel kalkınmanın sağlanması bakımından yükseköğretim politikasının işlevsel bir kanal olup olmadığını Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi pilot uygulaması üzerinden araştırmayı amaçlamıştır. Tezde, akıllı uzmanlaşmanın kuramsal altyapısı, içsel büyümeye dayalı bölgesel kalkınma teorisi ve yeni bölgeselleşme yaklaşımı bağlamında kurulmuştur. Bölgesel bir yenilik stratejisi olan akıllı uzmanlaşma yoluyla bölgesel kalkınmanın sağlanması amacıyla dönüşen yükseköğretim politikası incelenmiş, bu kapsamda bölgesel kalkınma odaklı misyon yüklenen üniversitelerin niteliksel değişimi ele alınmıştır. Ardından, incelenen bu konuların Türkiye'deki izdüşümlerine değinilerek 2015 yılında başlatılan Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin özellikleri ve sonuçlarının ortaya konulması amacıyla politika değerlendirmesini içeren bir analiz gerçekleştirilmiştir.

Bilindiği üzere, 1970 ve 1980'li yıllarda yaşanan post-fordist dönüşümün mekânsal karşılıklarından biri de, büyük pazarların parçalanması ve niş pazarların önem kazanmasıdır. Sermaye hareketliliğinin ulus devletin kontrol kapasitesinin ötesine geçmesi sebebiyle coğrafi birikim stratejisinde meydana gelen değişim, iktisadi ve toplumsal ilişkilerin farklı biçimde somutlaştığı bölge ölçeğini öne çıkarmıştır. Üretim biçimindeki yapı söküm nedeniyle devlet yeniden ölçeklenmiştir. Ulus devletin bir eşgüdüm merkezi olarak varlığını sürdürdüğü bu dönemde tüm mekânlar rekabetçi unsurları ile öne çıkmış, ulus üstü ve ulus altı yapılar birbirine eklemlenir hale gelmiştir.

Kalkınma kavramı, ölçek tutulan mekânın piyasa koşullarına uyumu penceresinde içerik kazanmaktadır. Bu bağlamda, çok bölümlenmiş pazar yapısının bir sonucu olarak ortaya çıkan yeni bölge birimlerinin diğer bölgelerle ve ulus aşırı yapılarla bütünleşmesi kalkınmanın yeni karşılığı, piyasa ile bütünleşme biçimi de kalkınmanın yeni yöntemi

haline gelmiştir. Küre-yerelleşmenin yoğunlaşması ile merkez ve çevre ülkeler iktisadından merkez ve çevre bölgeler iktisadına geçilmesiyle birlikte; her bölgenin müstakil kalkınma potansiyeli olduğu kabul edilmiş, bölgeler birbirini tamamlayacak biçimde uzmanlaştırılmış, bu uzmanlaşma sırasında da bölgelerin rekabet içinde işbirliği kurmaları teşvik edilmiştir. Yerel kaynakların karşılaştırmalı üstünlüklerinden faydalanılarak tanımlanan gelişme alanları, bölgelerin üretim hattını uluslararası değer zincirlerine bağlamıştır.

Bölgelerin ekonomik yükselişi, merkezi kamu otoritelerinin planlama ve karar verme süreçlerindeki yetki ve sorumluluklarının bölgesel aktörlere devredildiği yönetsel reformları da beraberinde getirmiştir. Bölgelerin idari kapasiteleri artırılmış, böylece çok katmanlı hale gelen yönetim sürecinde regülasyon düzeyi yükselmiştir. Hem bölge düzeyinde oluşan yeni kurumsal yapılar dolayısıyla yönetim işinin çok aktörlü hale gelmesi hem de devletin koordinasyon rolünün devam etmesi nedeniyle yönetim modeli devreye alınmıştır.

Yirminci yüzyılın büyük bölümünde, devletin plan ve politikalarının bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını gidermek yönünde olduğu, bunun için uygulanan merkezi politikaların bölgelerin gelişmeye açık tematik alanlarını ihmal ettiği anlaşılmıştır. Özellikle endüstri, araştırma, yenilik gibi alanlarda uygulanan kamu politikalarının; tüm yerel birimleri benzer düzeyde geliştirmeye odaklanmış, yatay ve yukarıdan aşağı yaklaşımla tasarlanmış politikalar olduğu görülmüştür. Öte yandan ekonomik içerik kazanan bölgelerde ise, bölgeyi piyasayla bütünleştirmek amacı, yerel toplumu plan ve uygulama düzeyine taşıyan stratejiyle birleştirilmiş, politika yapımında aşağıdan yukarı bakış açısıyla tasarlanan daha katılımcı süreçler egemen olmaya başlamıştır.

Bu bağlamda tezde, AB'nin 2008 küresel krizinden çıkış reçetesi olarak kurgulayıp uyguladığı bölgesel bir yenilik stratejisi olan akıllı uzmanlaşma; 1970'lerden

bu yana bölgesel kalkınmayı bölge öz kaynaklarına dayalı endüstriyel kümelenme, ar-ge ve yenilik ile beşeri sermaye kolonları üzerine inşa eden içsel büyümeye dayalı bölgesel kalkınma modeli ile bölgeleri ekonomik sınırlarla ayıran yeni bölgeselleşme yaklaşımının bir yansıması olarak ele alınmıştır. Akıllı uzmanlaşma, bölgesel kalkınma kapasite ve olanaklarını keşfetmek ve bölge öz kaynaklarını değerlendirmek üzerine kurulu bir bölgesel yenilik stratejisi olarak tasarlanmıştır. Bu strateji, bir bölgenin kendine özgü kaynaklarından refah yaratmasının nasıl mümkün olabileceğini anlatmaktadır.

Akıllı uzmanlaşmanın bir yenilik stratejisi olması, yeniliğin ise bilgi üretimi ve paylaşımı ile bağlantılı olması, bölgesel projelerde yükseköğretim politikası ve kuruluşlarını önemli bir konuma getirmiştir. Yükseköğretimin geleneksel eğitim-öğretim ve araştırma misyonlarının yanı sıra 1980'lerden itibaren yükselen neoliberal projeyle üstlendiği üçüncü misyon, onu piyasaya daha çok yaklaştırmıştır. Bu misyon, üniversitelerin bölgelerine olan harcama temelli ekonomik katkılarının veya eğitim temelli sosyokültürel katkılarının ötesine geçerek üniversitelerden bölgelerinde kâra dönüştürülebilecek alanların ıslahını da üstlenmesini beklemektedir.

Bu çerçevede, AB'de akıllı uzmanlaşma için yükseköğretim politikasının harekete geçirilmesini içeren *HESS* projesinin bir benzeri olarak Türkiye'de 2015 yılında Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi başlatılmıştır. Projede ilk aşamada Bingöl Üniversitesi tarım ve havza bazlı kalkınma, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi hayvancılık, Düzce Üniversitesi çevre ve sağlık, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi tarım ve jeotermal, Uşak Üniversitesi ise deri, tekstil ve seramik alanlarında bölgesel kalkınma odaklı çalışmalar yapacak pilot üniversiteler olarak belirlenmiş olup faaliyetlerine devam etmektedirler. Öte yandan, projenin altı yıla yakın bir süredir devam ediyor olması, buna karşılık yayımlanan basılı ve elektronik çalışmalar çerçevesinde yapılan literatür taraması sonucunda, pilot ihtisaslaşma üniversitelerinde yürütülen

faaliyetlerin performans göstergelerine yansımalarının değerlendirildiği bir akademik çalışmayla karşılaşılmamış olması, bu araştırmanın ana motivasyon kaynağı olmuş, ayrıca çalışmayı özgün kılmıştır. Tezde konunun yönetim bilimi alanındaki yaklaşımlar bağlamında ele alınması, araştırma nesnesi olan projenin özellik ve çıktılarının kamu politikası analizi kavramları ve politika değerlendirmesi literatürü çerçevesinde birincil veriler eşliğinde çözümlenmesi, projenin bir politika transferi olan akıllı uzmanlaşmayı destekleyen boyutlarının ayrıca araştırılmasının; çalışmayı özgün kılan diğer yönler olduğu düşünülmektedir.

Akıllı uzmanlaşmanın bölgesel kalkınmaya olan etkisinde yükseköğretim politikasının yadsınamaz bir rolü bulunduğu değerlendirilmektedir. Bu rolün somutlaştığı Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi, henüz altı yıla yakın bir süredir uygulanmasına rağmen pilot üniversitelerin bulunduğu bölgelerde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bölgesel kalkınma elbette kısa sürede gerçekleşebilecek bir olgu değildir. Ancak bölgesel kalkınmaya özgülünen bu projenin, amaca yönelik en uygun araçlardan biri olduğu düşünülmektedir.

Bu teze başlanıldığı 2018 yılında, YÖK tarafından 2015 yılında başlatılmış olan Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi yürütülmekte olmasına rağmen, “akıllı uzmanlaşma” kavramına doğrudan herhangi bir referansla karşılaşılmamıştır. Bununla birlikte, projenin özü itibarıyla akıllı uzmanlaşma stratejisinin öncülleri doğrultusunda tasarlandığı değerlendirilmiştir. Tez kapsamında yapılan araştırma sonucunda geline aşamada, projenin akıllı uzmanlaşmanın özelliklerini taşıdığı ve proje çıktılarının da bölgesel kalkınma açısından akıllı uzmanlaşmanın hedefleri ile örtüştüğü ispatlanmıştır. Tezin yazım sürecinde, ilk defa 2020 yılında, YÖK tarafından hazırlanan raporda da ihtisaslaşma üniversitelerine akıllı uzmanlaşmaya öncelik verilmesi doğrultusunda öneri getirilmiş olması, hem tezin temel

savı olan yükseköğretim politikasının akıllı uzmanlaşma yoluyla bölgesel kalkınmadaki kritik işlevini onaylamakta hem de projenin kurgusunu bu tezin araştırma sorusu bağlamında anlamlı kılmaktadır.

Bu zamana kadar yapılan faaliyetlerin incelenmesinden, proje kapsamında tüm ilk ihtisaslaşma üniversitelerinde ve bölgelerinde akıllı uzmanlaşma yoluyla bölgesel kalkınmanın öncülleri ile uyumlu adımlar atıldığı görülmüştür. Bölgelerde üretimi, istihdamı, dış ticareti, ar-ge ve yeniliği olumlu etkileyen bu çabaların önümüzdeki yıllarda daha da ileri taşınacağı değerlendirilmektedir. Bu tezde yapılan araştırma, YÖK tarafından proje kapsamında yapılan ilk çağrı üzerine belirlenen ve eşzamanlı olarak ihtisaslaşan pilot üniversitelerin bulunduğu kalkınma bölgelerinde yürütülmüş olup ilerleyen süreçte böyle bir araştırmanın, YÖK tarafından yapılan ikinci ve üçüncü çağrılar sonucunda belirlenen diğer ihtisaslaşma üniversitelerinin bulunduğu bölgelere de yaygınlaştırılabileceği düşünülmektedir. Bunun sonucunda elde edilen verilerin sayısı artacağından, varılan sonuçlar da daha genelleştirilebilir olacaktır. Ayrıca böylelikle, projenin uzun zamana yayılan çıktılarının; genel iktisadi konjonktür, siyasi atmosfer ve bürokratik ortam gibi unsurlardan kaynaklanan dış etkilerden görece arındırılmış sonuçlarına ulaşılacaktır.

Bunların yanı sıra, projenin uygulanması ve yaygınlaştırılmasına yönelik olarak gelişmeye açık yönlerinin tespit edilmesi ve bu yönlerle ilişkin öneriler getirilmesi önemli görülmektedir. İlk olarak, her ne kadar paydaşlarca yüksek düzeyde sahiplenilse de, projenin ulusal kalkınma planında henüz yeterli bir atıf bulamadığı görülmüştür. Bu kapsamda, projenin ulusal politika metinlerinde ifade edilmesinin; uygulamacıların proje aidiyetine katkı sağlayacağı, yapılacak faaliyetleri daha öngörülebilir kılacağı ve projenin atıl kalma riskini azaltacağı değerlendirilmektedir.

İkinci olarak, yine ulusal kalkınma planlarının genellikle bölgesel yenilik stratejileri ile uyumlu olduğu ancak akıllı uzmanlaşma stratejisini henüz yeterli düzeyde içermediği saptanmıştır. Projenin akıllı uzmanlaşma ve yükseköğretim ile bütünleşik bir bölgesel politika ürünü olduğu dikkate alındığında, akıllı uzmanlaşmanın teorik ve pratik altyapısının inşa edilememesinin proje performansına da ket vurabileceği düşünülmektedir. Projenin hem merkezdeki hem de bölgelerdeki koordinatörlerinin, kamu politikaları konusunda deneyimli ve projeye inanmış bir kitle oldukları gözlemlenmiştir. Keza projeye olan siyasi, idari ve mali destek en üst düzeyde sağlanmaktadır. Öte yandan, akıllı uzmanlaşmanın teorik konumlandırmasının henüz yapılamamış olması projenin bu stratejiyle bağlantısının kurulamamasına, bu durum da proje kapsamında gerçekleştirilebilecek daha ileri yenilikçi faaliyetlere ilişkin bir fırsat maliyetinin oluşmasına sebep olabilecektir. Nitekim YÖK'ün de proje ile akıllı uzmanlaşma ilişkisini 2020 tarihli bir raporda kurmuş olması, bu birlikteliğin geç ele alındığını düşündürmektedir. Araştırmamız kapsamında mülakat katılımcılarının sarf ettiği ifadelerden de, akıllı uzmanlaşmanın önemli unsurlarının tarif edilebildiği ancak bu stratejiye çok az doğrudan referans verilebildiği tespit edilmiştir. Bu çerçevede, akıllı uzmanlaşmanın ülke örneklerinin incelenmesi, proje ile bütünleşebilecek alanlarının yeniden tanımlanması ve yol haritası niteliğindeki ulusal plan ve raporlara yansıtılması önemli görülmektedir. Aksi takdirde, bir toplum üniversitesi modeli oluşturma kapasitesine sahip olan projenin, birbirine özdeş girişimci üniversiteler üreterek yalnızca bölgeleri yatay kesen politikaların altını çiziceği değerlendirilmektedir. Bölgelerde kilit varlıkların ve yeteneklerin keşfedilmesi için genelgeçer politikalardan vazgeçilerek kritik kütleye ulaştıracak özellikli politikaların tasarlanması gerekmektedir.

Akıllı uzmanlaşma ile bağlantılı ve üçüncü olarak, girişimci keşif süreci sadece projenin başlatıldığı dönemde yapılmamalı, projenin tüm sürecine yayılmalıdır. Örneğin, projede bölge kaynaklarının en verimli biçimde nasıl değerlendirilebileceğine dair

analizler rutin periyotlarla tekrarlanmalıdır. Bu analizlerde bölgenin iklim şartları, endüstri yapısı, ulaşım koşulları gibi özelliklerindeki değişimler dikkate alınmalı ve sınırlı kaynakların hangi önceliklere nasıl dağıtılacağı sürekli tetkik edilmelidir.

Dördüncü olarak, bölgelerde oluşan kolektif öğrenme sürecinin sürdürülebilir kılınması gerekmektedir. Nitekim öğrenmenin kendisi ticari bir süreç olmamasına rağmen ekonomik kümelenmeyi ciddi ölçüde kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla öğrenen bölge dışşallığından yararlanabilmek ve bilgiyi ve yeniliği toplum tabanına yayabilmek açısından öğrenmenin ortak karar alma süreçleri ile desteklenmesi önem taşımaktadır.

Beşinci olarak, ihtisaslaşma üniversitelerinin proje kapsamındaki faaliyetlerine ve harcamalarına ilişkin denetimin sürekli olması, bunun için gerekli mevzuat altyapısının oluşturulması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca YÖK'ün performans göstergesi setinin üniversitelerin ihtisaslaşma alanları bazında özelleştirilmesi ve belirlenen kriterler çerçevesinde belirli aralıklarla performans değerlendirmelerinin yapılması işleyişe katkı sağlayacaktır. Söz konusu değerlendirmelerin kamuoyuyla paylaşılması da elzem görülmektedir. Zira ölçümlerin üniversiteye özel kılınması ve sonuçlarının duyurulmasının, üniversitelerin de kendi gelişmesini takip etmesine olanak sağlayacağı öngörülmektedir. Öte yandan, ihtisaslaşma alanlarının bölgelere özgü olması nedeniyle, özelleştirilmiş göstergelerle yapılacak denetim sonucunda, araştırma odaklı üniversitelerde olduğu gibi, üniversiteler arası bir sıralama yapılmasının uygun olmayacağı değerlendirilmektedir. Her ne kadar ihtisaslaşma üniversiteleri için özelleştirilmiş performans göstergeleri önerilse de, genel ve kategorik göstergelerin devam ettirilmesi halinde ise bu göstergelerin revize edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Örneğin, faydalı model başvurusu yerine faydalı model tescili baz alınarak daha sonuç odaklı bir yaklaşım izlenebilecektir. Ayrıca, tüm ihtisaslaşma üniversitelerinin eşit sayıda başlangıç kaynağına ve akademisyen sayısına sahip olmadığı dikkate alınarak, çıktının

kümülatif verisi üzerinden değil, öğretim üyesi başına düşen verisi üzerinden bir değerlendirme yapmak ölçümü daha gerçekçi kılacaktır.

Altıncı olarak, projenin ulusal düzeyde takibi ve eşgüdümü düzenli görülmekle birlikte diğer politika alanları ile koordinasyonu eksik görülmüştür. Projenin ar-ge, yenilik, bilim, endüstri, istihdam, ticaret gibi birden çok politika alanı ile bağlantılı olması sebebiyle, projenin takibi açısından oluşturulan teknik kurullarda her politika alanından uzman kişilerin yer alması uygun olacaktır. Örneğin Uşak'ta proje kapsamında yürütülen ür-ge faaliyetleri ile üretim ve ihracat artmış, geliştirilen yerli ürünler sayesinde tedarik açısından dışa bağımlılığın azaltıldığı kaydedilmiştir. Bu noktada, projenin dış ticarete yansıyan sonuçları iyi etüt edilmeyi gerektirecektir.

Yedinci olarak, projenin yürütüldüğü ihtisaslaşma üniversitelerinin bulunduğu kalkınma bölgelerinde ihtisaslaşma üniversitesinin yer aldığı ile komşu illerde başlatılacak yeni ihtisaslaşma çalışmalarının halihazırda aynı bölgedeki diğer ihtisaslaşma üniversitelerinde devam eden faaliyetler ile çakışan alanlarda olmamasına özen gösterilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Nitekim proje bir bölgesel kalkınma odaklı ihtisaslaşma projesi olduğundan, ihtisaslaşma üniversitelerinin bulundukları il ve çevresi için ihtisas alanında bir merkez olması beklenmektedir. Öte yandan, bazı illerin coğrafi şartları bakımından aynı türden faaliyetler açısından potansiyel taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda, üniversiteler arası kurumsal işbirliklerinin kurulması yoluyla ihtisaslaşma üniversiteleri kümelerinin oluşturulması da bir olasılık olarak dikkate alınmalıdır.

Sekizinci olarak, projenin bölgelerde çıktıya dönüşen verilerinin toplu olarak izlenebildiği bir bilgi sisteminin oluşturulması, bu sistemin hem proje paydaşlarına hem de konuyla ilgilenen araştırmacıların erişimine açılması elzem görülmektedir. Proje kapsamında yürütülen faaliyetlerden derlenen ve bu sisteme işlenen istatistikî verilerin,

bir bilgi havuzu oluşturarak uygulanacak politikalara yön verebileceği değerlendirilmektedir. Böyle bir bilgi sisteminin tasarlanması ve düzenli veri girişinin temin edilmesinin, üniversitelerden periyodik olarak talep edilen performans belgelerine duyulan ihtiyacı ortadan kaldıracakęı, bu yolla üniversitelerin raporlama mesailerini azaltacakęı düşünölmektedir.

Dokuzuncu ve son olarak, akıllı uzmanlaşma yoluyla bölgesel kalkınmanın sağlanması bakımından belirli üniversitelerin yeni görevler edinmesi, yükseköğretimin varoluş amacını da içeren eğitim-öğretim ve araştırma işlevlerini ihmal etmesine sebep olmamalıdır. Yükseköğretimin üçüncü misyonu çerçevesinde üniversitelerin piyasa odaklı rolünün proje kapsamında yer alan ihtisaslaşma üniversitelerinde de eleştirilen yönü, ihtisaslaşmanın üniversitenin geleneksel akademik görevlerini zayıflatacakęı düşüncesi olmuştur. Bu düşüncenin yerinde bir kaygı olup olmadığı ilerleyen süreçte anlaşılabilecektir. Üniversitenin ekonomik faaliyetlere yoğunlaşmasının ancak toplumsal yarar kavramı içerisinde meşru bir zemine oturacakęı düşünölmektedir. Bu ise üniversite tarafından yürütölen ekonomik çıktıya dönük faaliyetlerin, yükseköğretimin hizmet alanı olarak varlığını tehlikeye düşörmeyecek biçimde örgütlenmesiyle olanaklı görünmektedir.

KAYNAKÇA

Basılı Eserler

- Abramo, G., D'Angelo, C.A., Di Costa, F., (2011), "University-industry research collaboration: a model to assess university capability", *Higher Education*, 62(2), 163-181.
- Abromovsky L., Harrison R., Simpson H., (2007), "University research and the location of business R&D", *Economic Journal*, 117, 114–141.
- Acs, Z.J., Anselin, L., Varga, A., (2002), "Patents and innovation counts as measures of regional production of new knowledge", *Research policy*, 31(7), 1069-1085.
- Adrián Risso, W., Sánchez Carrera, E. J., (2019), "On the impact of innovation and inequality in economic growth", *Economics of Innovation and New Technology*, 28(1), 64-81.
- Akın, S., (2019), *Akıllı Uzmanlaşma Stratejisi Fırat Teknokent Örneği* (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altınsoy, S., (2011), "Yeni devlet üniversitelerinin gelişimi: sorunlar ve politika önerileri", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(2), 98-104.
- Altıntaş, V., (2015), *Türkiye’de Üniversitelerin Bölgesel ve Yerel Gelişmeye Etkileri* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Arbo, P., Benneworth, P., (2007), "Understanding the regional contribution of higher education institutions: a literature review", *OECD Education Working Papers.*, No. 9, 1-114.
- Arik, M., Nsiah, C., (2004), *Measuring the economic impact of Middle Tennessee State university*, Middle State Tennessee University, Tennessee. 1-25.
- Arnkil, R., Järvensivu, A., Koski, P., Piirainen, T., (2010)., "Exploring quadruple helix outlining user-oriented innovation models", *Työraportteja 85/2010 Working Papers*.

- Arslan, M. M., Bahadır, H., (2007), “Bologna süreci ve Türkiye”. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 222-229.
- Asheim, B. T., (1995), “Industrial districts as ‘learning regions’: a condition for prosperity?”, *Step Report*, 1-24.
- Ateş, S., (1998), *Yeni İçsel Büyüme Teorileri ve Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamiklerinin Analizi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atkinson, P., Silverman, D., (1997), “Kundera's immortality: the interview society and the invention of self”, *Qualitative Inquiry*, 3, 304-325.
- Avaner, T., (2005), “BKA, siyasal rejim sorunu yaratır mı?”, M. Turan (der.) içinde, 239-263.
- Avrupa Komisyonu, (2011), *Connecting Universities to Regional Growth: A Practical Guide*, Brussels.
- Avrupa Komisyonu, (2012), *Guide to Research and Innovation Strategies for Smart Specialisations (RIS 3)*. Brussels.
- Bachtler, J., Yuill, D., (2001), “Policies and strategies for regional development: a shift in paradigm?”, *Regional and industrial policy research paper*, N.46., Glasgow: University of Strathclyde.
- Balland, P. A., Boschma, R., Crespo, J., Rigby, D. L., (2019), “Smart specialization policy in the European Union: relatedness, knowledge complexity and regional diversification”, *Regional Studies*, 53(9), 1252-1268.
- Barré, R., (2011), “Ulusal hükümetlerin üniversite-sanayi ilişkisi-bağlantılı politikaları: bireşimsel bir bakış”, S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.) içinde, 107-111.
- Basant, R., Chandra, P., (2011), “Hindistan’da üniversite sanayi ilişkileri ve işletme yaratılması: bazı stratejik ve politik konular”, S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.) içinde, 197-212.
- Baş, T., Akturan, U., (2013), *Nitel Araştırma Yöntemleri: Nvivo ile Nitel Veri Analizi, Örneklem, Analiz, Yorum*, Ankara: Seçkin Yayınevi.

- Bathelt H., Malmberg A., Maskell P., (2004), “Clusters and knowledge: local buzz, global pipelines and the process of knowledge creation”, *Progress in Human Geography*, 28, 31–56.
- Bayrak, C., (2016), *Spatial Decision Support System for Site Selection of Investments of Prominent Sectors-The Case of East Marmara* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Bilişim Enstitüsü.
- Becattini, G., (2002), “From Marshall’s to the Italian ‘industrial districts’. A brief critical reconstruction”, *Complexity and Industrial Clusters: Dynamics and Models in Theory and Practice* içinde (83-106), A. Q. Curzio, M. Fortis (ed.), Physica-Verlag HD.
- Becattini, G., (2017), “The Marshallian industrial district as a socio-economic notion”, *Revue d’économie industrielle*, (157), 13-32.
- Bell, D., (1973), *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*, NY, Basic Books.
- Bellandi, M., (1989), “The industrial district in Marshall”, *Small firms and industrial districts in Italy* içinde (136-152), E. Goodman, J. Bamford (ed.), Routledge, London.
- Belussi, F., Caldari, K., (2009), “At the origin of the industrial district: Alfred Marshall and the Cambridge school”, *Cambridge Journal of economics*, 33(2), 335-355.
- Bilbao-Osorio, B., Rodríguez-Pose, A., (2004), “From R&D to innovation and economic growth in the EU”, *Growth and Change*, 35(4), 434-455.
- Binici, F. Ö., Koyuncu, B., (2015), “Üniversite öğrencilerinin 2012-2013 harcamalarının bitlis ili ekonomisine katkısının incelenmesi”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 113-126.
- Blackwell, M., Cobb, S., Weinberg, D., (2002), “The economic impact of educational institutions: issues and methodology”, *Economic Development Quarterly*, 16 (1), 88-95.
- Bleaney, M. F., Binks, M. R., Greenaway, D., Reed, G. V., Whynes, D. K., (1992), “What does a university add to its local economy?”, *Applied Economics*, 24(3), 305-311.

- Boehm, C., (2015), “Engaged universities, mode 3 knowledge production & the impact agendas of the REF”, *The Next Steps for the Research Excellence Framework* içinde, London: Westminster Higher Education Forum.
- Boekema, F., Rutten, R., (2003), *Economic Geography of Higher Education: Knowledge, Infrastructure and Learning Regions*, Routledge.
- Boschma, R., Coenen, L., Frenken, K., Truffer, B., (2016), “Towards a theory of regional diversification”, *Papers in Evolutionary Economic Geography*, 16.17, 1-23.
- Braunerhjelm, P., (2008), “Specialization of regions and universities: the new versus the old”, *Industry and Innovation*, 15, 253–275.
- Brenner, N., (1999), “Beyond state-centrism? Space, territoriality, and geographical scale in globalization studies”, *Theory and Society*, 28: 39-78.
- Brenner, N., (2004), *New State Spaces: Urban Governance and the Rescaling of Statehood*, Oxford University Press, Oxford.
- Brenner, N., (2009), “A thousand leaves”, *Leviathan Undone?: Towards a Political Economy of Scale* içinde (27-49), R. Mahon, R. Keil (ed.), UBC Press.
- Brusco S., (1986), “Small firms and industrial districts: the experience of Italy”, *New Firms and Regional Development in Europe* içinde (184-202), D. Keeble, E. Wever (ed.), Croom Helm, London.
- Büchs, M., (2009), “Examining the interaction between vertical and horizontal dimensions of state transformation”, *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 2(1), 35-49.
- Campillo, I., Arregui-Pabollet, E., Gomez Prieto, J., (2017), “Higher education for smart specialisation, The case of Navarre”, *JRC Technical Report*, Seville.
- Capano, G., Piattoni, S., (2011), “From Bologna to Lisbon: the political uses of the Lisbon ‘script’ in European higher education policy”, *Journal of European Public Policy*, 18(4), 584-606.

- Capello, R., Kroll, H., (2016), "From theory to practice in smart specialization strategy: emerging limits and possible future trajectories", *European Planning Studies*, 24(8), 1393-1406.
- Carayannis, E. G., Campbell, D. F. J., (2012), *Mode 3 knowledge production in quadruple helix innovation systems: 21st-century democracy, innovation, and entrepreneurship for development*, Springer, New York, NY.
- Carayannis, E. G., Campbell, D. F., (2009), "'Mode 3' and 'Quadruple Helix': toward a 21st century fractal innovation ecosystem", *International Journal Of Technology Management*, 46(3/4), 201-234.
- Carayannis, E. G., Rakhmatullin, R., (2014), "The quadruple/quintuple innovation helixes and smart specialisation strategies for sustainable and inclusive growth in Europe and beyond", *Journal of the Knowledge Economy*, 5(2), 212-239.
- Carroll, M. C., Smith, B. W., (2006), "Estimating the economic impact of universities: the case of Bowling Green State University", *Industrial Geographer*, 3(2). 1-12.
- Cass, D., (1965), "Optimum growth in an aggregative model of capital accumulation", *The Review of Economic Studies*, 32(3), 233-240.
- Castellanelli, C. A., Castellanelli, L., Resende, D. N., (2019), "Universities' contributions to regional development: a systematic review of smart specialization case studies in Europe", *Economic and Social Development: Book of Proceedings*, 124-135.
- Cerny, P., (1995), "Globalization and the changing logic of collective action", *International Organization*, 49/4, 595-626.
- Chatterton, P., Goddard, J., (2000), "The response of higher education institutions to regional needs", *European Journal of Education*, 35(4), 475-496.
- Clark, B. R., (1983), *The Higher Education System: Academic Organization in Cross-National Perspective*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Cocosatu, M., (2012), "Diploma supplement-instrument of the quality assurance process in the Romanian higher education?", *European Integration Realities and Perspectives*, 868-872.

- Coffey, W. J., Polese, M., (1984), “The concept of local development: a stages model of endogenous regional growth”, *Papers of the Regional Science Association*, Vol. 55, No. 1, 1-12).
- Cohen, U., Sapir, A., (2016), “Models of academic governance during a period of nation-building: the Hebrew University in the 1920s–1960s”, *History of Education*, 45(5), 602-620.
- Cooke, P., (1997), “Regions in a global market: the experiences of Wales and Baden-Wurttemberg”, *Review of International Political Economy*, 4.2, 349–381.
- Cooke, P., Morgan, K., (1999), *The Associational Economy: Firms, Regions, and Innovation*, Oxford University Press.
- Cooke, P., Uranga, M. G., Etxebarria, G., (1997), “Regional innovation systems: institutional and organisational dimensions”, *Research policy*, 26(4-5), 475-491.
- Cowan, R., Zinovyeva, N., (2013), “University effects on regional innovation”, *Research Policy*, 42(3), 788-800.
- Cutcliffe, J. R., McKenna, H. P., (1999), “Establishing the credibility of qualitative research findings: the plot thickens”, *Journal of advanced nursing*, 30(2), 374-380.
- Çetin, M., (2007), “Bölgesel kalkınma ve girişimci üniversiteler”, *Ege Academic Review*, 7(1), 217-238.
- Çiner, C. U., (2018), “Avrupa’da bölgeler ve federalizm: bölgeler Avrupası tartışması üzerine”, *Kentsel Politikalar içinde* (651-661), A. Mengi, D. İşçioğlu (ed.), Palme Yayıncılık.
- D’Agostino, M., (2008), “Fostering a civically engaged society: the university and service learning”, *Journal of Public Affairs Education*, 14:2, 191-204.
- Dalğar, H., Tunç, H., Kaya, M., (2009), “Bölgesel kalkınmada yükseköğretim kurumlarının rolü ve bucak örneği”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 39-50.

- Demir, E., Saatçioğlu, Ö., İmrol, F., (2016), “Uluslararası dergilerde yayımlanan eğitim araştırmalarının normallik varsayımları açısından incelenmesi”, *Current Research in Education*, 2(3), 130-148.
- Demirgil, H., (2018), “Parametrik olmayan hipotez testleri”, *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* içinde (85-110), Ş. Kalaycı (ed.), Dinamik Akademi.
- Deniz, T., (2019), *Türkiye’de Üniversiteler ve Bölgesel Gelişme Politikaları*. SETA.
- Dill, D. D., (1997), “Higher education markets and public policy”, *Higher education policy*, 10(3-4), 167-185.
- Doern, G. B., Johnson, R. (Ed.), (2006), *Rules, Rules, Rules, Rules: Multilevel Regulatory Governance*, University of Toronto Press.
- Drucker, P., (1993), *Post-Capitalist Society*. NY: HarperCollins.
- Duby, J.-J., (2011), “Fransa’da Üniversite Sanayi İlişkilerinde Ortak Stratejiler. Üniversiteler Ekonomik Büyümeye Nasıl Katkıda Bulunur?”, S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.) içinde, 241-250.
- Duranton, G., Puga, D., (2014), “The growth of cities”, *Handbook of Economic Growth*, 2, 781-853.
- Edler, J., Fagerberg, J., (2017), “Innovation policy: what, why, and how”, *Oxford Review of Economic Policy*, 33(1), 2-23.
- Edquist, C., (Ed.), (1997), *Systems of Innovation: Technologies, Institutions and Organizations*, Pinter, London.
- Edwards, J., Palladino, M., (2018), *Higher Education, Regional Development and Smart Specialisation*. European Commission.
- Ekinci, C. E., Anasız, B. T., Püsküllüoğlu, E. I., (2016), “Yükseköğretim modelleri ve Türkiye yükseköğretim modelinin değerlendirilmesi”, *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, 3(2), 778-791.
- Eraydın, A., (2004), “Bölgesel kalkınma kavram, kuram ve politikalarında yaşanan değişimler”, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Tebliğleri*, 1, 126-7.

- Erdil, E., Çetin, D., (2018a), “Smart Specialization and R&I Policy Framework in Turkey”, *Smart Specialization Strategies and the Role of Entrepreneurial Universities* içinde (209-233), N. Caseiro, D. Santos (ed.), IGI Global.
- Erkekoğlu, H., (2000), “Bölge üniversitelerinin yerel ekonomiye katkıları: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi örneği”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (16), 211-229.
- Etzkowitz, H., (2003), “Research groups as ‘quasi-firms’: the invention of the entrepreneurial university”, *Research policy*, 32(1), 109-121.
- Etzkowitz, H., Asplund, P., Nordman, N., (2001), *Beyond Humboldt: Emergence of Academic Entrepreneurship in the US and Sweden*. CERUM Working Paper 27.
- Etzkowitz, H., Leydesdorff, L., (2000), “The dynamics of innovation: from national systems and ‘mode 2’ to a triple helix of university–industry–government relations”, *Research Policy*, 29(2), 109-123.
- Etzkowitz, H., Webster, A., (1998), “Entrepreneurial science: the second academic revolution”, *Capitalizing knowledge: New intersections of industry and academia* içinde (21-46), H. Etzkowitz, A. Webster, P. Healey (Ed.), State University of New York Press.
- Etzkowitz, H., Webster, A., Gebhardt, C., Terra, B. R. C., (2000), “The future of the university and the university of the future: evolution of ivory tower to entrepreneurial paradigm”, *Research Policy*, (29), 313-30.
- Faggian, A., Modrego, F., McCann, P., (2019), Human Capital and Regional Development, *Handbook of Regional Growth and Development Theories* içinde (149-171), R. Capello, P. Nijkamp (ed.), UK: Edward Elgar Publishing.
- Feldman M. P., (1994), *The Geography of Innovation*, Kluwer, Amsterdam.
- Felsenstein, D., (1996), “The university in the metropolitan arena: impacts and public policy implications”, *Urban Studies*, 33 (9), 1565-1580.
- Ferru, M., (2010), “Formation process and geography of science–industry partnerships: the case of the University of Poitiers”, *Industry and Innovation*, 17(6), 531-549.

- Fiore, A., (2016), *A three dimensional approach to regional Smart Specialization Strategy; An application to Puglia Region*. 1-10.
- Fischer, F., Miller, G. J., Sidney, M. S., (2017), *Handbook of Public Policy Analysis*, NY: Taylor & Francis Group.
- Flanders Innovation & Entrepreneurship, (2014), The Strategic Policy Framework for Smart Specialisation in Flanders, *Policy Note of the Department Economy, Science and Innovation* (rev. 12/2014), 1-29.
- Fontana, A., Frey, J. H., (2005), “The interview”, *The Sage Handbook of Qualitative Research*, 3, 695-727.
- Foray, D., (2014), “From smart spacialisation to smart specialisation policy”, *European Journal of Innovation Management*, 17(4), 492-507.
- Foray, D., (2016), “On the policy space of smart specialization strategies”, *European Planning Studies*, 24(8), 1428-1437.
- Fritsch, M., Franke, G., (2004), “Innovation, regional knowledge spillovers and R&D cooperation”, *Research Policy*, 33, 245-255.
- Fukugawa, N., (2013), “University spillovers into small technology-based firms: channel, mechanism, and geography”, *The Journal of Technology Transfer*, 38(4), 415-431.
- Garnsey, E., (2011), “Girişimci üniversite: fikir ve eleştirileri”, S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.) içinde, 213-223.
- Geiger, R. L., (2004), *Knowledge and Money: Research Universities and the Paradox of the Marketplace*, Stanford, CA: Stanford University Press.
- Gennaioli, N., La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., & Shleifer, A., (2013), “Human capital and regional development”, *The Quarterly Journal of Economics*, 105-164.
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P., Trow, M., (1994), *The New Production of Knowledge: The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies*, SAGE.

- Glaeser, E. L., (2000), “The new economics of urban and regional growth”, *The Oxford Handbook of Economic Geography* içinde (83-98), C. Gordon, G. Meric, M. Feldman (ed.), Oxford: Oxford University Press.
- Glaeser, E. L., Saiz, A., (2003), *The Rise of the Skilled City*, NBER Working Papers no. 10191, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Goddard J., Chatterton P., (1999), “Regional development agencies and the knowledge economy: harnessing the potential of universities”, *Environment and Planning*, 17, 685–699.
- Goddard, J., Hazelkorn, E., Kempton, L., Vallance, P., (2016), “Introduction: Why the Civic University?”, *The Civic University* içinde (3-15), J. Goddard, E. Hazelkorn, L. Kempton, P. Vallance (ed.), Edward Elgar Publishing.
- Goddard, J., Kempton, L., (2011), *Connecting Universities to Regional Growth: A Practical Guide*. European Commission.
- Goddard, J., Kempton, L., (2016), *The Civic University: Universities in Leadership and Management of Place*, Newcastle university.
- Golafshani, N., (2003), “Understanding reliability and validity in qualitative research”, *The qualitative report*, 8(4), 597-607.
- Gregersen, B., Johnson, B., (1997), “Learning economies, innovation systems and European integration”, *Regional Studies*, 31(5), 479-490.
- Griliches, Z., (1990), “Patent statistics as economic indicators: A survey”, *Journal of Economic Literature*, Volume 28, Issue 4, 1661-1707.
- Grillitsch, M., (2016), “Institutions, smart specialisation dynamics and policy”, *Environment and Planning C: Government and Policy*, 34(1), 22-37.
- Gubrium, J. F., Holstein, J. A., (2001), *Handbook of interview research: Context and method*, Sage Publications.
- Guerrero, M., Urbano, D., (2012), “The development of an entrepreneurial university”, *The Journal of Technology Transfer*, 37(1), 43-74.

- Gül, H., (2015), “Kamu Politikası Analizi, Yöntemleri ve Teknikleri”, *Yasama Dergisi*, (29), 5-31.
- Hansen, N., (1992), “Competition, trust, and reciprocity in the development of innovative regional milieux”, *Papers in Regional Science*, 71(2), 95-105.
- Hansen, T., Winther, L., (2011), “Innovation, regional development and relations between high-and low-tech industries”, *European Urban and Regional Studies*, 18(3), 321-339.
- Harloe, M., Perry, B., (2004), “Universities, localities and regional development: the emergence of the ‘mode 2’ university?”, *International Journal of Urban and Regional Research*, 28(1), 212-223.
- Harvey, D., (1985), “The geopolitics of capitalism”, *Social Relations and Spatial Structures* içinde (128-163), D. Gregory, J. Urry (ed.), Palgrave, London.
- Haughton, G., Counsell, D., (2004), *Regions, Spatial Strategies and Sustainable Development*, Routledge.
- Healy, A., (2016), “Smart specialization in a centralized state: strengthening the regional contribution in North East Romania”, *European Planning Studies*, 24(8), 1527-1543.
- Hong, W., Su, Y. S., (2013), “The effect of institutional proximity in non-local university–industry collaborations: an analysis based on Chinese patent data”, *Research Policy*, 42(2), 454-464.
- Hospers, G. J., Beugelsdijk, S., (2002), “Regional cluster policies: learning by comparing?”, *Kyklos*, 55(3), 381-402.
- Hughes, A., (2011), “Üniversite-sanayi ilişkileri ve Birleşik Krallık bilim ve yenilik politikası”, S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.) içinde, 67-85.
- Jessop, B., (1996), “Post-Fordism and the State”, *Comparative Welfare Systems* içinde (165-184), B. Greve (ed.), Basingstoke: Macmillan.
- Jessop, B., (2002a), “Time and space in the globalization of capital and their implications for state power”, *Rethinking marxism*, 14(1): 97-117.

- Jessop, B., (2002b), *The Future of the Capitalist State*, Cambridge: Polity Press.
- Karasu, K., (2009), “Yerelleşme söylemi ve bölgesel kalkınma ajansları”, *Memleket Siyaset Yönetim*, 4 (11), 1-43.
- Karasu, K., (2015), “Kalkınma ajansları: ‘modelimi kaybettim hükümsüzdür’ (ölçek siyasetinin yerelliği)”, *AÜSBF Dergisi*, 70(2), 273-316.
- Karo, E., Kattel, R., (2015), “Economic development and evolving state capacities in Central and Eastern Europe: can “smart specialization” make a difference?”, *Journal of Economic Policy Reform*, 18(2), 172-187.
- Kavili Arap, S., (2007), *Türkiye’de Üniversitelere İlişkin Politikalar ve Üniversitelerin Kuruluş Yeri Seçimi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Keating, M., (1998a), *The New Regionalism in Western Europe*, Edward Elgar Publishing.
- Keating, M., (1998b), “Is there a regional level of government in Europe?”, *Regions in Europe içinde* (11-29), P. LeGales, C. Lequesne (ed.), London & New York: Routledge.
- Keeling, R., (2006), “The bologna process and the lisbon research agenda: the European Commission’s expanding role in higher education discourse”, *European Journal of Education*, 41(2), 203-223.
- Kempton, L., Goddard, J., Edwards, J., Hegyi, F. B., Elena-Pérez, S., (2013), “Universities and smart specialisation”, *S3 Policy Brief Series*, 3.
- Kiper, M., (2010), *Dünyada ve Türkiye’de Üniversite-Sanayi İşbirliği*, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, Ankara.
- Koopmans, T., (1965), “On the concept of optimal economic growth”, *The econometric approach to development planning içinde*, T. Haavelmo (ed.), North Holland Company, Amsterdam.

- Krūminas, P., (2017), “Innovation policy and economic development in peripheral regions in the context of electoral institutions”, *Research in Economics and Business: Central and Eastern Europe*, 9(1), 48-71.
- Kutgi, D., Işık Maden, S., (2018), “Bölgesel yenilik sistemlerinde yeni bir yaklaşım: akıllı uzmanlaşma stratejisi ve teorik temelleri”, *Dumlupınar University Journal of Social Science/Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 142-156.
- Kuyrukçu, Z., Alkan, A., (2020), “Üniversitelerin kuruluş yeri seçiminin Ahp ve Topsis yöntemleri kullanılarak değerlendirilmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(69), 625-638.
- Lash, S., Urry, J., (1987), *The End of Organised Capitalism*, Madison,WI: University of Wisconsin Press.
- Laursen, K., Reichstein, T., Salter, A., (2011), “Exploring the effect of geographical proximity and university quality on university–industry collaboration in the United Kingdom”, *Regional Studies*, 45(4), 507-523.
- Lefebvre, H., (1991), *The Production of Space*, Cambridge, Mass.: Blackwell.
- Lenger, A., (2006), “Bölgesel yenilik sistemleri ve devletin rolü: Türkiye’deki kurumsal yapı ve devlet üniversiteleri”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 6(2), 141-155.
- Lewis, J. A., (1988), “Assessing the effect of the Polytechnic, Wolverhampton on the local community”, *Urban Studies*, 25 (1), 53-61.
- Leydesdorff, L., Etzkowitz, H., (1998), “Triple helix of innovation”, *Science and Public Policy*, 25(6), 358-364.
- Lina, D. M., (2019), “The role of universities in regional innovation systems. one-step further in assuming the third mission?”, *EURINT*, 6(1), 288-310.
- Lucas, R., (1988), “On the mechanism of economic development”, *Journal of Monetary Economics*, 22, 3-42.
- Lundvall, B. (Ed.), (1992), *National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*, Pinter, London.

- Maggio, Z., (2011), “Exploring Burton Clark’s triangle of coordination in the context of contemporary relationships between states and higher education systems”, *Unpublished manuscript, NY: Department of Administration, Leadership, and Technology, New York University*.
- Maillat, D., (1998), “Interactions between urban systems and localized productive systems: an approach to endogenous regional development in terms of innovative milieu”, *European Planning Studies*, 6(2), 117-129.
- Malerba, F., (1993), “The national system of innovation: Italy”, *National Innovation Systems* içinde, R. Nelson (ed.), 230-257, Oxford Univ. Press, Oxford.
- Malik, K., Mach, L., Szewczuk-Stepien, M., Bebenek, P., (2020), “Specialization integrated strategy of innovations: effective model for emerging regional economy development?”, *European Research Studies Journal*, 23(2), 78-97.
- Maltaş Erol, A., Özer, Y. E., (2018), “Anadolu üniversitelerinde yer seçiminin kentsel gelişime katkısı: Karaman örneği”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 83-112.
- Mansfield E., Lee J., (1996), “The modern university: contributor to industrial innovation and recipient of industrial R&D support”, *Research Policy*, 25, 1047–1058.
- Marinelli, E., Cavicchi, A., Fiore, A., Paviotti, G., Gerussi, E., Iammarino S., (2018), *Higher Education Instruments and Smart Specialisation Innovative Industrial Doctorates and Higher Technical Institutes in Puglia*, European Commission JRC Technical Reports.
- Marinelli, E., Mironov, C., (2019), “Higher education and smart specialization in north-east Romania: Opportunities for knowledge-based development”, *Smart Specialization Strategies and the Role of Entrepreneurial Universities*, (234-254), IGI Global.
- Markkula, M., Kune, H., (2015), “Making smart regions smarter: smart specialization and the role of universities in regional innovation ecosystems”, *Technology Innovation Management Review*, 5(10), 7-15.

- Markowitsch, J., Luomi-Messerer, K., Becker, M., Spöttl, G., (2008), “Putting Dreyfus into action: the European credit transfer system”, *European Industrial Training*, 32(2/3), 171-186.
- Marshall, A., (1920), *Principles of Economics* (8th edition), London, Macmillan.
- Martin, B., Etzkowitz, H., (2000), *The Origin and Evolution of the University Species*, SPRU Electronic Working Paper Series, Paper No. 59.
- Maskell, P., (2001), “Towards a Knowledge-based Theory of the Geographical Cluster”, *Industrial and corporate change*, 10(4), 921-943.
- Mathews, J. A., Hu, M.-C., (2011), “Asya’da ekonomik gelişmenin yürütücüleri olarak üniversiteler ve kamu araştırma kurumları”, S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.) içinde, 87-105.
- McCann, P., Ortega-Argilés, R., (2015), “Smart specialisation, regional growth and applications to EU cohesion policy”, *Regional Studies*, 49:8, 1291-1302.
- McIlrath, L., MacLabhrainn, I. (Ed.), (2007), *Higher Education and Civic Engagement: International Perspectives*, Ashgate Publishing.
- McKelvey, M., (2013), “Using evolutionary theory to define systems of innovation”, *Systems of Innovation: Technologies, Institutions and Organizations* içinde (200-222), C. Edquist (ed.), Routledge.
- Morgan, K., (2004), “The exaggerated death of geography: learning, proximity and territorial innovation systems”, *Journal of Economic Geography*, 4, 3–21.
- Morgan, K., (2007), “The learning region: institutions, innovation and regional renewal”, *Regional Studies*, 41, 147-159.
- Mowery, D. C., (2011), “ABD’de 1980 yılından bu yana üniversite-sanayi araştırma işbirliği ve teknoloji transferi”, S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.) içinde, 155-172.
- Nachmias, D., (1979), *Public Policy Evaluation: Approaches and Methods*. St. Martin's Press.
- Nalebuff, B. J., Brandenburger, A., Maulana, A., (1996), *Co-opetition*, London: Harper Collins Business.

- Neffke, F., Henning, M., Boschma, R., (2011), “How do regions diversify over time? Industry relatedness and the development of new growth paths in regions”, *Economic geography*, 87(3), 237-265.
- Nelson, R., (ed.), (1993), *National Innovation Systems: A Comparative Analysis*, Oxford University Press, Oxford.
- Neocleous, M., (2015), *Devleti tahayyül etmek*, NotaBene Yayınları.
- Nybom, T., (2003), “The Humboldt legacy: Reflections on the past, present, and future of the European university”, *Higher Education Policy*, 16(2), 141-159.
- OECD, (2001), “Higher education management”, *Journal of the Programme On Institutional Management in Higher Education*, 13(2), 1-129.
- OECD, (2009), “How regions grow?”, *OECD Policy Brief*, March 2009 / 1-8.
- OECD, (2013), *Innovation-driven growth in regions: the role of smart specialisation*, OECD.
- Oğuz, M. Ö., (2019), *Potential Regions for Smart Specialization: A Taxonomy of Turkish NUTS 2 Regions* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Ohmae, K. (1995). *The end of the nation state: The rise of regional economies*. Simon and Schuster.
- Oman, C., (1996), “The policy challenges of globalisation and regionalization”, *OECD Policy Brief*, No. 11.
- Ortega-Argilés, R., (2012a), “The transatlantic productivity gap: a survey of the main causes”, *Journal of Economic Surveys*, 26(3), 395-419.
- Ortega-Argilés, R., (2012b), *Economic Transformation Strategies: Smart Specialisation Case Studies*. S3 Smart Specialisation Platform.
- Ottati, G. D., (1994), “Trust, interlinking transactions and credit in the industrial district”, *Cambridge Journal of Economics*, 18(6), 529-546.
- Öcal, T., Uçar, H., (2012), “Kümelenmelerde yapısal değişim ve rekabet gücü”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (60), 285-321.

- Öztürk, S., Torun, İ., Özkök, Y., (2011), “Anadolu'da kurulan üniversitelerin illerin sosyo-ekonomik yapılarına katkıları”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 145-158.
- Park, B. G., (2008), “Uneven development, inter-scalar tensions, and the politics of decentralization in South Korea”, *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(1), 40-59.
- Petruzzelli, A. M., (2011), “The impact of technological relatedness, prior ties, and geographical distance on university–industry collaborations: a joint-patent analysis”, *Technovation*, 31(7), 309-319.
- Pınarcıoğlu, M., Işık, O., (2004), *Yeni Kalkınmacılık: Bölgesel Kalkınmada Arayışlar*, Ankara: Matsa Basımevi.
- Pike, A., Rodríguez-Pose, A., Tomaney, J., (2007), “What kind of local and regional development and for whom?”, *Regional Studies*, 41(9), 1253-1269.
- Pinheiro, R., Langa, P. V., Pausits, A., (2015), “One and two equals three? The third mission of higher education institutions”, *European Journal of Higher Education*, 5(3), 233-249.
- Pollitt C., Bouckaert, G., (2011), *Public Management Reform: A Comparative Analysis – New Public Management, Governance and the Neo-Weberian State* (3rd edition), Oxford University Press.
- Porter, M. E., (1998), *On Competition*, Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Poulantzas, N., (1978), *State Power Socialism*, Verso.
- Quatraro, F., (2009), “Diffusion of regional innovation capabilities: evidence from Italian patent data”, *Regional Studies*, 43(10), 1333-1348.
- Ramsey, F., (1928), “A mathematical theory of saving”, *The Economic Journal*, 38(152), 543–559.
- Ranga, M., (2018), “Smart specialization as a strategy to develop early-stage regional innovation systems”, *European Planning Studies*, 26(11), 2125-2146.

- Ranga, M., Temel, S., Ar, I. M., Yesilay, R. B., Sukan, F. V., (2016), “Building technology transfer capacity in Turkish universities: a critical analysis”, *European Journal of Education*, 51(1), 90-106.
- Rauch, J., (1993), “Productivity gains from geographic concentration of human capital: evidence from the cities”, *Journal of Urban Economics*, 34: 380-400.
- Richardson, H. W., (1969), *Regional Economics*, Praeger Publishers.
- Rinaldi, C., Cavicchi, A., Spigarelli, F., Lacchè, L., Rubens, A., (2018), “Universities and smart specialisation strategy”, *International journal of sustainability in higher education*, 19(1), 67-84.
- Riviezzo, A., Napolitano, M. R., Fusco, F., (2018), “From the entrepreneurial university to the civic university: what are we talking about?”, *Smart Specialization Strategies and the Role of Entrepreneurial Universities* içinde (60-80), N. Caseiro, D. Santos (ed.), IGI Global.
- Rocha, H. O., (2004), “Entrepreneurship and development: the role of clusters”, *Small Business Economics*, 23(5), 363-400.
- Romer, P. M., (1990), “Endogenous Technical Change”, *Journal of Political Economy*, 99, 72-102.
- Rutman, L., (1980), *Planning Useful Evaluations: Evaluability Assessment Beverly Hills*, CA: Sage.
- Sallan Gül, S., Gül, H., (2018), “Türkiye’de Yükseköğretim Politikası. Kamu Politikası Analizi Disiplini ve Türkiye’de Gelişim Süreci”, *Kamu Politikası Analizi Türkiye Uygulamaları* içinde (75-108), C. Babaoğlu, E. Akman (ed.), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sargın, S., (2007), “Türkiye’de üniversitelerin gelişim süreci ve bölgesel dağılımı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (5), 133-150.
- Schmidt, C., (2004), “The analysis of semi-structured interviews”, *A Companion To Qualitative Research* içinde (253-258), U. Flick, E. Von Kardorff, I. Steinke (ed.), Sage.

- Scholte, J. A., (1996), “What are the new spaces?”, *Environment and Planning*, 28, 1965-1969.
- Schot, J., Steinmueller, W. E., (2018), “Three frames for innovation policy: R&D, systems of innovation and transformative change”, *Research Policy*, 47(9), 1554-1567.
- Schumpeter, J., (1934), *The Theory of Economic Development*, Cambridge: Harvard University Press.
- Scott, A. J., (1995), “The geographic foundations of industrial performance”, *Competition and Change*, 1(1), 51–66.
- Scott, A. J., Storper, M. (ed.), (2005), *Pathways to Industrialization and Regional Development*, Routledge.
- Scott, J. C., (2006), “The mission of the university: medieval to postmodern transformations”, *The Journal of Higher Education*, 77(1), 1-39.
- Sharif S. M., Ahamat A., Abdullah M. M., Jabar J., Bakri M. H., (2018), “University intellectual property commercialization: a critical review of literature”, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC*, Special Ed., 874-886.
- Shone, M. C., Memon, P. A., (2008), “Tourism, public policy and regional development: a turn from neo-liberalism to the new regionalism”, *Local Economy*, 23(4), 290-304.
- Sığrı, Ü., (2018), *Nitel Araştırma Yöntemleri* (1. Baskı), Ankara: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Siegel, D. S., Waldman, D. A., Atwater, L. E., Link, A. N., (2003), “Commercial knowledge transfers from universities to firms: improving the effectiveness of university–industry collaboration”, *The Journal of High Technology Management Research*, 14(1), 111-133.
- Silverman, D., (2001), *Interpreting Qualitative Data: Methods for Analysing Talk, Text and Interaction* (2nd edition), London: Sage.

- Smith, K., (1994), “New directions in research and technology policy: identifying the key issues”, *Step Rapport*, 1-22.
- Soete, L., (2011), “Ulusal hükümetlerin üniversite-sanayi işbirliği ile ilgili politikaları üzerine notlar”, S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.) içinde, 27-42.
- Solow, R. M., (1956), “A contribution to the theory of economic growth”, *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65-94.
- Srinivas, S., Viljamaa, K., (2008), “Emergence of economic institutions: analysing the third role of universities in Turku, Finland”, *Regional Studies*, 42(3), 323-341.
- Storper M., Venables A. J., (2004), “Buzz: face-to-face contact and the urban economy”, *Journal of Economic Geography*, 4, 351-370.
- Swyngedouw, E., (1989), “The heart of the place: the resurrection of locality in an age of hyperspace”, *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 71(1), 31-41.
- Şahin M., T., Altuğ, F., (2017), “Türkiye’de yenilik faaliyetlerinde yenilikçi uzmanlaşma eğilimleri: İstanbul, Ankara ve İzmir bölgeleri imalat-sanayi patent göstergeleri”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 15(2), 157-166.
- Tekeli, İ., (2008), *Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları*, Tarih Vakfı.
- Tödtling, F., Trippel, M., (2005), “One size fits all?: towards a differentiated regional innovation policy approach”, *Research Policy*, 34(8), 1203-1219.
- Trippel, M., Tödtling, F., (2008), “Cluster renewal in old industrial regions: continuity or radical change?”, *Handbook of Research on Cluster Theory* içinde (203-218), C. Karlsson (ed.), Edward Elgar Publishing.
- Turan, M. (der.), (2005), *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?*, Paragraf Yayınevi, Ankara.
- Usta, A., (2014), “Yeni kamu yönetiminde politikaların değerlendirilmesi: tipolojiler, boyutlar ve ölçütler”, *Journal of Turkish Court of Accounts/Sayıştay Dergisi*, (94), 5-27.

- Vanthillo T., Verhetsel A., (2012), “Paradigm change in regional policy: towards smart specialisation? Lessons from Flanders (Belgium)”, *Belgeo Revue belge de géographie*, 1-2.
- Varga, A., Sebestyén, T., Szabó, N., Szerb, L., (2020), “Estimating the economic impacts of knowledge network and entrepreneurship development in smart specialization policy”, *Regional Studies*, 54(1), 48-59.
- Vedung, E., (2017), *Public Policy and Program Evaluation*, Routledge.
- Ventriss, C., (1994), “Public administration and the changing nature of space”, *American Review of Public Administration*, 24(1), 1-23.
- Virkkala, S., Mäenpää, A., Mariussen, Å., (2017), “A connectivity model as a potential tool for smart specialization strategies”, *European Planning Studies*, 25(4), 661-679.
- Wallerstein, I., (1974), *The Modern World-system-I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*, Academic Press Inc.
- Webb, D., Collis, C., (2000), “Regional development agencies and the ‘new regionalism’ in England”, *Regional Studies*, 34:9, 857-864.
- Weis, L., Fine, M., (2000), *Speed Bumps: A Student-Friendly Guide to Qualitative Research*. Teachers College Press.
- Weiss, C. H., (1999), “The interface between evaluation and public policy”, *Evaluation*, 5(4), 468-486.
- Wholey, J. S., Scanlon J. W., Duffy, H. G., Fukumoto, J. S., Vogt L. M., (1970), *Federal Evaluation Policy: Analyzing the Effects of Public Programs* Washington, DC: Urban Institute.
- Wissema, J. G., (2009), *Towards the Third Generation University: Managing the University in Transition*, Edward Elgar Publishing.
- Wolfe, D. A. (2011). “Yükseköğretimin rolü ve ekonomik kalkınmada yeni yönetim biçimleri: Ontario örneği”, S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.) içinde, 115-131.

- Wollmann, H., (2017), “Policy evaluation and evaluation research”, F. Fischer, G. J. Miller, M. S. Sidney (ed.) içinde, 393-402.
- Wong, P. K., Ho, Y. P., Autio, E., (2005), “Entrepreneurship, innovation and economic growth: evidence from GEM data”, *Small Business Economics*, 24(3), 335-350.
- Wong, P.-K., (2011), “Üniversite-sanayi ilişkilerine yaklaşımlar: Singapur Ulusal Üniversitesi örneği”, S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.) içinde, 187-196.
- Worthen, B., (1990), “Program evaluation”, *The International Encyclopedia of Educational Evaluation* içinde (42-47), H. Walberg, G. Haertel (ed.), Toronto, ON: Pergammon Press.
- Wright, M., (2011), “Üniversite-sanayi ilişkileri: İngiltere’de bölgesel politikalar ve girişimler”, S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.) içinde, 143-153.
- Wu, W., (2011), “Bilgi transferi için araştırma üniversiteleri kurulması: Çin örneği”, S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.) içinde, 175-186.
- Yeldan, E., (2012), “Türkiye ekonomisi için beşeri sermaye ve bilgi sermayesi birikimine dayalı bir içsel büyüme modeli”, *Ekonomi-tek Volume*, 1(2), 21-60.
- Yılmaz, Y. K., Yılmaz, M., Yiğitbaşı, M. E., Çoban, O., (2016), “İnovasyon indeksi yardımıyla Türkiye’de illerin rekabetçilik analizi: düzey-III örneği”, *Sosyoekonomi*, 24(4), 71-90.
- Yiğit, A. G., Maden, S. I., (2019), “Bölgesel kalkınma politikalarındaki dönüşüm: yeni bölgencilik yaklaşımı ve Türkiye yansımaları”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 113-120.
- Yokuş, İ., (2019), *Sivas İli Hayvansal Atık Kaynaklı Sürdürülebilir Biyogaz Üretimi İçin Optimum Tesis Lokasyonlarının Belirlenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Yusuf, S., (2011), “Üniversite-endüstri ilişkileri: politik boyutlar”, S. Yusuf, K. Nabeshima (ed.) içinde, 1-24.
- Yusuf, S., Nabeshima, K. (ed.), (2011), *Üniversiteler Ekonomik Büyümeye Nasıl Katkıda Bulunur?*, (Çev.: K. Yamaç), Efil Yayınevi.

Zeitlin, J., (2008), “Industrial districts and regional clusters”, *The Oxford Handbook of Business History* içinde (219-243), J. Zeitlin, G. Jones (ed.), Oxford University Press.

İnternet Adresleri

Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu, (2016a), *HESS Introductory meeting in Navarra*, <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/en/w/hess-introductory-meeting-in-navarra>, [E.T.: 15.05.2021].

Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu, (2016b), *North-East/Nord-Est*, <https://s3platform-legacy.jrc.ec.europa.eu/regions/RO21/tags/RO21>, [E.T.: 16.05.2021].

Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu, (2016c), *HESS Introductory meeting in North East Romania*, <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/en-US/w/hess-introductory-meeting-in-north-east-romania>, [E.T.: 18.05.2021].

Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu, (2020a), *Case Studies*, <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/case-studies>, [E.T.: 19.09.2020].

Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu, (2020b), *S3 Implementation*, <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/s3-implementation>, [E.T.: 02.05.2020].

Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma Platformu, (2020c), *Turkey*, <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/turkey>, [E.T.: 15.05.2020].

Avrupa Komisyonu, (1999), *European Spatial Development Perspective*, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/sum_en.pdf, [E.T.: 24.10.2019].

Avrupa Komisyonu, (2018), *Regional Development and Cohesion Policy beyond 2020: The New Framework at a glance*, <https://ec.europa.eu/jrc/communities/en/community/european-tto-circle/news/regional-development-and-cohesion-policy-beyond-2020-new>, [E.T.: 11.03.2020].

- Avrupa Komisyonu, (2019), *Glossary: Thematic Objectives*, https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/glossary/t/thematic-objectives, [E.T.: 09.03.2020].
- Avrupa Komisyonu, (2020), *EU Competency Framework*, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/how/improving-investment/competency/eu_competency_framework_en.pdf, [E.T.: 26.05.2020].
- Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (mülga), (2015), *Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi (2015-2018)*, http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/7kwq0+Turkiye_Sanayi_Strateji_Belgesi_.pdf, [E.T.: 27.12.2019].
- Bingöl Üniversitesi, (2018), *Stratejik Plan (2018-2020)*, <http://strateji.bingol.edu.tr/media/5766/bingol-universitesi-stratejik-plan-21-02-2018-en-son-hali-2.pdf>, [E.T.: 27.02.2021].
- Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (2020), Tarım ve Hayvancılık Kalkınma Projesi Koordinatörlüğü Tanıtım Kitapçığı, <https://hayvancilik.mehmetakif.edu.tr/upload/hayvancilik/82-form-678-39032861-kalkinma-odakli-hayvancilik-projesi-2.pdf>, [E.T.: 28.02.2021].
- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2019), *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/11/ON_BIRINCI_KALKINMA-PLANI_2019-2023.pdf, [E.T.: 12.04.2020].
- Düzce Üniversitesi, (2017), *Kurum İç Değerlendirme Raporu Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşması Çalışması*, <http://cevresaglik.duzce.edu.tr/Sayfa/94b5/c-degerlendirme-raporu>, [E.T.: 27.01.2021].
- Düzce Üniversitesi, (2021a), *Düzce Üniversitesi 2020 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/JTlnU+Duzce_Universitesi_2020_Yili_Idare_Faaliyet_Raporu.pdf, [E.T.: 11.01.2021].
- Düzce Üniversitesi, (2021b), *Çevre ve Sağlık Teknolojilerinde İhtisaslaşma Koordinatörlüğü*, <http://cevresaglik.duzce.edu.tr/>, [E.T.: 12.02.2021].

- Erdil E., Çetin, D., (2018b), <http://tekipol.org/turkiye-bolgeleri-ve-akilli-uzmanlasma-erkan-erdil-dilek-cetin/>, [E.T.: 17.05.2020].
- Fırat Kalkınma Ajansı, (2014), *Bölge Planı*, [https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/BOLGE_PLANI/TR-B1BOLGEPLANI\(2014-2023\).pdf](https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/BOLGE_PLANI/TR-B1BOLGEPLANI(2014-2023).pdf), [E.T.: 27.02.2021].
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı, (2020), *Bölge planı ve kapsamı nedir?*, <https://www.gmka.gov.tr/bolge-planı-ve-kapsamı-nedir>, [E.T.: 13.05.2020].
- Interreg Europe, (2020), <https://www.interregeurope.eu/about-us/what-is-interreg-europe/>, [E.T.: 17.07.2020].
- Kalkınma Bakanlığı (mülga), (2013), *Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)*, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Onuncu-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2014-2018.pdf>, [E.T.: 21.05.2020].
- Kalkınma Bakanlığı (mülga), (2014), *Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2014-2023)*, http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/2014-2023_Bölgesel_Gelişme_Ulusal_Stratejisi.pdf, [E.T.: 14.05.2020].
- Kalkınma Bakanlığı (mülga), (2018), *Ar-Ge ve Yenilik Ekosisteminin Güçlendirilmesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/Ar-Ge_ve_YenilikEkosistemininGuclendirilmesiOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf, [E.T.: 16.05.2020].
- Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, (2021), *Pilot Tarım ve Jeotermal Koordinatörlüğü Genel Bilgiler*, <https://pilottarim.ahievran.edu.tr/icerik/genel-bilgiler>, [E.T.: 17.02.2021].
- Marinelli, E., Bertamino, F., Fernandez, A., (2019), *Layers, Levels and Coordination Challenges: Comparing S3 Governance in Puglia and Extremadura*, <https://s3platform-legacy.jrc.ec.europa.eu/documents/20182/322704/PugliaExtremaduraGovernanceS3/2a463365-62a3-4f24-8037-77a3625bb5cd>, [E.T.: 01.10.2021].

- MARKA, (2014), *Akıllı İhtisaslaşma için Doğu Marmara Bölgesel Yenilik Stratejisi*, <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/do-c4-9fu-marmara-b-c3-b6lgesel-yenilik-stratejisi-2014-2018.pdf>, [E.T.: 23.05.2020].
- MARKA, (2015a), *Doğu Marmara Bölge Planı 2014 – 2023*, <http://www.marka.org.tr/sayfa/571/584/dogu-marmara-bolge-plani-2014---2023>, [E.T.: 07.06.2020].
- MARKA, (2015b), *Doğu Marmara Bölgesi S3 Platform Üyesi*, <http://marka.org.tr/haber/detay/2193/dogu-marmara-bolgesi-s3-platform-uyesi>, [E.T.: 18.02.2020].
- Mesleki Yeterlilik Kurumu, (2020a), *Avrupa Yeterlilikler Çerçevesi*, <https://www.myk.gov.tr/index.php/tr/avrupa-yeterlilikler-cercevesi>, [E.T.: 26.05.2020].
- Mesleki Yeterlilik Kurumu, (2020b), *Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi*, <https://www.myk.gov.tr/index.php/tr/turkiye-yeterlilikler-cercevesi>, [E.T.: 26.05.2020].
- MEVKA, (2014), *Akıllı Uzmanlaşma Temelinde Konya-Karaman Bölgesi Yenilik Stratejisi*, <https://www.mevka.org.tr/Yukleme/Uploads/DsyRysgXA719201743738PM.pdf> [E.T.: 24.05.2020].
- OECD, (2013), *Smart Specialization*, <https://www.oecd.org/sti/inno/smartspecialisation.htm>, [E.T.: 07.01.2020].
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (2021), *İstatistiki Bilgiler*, <https://btgm.sanayi.gov.tr/istatistikler/istatistiki-bilgiler>, [E.T.: 23.03.2021].
- Smart Puglia, (2020), *Smart Specialization Strategy Regione Puglia*, <https://por.regione.puglia.it/en/smart-puglia-2020>. [E.T.: 26.09.2021].
- Sodena, (2016), *Smart Specialisation Strategy of Navarre*, <https://sodena.com/descargas/S3/DOC%20S3%20INGLES.pdf>, [E.T.: 17.04.2021].
- T.C. Resmi Gazete, (06.07.2001-24454), *Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu*, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/07/20010706.htm#1>, [E.T.: 20.11.2019].

- T.C. Resmi Gazete, (08.02.2006-26074), *Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun (Kanun No: 5449)*, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm>, [E.T.: 20.11.2019].
- T.C. Resmi Gazete, (22.09.2002-24884), *28.08.2002 tarihli ve 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı*, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/09/20020922.htm#3>, [E.T.: 20.11.2019].
- T.C. Resmi Gazete, (28.08.2015-29459), *Bazı Anlaşmaların Yürürlüğe Girdiği Tarihlerin Tespit Edilmesi Hakkında 2015/8085 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı*, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/08/20150828M1-12.htm>, [E.T.: 04.02.2020].
- Ticaret Bakanlığı, (2019), *AB Genişleme Politikasına İlişkin 2019 Bilgilendirmesi*, https://ticaret.gov.tr/data/5b87bc6913b8761160fa11e6/2019/2019_genisleme_strateji_belgesi_tr.pdf, [E.T.: 05.01.2020].
- Ticaret Bakanlığı, (2021), *Odalar, Borsalar ve TOBB*, <https://www.ticaret.gov.tr/ic-ticaret/sikca-sorulan-sorular/odalar-borsalar-ve-tobb>, [E.T.: 23.03.2021].
- TÜİK, (2020), <https://www.tuik.gov.tr/>, [E.T.: 21.10.2020].
- TÜİK, (2021), *Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri Araştırması*, 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Research-and-Development-Activities-Survey-2020-37439>, [E.T.: 23.03.2021].
- Türk Patent ve Marka Kurumu, (2020), *Patent Sınıflandırması*, <https://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/commonContent/PCclassification>, [E.T.: 14.08.2020].
- UNESCO, (2019), *Global Investments in R&D*, <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fs54-global-investments-rd-2019-en.pdf>, [E.T.: 29.10.2019].
- Uşak Üniversitesi, (2021a), *Deri, Tekstil ve Seramik Sektörlerinde İhtisaslaşma Koordinasyon Merkezi*, <https://pilot.usak.edu.tr/>, [E.T.: 01.03.2021].

Uşak Üniversitesi, (2021b), *2020 Yılı İdare Faaliyet Raporu*, https://strateji.usak.edu.tr/upload/strateji/jDQMzFYsmn_2020%20Y%C4%B1%C4%B1%20%C4%B0dare%20Faaliyet%20Raporu.pdf, [E.T.: 01.03.2021].

YÖK Bilgi Yönetim Sistemi, (2020), <https://istatistik.yok.gov.tr/>, [E.T.: 20.05.2020].

YÖK, (2007), *Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi*, <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/Turkiyenin-yuksekogretim-stratejisi.pdf>, [E.T.: 25.04.2020].

YÖK, (2015), *Yükseköğretim Kurulu 2016-2020 Stratejik Planı*, http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/ge4rw+YOK_Stratejik_Plan_2016_2020.pdf, [E.T.: 22.01.2021].

YÖK, (2018), *Yükseköğretim Kurulu 2019-2023 Stratejik Planı*, http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/U8mRM+YOK_2019-2023_Donemi_Stratejik_Planı.pdf, [E.T.: 23.01.2021].

YÖK, (2020a), *Proje Hakkında*, [https://bolgeselkalkinma.yok.gov.tr/hakkında/proje-hakkında](https://bolgeselkalkinma.yok.gov.tr/hakkinda/proje-hakkında), [E.T.: 28.01.2021].

YÖK, (2020b), *Yükseköğretimde Yeni YÖK Projeleri - Yükseköğretimde İhtisaslaşma ve Misyon Farklılaşması Bölgesel Kalkınma Odaklı Üniversiteler*, https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2020/bolgesel_kalkinma_odakli_universiteler.pdf, [E.T.: 28.01.2021].

ÖZET

Tekoğlu, Ahmet Samet, Türkiye’de Bölgesel Kalkınmada Akıllı Uzmanlaşan Üniversiteler, Bütünleşik Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Can Umut Çiner, ix+249 s.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde üretim formunda ve sermayenin coğrafi birikim stratejisinde yaşanan dönüşüm, devletin mekânsal örgütlenmesinde ve düzenleme biçimlerinde köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Bunlardan biri, bölgenin bir üretim, yönetim ve kalkınma ölçeği olarak yeniden tanımlanmasıdır. Bölgeler rekabetçi dikey politikalarla biçimlendirilmeye başlanmış, bölgesel yenilik sistemleri bu çabayı yönlendirmiştir. 2008 krizi sonrasında AB bölgelerinde uygulanan akıllı uzmanlaşma, bölgesel kalkınmayı bölge kaynaklarıyla gerçekleştirmeye yönelik bir yenilik stratejisi olarak ortaya çıkmış, yükseköğretim politikasına verilen üçüncü misyon ile desteklenmiştir. Bu çerçevede AB’de başlatılan Akıllı Uzmanlaşma İçin Yükseköğretim projesinin bir benzeri de 2015 yılında Türkiye’de başlatılmıştır.

Bu tez, akıllı uzmanlaşma yoluyla bölgesel kalkınmanın sağlanmasında yükseköğretim politikasının işlevsel bir kanal olup olmadığını Türkiye’de başlatılan Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi pilot uygulaması üzerinden araştırmayı amaçlamıştır. Bu çalışmada karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle nicel araştırma yapılmış, bu araştırmada bölgesel yeniliğin yükseköğretimle bağlantılı ve ölçülebilir bir bileşeni olan patent tescili verileri tercih edilmiştir. Araştırma sonucunda, pilot üniversitelerin yer aldığı TR42, TR33, TRB1, TR61 ve TR71 kalkınma bölgeleri için proje öncesi dönem (2014-2016) ve proje dönemi (2017-2019) patent tescili verileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunduğu ancak bu farkın, ihtisaslaşma üniversitesi işbirliği ile alınan ve pilot üniversitelerin ihtisaslaşma alanında olan patentlerle ilgisi olmadığı anlaşılmıştır. Daha sonra mülakat ve doküman-belge analizi kısımlarından oluşan nitel araştırma gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma sonucunda ise, akıllı uzmanlaşmanın bölgesel kalkınmaya olan etkisinde yükseköğretim politikasının yadsınamaz bir rolü bulunduğu, bu rolün somutlaştığı projede tüm pilot uygulama bölgeleri için önemli gelişmeler kaydedildiği değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, projenin ileriye taşınması için araştırmacı ve uygulamacılara önerilerde bulunulmuştur.

ABSTRACT

Tekoğlu, Ahmet Samet, Smart-Specializing Universities in Regional Development in Turkey, Integrated PhD Thesis, Advisor: Prof. Dr. Can Umut Çiner, ix+249 p.

In the last quarter of the twentieth century, the transformation in the form of production and the geographical accumulation strategy of capital brought about radical changes in the spatial organization and regulation forms of the state. One of these changes is the redefinition of the region as a scale of production, administration and development. Competitive regions began to be shaped by specific vertical policies, and regional innovation systems were not exempt from this effort. Smart specialization applied in the EU regions after the 2008 crisis emerged as an innovation strategy for the achievement of regional development with regional resources, and was supported by the third mission given to higher education policy. In this context, a project similar to Higher Education for Smart Specialization (HESS) initiated in the EU was launched in Turkey in 2015.

This thesis aims to explore whether higher education policy is a functional channel in ensuring regional development via smart specialization through the pilot implementation of the Project of Mission Differentiation and Specialization on the Basis of Regional Development initiated in Turkey. The mixed research method was used in this study. Principally, quantitative research was conducted and patent registration data, which is a measurable component of regional innovation related to higher education, was preferred in this research. As a result of the research, it is understood that there is a statistically significant difference between the pre-project period (2014-2016) and project period (2017-2019) patent registration data for the TR42, TR33, TRB1, TR61 and TR71 development regions where pilot universities are located, but this difference is not related to the patents obtained in cooperation with the specialization university and in the specialization fields of pilot universities. Afterwards, qualitative research was carried out consisting of interview and document-analysis sections. As a result of the qualitative research, it is concluded that higher education policy has an undeniable role in the impact of smart specialization on regional development, and significant developments have been made in all pilot implementation regions in the project in which aforementioned role of higher education policy is embodied. In the light of these consequences, suggestions have been made for researchers and practitioners to move the project forward.

EK-1: Aydınlatılmış Onam Formu

Araştırma Konusu

“Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi Pilot Uygulamasının Başarı Durumu”

A. Giriş Bölümü

Sayın katılımcı,

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yönetim Bilimleri Bilim Dalında yazılan doktora tezi kapsamında planlanmış olan yukarıda adı yazılı araştırmaya katılmak üzere davet edilmiş bulunuyorsunuz. Bu araştırmada yer almayı kabul etmeden önce, araştırmanın ne amaçla yapılmak istendiğini anlamanız ve kararınızı bu bilgilendirme çerçevesinde özgürce vermeniz gerekmektedir. Aşağıdaki bilgileri lütfen dikkatlice okuyunuz, sorularınız olursa sorunuz ve açık yanıtlar isteyiniz.

B. Bilgilendirme Bölümü

1. **Çalışmanın amacı:** Yukarıda belirtilen programda yürüttüğüm tez çalışmam kapsamında Türkiye’de 2015 yılı itibarıyla tanıtımı yapılan ve 2016 yılında belirlenen beş pilot üniversitede yürürlüğe konulan “Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi” hakkında bir politika analizi gerçekleştirmekteyim.

Bu çerçevede, söz konusu projenin başarı durumu ile ilgili yaptığım araştırma doğrultusunda amacım projenin pilot uygulamasının başlangıcından bugüne somut çıktılarını, değerlendirme yöntemini, karşılaşılan güçlükleri ve çözüm yollarını belirlemek ve projenin geleceğine ilişkin öneriler sunmaktır.

2. **Çalışmaya katılma koşulları:** Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi uygulamasında uygulamacı olmak veya yetkili olmak ya da proje hakkında bilgi sahibi olmak.

3. **Çalışma kapsamında,** katılımcıya ekteki görüşme formunda belirtilen sorular yöneltilecek ve cevaplandırması talep edilecektir. Bu çalışma kapsamında katılımcıya herhangi bir ücret ödenmeyecek ve kendisinden herhangi bir ücret talep edilmeyecektir.

4. Araştırmaya ilk etapta 8 ilâ 10 kişi arasında katılımcı dahil edilmesi planlanmaktadır. Ancak görüşme kapsamında **kartopu (zincir) örneklem tekniği** kullanılması öngörüldüğünden bu sayı değişkenlik gösterebilecektir.

5. Görüşme, yüz yüze veya Covid-19 salgını nedeniyle telefon, Zoom uygulaması ya da e-posta yolu ile yapılacaktır. Yapılandırılmış görüşme formundaki soruların katılımcı tarafından cevaplandırılması yaklaşık **20 dakika** olarak planlanmaktadır. Bu süre tahmini

bir zamanlama olup, görüşmenin katılımcının şartlarına ve isteğine göre daha kısa veya uzun sürmesi söz konusu olabilecektir.

6. Katılımcıların, araştırmaya katılmaları halinde herhangi bir **riskle karşılaşmaları öngörülmemektedir.**

7. Katılımcıların, araştırmaya katılmayı kabul etmemeleri ya da araştırmadan ayrılmaları durumunda **herhangi bir olumsuz sonuçla karşı karşıya kalmayacaklarını taahhüt ederiz.**

C. Güvence Bölümü

Bu araştırmada yer almak tümüyle sizin isteğinize bağlıdır. Araştırmada yer almayı reddedebilirsiniz ya da başladıktan sonra yarıda bırakabilirsiniz. Bu araştırmanın sonuçları bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Araştırmadan çekilmeniz ya da araştırmacı tarafından araştırmadan çıkarılmanız halinde, sizle ilgili veriler kullanılmayacaktır. Ancak veriler bir kez anonimleştikten sonra araştırmadan çekilmeniz mümkün olmayacaktır.

D. Onay Bölümü

Yukarıda yer alan ve araştırmaya başlanmadan önce katılımcılara verilmesi gereken bilgileri içeren metni okudum (ya da sözlü olarak dinledim). Eksik kaldığını düşündüğüm konularda sorularımı araştırmacıya sordum ve doyurucu yanıtlar aldım. Yazılı ve sözlü olarak tarafıma sunulan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anladığımı kanıslındayım. Çalışmaya katılmayı isteyip istemediğim konusunda karar vermem için yeterince zaman tanındı.

Bu koşullar altında, araştırma kapsamında elde edilen şahsıma ait bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını, sunulmasını ve yayınlanmasını, hiçbir baskı ve zorlama altında kalmaksızın, kendi özgür irademle kabul ettiğimi beyan ederim.

E. İmza Bölümü

İmza/Tarih

İmza/Tarih

Katılımcının adı/soyadı

Araştırmacının adı/soyadı

EK-2: Görüşme Formu

Araştırma Konusu

Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi Pilot Uygulamasının Başarı Durumu

Tarih: Şubat-Mart-Nisan/2021

Çalışmanın Önemi: Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin pilot uygulamasının başarı durumuna ilişkin bu araştırmanın; bölgesel kalkınmada yükseköğretim politikasının içerik değişimi ve bu değişimde üniversitelerin rolü bağlamında ortaya koyacağı sonuçları ile literatüre ve uygulamaya önemli katkılar sunacağı değerlendirilmektedir.

Görüşmede Talep Edilen: Bu görüşmede, Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi Pilot Uygulamasının başarı durumu hakkındaki görüşlerinizi öğrenmek istiyorum.

Görüşme Soruları

Yükseköğretim Kurulu'nun 2006 yılı sonrası kurulan üniversitelere yönelik "Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi" çağrısı üzerine yirmi dört üniversite bu süreçte yer alma isteklerini Senato Kararları ile birlikte iletmış ve yapılan değerlendirmeler sonrasında Düzce Üniversitesi, Bingöl Üniversitesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi ve Uşak Üniversitesi belirlenen alanlarda bölgesel kalkınma odaklı çalışmalar yapacak pilot üniversiteler olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede, Uşak Üniversitesi deri, tekstil ve seramik; Düzce Üniversitesi çevre ve sağlık; Bingöl Üniversitesi tarım ve havza bazlı kalkınma; Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi hayvancılık; Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi tarım ve jeotermal alanlarında ihtisaslaşmaktadır. Anılan süreçte ihtisas alanlarında yürütülecek faaliyetlerin etkinliğini sağlamak ve süreçleri izlemek üzere üniversiteler bünyesinde koordinatörlükler kurulmuştur. Bu kapsamda bölgelerin rekabetçiliğini artıracak yeniliğe yatkın alanlarının öne çıkarılması yoluyla bölgesel kalkınmanın üniversitelere verilen rol aracılığıyla sürdürülmesinin planlandığı söylenebilir. Bu çerçevede aşağıdaki sorulara ilişkin yanıtlarınız aydınlatıcı olacaktır.

1. Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesinin başlatılmasında ana fikir nedir? Projenin aşamalarına dair bilgi sahibi iseniz;

- Projenin hazırlanmasında nereden esinlenildiği,
- Projeye yönelik muhalefetin olup olmadığı,
- Sorumlu kuruluş ve paydaşların kimler olduğu,
- Avrupa Birliği'nin projenin başlaması ve uygulanmasında herhangi bir rolü olup olmadığı,
- Projenin temel somut hedeflerinin neler olduğu ve bu hedeflerin her bölge için aynı olup olmadığı

konularında bilgi verebilir misiniz?

2. Projenin bölgesel kalkınma, bölgesel yenilik ve ihtisaslaşma ile ilişkisini nasıl kuruyorsunuz?

3. Projenin uygulanması bağlamında ilgili paydaşların koordinasyonunu nasıl buluyorsunuz? Proje kapsamında üniversiteler (öğrenci/öğretim elemanı), kalkınma ajansları ve vatandaş projenin neresindedir?

4. Proje neden özellikle daha yeni kurulan taşra üniversitelerine ve belirli faaliyetlere yönelmiştir? Bu üniversitelerin ve faaliyetlerin seçimi noktasında etki analizi yapılmış mıdır, yapıldı ise nasıl bir değerlendirme sonucu bu üniversiteler ve faaliyetler seçilmiştir?

5. Projenin performansı hakkındaki görüşleriniz nelerdir? Proje ile ilgili performans değerlendirmesi yapılıyor ve buna ilişkin bilgi sahibi iseniz somut çıktılar konusunda aydınlatır mısınız? Böyle bir performans değerlendirmesinin, projenin ülkenin diğer bölgelerine yayılmasında etkisinden söz edilebilir mi?

6. Projenin geleceği hakkında görüşleriniz nelerdir? Projenin devamı için siyasi, mali ve idari destek bulunmakta mıdır?

Teşekkür ederim.

EK-3: Etik Kurul Onayı

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ**

Karar Tarihi : 28/01/2021

Toplantı Sayısı : 2

Karar Sayısı : 19

19-Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora öğrencisi **Ahmet Samet Tekoğlu**'nun "*Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyona Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi Pilot Uygulamasının Başarı Durumu*" başlıklı "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora öğrencisi **Ahmet Samet Tekoğlu**'nun "*Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyona Farklılaşması ve İhtisaslaşma Projesi Pilot Uygulamasının Başarı Durumu*" başlıklı tezi ile ilgili araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.